ΜΙΧΑΗΛ Α. ΓΚΕΒΕΤΣΗ
ΤΜΗΜΑΤΑΡΧΟΥ ΕΘΝΙΚΗΣ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Η ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ

- ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΙΣ -

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΕΠΙ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΑ

Ὑποβληθεῖσα εἰς τὴν Ἀνωτάτην Βιομηχανικὴν Σχολὴν Θεσσαλονίκης (ἄρθρον 202 Ν. 5343/32).

ΑΘΗΝΑΙ 1975

Η ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ

- ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΙΣ -

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Σελίς

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.- Γενικά 7

- Προοίμιον - Τά στάδια έξελίξεως τῆς βιομηχανικῆς δραστηριότητος - - Αἱ χρονικαί περίοδοι ἐξελίξεως τῆς βιομηχανίας καί βιοτεχνίας ἐν Ἑλλάδι - Τό στατιστικόν ὑλικόν - Διαχωρισμός τῆς μελέτης εἰς μέρη -

2.- Βασικαί ἔννοιαι καί ὁρισμοί 17

- Προϋποθέσεις ἀναλύσεως τῶν στοιχείων - Ἡ Ἔννοια τῆς βιομηχανικῆς καί βιοτεχνικῆς δραστηριότητος - Γενικά περί τῆς μεθόδου κατατάξεως τῶν στοιχείων - Ἡ γεωγραφική κατάταξις τῶν στοιχείων - Ἡ κατά κλάδους δραστηριότητος ἀνάλυσις - Ἡ κατά μέγεθος κατάταξις τῶν μονάδων - Ὁρισμός τοῦ βιομηχανικοῦ καί βιοτεχνικοῦ καταστήματος - Ὁ ἀριθμός τῶν ἀπασχολουμένων προσώπων - Ἡ μηχανική κινητήριος δύναμις - Ἔννοιαι καί ὁρισμοί τῶν ἐτησίων βιομηχανικῶν ἐρευνῶν -

1. Ἀμοιβαί ἀπασχολουμένων 2. Ἀναλώσεις 3. Ἀκαθάριστος ἀξία παραγωγῆς 4. Προστιθεμένη ἀξία.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Κεφ. 1ον Ἡ περίοδος τῆς Τουρκοκρατίας 30

- Ὁ Ἑλληνισμός μετά τήν Ἅλωσιν - Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου καί τῆς βιοτεχνίας κατά τόν 17ον αἰῶνα - Αἱ νησίδες βιοτεχνικῆς ἀναπτύξεως - Τό στατιστικόν ὑλικόν - Γενική ἐπισκόπησις -

Κεφ. 2ον Ἡ περίοδος 1821 - 1870 43

- Ἡ πρώτη εἰκοσαετία 1821-1840 - Ἡ τριακονταετία 1841-1870 -

Κεφ. 3ον Ἡ περίοδος 1871-1920 58

- Ἡ τριακονταετία 1871-1900 - Ἡ εἰκοσαετία 1901-1920 -

Κεφ. 4ον Γενική ἐπισκόπησις τῆς περιόδου 1821 - 1920 72

- Αἱ ἀρχικαί φάσεις τῆς βιομηχανικῆς προόδου - Ἡ εἰσαγωγή τῆς μηχανικῆς κινητηρίου δυνάμεως - Ἡ βιομηχανική συγκέντρωσις - Ἡ σύνθεσις τῆς ἀπασχολήσεως κατά φύλον -

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ — Σελίς

Κεφ. 1ον Γενικά περί τῆς περιόδου 1921-1971 89

- Ἡ περίοδος τοῦ μεσοπολέμου 1921-1939 - Ἡ περίοδος 1940-1949 - - Ἡ μεταπολεμική περίοδος 1950-1971 - Τά βασικά στατιστικά μεγέθη τῆς μεταποιήσεως κατά τήν πεντηκονταετίαν 1921-1971 - Ἡ ἐξέλιξις τοῦ πραγματοποιουμένου ὑπό τῆς βιομηχανίας εἰσοδήματος - Στοιχεῖα παραγωγῆς ὡρισμένων προϊόντων -

Κεφ. 2ον Ἡ κατά κλάδους δραστηριότητος δομή τῆς βιομηχανίας 107

- Τά στοιχεῖα ἐκ τῶν ἀπογραφῶν - Τά στοιχεῖα ἐκ τῶν βιομηχανικῶν ἐρευνῶν -

Κεφ. 3ον Ἡ κατά μέγεθος ἀπασχολήσεως δομή καί ἡ κατά φύλον σύνθεσις τῆς βιομηχανίας 127

- Ὁ κατακερματισμός τῆς βιομηχανικῆς δραστηριότητος - Ἡ κατά φύλον σύνθεσις τῆς ἀπασχολήσεως - Ἡ κατά τάξεις μεγέθους τῶν καταστημάτων δημιουργουμένη προστιθεμένη ἀξία .-

Κεφ. 4ον Ἡ ἐξέλιξις τῆς ἀπασχολήσεως καί τῆς ἀμοιβῆς ἐργασίας..... 142

- Ἡ ἐξέλιξις τῆς ἀπασχολήσεως εἰς τήν βιομηχανίαν - Ἡ ἀμοιβή τῆς ἐργασίας - Ὁ συντελεστής ἐργασία ὡς στοιχεῖον κόστους -

Κεφ. 5ον Γεωγραφική συγκέντρωσις τῶν βιομηχανικῶν καί βιοτεχνικῶν μονάδων 153

- Ἡ ἔλξις πρός τά ἀστικά κέντρα - Ἡ γεωγραφική συγκέντρωσις κατά τήν περίοδον τῶν ἐτῶν 1958-1969 -

Κεφ. 6ον Γενική ἐπισκόπησις τῆς περιόδου 1921-1971 169

- Ἐπιδράσεις ἐκ τῆς ἐκτάσεως τῶν ὁρίων τῆς Χώρας - Αἱ εὐνοϊκαί ἐπιπτώσεις ἐκ τῆς εἰσόδου τῶν πρόσφυγων - Ἡ καθιέρωσις προστατευτικοῦ δασμολογίου - Ἡ πολεμική προπάθεια τοῦ ἔθνους καί ἡ βιομηχανία - Αἱ νομισματικαί συνθῆκαι -Ἡ τεχνική ἐκπαίδευσις - Ἡ ἐμπέδωσις βιομηχανικῆς συνειδήσεως -Ἡ Κρατική προστασία - Τά ἔργα ὑποδομῆς - Ὁ ἐξηλεκτρισμός - Οἱ ἀνασταλτικοί παράγοντες - Αἱ νέαι τάσεις κλάδου

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ 187

- Αἱ προοπτικαί ἐξελίξεως τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας - Διεύρυνσις τῶν ἐξαγωγικῶν δυνατοτήτων - Αἱ ἐπιδράσεις ἐκ τῆς ηὐξημένης οἰκοδομικῆς δραστηριότητας - Ἡ βιομηχανική καί βιοτεχνική δραστηριότης κατά τήν περίοδον τῶν ἐτῶν 1963-1970

ΓΕΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 200

ΕΙΔΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 201

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 206

Ε Ι Σ Α Γ Ω Γ Η

1. ΓΕΝΙΚΑ

Προοίμιον

Ἡ οἰκονομική ζωή τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος διῆλθεν ἐκ σειρᾶς ὅλης περιπετειῶν καί δυσχερειῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι κατά τό μᾶλλον ἤ ἧττον γνωσταί. Ἡ Ἑλληνική βιομηχανία καί βιοτεχνία συνέβαλον εἰς τήν ἐξέλιξιν τῆς ὅλης ἐθνικῆς οἰκονομίας κατά τρόπον ἰδιαιτέρως ἀποφασιστικόν.

Ἡ κατά τήν ἐποχήν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ἀνάπτυξις σημαντικῆς βιοτεχνικῆς δραστηριότητος ὑπέστη πλήρη ἀποδυνάμωσιν κατά τήν περίοδον τῆς τουρκοκρατίας, κατά δέ τήν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 εἶχε περιέλθει εἰς πλήρη μαρασμόν. Ἡ ἐπίδοσις εἰς τήν βιοτεχνίαν καί ἀργότερον εἰς τήν βιομηχανίαν ἤρχισε μετά τόν ἀγῶνα διά τήν ἀνεξαρτησίαν καί κατά τά 150 καί πλέον ἔτη ζωῆς τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος ἐγεννήθη, σχεδόν ἐκ τοῦ μηδενός, ἠνδρώθη καί ἐπεβλήθη ὡς εἷς ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων παραγόντων τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῆς Χώρας.

Ὡς σκοπόν τῆς παρούσης ἐργασίας ἐθέσαμεν τήν διερεύνησιν τῶν βασικῶν σταδίων ἐξελίξεως τῆς δραστηριότητος τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας καί βιοτεχνίας. Αὕτη ἐπεχειρήθη διά τῆς σταχυολογήσεως, κατατάξεως, παραθέσεως καί κυρίως διά τῆς ἀναλύσεως τῶν ὑφισταμένων στατιστικῶν στοιχείων καί τῶν λοιπῶν παρεμφερῶν πληροφοριῶν. Τά στοιχεῖα καί αἱ πληροφορίαι περί τῆς ἑλληνικῆς βιοτεχνίας καί βιομηχανίας, διάσπαρτα διά τήν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας, ὡς καί κατά τήν πρώτην μετά τήν ἀπελευθέρωσιν τῆς Χώρας ἑκατονταετίαν, πυκνότερα δέ καί συστηματικώτερα κατά τήν ἐν συνεχείᾳ περίοδον, δίδουν μίαν πλήρη εἰκόνα τῆς ἐξελίξεως τοῦ κλάδου.

Ὑπογραμμίζεται ὅτι ἡ ὅλη θεώρησις ἐγένετο ἀποκλειστικῶς καί μόνον βάσει τῶν ὡς ἄνω στατιστικῶν στοιχείων καί τῶν παρεμφερῶν πληροφοριῶν καί συνεπῶς περιορίζεται, ἐκ τῶν πραγματικῶν τούτων λόγων, εἰς ἁπλῆν στατιστικήν διερεύνησιν τῆς ἐξελικτικῆς πορείας τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας καί βιοτεχνίας κατά τήν περίοδον ταύτην.

Ἡ λεπτομερὴς ἀπεικόνισις τῆς ἐξελίξεως, λόγῳ τοῦ μεγάλου χρονικοῦ διαστήματος εἰς τὸ ὁποῖον ἀφορᾷ καὶ τῶν πολλῶν μεταβολῶν καὶ μεταπτώσεων ἐν τῷ χρόνῳ, θὰ ἀπήτει μεγαλυτέραν ἔκτασιν. Διὰ τῆς παρούσης ἐργασίας διαγράφεται, εἰς ἀδρὰς μόνον γραμμάς, ἡ πορεία τοῦ τομέως τῆς μεταποιήσεως ἐν Ἑλλάδι, ἔχοντες τὴν πεποίθησιν,ὅτι τοῦτο κατέστη ἐφικτὸν εἰς ἱκανοποιητικὸν τοὐλάχιστον βαθμόν. Ἡ στατιστικὴ ἀνάλυσις περιωρίσθη εἰς τὴν κατάρτισιν τῶν ἀπαραιτήτων καὶ πλέον ἀξιοπίστων στατιστικῶν παρατηρήσεων, συνοδευομένων ὑπὸ τῶν ἀναγκαίων σχέσεων, ποσοστῶν, διαγραμμάτων καὶ δεικτῶν, ἵνα διευκολυνθῇ ἡ ἀποτύπωσις, διερεύνησις καὶ ἀξιολόγησις τῶν ἐν τῷ χρόνῳ μεταβολῶν εἰς τὸν τόσον σημαντικὸν τοῦτον τομέα τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας.

Τὸ διαθέσιμον στατιστικὸν ὑλικὸν ὑπεβλήθη εἰς βασικὴν ἐπεξεργασίαν, ὥστε νὰ καταστῇ διαχρονικῶς συγκρίσιμον. Τοῦτο ἐπετεύχθη εἰς ἱκανοποιητικὸν βαθμὸν διὰ τὴν περίοδον τῶν ἐτῶν 1921-1971. Ὅσον ἀφορᾷ ὅμως εἰς τὴν περίοδον τῶν ἐτῶν 1821-1920 καὶ πολὺ περισσότερον εἰς τὴν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας, δὲν δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι τὸ στατιστικὸν ὑλικὸν προσεφέρετο, ἔστω καὶ μερικῶς εἰς σύγκρισιν, λόγῳ τῶν διαφορετικῶν πηγῶν προελεύσεως τῶν στοιχείων καὶ τοῦ ἀσυστηματοποιήτου τῆς συλλογῆς καὶ ἐμφανίσεως αὐτῶν. Πολλάκις αἱ σχετικαὶ πληροφορίαι, ἀτελεῖς καθ'ἑαυτάς, περιέχουν ἀντιφάσεις καὶ ἀσυμφωνίας μὴ δυναμένας νὰ τύχουν λογικῆς ἑρμηνείας. Κατεβλήθη παραταῦτα προσπάθεια ἀξιολογήσεως ἑκάστης πηγῆς καὶ ἐξαγωγῆς ἐξ αὐτῶν ἀξιοπίστων συμπερασμάτων περὶ τῆς ἐπικρατούσης καταστάσεως.

Τὸ πρωτογενὲς ὑλικὸν τῶν στατιστικῶν μετρήσεων, ὅπου τοῦτο ἐκρίθη ἀπολύτως ἀναγκαῖον, περιελήφθη εἰς τὸ Παράρτημα τῆς μελέτης. Στατιστικαὶ πληροφορίαι ἰδιαζόντως ἐνδιαφέρουσαι καὶ χαρακτηρίζουσαι τὴν περίοδον εἰς ἣν ἀναφέρονται, παρατίθενται ὡς ὑποσημειώσεις τοῦ κυρίως κειμένου.

Τά στάδια ἐξελίξεως τῆς βιομηχανικῆς δραστηριότητος

Ὁ ἄνθρωπος εἶχεν ἀπό ἀμνημονεύτων χρόνων ἐπιδοθῆ εἰς τήν μεταποίησιν τῶν ὑπό τῆς φύσεως παρεχομένων ὑλῶν εἰς χρήσιμα διά τάς ἀνάγκας του ἀγαθά. Τήν δραστηριότητά του περιώριζε κατ'ἀρχάς εἰς τήν δι'ἁπλῶν μέσων κατασκευήν τῶν ἀπαραιτήτων εἰς αὐτόν εἰδῶν, ὑπό μορφήν χειροτεχνημάτων. Γνωσταί εἶναι αἱ οἰκονομικαί καί τεχνικαί κυρίως ἐξελίξεις αἱ ὁποῖαι τήν ἁπλῆν ταύτην δραστηριότητα μετέτρεφαν σύν τῷ χρόνῳ εἰς τήν ἐξειλιγμένην μορφήν τῆς ἐργοστασιακῆς βιομηχανίας καί τῆς ἐν σειρᾷ παραγωγῆς.

Ἡ χειροτεχνική ἐπίδοσις εἶχε κατ'ἀρχάς ὡς σκοπόν τήν ἐντός τῆς οἰκογενείας παραγωγήν ἀγαθῶν. Ἡ ἐμφάνισις ὅμως τῆς εἰδικεύσεως εἰς τήν παραγωγήν ὡρισμένων ἀγαθῶν εἴς τινας οἰκογενείας καί ἡ δυνατότης ἀνταλλαγῆς τοῦ περισσεύματος αὐτῶν πρός ἄλλα εἴδη, μή δυνάμενα νά παραχθοῦν ὑπό τῶν μελῶν αὐτῶν, ἐντός τοῦ εὐρυτέρου κύκλου τῆς φυλῆς ἤ τοῦ χωρίου, ἔθεσε τάς βάσεις διά τήν παραγωγήν εἰδῶν πρός πώλησιν. Εἰς μεταγενέστερον στάδιον, ἐμφανίζεται ἡ κατ'ἀποκοπήν κατ'οἶκον διενεργουμένη χειροτεχνική παραγωγή. Κατ'αὐτήν, τήν διάθεσιν τῶν προϊόντων ἀναλαμβάνει πλέον ὁ παραγγέλλων τήν παραγωγήν. Τέλος, ὀργανώνεται ἡ εἰς εἰδικόν χῶρον συγκέντρωσις ἐργατῶν πρός παραγωγήν τῶν ὑπό τῆς ἀγορᾶς ζητουμένων εἰδῶν.

Ἡ ἐξέλιξις τῆς μεταποιητικῆς δραστηριότητος ἔλαβε κατ'ἀρχάς τήν μορφήν τοῦ βιοτεχνικοῦ ἐργαστηρίου. Ἡ βιοτεχνική αὐτή μορφή ἀπετέλεσε τόν πρόδρομον τῆς, ὑπό τάς γνωστάς προϋποθέσεις, συγκεντρώσεως κεφαλαίου καί ἐργασίας, εἰς ἐνιαίας μονάδας παραγωγῆς, πρός κάλυψιν ἀναγκῶν εὐρυτέρων καταναλωτικῶν μαζῶν καί τῆς δημιουργίας τῆς σημερινῆς μορφῆς τῆς ἐργοστασιακῆς βιομηχανίας.

Τήν μεταβολήν τῶν μορφῶν τῆς μεταποιητικῆς δραστηριότητος διετύπωσε προσφυῶς ὁ διαπρεπής οἰκονομολόγος Κ. BÜCHER [13 Τομ.1,σελ.91], ὡς ἀκολούθως: Ἡ μεταποιητική δραστηριότης τοῦ ἀνθρώπου ἠκολούθησεν, ἐν γενικαῖς γραμμαῖς, τά οἰκονομικά στάδια ἐξελίξεως ἐκ τῆς "οἰκογενειακῆς ἢ οἰκιακῆς

οἰκονομίας" (GESCHLOSSENE HAUSWIRTSCHAFT), εἰς τήν "ἀστικήν οἰκονομίαν" (STADTWIRTSCHAFT) καί τέλος εἰς τήν "λαϊκήν οἰκονομίαν (VOLKSWIRTSCHAFT).

Κατά τό πρῶτον στάδιον, τῆς "οἰκιακῆς οἰκονομίας", ἡ παραγωγή καί ἡ κατανάλωσις τῶν ἀναγκαιούντων εἰς τά μέλη τῆς οἰκογενείας εἰδῶν, ἐπραγματοποιεῖτο ἐντός αὐτῆς. Οὐδεμία δέ ἀνταλλαγή ἤ μεταφορά τῶν παραγομένων ἀγαθῶν διεξήγετο.

Κατά τό δεύτερον στάδιον, τῆς "ἀστικῆς οἰκονομίας" ἐνεφανίσθη, διά τῆς ἀναπτύξεως τῆς χειροτεχνικῆς παραγωγῆς, ἡ κατασκευή εἰδῶν πρός διάθεσιν ἐκτός τῆς οἰκογενείας, δι'ἀνταλλαγῆς ἤ πωλήσεως πρός τούς καταναλωτάς. Κατά τό στάδιον τοῦτο, παρουσιάζεται, τό πρῶτον, ἡ ἀρχή τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων καί ἡ παραγωγή εἰδῶν οὐχί μόνον πρός ἄμεσον κατανάλωσιν ὑπό τοῦ παραγωγοῦ ἤ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας του, ἀλλά πρός διάθεσιν αὐτῶν καί ἐκτός αὐτῆς.

Κατά τό τρίτον στάδιον, τῆς "λαϊκῆς οἰκονομίας", ὁ καταμερισμός τῶν ἔργων, συνεπικουρούμενος καί ὑπό τῆς ἀρχῆς τῆς κατά μάζας παραγωγῆς, δημιουργεῖ εἰδικάς μονάδας παραγωγῆς, τά ἐργαστήρια καί ἐργοστάσια, ἅτινα παράγουν πλέον ἀποκλειστικῶς καί μόνον πρός διάθεσιν τῶν προϊόντων αὐτῶν, ἐμμέσως εἰς τόν καταναλωτήν, διά τῆς ἀγορᾶς.

Ἡ ἀνωτέρω διαγραφομένη ἐξέλιξις δέν ἐπραγματοποιήθη βεβαίως ὁμοιομόρφως καί ταυτοχρόνως εἰς ὅλας τάς χώρας. Ἡ ὑπό τοῦ K. BÜCHER διατυπωθεῖσα θεωρία ἐβασίσθη εἰς τά ἱστορικά δεδομένα τῶν Κρατῶν τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης καί εἰς τήν κοινωνικήν καί οἰκονομικήν ἐξέλιξιν τῶν ἀντιστοίχων ἐθνῶν. Ὡς ἀναφέρει ὁ Ξ. Ζολώτας [21,σελ. 217], μεταξύ τῶν χωρῶν εἰς τάς ὁποίας ἡ οἰκονομική ἐξέλιξις δέν παρουσιάζει εὐκρινῶς τά ἀνωτέρω ἀναφερθέντα στάδια ἐξελίξεως, περιλαμβάνονται καί αἱ χῶραι τῆς βαλκανικῆς χερσονήσου. Εἰς τήν Ἑλλάδα εἰδικώτερον, ἥτις ἀπό τοῦ 15ου αἰῶνος ἦτο, λόγῳ τῆς ὑποδουλώσεώς της εἰς τόν τουρκικόν ζυγόν, σχετικῶς ἀπομεμονωμένη ἐκ τῆς λοιπῆς Εὐρώπης, δέν ἠκολουθήθη, ὡς ἦτο ἐπόμενον, ἀπολύτως ἡ σειρά τῶν προαναφερθέντων σταδίων.

Κατάτὴν περίοδον τῆς δουλείας, ἡ οἰκονομία παρέμεινεν, ἐκτὸς ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, εἰς τὸ στάδιον τῆς "οἰκιακῆς οἰκονομίας" μεταπηδήσασα εὐθὺς μετὰ τὴν ἀναγέννησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους σχεδὸν ἀπ'εὐθείας εἰς τὸ στάδιον τῆς "λαϊκῆς οἰκονομίας". Τοῦτο δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἐκ τῆς μακρᾶς στασιμότητος, ἡ ὁποία προσκλήθη ἐκ τῆς βαρβάρου καὶ ὀπισθοδρομικῆς τουρκικῆς κυριαρχίας, ἥτις παρημπόδισεν εἰς μέγα βαθμὸν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ὑφισταμένης χειροτεχνικῆς ἐπιδόσεως καὶ τὴν δημιουργίαν ἀξιολόγων ἐργαστηρίων βιοτεχνικοῦ χαρακτῆρος. Παρετηρήθη δηλαδή, τὸ φαινόμενον τῆς ἀνίσου ἀναπτύξεως τοῦ ἑλλαδικοῦ χώρου ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ραγδαίαν μεταβολὴν εἰς τὴν οἰκονομικὴν δομὴν τοῦ ἄλλου πεπολιτισμένου κόσμου.

Μετὰ τὴν Παλιγγενεσίαν, ἐδημιουργήθησαν νέαι προϋποθέσεις διὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ οἰκονομικοῦ βίου. Ἡ μέχρι τότε κλειστὴ οἰκιακὴ οἰκονομία μετεβλήθη ἄρδην εἰς εὐρέως συναλλακτικήν. Αἱ ἀνάγκαι εἰς προϊόντα μεταποιήσεως ἐπληθύνθησαν εἰς ποικιλίαν καὶ ποσότητα καὶ ἔπαυσαν βαθμηδὸν νὰ ἱκανοποιοῦνται διὰ τῶν χειροτεχνημάτων τῶν παραγομένων ἐντὸς τῶν κατοικιῶν./51 σελ. 7 κ.ἑ./

Ἀμέσως σχεδὸν μετὰ τὴν ἵδρυσιν τοῦ νέου Κράτους, ἐμφανίζεται ἡ τάσις δημιουργίας βιοτεχνικῶν μονάδων. Τοῦτο δύναται νὰ ἀποδοθῇ, ἀσφαλῶς, εἰς τὴν διακαῆ ἐπιθυμίαν τῶν ἐλευθέρων, πλέον, Ἑλλήνων ὅπως προσαρμοσθοῦν εἰς τὸν ρυθμὸν καὶ τὸ ἐπίπεδον διαβιώσεως τῶν λαῶν τῆς λοιπῆς Εὐρώπης καὶ ἀκολουθήσουν τὸν τρόπον ζωῆς αὐτῶν. Ἡ τάσις προσαρμογῆς ἐδημιούργησε μίαν ἰσχυρὰν ζήτησιν βιομηχανικῶν προϊόντων, μὴ παραγομένων μέχρι τότε εἰς τὴν Χώραν. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε καὶ ἡ συρροὴ τῶν ξένων καὶ Ἑλλήνων οἱ ὁποῖοι ἔσπευσαν ἐκ τῆς Δυτικῆς κυρίως Εὐρώπης νὰ προσφέρουν τὰς ὑπηρεσίας των εἰς τὸ ἀναγεννώμενον ἑλληνικὸν Κράτος.

Ἕτερος σημαντικὸς παράγων, ἐν προκειμένῳ ἦτο ἀσφαλῶς ἡ μίμησις τῶν αὐτοχθόνων Ἑλλήνων πρὸς τὰς εἰσαχθείσας ὑπὸ τῶν φιλελλήνων κατ'ἀρχὰς καὶ ἀργότερον ὑπὸ τῶν συνοδευσάντων τὸν βασιλέα Ὄθωνα, βαυαρῶν, συνηθείας καὶ

τρόπους ζωῆς. Ἐξηγεῖται οὕτω, τρόπον τινά, ἡ ἀπότομος καί παρά τούς ἐκτεθέντας ἀνωτέρω κανόνας ἐξέλιξις τῆς ἑλληνικῆς μεταποιητικῆς δραστηριότητος ἀπό τοῦ σταδίου τῆς "οἰκιακῆς οἰκονομίας" ἀπ'εὐθείας σχεδόν εἰς τήν "λαϊκήν οἰκονομίαν".

Αἱ χρονικαί περίοδοι ἐξελίξεως τῆς βιομηχανίας καί βιοτεχνίας ἐν Ἑλλάδι

Κατωτέρω θά μελετηθῇ κατά τρόπον συστηματικόν ἡ ἐξέλιξις τῆς βιοτεχνικῆς καί βιομηχανικῆς δραστηριότητος κατά μεγάλας χρονικάς περιόδους, διά τῆς ἀναλύσεως τῶν ἀντιστοίχων στατιστικῶν δεδομένων. Θά ἐπιχειρηθῇ ἐπίσης μία ἐπισκόπησις τῶν πολιτικῶν καί κοινωνικῶν ἐκείνων γεγονότων ἅτινα ἐπέδρασαν εἰς τήν ἐξελικτικήν πορείαν τοῦ κλάδου ταύτου τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας.

Ἡ ἱστορική ἀναδρομή, ἐξ ἀπόψεως μεταποιητικῆς δραστηριότητος, ἐθεωρήθη σκόπιμον ὅπως διαχωρισθῇ εἰς τέσσαρας μεγάλας χρονικάς περιόδους. Ἡ πρώτη περιλαμβάνει τήν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας (1453-1821). Ἡ δευτέρα τήν νηπιακήν, οὕτως εἰπεῖν, περίοδον τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας, τήν ἐκτεινομένην μεταξύ τῶν ἐτῶν 1821-1870. Ἡ τρίτη καλύπτει τό χρονικόν διάστημα κατά τό ὁποῖον ἀνεφάνησαν αἱ πρῶται ἐνδείξεις πραγματικῆς βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως, ἐκτεινόμενον μεταξύ τῶν ἐτῶν 1871 καί 1920. Ἡ τετάρτη τέλος, ἀναφέρεται εἰς τήν πεντηκονταετίαν 1921-1971, κατά τήν ὁποίαν ἔλαβον χώραν σοβαραί οἰκονομικαί καί κοινωνικαί ἀνακατατάξεις καί κατά τήν ὁποίαν ἤρχισεν ἡ ἐμφάνισις τῆς ἐργοστασιακῆς βιομηχανίας καί ἐπεκράτησεν ἡ ἰδέα τῆς βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως /51 σελ. 5 κ.ἑ./.

Αἱ τρεῖς τελευταῖαι περίοδοι, ἀφορῶσαι εἰς τήν μεταποιητικήν δραστηριότητα τοῦ ἀναγεννηθέντος ἑλληνικοῦ κράτους, ὑποδιαιροῦνται περαιτέρω εἰς ὑποπεριόδους. Ἡ τοιαύτη ὑποδιαίρεσις δέν ἀποτελεῖ βεβαίως καί ἀντίστοιχον ὑποδιαίρεσιν τῆς ἐξελίξεως τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας καί βιοτεχνίας εἰς σαφεῖς καί ἀνεξαρτήτους βαθμίδας προόδου αὐτῆς. Ἕν τοιοῦτον ἐγχείρημα, καθορισμοῦ χρονικῶν ὁρίων εἰς τήν ἀνέλιξιν ἑνός τόσον συνθέτου καί πολυσχιδοῦς οἰκονομικοῦ καί κοινωνικοῦ, εἰσέτι, φαινομένου τῆς ἑλλη-

νικῆς οἰκονομίας, θά ἦτο, ἄν μή τι ἄλλο, ἐκτός πραγματικότητος.

Κατά τήν διερεύνησιν τῆς καταστάσεως τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας καί βιοτεχνίας διαρκούσης τῆς δευτέρας καί τρίτης περιόδου (1821-1920), ἀντιμετωπίσθησαν ὡς ἐλέχθη σοβαραί δυσχέρειαι ἐκ τῆς ἐλλείψεως ἐπαρκῶν καί ἀξιοπίστων στατιστικῶν στοιχείων. Ἡ ἔλλειψις αὕτη δικαιολογεῖται ἐν μέρει ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι τό ἐνδιαφέρον διά τόν τομέα τοῦτον τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος, ἦτο περιωρισμένον, λόγῳ τῆς μικρᾶς συμβολῆς του εἰς τήν οἰκονομικήν ζωήν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Πρός κάλυψιν τοῦ κενοῦ, κατεβλήθη προσπάθεια συγκεντρώσεως πάσης σχετικῆς πληροφορίας προερχομένης κυρίως ἐκ περιγραφῶν τῆς τότε καταστάσεως, ὑπό Ἑλλήνων καί ξένων συγγραφέων. Ἡ ἔλλειψις στατιστικῶν στοιχείων κατά τήν ἐποχήν αὐτήν ἀναφέρεται καί ὑπό τοῦ Γ. Κλαδᾶ [27, σελ. 82] εἰς τό ἐκδοθέν κατά τό ἔτος 1932 ἔργον του περί τῆς Στατιστικῆς ἐν Ἑλλάδι εἰς τό ὁποῖον ἀναφέρει, ὅτι διά τήν περίοδον αὐτήν "Εἰδική στατιστική τῆς βιομηχανίας ἐπίσημος, πλήν τῆς ἐπί Μανσόλα τοιαύτης [42], ἀφορώσης τά ἀτμοκίνητα καταστήματα δέν κατηρτίσθη ἄλλη, σχετικάς ὅμως πληροφορίας ἀνευρίσκει τις εἰς μελέτας ἰδιωτικάς".

Σημειωτέον ὅτι τό ἐνδιαφέρον διά στατιστικά στοιχεῖα εἶχεν ἐμφανισθῆ εὐθύς ἀμέσως μετά τήν κάθοδον εἰς τήν Ἑλλάδα τοῦ Καποδίστρια, ὅστις διά τοῦ Πανελληνίου ἐπεχείρησε τήν πρώτην ἀπογραφήν πληθυσμοῦ κατά τό 1828 μέ ταυτόχρονον ἀναδρομήν εἰς τήν κατάστασιν αὐτοῦ κατά τό 1821. Κατά τήν ἀπογραφήν ταύτην ἐπετεύχθη, πλήν τῆς ἀπαριθμήσεως τοῦ πληθυσμοῦ καί μία στοιχειώδης κατάταξις αὐτοῦ εἰς κατηγορίας ἐπιτηδευματιῶν.

Ἐκ τῶν μετέπειτα διενεργηθεισῶν ἀπογραφῶν πληθυσμοῦ καί ἰδίως ἀπό τῆς ἀπογραφῆς τοῦ ἔτους 1861, προκύπτουν πληροφορίαι περί τῆς κατανομῆς τοῦ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ κατά κλάδους. Δυστυχῶς, ὅμως, αἱ πληροφορίαι περί τοῦ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ εἰς τήν βιομηχανίαν καί βιοτεχνίαν δίδονται μέχρι καί τῆς ἀπογραφῆς τοῦ ἔτους 1907, ὁπού μετά τοῦ κλάδου τῶν ὀρυχείων-μεταλλείων-λατομείων καί δέν προσφέρονται οὕτω εἰς συστηματικήν μελέτην καί σύγκρισιν.

Καίτοι ἡ διενέργεια ἀπογραφῶν πληθυσμοῦ συνεχίσθη ἔκτοτε κανονικῶς, οὐδεμία ἀπογραφὴ βιοτεχνικῶν καὶ βιομηχανικῶν καταστημάτων ἔλαβε χώραν μέχρι τοῦ 1914. Κατά τό ἔτος αὐτό ἐπεχειρήθη ἀπογραφὴ τῶν καταστημάτων, ἄνευ ὅμως ἐπιτυχίας. Ἐπηκολούθησεν ἐν συνεχείᾳ ἑτέρα ἀπογραφὴ τῶν βιομηχανικῶν μονάδων καὶ τῶν ἀξιολογοτέρων βιοτεχνιῶν κατά τό ἔτος 1917, ἥτις συνέλεξεν ἀξιόλογα στοιχεῖα ἐκ τῶν ἀπογραφέντων καταστημάτων. Ἡ πρώτη, πάντως, γενικὴ ἀπογραφὴ τῶν καταστημάτων τοῦ κλάδου τῆς μεταποιήσεως διενηργήθη κατά τό ἔτος 1920.(1)

Τό στατιστικόν ὑλικόν

Ἡ κατάταξις, ἐκλογὴ καὶ ἐμφάνισις τοῦ στατιστικοῦ ὑλικοῦ, τό ὁποῖον ἀναφέρεται εἰς τὴν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας καὶ κυρίως εἰς τὴν πρώτην ἑκατονταετίαν τοῦ ἐλευθέρου βίου, ἐγένετο μετά πάσης προσοχῆς. Τά στοιχεῖα, προερχόμενα ἐκ περιγραφῶν τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς καταστάσεως τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, δέν προσφέρονται εἰς ἀξιόλογον βαθμόν πρός κατάρτισιν χρονολογικῶν σειρῶν ἐπί ἐνιαίας βάσεως. Ἀντιθέτως, διά τὴν τελευταίαν

---

(1) Δέον νά ἀναφερθῇ ἐνταῦθα ὅτι Στατιστικὴν Ὑπηρεσίαν, ὑπό τὴν μορφὴν συγκεκροτημένης εἰδικῶς Κρατικῆς Ὑπηρεσίας πρός διεξαγωγὴν στατιστικῶν μετρήσεων καὶ ἐρευνῶν, δυνάμεθα νά εἴπωμεν, ὅτι ἀπέκτησεν ἡ Ἑλλάς ἀπό τοῦ ἔτους 1925 διά τῆς ἱδρύσεως τῆς Γενικῆς Στατιστικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Ἑλλάδος, καθιερωθείσης Νόμῳ τῆς ἀποκλειστικῆς αὐτῆς ἁρμοδιότητος ἐπί πάσης ἐπισήμου στατιστικῆς ἐργασίας ἐν Ἑλλάδι. Τὴν Γενικὴν Στατιστικὴν Ὑπηρεσίαν τῆς Ἑλλάδος διεδέχθη ἀπό τοῦ 1953 ἡ ἐπί νέων βάσεων ὀργανωθεῖσα Ἐθνικὴ Στατιστικὴ Ὑπηρεσία τῆς Ἑλλάδος, ἥτις συνεχίζει μέχρι σήμερον τὴν πολυσχιδῆ δρᾶσιν της.

Αἱ μέχρι τῆς ἱδρύσεως τῆς Γενικῆς Στατιστικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Ἑλλάδος πραγματοποιηθεῖσαι στατιστικαὶ μετρήσεις, διεξήχθησαν ὑπό Κλιμακίων τῆς δημοσίας διοικήσεως ὑπαγομένων εἰς τά καθ' ὕλην ἁρμόδια Ὑπουργεῖα Ἐσωτερικῶν, Οἰκονομικῶν κλπ.

περίοδον τῶν ἐτῶν 1921-1974 ὑφίστανται ἐπαρκεῖς στατιστικαὶ πληροφορίαι, προερχόμεναι ἐκ στατιστικῶν μετρήσεων καὶ ἐρευνῶν διενεργηθεισῶν ὑπὸ τῶν ἁρμοδίων στατιστικῶν ὑπηρεσιῶν καὶ ἄλλων ἐνδιαφερομένων, διὰ τὴν παρακολούθησιν τῆς ἐξελίξεως τοῦ κλάδου, φορέων.

Βασικὸν στατιστικὸν ὑλικὸν ἀπετέλεσε, διὰ τὴν τελευταίαν ταύτην περίοδον, ἡ ὁποία ἐμφανίζει καὶ τὸ μεγαλύτερον ἐνδιαφέρον ἐξ ἐπόψεως ἐξελίξεως τοῦ ὑπὸ ἔρευναν τομέως, τὸ προερχόμενον ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν διενεργηθεισῶν γενικῶν ἀπογραφῶν βιομηχανικῶν καὶ βιοτεχνικῶν καταστημάτων, ὡς καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν κατ'ἔτος καὶ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1958, διενεργουμένων τακτικῶς εἰδικῶν στατιστικῶν ἐρευνῶν εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ τὴν βιοτεχνίαν, ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Στατιστικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Ἑλλάδος.

Διὰ τῶν γενικῶν ἀπογραφῶν συνεκεντρώθησαν στοιχεῖα περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν καταστημάτων μεταποιητικῆς δραστηριότητος, μὲ διάκρισιν τούτων κατὰ γεωγραφικὰς περιοχάς, κατὰ κλάδους δραστηριότητος καὶ κατὰ μέγεθος διατιθεμένης ἐν αὐτοῖς ἀπασχολήσεως καὶ ἐγκατεστημένης κινητηρίου δυνάμεως. Τοιαῦτα στοιχεῖα ὑφίστανται, διὰ τὰς ἀντιστοίχους περιόδους, ἐκ τῶν ἀπογραφῶν τῶν ἐτῶν 1920, 1930, 1940, 1951, 1958, 1963 καὶ 1969.

Διὰ τῶν ἐτησίων βιομηχανικῶν ἐρευνῶν συνεκεντρώθησαν στοιχεῖα περὶ τῆς δραστηριότητος τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας καὶ βιοτεχνίας καὶ τῆς συμβολῆς αὐτῆς εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ συνολικοῦ ἐγχωρίου προϊόντος. Οὕτω διατίθενται μετρήσεις περὶ τοῦ ὕφους τῆς ἀπασχολήσεως, τῶν καταβαλλομένων ἀμοιβῶν ἐργασίας, τοῦ ὕφους τῆς ἀκαθαρίστου ἀξίας παραγωγῆς, τοῦ ὕψους τῶν ἀναλώσεων, τῶν ἐπενδύσεων παγίου κεφαλαίου, τῆς πραγματοποιηθείσης προστιθεμένης ἀξίας, ὡς καὶ τοῦ ὄγκου τῆς παραγωγῆς τῶν σημαντικωτέρων προϊόντων. Αἱ ὡς ἄνω πληροφορίαι εἶναι διαθέσιμοι διὰ τὸ σύνολον τῆς Χώρας καὶ ἰδιαιτέρως διὰ τὴν περιοχὴν Πρωτευούσης, εἰς ἀνάλυσιν κλάδων μεταποιητικῆς δραστηριότητος, μὲ διάκρισιν κατὰ μέγεθος εἰς δύο βασικὰς ὑποδιαιρέσεις, τὴν μικρὰν καὶ τὴν μείζονα βιομηχανίαν.(1)

---

(1) Συμφώνως πρὸς καθιερωθεῖσαν ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Στατιστικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Ἑλλάδος πρακτικήν, ἡ κατὰ μέγεθος διάκρισις τῶν μεταποιητικῶν μονάδων εἰς τοιαύτας μείζονος καὶ μικρᾶς βιομηχανίας, βασίζεται ἐπὶ τοῦ εἰς ἑκάστην μονάδα ἀριθμοῦ τῶν ἀπασχολουμένων ἀτόμων. Κατ'αὐτήν, εἰς τὴν μικρὰν βιομηχανίαν κατατάσσονται τὰ καταστήματα τὰ διαθέτοντα μέσην ἐτησίαν ἀπασχόλησιν μέχρι 10 ἀτόμων καὶ εἰς τὴν μείζονα τὰ διαθέτοντα ἀπασχόλησιν 10 ἀτόμων καὶ ἄνω.

Βάσει (2) των δεδομένων τούτων ως και παρεμφερών στοιχείων προερχομένων έξ άλλων πηγών, επιχειρείται η ανάλυσις της τελευταίας ταύτης περιόδου, ήτις εμφανίζει τό μεγαλύτερον, εξ επόψεως ρυθμού εξελίξεως του τομέως της μεταποιήσεως, ενδιαφέρον. Η Ελλάς, ως θά ίδωμεν, εύθύς από της συστάσεως του νέου κράτους, ακολουθούσα την γενικήν εξέλιξιν των χωρών της Δυτικής Ευρώπης, εισήλθεν, έστω και μέ σοβαράν χρονικήν υστέρησιν, βραδέως μέν κατ'άρχάς, μέ ταχύτερον ρυθμόν αργότερον είς την όδόν της εκβιομηχανίσεως.

Διαχωρισμός της μελέτης είς μέρη

Η μελέτη διεχωρίσθη είς δύο μέρη. Είς τό πρώτον μέρος διερευνάται η κατάστασις και η εξέλιξις της μεταποιητικής δραστηριότητος κατά την περίοδον της Τουρκοκρατίας και κατά την διάρκειαν των εκατόν πρώτων έτών ζωής του νέου Ελληνικού κράτους. Είς τό δεύτερον μέρος αναλύεται η βιομηχανική και βιοτεχνική δραστηριότης κατά τό διάστημα της τελευταίας πεντηκονταετίας.

Ο διαχωρισμός αύτός εκρίθη σκόπιμος διά δύο κυρίως λόγους. Ο πρώτος αναφέρεται είς την διαπιστουμένην ουσιαστικήν μεταβολήν είς την εξέλιξιν της μεταποιητικής δραστηριότητος, ήτις από της μορφής της βιοτεχνικής και εργαστηριακής παραγωγής μετεβλήθη άρδην, εύθύς μετά τόν Α' παγκόσμιον πόλεμον, είς εργοστασιακήν τοιαύτην. Ο δεύτερος λόγος άφορα είς την ύπαρξιν επισήμων στατιστικών στοιχείων, τά όποία, ως εξετέθη ήδη, ήρχισαν υφιστάμενα από της διεξαγωγής της πρώτης απογραφής βιομηχανικών και βιοτεχνικών καταστημάτων, ήτις διενηργήθη κατά τό έτος 1920.

Δέν είναι άσκοπον νά σημειωθή ότι μεταξύ των δύο αύτών βασικών λόγων υφίσταται άφανής σχέσις, ήτις έγκειται είς τό γεγονός της αύξήσεως του Κρατικού και Ιδιωτικού ενδιαφέροντος περί του τομέως αύτου της οικονομίας,

---

(2) Βλ. "Αποτελέσματα βιομηχανικών έρευνών" των έτών 1958, 1959, 1960, 1961 και "Στατιστικαί έρευναι βιομηχανίας" των έτών 1963, 1964, 1965, 1966 1967, 1968 και 1969 εκδοθέντα υπό της Ε.Σ.Υ.Ε.

λόγῳ τῆς ἐπιπτώσεως τῆς δράσεως αὐτοῦ ἐπί τῆς καθόλου ζωῆς τοῦ Ἔθνους.

2. ΒΑΣΙΚΑΙ ΕΝΝΟΙΑΙ ΚΑΙ ΟΡΙΣΜΟΙ

Προϋποθέσεις ἀναλύσεως τῶν στοιχείων

Ἀπαραίτητος προϋπόθεσις τῆς μελέτης καί ἀναλύσεως τῶν στατιστικῶν στοιχείων πρός διατύπωσιν παρατηρήσεων καί συμπερασμάτων, εἶναι ἡ κατάταξις αὐτῶν κατά ὁμοιογενεῖς στατιστικάς σειράς. Τοῦτο δύναται νά πραγματοποιηθῇ μόνον ἐφ'ὅσον τά στατιστικά δεδομένα δίδονται, δι'ὅλην τήν σειράν, μέ τά αὐτά κριτήρια κατατάξεως κατά μονάδα. Ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ ἐφαρμογή βασικῶν τινων ἀρχῶν καί ὁρισμῶν ὅταν ἐπιχειρῆται μελέτη καί ἀνάλυσις χρονολογικῶν σειρῶν. Θεωρεῖται ὅθεν σκόπιμον, ὅπως πρό τῆς διερευνήσεως τοῦ ὑφισταμένου στατιστικοῦ ὑλικοῦ, ἀναπτυχθοῦν αἱ χρησιμοποιηθεῖσαι ἔννοιαι καί οἱ δοθέντες ὁρισμοί εἰς τά καθέκαστα χαρακτηριστικά μεγέθη. Κατωτέρω ἐκτίθενται αἱ χρησιμοποιηθεῖσαι βασικαί ἔννοιαι, ἡ μέθοδος ἐπεξεργασίας τῶν στατιστικῶν στοιχείων, ὡς καί ὁ ἐπιτευχθείς βαθμός ὁμοιογενείας ἐν τῷ χρόνῳ, κατά περίπτωσιν. Ἡ ἐν λόγῳ ἀνάπτυξις ἀφορᾷ εἰδικώτερον εἰς τά στοιχεῖα ἐκ τῶν ἐπισήμων στατιστικῶν ἐργασιῶν καί ἰδιαιτέρως εἰς τά τοιαῦτα ἐκ τῶν γενικῶν ἀπογραφῶν καί ἐκ τῶν συστηματικῶς κατ'ἔτος διενεργουμένων, ὑπό τῆς Ἐθνικῆς Στατιστικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Ἑλλάδος, βιομηχανικῶν ἐρευνῶν.

Δέον νά σημειωθῇ ὅτι αἱ σχετικαί μέ τήν βιομηχανίαν καί βιοτεχνίαν ἔννοιαι συμπίπτουν πρός τάς νῦν χρησιμοποιουμένας ὑπό τῆς ὡς ἄνω Ὑπηρεσίας τοιαύτας. Αἱ ὡς ἄνω ἔννοιαι ἀκολουθοῦν τάς ὑπό τοῦ Στατιστικοῦ Γραφείου τοῦ Ο.Η.Ε. συνιστωμένας, πρός ἐπίτευξιν συγκρισιμότητος τῶν δεδομένων τῶν στατιστικῶν μετρήσεων ἑκάστης χώρας, ἐπί διεθνοῦς ἐπιπέδου.

Ἡ ἔννοια τῆς βιομηχανικῆς καί βιοτεχνικῆς δραστηριότητος

Διά τῆς παρούσης μελέτης ἐπεχειρήθη ἡ παρακολούθησις τῆς ἐξελίξεως τῶν οἰκονομικῶν μονάδων, τῶν ὁποίων ἡ δραστηριότης συνίσταται εἰς τόν μετασχηματισμόν τῶν ὑλῶν, ἐντός ἐργοστασίων ἤ ἐργαστηρίων, διά μηχανικῆς ἤ χημικῆς ἐπεξεργασίας, πρός παραγωγήν νέων ἀγαθῶν διά τήν κάλυψιν ἐμμέσων ἤ ἀμέσων ἀναγκῶν. Ἡ δραστηριότης αὕτη ἀποκαλεῖται μεταποίησις. Εἰς

τὴν μεταποίησιν ὅμως ὑπάγεται καί ἡ παραγωγή ἀγαθῶν, ἡ ὁποία δέν πραγματοποιεῖται εἰς ὠργανωμένα ἐργοστάσια ἤ ἐργαστήρια, ἀλλά κατ'οἶκον καί μάλιστα διά τῆς ἐργασίας τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας, κυρίως. Ἡ δραστηριότης αὕτη, ἥτις εἶναι συνέχεια τῆς οἰκιακῆς χειροτεχνίας κατά τήν φάσιν τῆς "οἰκιακῆς οἰκονομίας", διεξάγεται σήμερον εἰς μικράν σχετικῶς κλίμακα ἐπί τῇ βάσει τῆς κατά παραγγελίαν ἤ κατ'ἐποκοπήν παραγωγῆς καί ἀποκαλεῖται "οἰκοτεχνία". Δυστυχῶς ἡ δραστηριότης τῆς οἰκοτεχνίας δέν καθίσταται δυνατόν νά παρακολουθηθῇ διαχρονικῶς λόγῳ παντελοῦς ἐλλείψεως ἐπαρκῶν στοιχείων περί τῆς ἐκτάσεως καί τοῦ βαθμοῦ συμβολῆς ταύτης, εἰς τήν ὅλην μεταποιητικήν δραστηριότητα, κατά τήν ὑπό ἐξέτασιν περίοδον.

Στατιστικά στοιχεῖα περί τῆς ἐξελίξεως τῆς οἰκοτεχνίας συλλέγονται κατά διεθνῆ τακτικήν κατά τάς ἑκάστοτε ἀπογραφάς πληθυσμοῦ. Παρ'ἡμῖν στοιχεῖα περί τῆς οἰκοτεχνίας συνεκεντρώθησαν διά τῶν ἀπογραφῶν πληθυσμοῦ τῶν ἐτῶν 1920,1940,1951,1961 καί 1971 ὡς καί διά τῆς ἀπογραφῆς βιομηχανικῶν καί ἐμπορικῶν καταστημάτων τοῦ ἔτους 1958. Ἐν τούτοις τά ἀποτελέσματα ὡς πρός τήν δραστηριότητα ταύτην ἐκρίθησαν κατά τήν ἀπογραφήν μέν τοῦ 1920 ὡς ἀτελῆ, κατά δέ τήν ἀπογραφήν τοῦ 1940 δέν ἔτυχον κἄν ἐπεξεργασίας. Τά στοιχεῖα τῶν ἐτῶν 1951 καί μέχρι τοῦ 1971 ἀναφέρονται μόνον εἰς τόν ἀριθμόν τῶν ὑφισταμένων οἰκοτεχνιῶν καί τόν ἀριθμόν τῶν ἀπασχολουμένων εἰς αὐτάς κατά κλάδους. Οὐδεμία ἀξιόλογος πληροφορία, συνεπῶς, ὑφίσταται ὡς πρός τήν συμβολήν τῆς οἰκοτεχνίας εἰς τό ἐκ τῆς μεταποιητικῆς αὐτῶν δραστηριότητος πραγματοποιούμενον ἐθνικόν εἰσόδημα.

Ἡ ταιαύτη ἔλλειψις στατιστικῆς τεκμηριώσεως καταλείπει βεβαίως κενόν εἰς τήν ὅλην θεώρησιν τῆς ἐξελίξεως τῆς μεταποιήσεως καί περιορίζει τήν ἐπισκόπησιν μόνον εἰς τήν ἐργαστηριακήν καί ἐργοστασιακήν ταιαύτην. Γεγονός εἶναι, ὅτι κατά τήν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας, ὡς καί κατά τήν πρώτην τοὐλάχιστον πεντηκονταετίαν ἀπό τῆς παλιγγενεσίας, ἡ οἰκοτεχνική παραγωγή ἐκάλυπτεν ἓν σημαντικόν μέρος τῶν ἀναγκῶν τοῦ πληθυσμοῦ εἰς προϊόντα τῆς δευτερογενοῦς παραγωγῆς. Ἡ ἐξέλιξις ὅμως τῆς τεχνικῆς ἀφ'ἑνός καί ἡ στροφή τῆς καταναλώσεως πρός νέας μορφάς προϊόντων, ἀφ'ἑτέρου, περιώρισε σημαντικῶς σύν τῷ χρόνῳ τήν δραστηριότητά της, ἥτις ὑπεκατεστάθη ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὑπό τῆς ἐργαστηριακῆς καί τῆς ἐργοστασιακῆς παραγωγῆς.

Γενικά περί της μεθόδου κατατάξεως των στοιχείων

Βασικήν προϋπόθεσιν συγκρίσεως έν τῷ χρόνῳ, πλήν τῆς ὁμοιογενείας κατ'εἶδος τῶν σχετικῶν μεγεθῶν, ἀποτελεῖ καί ἡ ἐνιαία καί ταυτόσημος ποιοτική καί γεωγραφική ἀνάλυσις τοῦ στατιστικοῦ ὑλικοῦ. Ὑπό τήν προϋπόθεσιν ταύτην ἡ σύγκρισις ἀποκαλύπτει τάς μεταβολάς εἰς τήν δομήν τοῦ ὑπό μελέτην φαινομένου καί ἐπιτρέπει τήν ὀρθήν ἐκτίμησιν τῶν ἐπί μέρους μεγεθῶν καί τοῦ συνόλου ἐν τῷ χρόνῳ.

Εἰς τήν παροῦσαν μελέτην, αἱ ἐν λόγῳ συγκρίσεις ἐπραγματοποιήθησαν διά τῆς ἀναλύσεως τῶν διαθεσίμων στοιχείων ἐπί τῇ βάσει τῶν ἀκολούθων κριτηρίων:

α) Κατά γεωγραφικάς περιοχάς, διά τόν προσδιορισμόν τοῦ τόπου ἐγκαταστάσεως τῶν μονάδων,

β) Κατά κλάδους βιομηχανικῆς δραστηριότητος, καί

γ) Κατά μέγεθος, βάσει τοῦ κατά κατάστημα, ἀριθμοῦ τῶν ἀπασχολουμένων ἀτόμων.

Πέραν τῶν συγκρίσεων τούτων, ἐκρίθησαν ὡς ἀπαραίτητοι καί τινες ἄλλαι κατατάξεις, ὑποβοηθοῦσαι εἰς τήν καλυτέραν ἀπεικόνισιν τῆς διαρθρώσεως τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας καί βιοτεχνίας. Ὡς τοιαύτας ἀναφέρομεν τήν κατά φύλον διάκρισιν τῶν ἀπασχολουμένων καί τήν κατά θέσιν εἰς τό ἐπάγγελμα κατανομήν αὐτῶν μέ διάκρισιν τούτων εἰς ἐπιχειρηματίας, ἰδιαίτερον λογαριασμόν ἀπασχολουμένους καί μισθωτούς.

Διά τήν τελευταίαν περίοδον, τήν καλύπτουσαν τό χρονικόν διάστημα τῶν ἐτῶν 1959-1970, διά τήν ὁποίαν ὑφίσταται στατιστικόν ὑλικόν σχετικόν μέ τό οἰκονομικόν ἀποτέλεσμα τῆς δραστηριότητος τῆς βιομηχανικῆς καί βιοτεχνικῆς παραγωγῆς, ἡ ἀνάλυσις περιλαμβάνει καί στοιχεῖα περί τῆς ἀμοιβῆς τῆς ἐργασίας τῆς συνολικῆς ἀξίας παραγωγῆς, τῆς πραγματοποιηθείσης προστιθεμένης ἀξίας, κ.λ.π.

Ἡ γεωγραφική κατάταξις τῶν στοιχείων

Ἡ Ἑλλάς, ἀπό τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 μέχρι σήμερον, διηύρυνε τά ὅριά της, ὑπερτριπλασιασθεῖσα εἰς ἔκτασιν καί δεκαπλασισθεῖσα περίπου εἰς πληθυσμόν[1]. Τά στοιχεῖα καί αἱ λοιπαί πληροφορίαι ἀναφέρονται συνεπῶς εἰς

(1) Βλέπε πίνακα 1 τοῦ Παραρτήματος

τὴν ἑκάστοτε κατάστασιν τῆς Χώρας. Περιλαμβάνουν δηλαδὴ τὸν κατὰ περίπτωσιν ἐλεύθερον γεωγραφικὸν χῶρον τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν ἀντίστοιχον πληθυσμιακὴν κατάστασιν αὐτῆς. Κατὰ συνέπειαν, αἱ τυχὸν συγκρίσεις, διαχρονικῶς, δέον νὰ γίνωνται ὑπὸ τὸ πρίσμα τῶν ἐπιδράσεων ἐκ τῆς μεταβολῆς τῶν ἐδαφικῶν ὁρίων τῆς Χώρας, ὡς καὶ τῶν ἄλλων σημαντικῶν μεταβολῶν εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ πληθυσμοῦ, ὡς π.χ. ἐκ τῆς μεταναστεύσεως, ἐξωτερικῆς καὶ ἐσωτερικῆς, τῶν προσφυγικῶν μετακινήσεων κ.τ.τ.

Τὰς δυσχερείας συγκρίσεως κατὰ ἐδαφικὰς περιοχὰς ἐπιτείνει ἡ ἀνυπαρξία ὁμοιομόρφου γεωγραφικῆς κατατάξεως τοῦ ὑφισταμένου στατιστικοῦ ὑλικοῦ καὶ αἱ μεταβολαὶ εἰς τὴν διοικητικὴν διαίρεσιν τῆς Χώρας κατὰ Νομούς.

Οἱ ἀνωτέρω περιορισμοὶ ἐπιβάλλουν ἰδιαιτέραν προσοχὴν κατὰ τὴν μελέτην τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸ σύνολον τῆς χώρας στοιχείων, δεδομένου ὅτι ταῦτα ἀναφέρονται εἰς χῶρον καὶ πληθυσμὸν διάφορον κατὰ περιόδους καὶ συνεπῶς ὑπεισέρχεται διαφορετικὸς παράγων εἰς τὰς σχετικὰς συγκρίσεις. Σημειοῦται πάντως, ὅτι οἱ διαφορισμοὶ οὗτοι περιορίζονται σημαντικῶς προκειμένου περὶ τῆς περιόδου 1920-1971. Αἱ κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα μεταβολαί, ἐξ ἐπόψεως ἐκτάσεως τοῦ γεωγραφικοῦ χώρου τῆς Ἑλλάδος, προέρχονται κυρίως ἐκ τῆς προσαρτήσεως τῆς Δωδεκανήσου κατὰ τὸ ἔτος 1947 (αὔξησις ἐπιφανείας κατὰ 2.705 τετρ. χιλιόμετρα). Ἀφ'ἑτέρου ἀξιόλογος μεταβολὴ ἐξ ἐπόψεως πληθυσμιακῆς συγκροτήσεως, πλὴν τῆς φυσικῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ, ὑπῆρξεν ἡ ἐγκατάστασις ἑνὸς καὶ πλέον ἑκατομ. προσφύγων μετὰ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφήν.

Αἱ σημειωθεῖσαι ὡς ἄνω δυσχέρειαι δὲν παρεμποδίζουν τὴν μελέτην τῆς συγκεντρώσεως τῶν μεταποιητικῶν μονάδων εἰς τὰ μεγάλα ἀστικὰ κέντρα τῆς Χώρας, διὰ τὰ ὁποῖα ὑφίστανται στοιχεῖα ἐκ τῶν ἀπογραφῶν βιομηχανικῶν καταστημάτων. Εἰς τὰ δημοσιευθέντα ἀποτελέσματα τῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1930 δίδονται εἰς εἰδικοὺς πίνακας στοιχεῖα ἀναφερόμενα εἴς τινας ἐκ τῶν μεγαλυτέρων Δήμων τῆς Χώρας. Συγκεκριμένως εἰς τὸ σχετικὸν τεῦχος τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἀπογραφῆς[1] περιέχονται στοιχεῖα διὰ τοὺς Δήμους Ἀθηναίων, Πειραιῶς,

---

(1) Γενικὴ Στατιστικὴ Ὑπηρεσία τῆς Ἑλλάδος "Ἀπογραφὴ τῶν καταστημάτων τῶν βιομηχανικῶν καὶ ἐμπορικῶν ἐπιχειρήσεων 1930" Ἀθῆναι 1934.

Θεσσαλονίκης, Πατρέων καί Παγασῶν (Βόλου).

Γενικῶς, ἡ γεωγραφική συγκέντρωσις ἐρευνᾶται τόσον ἐπί τῇ βάσει τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μεταποιητικῶν μονάδων ὅσον καί τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀπασχολουμένων εἰς αὐτάς προσώπων, διά τά μεγαλύτερα ἀστικά κέντρα τῆς χώρας. Εἰδικώτερον ἐπεχειρήθη μία διερεύνησις τῆς συγκεντρώσεως εἰς τήν περιοχήν τῆς Πρωτευούσης καί τῶν πολεοδομικῶν συγκροτημάτων Θεσσαλονίκης, Πατρῶν καί Βόλου, δεδομένου ὅτι εἰς τάς περιοχάς αὐτάς σημειοῦνται τά ὑψηλότερα ποσοστά συμμετοχῆς εἰς τήν ὅλην μεταποιητικήν δραστηριότητα.

Κατά τά νῦν ἰσχύοντα ἡ Περιοχή Πρωτευούσης περιλαμβάνει, συμφώνως πρός τά ὑπό τῆς Ἐθνικῆς Στατιστικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Ἑλλάδος καθορισθέντα, πεντήκοντα ἑπτά (57) δήμους καί κοινότητας, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν ἐνιαῖον οἰκιστικόν σύνολον πέριξ τῶν Δήμων Ἀθηνῶν καί Πειραιῶς. Ἡ περιοχή τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης περιλαμβάνει οἰκιστικόν συγκρότημα εἰς ὅ συγκαταλέγονται δεκατρεῖς (13) γειτνιάζοντες δήμοι καί κοινότητες. Τά ὅρια τῶν δύο ὡς ἄνω πολεοδομικῶν συγκροτημάτων ὡς καί τά τῶν Πατρῶν καί τοῦ Βόλου δίδονται βάσει τῆς ἰσχυούσης κατά τήν ἀπογραφήν πληθυσμοῦ τοῦ ἔτους 1961 διοικητικῆς διαιρέσεως(1).

Ἡ κατά κλάδους δραστηριότητος ἀνάλυσις

Ἐναργῆ εἰκόνα τῆς δομῆς τῆς μεταποιητικῆς δραστηριότητος λαμβάνομεν ἐκ τῆς κατανομῆς τῶν βιομηχανικῶν καί βιοτεχνικῶν μονάδων εἰς τούς ἐπί μέρους κλάδους παραγωγῆς. Ἡ κατάταξις αὕτη πραγματοποιεῖται κυρίως βάσει τῶν ὑφ' ἑκάστης μονάδος παραγομένων προϊόντων, εἰς τινας δέ περιπτώσεις, ἔνθα τοῦτο εἶναι δυσχερές, βάσει τῆς ἀκολουθουμένης διαδικασίας παραγωγῆς ἤ τῶν χρησιμοποιουμένων πρώτων ὑλῶν. Αἱ στατιστικαί πληροφορίαι καί ἰδίως αἱ προερχόμεναι ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν κατά τήν τελευταίαν πεντηκονταετίαν διενεργηθεισῶν ἀπογραφῶν τῶν βιομηχανικῶν καί βιοτεχνικῶν μονάδων, ἐδημοσιεύθησαν βάσει ἀναλόγων, ἀλλά διαφόρων, ἑκάστοτε κατατάξεων. Κατέστη συνεπῶς ἀναγκαῖον, ὅπως τόσον τά ἐκ τῶν ἀπογραφῶν ἀποτελέσματα ὅσον καί αἱ διάσπαρτοι πληροφορίαι διά τάς προγενεστέρας αὐτῶν περιόδους, καταταγοῦν ἐκ νέου, μέ ἐνιαῖον σύστημα. Διά τήν ἀνακατανομήν τῶν στοιχείων ἐχρησιμοποιήθη

---

(1) Βλέπε πίνακα 2 τοῦ Παραρτήματος.

ὡς βάσις ἡ ἰσχύουσα κατά τήν τελευταίαν ἀπογραφήν βιομηχανικῶν καί βιοτεχνικῶν καταστημάτων τοῦ ἔτους 1969, ταξινόμησις τῶν κλάδων[1]. Ἡ τοιαύτη ἀναδρομή, ἰδιαιτέρως δυσχερής, καί δή διά τήν ἀνακατάταξιν τῶν στοιχείων τῶν ἀπογραφῶν 1920 καί 1930, παρέσχε δυνατότητας διαχρονικῆς συγκρίσεως καί'ἑκάστου κλάδων, ἐπιτρέφασα οὕτω τήν μελέτην τῶν μεταβολῶν εἰς τήν δομήν τῆς Ἑλληνικῆς βιομηχανίας καί βιοτεχνίας. Ταυτοχρόνως,ἐπέτρεψε τόν διαχωρισμόν τῆς βιομηχανίας εἰς βαρεῖαν καί ἐλαφράν.

Ἡ μεταποιητική δραστηριότης, ὡς γνωστόν, συντελεῖται εἰς ἐργοστάσια, ἐργαστήρια ἤ ἀκόμη καί ἐντός κατοικιῶν. Διά τούς λόγους τούς ἐκτεθέντας προηγουμένως, ἡ ἐπισκόπησις τῆς ἐντός τῶν κατοικιῶν συντελουμένης μεταποιήσεως, δέν περιλαμβάνεται εἰς τήν παροῦσαν ἐργασίαν. Περιοριζόμεθα συνεπῶς εἰς τήν διερεύνησιν τῆς ἐξελίξεως μόνον τῆς ἐργοστασιακῆς καί ἐργαστηριακῆς δραστηριότητος. Τήν δραστηριότητα ταύτην ἀποκαλοῦμεν ἐφ'ἑξῆς βιομηχανικήν καί βιοτεχνικήν. Δέν ἐπιχειρεῖται περαιτέρω διάκρισις μεταξύ βιομηχανικῆς καί βιοτεχνικῆς δραστηριότητος, ἀφ'ἑνός μέν διότι δέν ὑφίστανται σαφῆ καί γενικῶς παραδεκτά κριτήρια διαχωρισμοῦ τῶν ἀντιστοίχων μονάδων, καί ἀφ'ἑτέρου διότι τό στατιστικόν ὑλικόν δέν προσφέρεται διά μίαν τοιαύτην διάκρισιν.

Τήν βιομηχανικήν καί βιοτεχνικήν δραστηριότητα διακρίνομεν εἰς βαρεῖαν καί ἐλαφράν. Κριτήρια διά τόν διαχωρισμόν τοῦτον χρησιμοποιοῦμεν τά ὑπό τοῦ Στατιστικοῦ Γραφείου τοῦ Ο.Π.Ε τεθέντα [69 σελ. 33], ἐλαφρῶς τροποποιηθέντα διά τήν εὐχερεστέραν κατάταξιν τοῦ στατιστικοῦ ὑλικοῦ. Κατά τήν ὡς ἄνω διάκρισιν, ὡς βαρεῖα βιομηχανία θεωρεῖται ἡ περιλαμβάνουσα τούς κλάδους ἐντάσεως κεφαλαίου[2]. Τά ὑπόλοιπα δραστηριότητες τῆς μεταποιήσεως ὑπάγονται κατά τήν ἀνωτέρω διάκρισιν, εἰς τήν ἐλαφράν βιομηχανίαν.

---

(1) Ἐθνική Στατιστική Ὑπηρεσία τῆς Ἑλλάδος "Στατιστική ταξινόμησις τῶν Κλάδων Οἰκονομικῆς Δραστηριότητος" (Σ.ΤΑ.Κ.Ο.Δ.) Ἀθῆναι 1971.

(2) Ὡς κλάδοι ἐντάσεως κεφαλαίου κατατασσόμενοι εἰς τήν βαρεῖαν βιομηχανίαν θεωροῦνται οἱ κλάδοι χημικῶν προϊόντων, ἐπεξεργασίας πετρελαιοειδῶν, μή μεταλλικῶν ὀρυκτῶν, βασικῆς μεταλλουργίας, ἐπεξεργασίας μετάλλων, κατασκευῆς μηχανῶν, ἠλεκτρικῶν εἰδῶν καί μεταφορικῶν μέσων.

Ἡ κατὰ μέγεθος κατάταξις τῶν μονάδων

Τὰ στατιστικὰ στοιχεῖα τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν βιομηχανικῶν καὶ βιοτεχνικῶν μονάδων δὲν θὰ ἦσαν εὐχερῶς συγκρίσιμα καὶ ἡ συναγωγὴ συμπερασμάτων θὰ ἦτο μᾶλλον δυσχερής, ἐὰν δὲν κατετάσσοντο κατὰ τάξεις μεγέθους. Ἰδανικὸς, βεβαίως, τρόπος κατατάξεως θὰ ἦτο ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος θὰ διεχώριζε τὸ σύνολον τῶν μονάδων ἀναλόγως τῆς συμβολῆς των εἰς τὸ οἰκονομικὸν ἀποτέλεσμα. Τοιαύτη ὅμως κατάταξις προσκρούει εἰς τὴν ἔλλειψιν ἐπαρκῶν στοιχείων. Ἕνεκα τῆς δυσχερείας ταύτης ἀναγκαζόμεθα νὰ χρησιμοποιήσωμεν ἓν μέγεθος, τὸ ὁποῖον ἀφ'ἑνὸς θεωροῦμεν, ὅτι ἐκφράζει ἔστω καὶ ἐν μέρει, τὴν συμμετοχὴν εἰς τὸ ἀποτέλεσμα, καὶ ἀφ'ἑτέρου εἶναι διαθέσιμον καὶ ἐπαρκῶς συγκρίσιμον ἐν τῷ χρόνῳ. Τοιοῦτον μέγεθος εἶναι τὸ ὕψος τῆς ἀπασχολήσεως τοῦ ἀνθρωπίνου δυναμικοῦ, εἰς τὴν ἁπλουστάτην ἔστω καὶ ἀτελεστάτην μορφὴν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀπασχολουμένων ἀτόμων εἰς ἑκάστην μεταποιητικὴν μονάδα.

Ἡ ἀνάλυσις, εἰδικώτερον, τῶν στοιχείων ἐκ τῶν ἀπογραφῶν, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ μέγεθος τῆς ἀπασχολήσεως, ἐγένετο βάσει τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀπασχολουμένων ἀτόμων, εἰς τὰ βιομηχανικὰ καὶ βιοτεχνικὰ καταστήματα, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀπογραφῆς. Ἡ σύγκρισις αὕτη ἐπεβλήθη ἐκ τῶν πραγμάτων, δεδομένου ὅτι ἡ ἐφαρμοζομένη τελευταίως καὶ θεωρητικῶς ὀρθοτέρα μέθοδος τῆς λήψεως τῶν στοιχείων περὶ τῆς ἀπασχολήσεως κατὰ περισσοτέρας τῆς μιᾶς χρονικὰς περιόδους, ἐντὸς τοῦ προηγουμένου τῆς ἑκάστοτε ἀπογραφῆς δωδεκαμήνου, πρὸς ὑπολογισμὸν τῆς μέσης ἐτησίας ἀπασχολήσεως δὲν εἶχεν ἐφαρμοσθῇ κατὰ τὰς ἀπογραφὰς τῶν ἐτῶν 1920, 1930, 1940 καὶ 1951. Ἡ κατὰ μέγεθος, συνεπῶς, διάκρισις ἐγένετο βάσει τῆς ἀπασχολήσεως ἑκάστου καταστήματος κατὰ τὴν ἡμέραν ἀναφορᾶς τῶν στοιχείων ἑκάστης ἀπογραφῆς. Ἐκ τῆς τοιαύτης ἐκτιμήσεως, εἶναι φυσικὸν νὰ ἐμπεριέχωνται δι'ὡρισμένους ἐντόνου ἰδίᾳ ἐποχικότητος κλάδους, ἀτέλειαι ὡς πρὸς τὴν ἀκριβῆ ταξινόμησίν των. Λίαν ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου, πάντως, ἀτέλειαι δὲν δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἀξιόλογοι, δεδομένου ὅτι αἱ χρονικαὶ στιγμαὶ ἀναφορᾶς τῶν στοιχείων τῶν ἀπογραφῶν (πλὴν τῆς τοῦ ἔτους 1951) συμπίπτουν περίπου χρονολογικῶς εἰς

τό τελευταῖον τρίμηνον τοῦ ἔτους[1]. Εἰδικῶς διά τήν μελέτην τῆς ἐξελίξεως τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας κατά τήν δεκαετίαν, 1959-1969, ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν τά στοιχεῖα περί τῆς μέσης ἐτησίας ἀπασχολήσεως ὡς συμβαδίζοντα πρός τά λοιπά οἰκονομικά ἀποτελέσματα.

'Ο ρ ι σ μ ό ς τ ο ῦ β ι ο μ η χ α ν ι κ ο ῦ κ α ί β ι ο τ ε χ ν ι κ ο ῦ κ α τ α σ τ ή μ α τ ο ς

Κατά τήν διαχρονικήν σύγκρισιν τῶν στατιστικῶν στοιχείων, ὡς μονάς ἐλήφθη τό βιομηχανικόν καί βιοτεχνικόν "κατάστημα" (ESTABLISHMENT/ETABLISSEMENT). 'Ως κατάστημα νοεῖται ἡ παραγωγική μονάς, ἥτις ἐγκατεστημένη εἰς ὡρισμένον χῶρον ἀπασχολεῖ ἕν ἤ περισσότερα πρόσωπα πρός παραγωγήν, συναρμολόγησιν, ἐπισκευήν ἀγαθῶν ἤ πρός παροχήν βοηθητικῶν τῶν δραστηριοτήτων τούτων ὑπηρεσιῶν. Εἰς τά δεδομένα, συνεπῶς, τά ἔχοντα ὡς βάσιν τό κατάστημα, περιλαμβάνονται οὐχί μόνον τά στοιχεῖα τῶν ἐργοστασίων καί ἐργαστηρίων ἀλλά καί τῶν γραφείων διοικήσεως, τῶν ἀποθηκῶν προϊόντων ἤ πρώτων ὑλῶν, τῶν σταθμῶν αὐτοκινήτων ὡς καί τῶν παρεμφερῶν βοηθητικῶν μονάδων τῶν ἐργοστασίων καί τῶν ἐργαστηρίων[2] /Το σελ.87.

Δέον νά σημειωθῇ ἐνταῦθα, ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ καταστήματος διαφέρει τῆς ἐννοίας τῆς ἐπιχειρήσεως κατά τό ὅτι ἡ ἐπιχείρησις ὡς οἰκονομική μονάς εἶναι δυνατόν νά ἀπαρτίζεται ἀπό περισσότερα τοῦ ἑνός καταστήματα ἀποτελοῦσα ὡς ἐκ τούτου ἕν εὐρύτερον οἰκονομικόν σύνολον.

---

(1) Τά στοιχεῖα τῶν ἀπογραφῶν βιομηχανίας-βιοτεχνίας ἀναφέρονται εἰς τήν ἡμερομηνίαν διεξαγωγῆς των ὡς ἀκολούθως:

'Απογραφή ἔτους	1920:	18η Δεκεμβρίου 1920 (π.ἡμ)
" "	1930:	4η Σεπτεμβρίου 1930
" "	1940:	16η 'Οκτωβρίου 1940
" "	1951:	7η 'Απριλίου 1951
" "	1958:	15η Νοεμβρίου 1958
" "	1963:	26η Σεπτεμβρίου 1963
" "	1969:	27η Σεπτεμβρίου 1969

(2) 'Ο ὁρισμός τοῦ καταστήματος(ESTABLISHMENT/ETABLISSEMENT) ἔχει καθιερωθῇ διεθνῶς, βάσει τῶν πρός τοῦτο ἐκδοθεισῶν, ὑπό τοῦ Στατιστικοῦ Γραφείου τοῦ Ο.Η.Ε., διεθνῶν συστάσεων. Τοῦτο ἐγένετο πρός διευκόλυνσιν τῆς συγκρισιμότητος τῶν ἐπί μέρους κατά χώραν στοιχείων ἐπί διεθνοῦς ἐπιπέδου. Προηγουμένως ἴσχυον ἐπί τοῦ θέματος τούτου παρεμφερεῖς συστάσεις, ἐκδοθεῖσαι ὑπό τῆς Κ.Τ.Ε.

Ἡ χρησιμοποίησις τοῦ καταστήματος ὡς στατιστικῆς μονάδος ἐγένετο διεθνῶς δεκτή, διότι παρέχει τὴν εὐχέρειαν ἀφ'ἑνὸς καλυτέρας γεωγραφικῆς κατανομῆς τῶν σχετικῶν στοιχείων, ἀφ'ἑτέρου δὲ ἐπιτρέπει τὴν ἀκριβεστέραν κατάταξιν αὐτῶν κατὰ κλάδον δραστηριότητος. Τὰ ὡς ἄνω πλεονεκτήματα δὲν ἐπιτυγχάνονται, πράγματι, εἰς τὸν αὐτὸν βαθμὸν διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως ὡς ἐρευνητέας μονάδος τῆς ἐπιχειρήσεως, διότι, ὡς γνωστόν, αἱ μεγάλαι ἰδίᾳ ἐπιχειρήσεις αἱ διαθέτουσαι πλείονα τοῦ ἑνὸς καταστήματα, διεσπαρμένα εἰς διαφόρους περιοχάς, θὰ συνεκέντρωνον τὸ σύνολον τῶν εἰς αὐτὰ ἀναφερομένων στοιχείων εἰς τὴν ἕδραν των. Ἐπίσης, εἰς περιπτώσεις καθ'ἃς αἱ ἐπιχειρήσεις ἐμφανίζουν ὁριζόντιον διάρθρωσιν ἢ καὶ κάθετον τοιαύτην, ἐξικνουμένην ἐνίοτε μέχρι καὶ τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς, θὰ ἐνεφάνιζον τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐκ διαφόρων κλάδων δραστηριότητος εἰς τὸν ἐπικρατέστερον ἐξ αὐτῶν καὶ θὰ ἐπήρχετο οὕτω μία εἰκονικὴ γεωγραφικὴ καὶ κλαδικὴ μετατόπισις δραστηριοτήτων, ἡ ὁποία θὰ ἐδημιούργει κινδύνους σοβαρῶν σφαλμάτων, κατὰ τὴν ἐκτίμησιν τῆς πραγματικότητος.

Ὁ ἀριθμὸς ἀπασχολουμένων προσώπων

Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀπασχολουμένων προσώπων ἀποτελεῖ μίαν ἔνδειξιν περὶ τοῦ μεγέθους τῆς οἰκονομικῆς μονάδος τοῦ καταστήματος. Παρὰ τὰς σοβαρὰς ἐπιφυλάξεις τὰς ἀπορρεούσας ἐκ τῶν γνωστῶν ἐπιδράσεων ἐκ τῆς μεταβολῆς τῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας, διὰ μακροχρονίους ἰδίως συγκρίσεις, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀπασχολουμένων ἐξακολουθεῖ νὰ δίδει μίαν ἀπὸ τὰς ἐλαχίστας ἀντικειμενικὰς ἐνδείξεις περὶ τῆς ἐξελίξεως τῶν ἐπὶ μέρους κλάδων τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας καὶ ἰδίως τῆς βιομηχανίας καὶ βιοτεχνίας.

Εἰς τὸ ἀπασχολούμενον προσωπικὸν περιλαμβάνονται ἅπαντα τὰ πρόσωπα, τὰ ὁποῖα ἐργάζονται εἰς τὸ κατάστημα ἢ διὰ τὸ κατάστημα. Περιλαμβάνονται δηλαδὴ οἱ ἐργαζόμενοι ἐπιχειρηματίαι, τὰ μέλη τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν ἐφ' ὅσον ἐργάζονται τοὐλάχιστον τὸ ἓν τρίτον τοῦ κανονικοῦ χρόνου ἐργασίας

καί ἅπαντες οἱ ἐπ'ἀμοιβῇ ἀπασχολούμενοι, τόσον ἐντός τοῦ καταστήματος, ὅσον καί ἐκτός αὐτοῦ, ἀλλά ὑπό τόν ἔλεγχον τοῦ καταστήματος. Δέν περιλαμβάνονται ὅμως οἱ κατ'ἀποκοπήν κατ'οἶκον ἐργαζόμενοι.

Οἱ ἀπασχολούμενοι διακρίνονται περαιτέρω κατά φῦλον καί κατά θέσιν εἰς τό ἐπάγγελμα. Ἡ διάκρισις ἀποσκοπεῖ κυρίως εἰς τόν διαχωρισμόν τῶν ἐπιχειρηματιῶν καί τῶν συμβοηθούντων μελῶν τῶν οἰκογενειῶν των, ἀπό τούς παρέχοντας ἐξηρτημένην ἐργασίαν, ἐπ'ἀμοιβῇ. Ἡ τελευταία αὕτη κατηγορία ὑποδιαιρεῖται συνήθως εἰς μισθωτούς, ἤτοι ἀμειβομένους ἐπί μηνιαίῳ μισθῷ καί εἰς ἡμερομισθίους, ἤτοι ἀμειβομένους δι'ἡμερομισθίου, ἐπί ποσοστοῖς κατ'ἀποκοπήν κτλ.

Κατά τήν σύγκρισιν καί παράθεσιν τῶν στοιχείων ἐλήφθη ὑπ'ὄψιν καί ἐχρησιμοποιήθη ἡ κατάταξις τῶν ἀπασχολουμένων εἰς τάς δύο προαναφερθείσας κατηγορίας ἤτοι εἰς ἐπιχειρηματίας καί μή ἀμειβόμενα μέλη οἰκογενείας αὐτῶν καί εἰς ἐπ'ἀμοιβῇ ἀπασχολουμένους. Ἡ τοιαύτη διάκρισις ἦτο ἡ μόνη δυνατή, ἰδίᾳ διά τήν σύγκρισιν τῶν στοιχείων ἐκ τῶν ἀπογραφῶν τῶν ἐτῶν 1920 καί 1930, δεδομένου ὅτι δέν εἶναι σαφής ὁ χρησιμοποιηθείς κατ'αὐτάς τρόπος διαχωρισμοῦ τῶν ἐπ'ἀμοιβῇ ἀπασχολουμένων, εἰς μισθωτούς καί ἡμερομισθίους.

Ἡ μηχανική κινητήριος δύναμις

Ἡ κατά τήν νεωτέραν ἐποχήν ἐξέλιξις τῆς βιομηχανίας συνδέεται μέ τήν εἰσαγωγήν καί χρῆσιν μηχανικῆς κινητηρίου δυνάμεως εἰς τήν παραγωγικήν διαδικασίαν. Ἀληθῆ ἐπανάστασιν εἰς τήν μεταποίησιν ἐπετέλεσεν, ὡς γνωστόν, ἡ εἰσαγωγή εἰς τήν τεχνικήν τῆς παραγωγῆς κατ'ἀρχάς τῆς ἀτμομηχανῆς, ἐν συνεχείᾳ τῶν μηχανῶν ἐσωτερικῆς καύσεως καί τέλος τῶν ἠλεκτρικῶν κινητήρων.

Ἡ πολυμορφία τῶν τύπων καὶ τῶν μορφῶν τῶν κινητήρων ἐπέβαλε τὴν ἐξεύρεσιν ἑνὸς χαρακτηριστικοῦ μεγέθους, τὸ ὁποῖον θὰ ἠδύνατο νὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς κοινὸν μέτρον τῆς συμβολῆς ἑκάστου κινητῆρος εἰς τὴν παραγωγικὴν διαδικασίαν. Ὡς τοιοῦτον ἐλήφθη ἡ ἀποδιδομένη, ὑφ'ἑκάστου κινητῆρος ἰσχὺς μετρουμένη εἰς ἵππους (HORSE POWER). Εἰς τὰ ἐκ τῶν ἀπογραφῶν προερχόμενα στατιστικὰ δεδομένα περὶ τῆς βιομηχανίας καὶ βιοτεχνίας ἀλλὰ καὶ διὰ προγενεστέρας εἰσέτι χρονικῆς περιόδους ὑφίστανται στοιχεῖα περὶ τῆς συνολικῆς ἐγκατεστημένης ἰσχύος εἰς τὰ ἐργοστάσια καὶ τὰ ἐργαστήρια, μὲ διάκρισιν ταύτης ἀναλόγως τοῦ εἴδους τῶν κινητήρων.

Κατὰ τὰς σήμερον κρατούσας διεθνῶς μεθόδους, ἡ μέτρησις τῆς ἰσχύος τῶν κινητήρων γίνεται βάσει τῆς ὀνομαστικῆς ἰσχύος ἑνὸς ἑκάστου ἐξ αὐτῶν, ὡς αὕτη ὁρίζεται ὑπὸ τοῦ κατασκευαστοῦ. Ὡς συνολικὴ ἐγκατεστημένη ἰσχὺς λαμβάνεται τὸ ἄθροισμα τῆς ἰσχύος τῶν πρωτογενῶν κινητήρων (ἀτμομηχανῶν, ἀτμοστροβίλων, ὑδροστροβίλων, μηχανῶν ἐσωτερικῆς καύσεως) πλὴν τῶν κινούντων ἠλεκτρογεννητρίας, ὡς καὶ τῶν ἠλεκτρικῶν κινητήρων τῶν ἐγκατεστημένων εἰς ἕκαστον κατάστημα.

Ἔννοιαι καὶ ὁρισμοὶ τῶν μεγεθῶν τῶν ἐτησίων βιομηχανικῶν ἐρευνῶν

Διὰ τὴν χρονικὴν περίοδον τῶν ἐτῶν 1958-1970 ὡς ἀνεπτυχθῇ καὶ ἀνωτέρω, ὑφίστανται στοιχεῖα οἰκονομικοῦ περιεχομένου, προερχόμενα ἐκ τῶν διεξαγομένων ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Στατιστικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Ἑλλάδος, ἐτησίων βιομηχανικῶν ἐρευνῶν. Πρὸς τοῦτο κρίνεται σκόπιμον, ὅπως δοθοῦν αἱ σχετικαὶ ἔννοιαι καὶ ὁρισμοὶ τῶν χαρακτηριστικῶν τούτων μεγεθῶν. Σημειοῦται, ὅτι αἱ ἀναπτυχθεῖσαι ἤδη ἔννοιαι περὶ τῆς γεωγραφικῆς καὶ κατὰ κλάδον ἀναλύσεως ἰσχύουν καὶ διὰ τὴν μελέτην τῶν ἐν λόγῳ στοιχείων. Ἐπίσης, ἡ ἔννοια τοῦ καταστήματος εἶναι ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν χρησιμοποιηθεῖσαν κατὰ τὰς ἀπογραφάς.(Βλέπε ἀνωτέρω παράγραφον περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ καταστήματος). Ἐν συνεχείᾳ προσδιορίζεται ἐν συντομίᾳ τὸ ἐννοιολογικὸν περιεχόμενον τῶν κάτωθι στοιχείων:

1) Ἀμοιβαί ἀπασχολουμένων: Εἰς τάς ἀμοιβάς περιλαμβάνονται αἱ κατά τό διάστημα τοῦ ἡμερολογιακοῦ ἔτους καταβληθεῖσαι, εἰς τούς παρέχοντας ἐξηρτημένην ἐργασίαν πάσης φύσεως ἀποδοχαί ὑπό μορφήν μισθῶν, ἡμερομισθίων, ποσοστῶν, ὑπερωριῶν, δώρων, ἀποζημιώσεων λόγῳ ἀπολύσεως, ὡς καί τῶν εἰς εἶδος παροχῶν, ἀποτιμωμένων εἰς χρῆμα. Εἰς τάς ἀποδοχάς περιλαμβάνονται καί αἱ εἰσφοραί τοῦ ἐργοδότου πρός τούς διαφόρους ἀσφαλιστικούς ὀργανισμούς.

2) Ἀναλώσεις: Εἰς αὐτάς περιλαμβάνονται αἱ ἀξίαι τῶν ἀναλισκομένων πρώτων καί βοηθητικῶν ὑλῶν, τῶν καυσίμων καί τῆς ἀναλωθείσης ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας, ἡ ἀξία τῶν πρός συσκευασίαν τῶν προϊόντων ἀναλωθέντων ὑλικῶν, αἱ ἀξίαι τῶν λοιπῶν εἰδῶν ἅτινα ἐνσωματοῦνται ἀμέσως εἰς τό κόστος, ἡ ἀμοιβή πρός πάντα τρίτον ὅστις ἐνήργησε κατ'ἀποκοπήν παραγωγήν προϊόντων διά λογαριασμόν τῆς ἐπιχειρήσεως, ὡς καί ἡ ἀξία ἀγορᾶς τῶν εἰδῶν, ἅτινα μετεπωλήθησαν εἰς τήν αὐτήν ἀκριβῶς κατάστασιν εἰς ἣν ἠγοράσθησαν.

3) Ἀκαθάριστος ἀξία παραγωγῆς: Εἰς αὐτήν περιλαμβάνονται ἡ ἀξία τῶν παραχθέντων προϊόντων εἰς τιμάς ἐργοστασίου (AT FACTOR COST), ἡ ἀξία τῶν παραχθεισῶν ὑπηρεσιῶν διά τήν ἐπισκευήν εἰδῶν, ἡ ληφθεῖσα ἀμοιβή πρός παραγωγήν διά λογαριασμόν τρίτων, τά ἔσοδα ἐκ τῆς παροχῆς παραγομένου ἠλεκτρισμοῦ, ἀτμοῦ, φύζεως, εἰς τρίτους, τά ἔσοδα ἐξ ἐκποιήσεως ἀχρήστου ὑλικοῦ προερχομένου ἐκ τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας, τά ἔσοδα ἐκ τῆς πωλήσεως ἐμπορευμάτων εἰς τήν αὐτήν ἀκριβῶς μορφήν εἰς ἣν ἠγοράσθησαν, αἱ διάφοροι εἰδικαί ἐνισχύσεις διά τήν παραγωγήν, ὡς αἱ ἐπιδοτήσεις καί λοιπαί ἐπιχορηγήσεις καί ἡ θετική ἤ ἀρνητική διαφορά τῶν ἀποθεμάτων ἡμικατεργασμένων προϊόντων κατά τήν λῆξιν τῆς περιόδου ἔναντι τῶν ἀποθεμάτων τῆς ἐνάρξεως αὐτῆς.

4) Προστιθεμένη Ἀξία: Αὕτη ἀπεικονίζει τήν συμβολήν ἑκάστου καταστήματος εἰς τήν δημιουργίαν τοῦ ἐγχωρίου προϊόντος, ὑπολογίζεται δέ ὡς διαφορά τῆς εἰς ἕκαστον κατάστημα πραγματοποιουμένης ἀκαθαρίστου ἀξίας παραγωγῆς καί ἀναλώσεων. Τοῦτο διότι ἡ ἀκαθάριστος ἀξία παραγωγῆς λαμβανομένη εἰς τό ἀπόλυτον αὐτῆς ὕψος, δέν ἀποδίδει δρθῶς τό μέγεθος τῆς παραγωγικῆς δραστηριότητος τῆς μεταποιήσεως, διά δύο κυρίως λόγους: α) διότι ἐμπεριέχει τάς ἀξίας τάς προερχομένας ἐξ ἄλλων τομέων τῆς οἰκονομίας (κυρίως ἐκ τοῦ πρωτο-

γενοῦς) καί ἡ κατά διαφόρους ἐκάστοτε ἀναλογίας καί β) διότι περιλαμβάνει ἕως ἤ περισσοτέρας φοράς τάς ἀξίας τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων τά ὁποῖα ἐπανεισήλθον εἰς τήν παραγωγικήν διαδικασίαν ὡς πρώτη ὕλη πρός περαιτέρω ἐπεξεργασίαν. Συνεπῶς αὕτη συνίσταται ἀπό τήν ἀξίαν τήν ὁποίαν ἡ βιομηχανική δραστηριότης προσέθεσε κατά τήν ἐρευνωμένην περίοδον, ἐκ τῶν ἤδη ὑφισταμένων ἀξιῶν, ἡ μέτρησις ὁ ἑαυτή πραγματοποιεῖται ὡς ἀνεπτυγμένη ἀνωτέρω διά τῆς ἐπιτάσεως τῆς ἀξίας τοῦ συνόλου τῶν ἀναλώσεων ἐκ τῆς ἀκαθαρίστου ἀξίας παραγωγῆς.

Κατά τάς Ἐτησίας Βιομηχανικάς Ἐρεύνας, διά λόγους συντόμου ἐπεξεργασίας τοῦ στατιστικοῦ ὑλικοῦ, ἡ προστιθεμένη ἀξία ὑπολογίζεται διά τῆς ἐπιτάσεως ἐκ τῆς ἀκαθαρίστου ἀξίας παραγωγῆς, τῆς ἀξίας τῶν ἀναλωθεισῶν πρώτων καί βοηθητικῶν ὑλικῶν, ἀναλωσίμων ὑλικῶν, ἀνταλλακτικῶν, τῶν ὑλῶν συσκευασίας, τῶν καυσίμων ἐν γένει, τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας, τῶν πληρωθέν "ναῦλον" καί παντός ἐν γένει ἀναλωθέντος "ὑλικοῦ". Τό προκύπτον μέγεθος καλεῖται ἀκαθάριστος προστιθεμένη ἀξία ἐξ ἀπογραφῆς.(1) Ἡ τοιαύτη προστιθεμένη ἀξία δέν πρέπει νά θεωρεῖται ὡς "ἀμοιβή κεφαλαίου" μετά τήν ἀφαίρεσιν τῆς ἐμπεριεχομένης ἀμοιβῆς τῆς ἐργασίας, διότι ὡς εἰκός, περιλαμβάνονται εἰς αὐτήν περαιτέρω, αἱ ἀποσβέσεις, καί τά ἔξοδα τά ὁποῖα δέν ἔχουν σχέσιν μερικήν τοῦ "ὑλικοῦ", ὡς εἶναι αἱ πάσης φύσεως ὑπηρεσίαι αἱ προσφερόμεναι ἐξ ἑτέρων κλάδων τῆς οἰκονομίας.

---

(1) Ἡ ἔννοια τῆς ἐξ ἀπογραφῆς προστιθεμένης ἀξίας "GROSS VALUE ADDED" ΠΡΟΣΘΕΤΟΣ ΑΞΙΑ ΑΠΟΓΡΑΦΗΣ" χρησιμοποιεῖται εἰς τάς ὑπό τῆς ΕΣΥΕ διενεργουμένας βιομηχανικάς ἐρεύνας συμφώνως καί πρός τάς σχετικάς συστάσεις τοῦ Στατιστικοῦ Γραφείου τοῦ Ο.Η.Ε, διά τήν μέτρησιν τῆς συμβολῆς ἑκάστου κατασκήματος εἰς τήν διαμόρφωσιν τοῦ ἀκαθαρίστου ἐγχωρίου προϊόντος.
Ἡ ἐξ ἀπογραφῆς προστιθεμένη ἀξία ὑπολογίζεται βάσει τῶν ὑπό τῆς ἐπιχειρήσεως τηρουμένων λογιστικῶν στοιχείων κατά τρόπον μᾶλλον εὐχερῆ, ἐν ᾧ καί προτιμᾶται ἐκείνης τοῦ ὑπολογισμοῦ τῆς ἀκαθαρίστου προστιθεμένης ἀξίας.
Αἱ ἀνωτέρω ἔννοιαι εἶναι νά λάβουν τήν ἑπόμενον σχηματικήν παράστασιν:

		Ἀκαθάριστος ἀξία παραγωγῆς
μεῖον	:	Ἀναλώσεις ἐν γένει
ἴσον	:	Ἀκαθάριστος ἐξ ἀπογραφῆς προστιθεμένη ἀξία
μεῖον	:	Ἀμοιβαί δι'ὑπηρεσίας ἐξ ἄλλων τομέων τῆς οἰκονομίας
ἴσον	:	Ἀκαθάριστος προστιθεμένη ἀξία
μεῖον	:	Ἀποσβέσεις
ἴσον	:	Καθαρά προστιθεμένη ἀξία

Μ Ε Ρ Ο Σ Π Ρ Ω Τ Ο Ν

Κεφ. 1. Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

Ὁ Ἑλληνισμὸς μετὰ τὴν Ἅλωσιν

Ἡ Ἅλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὸ ἔτος 1453 καὶ ἡ ἐπακολουθήσασα κατάληψις, ὑπὸ τῶν Τούρκων, τῶν ἐναπομεινάντων χριστιανικῶν προπυργίων εἰς τὸν Μωριᾶ, κατέστησεν ὁλόκληρον τὸ ἑλληνικὸν Ἔθνος ὑπόδουλον εἰς κατακτητὴν σκληρὸν καὶ ἀδυσώπητον. Παραταῦτα ὁ Πορθητὴς τῆς Κωνσταντινουπόλεως Μωάμεθ ὁ Β' ἀντιλαμβανόμενος, ὅτι ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τοῦ ἦτο χρήσιμος διὰ τὴν συνέχισιν τῆς παραγωγῆς ἀγαθῶν ἀπαραιτήτων εἰς τοὺς νέους κυριάρχους, παρεχώρησεν εἰς τοὺς κατακτηθέντας προνόμια τινὰ ἐπιτρέποντα τὴν ἀνάπτυξιν περιωρισμένης παραγωγικῆς δραστηριότητος διὰ νὰ καταστῇ εὐχερεστέρα ἡ ἀπομύζησις τῶν καρπῶν τοῦ μόχθου των. Εἰδικώτερον παρεχώρησε μίαν ἐπίφασιν αὐτοτελείας εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, τῆς ὁποίας τὸν ἀρχηγὸν περιέβαλε καὶ μὲ ὡρισμένας πολιτικοῦ χαρακτῆρος ἁρμοδιότητας. Ὁμοίως καθιέρωσε μίαν σκιώδη αὐτοδιοίκησιν, διὰ τοῦ θεσμοῦ τῶν δημογερόντων-κοτζαμπάσηδων, ἀλλὰ κυρίως ἐπεδίωξε καὶ ἐπέτυχε τὴν πλήρη ἀποκοπὴν τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τὸν ὑπόλοιπον χριστιανικὸν κόσμον. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, εὐθὺς μετὰ τὴν Ἅλωσιν ὁ Μωάμεθ, ἐγκατέστησε νέον Πατριάρχην, τὸν Γεννάδιον Σχολάριον, ὅστις ἦτο ἀντίθετος πρὸς τὴν Ἕνωσιν τῆς Ἀνατολικῆς μετὰ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Διὰ τῆς τοιαύτης ἐνεργείας του, καὶ πρὸς τὸν Ὀρθόδοξον κατακτηθέντα ἑλληνισμὸν ἐφάνη εὐχάριστος, ἀλλὰ ταυτοχρόνως παρενέβαλε καὶ φραγμὸν μεταξὺ τῶν νέων ὑκημάων του καὶ τῆς δυτικῆς χριστιανοσύνης, ἀποκλείων πᾶσαν ἐπέμβασιν τῆς Δύσεως ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων.

Καταπιεζόμενοι παντοιοτρόπως οἱ ὑπόδουλοι Ἕλληνες, ἐστρέφοντο, ἐφ' ὅσον τοῦτο τοὺς ἦτο δυνατόν, εἰς τὴν μετανάστευσιν πρὸς τὰς χώρας τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης καὶ πρὸς τὴν ὀρθόδοξον Ρωσσίαν. Ἄλλοι ἠναγκάζοντο, φεύγοντες τὴν τουρκικὴν αὐθαιρεσίαν καὶ καταπίεσιν, νὰ ἀποσύρωνται ὀμαδὸν εἰς δυσπροσίτους ὀρεινὰς περιοχάς ὅπου ἔζων σχετικῶς μὲν ἐλεύθεροι, ἀλλὰ μὲ ἐπί-

πεδον διαβιώσεως λίαν χαμηλόν, λόγῳ τῆς πτωχείας τοῦ ἐδάφους καί τῆς ἔτι μεγαλυτέρας ἀπομονώσεώς των ἐκ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου.(1). Τό πλῆθος ὅμως τῶν ραγιάδων ὑποτασσόμενον εἰς τήν μοῖραν του καί μή δυνάμενον νά αὐτοεξορισθῇ φεῦγον τήν τυραννίαν ἠναγκάσθη νά παραμείνῃ εἰς τήν γῆν τῶν πατέρων του καί νά συνεχίσῃ τά ἔργα του.

Ἡ οἰκονομική των δραστηριότης περιωρίσθη εἰς τήν γεωργίαν διά τήν παραγωγήν τῶν πρός τό ζῆν ἀναγκαίων, καί εἰς τήν χειροτεχνίαν διά τήν παραγωγήν ἀγαθῶν ἅτινα κατηναλίσκοντο ἐντός τῆς οἰκογενείας ἤ διετίθεντο συνήθως ἐπ'ἀνταλλαγῇ εἰς τάς ἐμποροπανηγύρεις πρός ἀπόκτησιν ἄλλων ἐπίσης ἀναγκαίων εἰδῶν, μή παραγομένων ἐπιτοπίως. Ἀνεπτύχθη, τοιουτοτρόπως, μία ἀξιόλογος παραγωγή χειροτεχνημάτων, ἥτις ὅμως, λόγῳ τῶν δυσχερῶν συνθηκῶν ἐπικοινωνίας καί ἐλλείψεως τῶν δυνατοτήτων διά τήν εὐρεῖαν ἀνταλλαγήν των, παρέμεινε κατ'οὐσίαν εἰς τό πλαίσιον τῆς "οἰκιακῆς οἰκονομίας".

Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου καί τῆς βιοτεχνίας κατά τόν 17ον αἰῶνα

Σύν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου καί ἰδίως ἀπό τῶν μέσων τῆς 17ης ἑκατονταετηρίδος, αἱ ἐμπορικαί πράξεις ἤρχισαν πληθυνόμεναι. Ἐμπορικά κέντρα καί ἑλληνικαί κοινότητες ἀνεπτύχθησαν εἰς τήν Κωνσταντινούπολιν, Βενετίαν, Ἀβσχαν καί εἰς ἄλλας μεγάλας πόλεις τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Συμφώνως πρός τά περιλαμβανόμενα εἰς τό ἔργον τοῦ FELIX BEAUJOUR(2) περί τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἑλλάδος στοιχεῖα, /10,Τόμος Β'σελ.163/ ἐπραγματοποιοῦντο ἐξαγωγαί γεωργικῶν καί κτηνοτροφικῶν κυρίως προϊόντων,ὡς καί περιωρισμένης ἐκτάσεως εἰσαγωγαί κυρίως βιομηχανικῶν προϊόντων.Εἰς τόν πίνακα 1 κατωτέρω δίδονται αἱ, συμφώνως πρός τάς πληροφορίας τοῦ F.BEAUJOUR, συνολικαί ἀξίαι εἰσαγωγῶν καί ἐξαγωγῶν διά τήν χρονικήν περίοδον τῶν ἐτῶν 1781-1800, μέ ἀνάλυσιν

---

(1) Περιοχαί ἡμιανεξάρτητοι λόγῳ κυρίως τοῦ μικροῦ ἐνδιαφέροντος ἀπό ἀπόψεως οἰκονομικῆς, διά τούς Τούρκους, ἦσαν ὡς γνωστόν τοῦ Σοῦλι, ἡ Ἠπειρος καί ἡ περιοχή τῶν Ἀγράφων.

(2) FELIX BEAUJOUR: Γάλλος διπλωμάτης (1765-1836), διατελέσας πρόξενος τῆς Γαλλίας ἐν Θεσσαλονίκῃ κατά τά ἔτη 1794-1797.

κατά χώρας προελεύσεως καί προορισμοῦ, ἀντιστοίχως.

Πίναξ 1. Συνολική ἀξία εἰσαγωγῶν-ἐξαγωγῶν κατά χώρας διά τά ἔτη 1781 -1800.

Ἀξίαι εἰς Γρόσια(*1)

Χ ώ ρ α ι	Εἰσαγωγαί	Ἐξαγωγαί
Μεγάλη Βρεττανία	558.320	558.320
Γερμανία	1.544.550	4.663.000
Ἰταλία	644.400	1.150.000
Ὁλλανδία	100.400	140.000
Ρωσσία	960.000	1.000.000
Γαλλία	1.163.000	1.310.000
Σ ύ ν ο λ ο ν	4.970.670	8.821.320

Ἐκ τῆς ἀντιπαραβολῆς τῶν μεγεθῶν καταφαίνεται, ὅτι τό ἥμισυ περίπου τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν διεξήγετο μετά τῆς Γερμανίας καί τῆς Γαλλίας καί ὅτι τό ἰσοζύγιον ἐνεφανίζετο ἐντόνως ἐνεργητικόν. Στοιχεῖα περί τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἑλλάδος μετά τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης εὑρίσκονται ἐπίσης εἰς πλεῖστα ὅσα ἔργα ξένων περιηγητῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπεσκέφθησαν τήν Ἑλλάδα κατά τήν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας, ὡς ἐπίσης καί εἰς ἔργα ξένων διπλωματικῶν καί Προξενικῶν ὑπαλλήλων, οἱ ὁποῖοι εἶχον παραμείνει εἰς τήν χώραν ἐκπροσωποῦντες τάς Κυβερνήσεις των. Μεταξύ τούτων ἀναφέρεται καί ἡ ἐργασία τοῦ SAVERIO SCROFANI /59, σελ. 98/ εἰς τήν ὁποίαν περιλαμβάνονται ἀξιόλογοι πληροφορίαι περί τῶν εἰσαγωγῶν καί ἐξαγωγῶν διά τάς περιοχάς τῶν Ἰονίων Νήσων, τῆς Ἠπείρου, τῆς Στερεᾶς καί τοῦ Μωριᾶ. Συμφώνως πρός τόν πίνακα ἐξαγωγῶν τοῦ Μωριᾶ π.χ. τά κυριώτερα ἐξαγόμενα εἴδη ἦσαν: σιτηρά, ἐλαιόλαδον, κορινθιακή σταφίς, ἀκατέργαστος μέταξα, τυρός, ἔριον, ἀκατέργαστα δέρματα, βάμβαξ, κηρός, μέλι καί ἄλλα προϊόντα γεωργικῆς παραγωγῆς. Αἱ εἰσαγωγαί συνίσταντο εἰς καπνόν, μεταξωτά ὑφάσματα, ζυλείαν, καφέ, ζάχαριν, μπαχαρικά, ἐργαλεῖα, εἴδη ἐκ σιδήρου καί χαλκοῦ, χάρτην, γουναρικά καί

(*1) Τό Τουρκικόν Γρόσιον συμφώνως πρός τά δεδομένα παρά τοῦ F.BEAUJOUR στοιχεῖα εἶχεν ἀξίαν ἴσην πρός 0,147 τοῦ Δουκάτου τῆς Βενετίας.

ἄλλα βιομηχανικά προϊόντα. Ἡ σύνθεσις τῶν εἰσαγωγῶν καί τῶν ἐξαγωγῶν καταδεικνύει τήν ὑφήν τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας, παρά τό ὅτι τά στοιχεῖα ἀναφέρονται μόνον εἰς τήν Πελοπόννησον, ὡς προσανατολισμένην ἀποκλειστικῶς εἰς τήν γεωργίαν.

Ἀξιόλογον ἐπίδρασιν ἐπί τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ, κατά τήν τελευταίαν πρό τῆς ἀπελευθερώσεώς του πεντηκονταετίαν εἶχον αἱ συνθῆκαι εἰρήνης τοῦ Κιουτσούκ-Καϊναρτζῆ (1774) καί τοῦ Ἰασίου (1792). Οἱ Ἕλληνες ἔμποροι καί ναυτικοί, ἐπωφελούμενοι τῶν προνομίων ἐκ τῶν ὡς ἄνω συνθηκῶν, καί ἐκμεταλλευόμενοι τήν ἔκρυθμον κατάστασιν ἐκ τῶν πολιτικῶν ἀναστατώσεων τῆς Εὐρώπης, ἐκ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καί τῶν Ναπολεοντείων πολέμων, διηύρηναν τήν δραστηριότητά των καί ἐδημιούργησαν εὐκαιρίας ἀναπτύξεως τῶν ἐργασιῶν των εἰς σημεῖον ἀξιοθαύμαστον.

Αἱ νησίδες βιοτεχνικῆς ἀναπτύξεως

Περί τό τελευταῖον ἥμισυ τοῦ 17ου αἰῶνος συμπίπτει καί ἡ ἀνάπτυξις βιοτεχνικῶν δραστηριοτήτων, λίαν σημαντικῶν διά τήν ἐποχήν ἐκείνην. Ἡ ἀνάπτυξις παρατηρεῖται κυρίως εἰς περιοχάς αἱ ὁποῖαι ἀπελάμβανον εἰδικῶν προνομίων ἐκ μέρους τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας ἤ ποιᾶς τινος αὐτοδιοικήσεως. Αἱ ἀπολαύουσαι τοιαύτης ἀνεξαρτησίας περιοχαί, ὡς τά Ἀμπελάκια ἐπί τῆς Ὄσσης, ὁ Τύρναβος, ἡ Ἁγυιά, τά χωριά τοῦ Πηλίου, τά χωριά τῆς Χαλκιδικῆς, ἀνέπτυξαν ἀξιόλογον βιοτεχνικήν δραστηριότητα.(1)

Εἰδικώτερον, εἰς τά Ἀμπελάκια καί τόν Τύρναβον παρήγοντο ἐρυθρά βαμβακερά νήματα ἐξαγόμενα εἰς τήν Εὐρώπην. Εἰς τήν Ἁγυιάν παρήγοντο μεταξωτά ὑφάσματα. Εἰς τά χωριά τοῦ Πηλίου παρήγοντο εἴδη ἐκ μετάξης καί τάπητες ἐξ ἐρίου. Δώδεκα χωριά εἰς τήν Χαλκιδικήν, ἀποκαλούμενα Μαδεμοχώρια, ἠσχολοῦντο εἰς τήν ἐξόρυξιν καί παραγωγήν μετάλλων. Ἀξιόλογον ἐπί-

(1) Σημειοῦται ἰδιαιτέρως ὅτι εἰς τάς νήσους τοῦ Αἰγαίου εἰς τάς ὁποίας ἐδόθησαν ὡρισμένα προνόμια διά τῆς συνθήκης τοῦ Κιουτσούκ-Καϊναρτζῆ (1774), ἀνεπτύχθη ἀλματωδῶς ἡ ἐμπορική ναυτιλία, παραλλήλως δέ ἡ ναυπηγική τέχνη.

σης βιοτεχνικήν καί έμπορικήν κίνησιν είχον τά Ζαγοροχώρια τής Ήπείρου, ή Χίος, ή Τήνος καί ή Θεσσαλονίκη. Είς τήν Πελοπόννησον ήκμαζεν ή βιοτεχνία τής μετάξης, ή κατεργασία μαροκινών δερμάτων, ή ταπητουργία καί είς τήν Δημητσάναν παρήγετο πυρῖτις.

Παραλλήλως, κατά τήν αύτήν χρονικήν περίοδον έμφανίζεται σημαντική έμπορική καί βιοτεχνική κίνησις είς τήν Έπτάνησον. Τό γεγονός τής τοιαύτης άναπτύξεως τών μή ύπαχθεισών ύπό τουρκικήν κυριαρχίαν περιοχών, ώς καί έκείνων αί όποῖαι έτέλουν ύπό καθεστώς αύτοτελείας έναντι τής όπισθοδρομικής Πύλης, έπιβεβαιώνει τήν άποψιν τής δυσμενούς έπιδράσεως τής τουρκοκρατίας έπί τής οίκονομικής έξελίξεως τοῦ έλλαδικοῦ χώρου. Προσέτι ό κύριος όγκος τοῦ έλληνικοῦ πληθυσμοῦ έξηκολούθει νά παραμένη μακράν τής έπιρροής τοῦ εύρωπαϊκοῦ πνεύματος, άποκεκομμένος έκ τών προοδευτικών ρευμάτων τά όποῖα έπεκράτησαν ίδίᾳ μετά τήν γαλλικήν έπανάστασιν, είς τήν Δύσιν.

Ή άνάπτυξις τής βιοτεχνικής δραστηριότητος έχει ώς προϋπόθεσιν τήν όμόρροπον άνάπτυξιν τοῦ οίκονομικοῦ πλαισίου μετά τοῦ όποίου άλλωστε είναι άρρήκτως συνδεδεμένη. Ή άνάπτυξις τής βιοτεχνίας καί βιομηχανίας προϋποθέτει άνάλογον άνάπτυξιν καί τών λοιπών τομέων τής οίκονομίας, ίσως δέ καί άνάλογον κοινωνικήν καί πνευματικήν ύποδομήν τοῦ πληθυσμοῦ τής χώρας. Ή όμόρροπος αύτη έξέλιξις έμφανίζεται κατά τήν έποχήν έκείνην είς τάς χώρας τής Δυτικής Εύρώπης καί είδικώτερον είς τήν Μεγ. Βρεταννίαν. Πράγματι, κατά τήν περίοδον τοῦ 18ου καί τοῦ 19ου αίῶνος έπῆλθον τόσον ριζικαί μεταβολαί είς τάς μεθόδους καί τά συστήματα τής μεταποιητικής παραγωγής, ώστε νά φέρωνται είς τήν ίστορίαν ώς "βιομηχανική έπανάστασις". Ή ύπόδουλος Έλλάς άπομεμονωμένη έκ τοῦ λοιποῦ εύρωπαϊκοῦ χώρου, οίκονομικῶς καί κοινωνικῶς, ήτο άμοιρος τῶν έξελίξεων αύτῶν.

Τό Στατιστικόν Ὑλικόν

Οὐδεμίαν κανονικήν στατιστικήν μέτρησιν τῆς μεταποιητικῆς δραστηριότητος ἔχομεν κατά τήν περίοδον τῆς τουρκοκρατίας. Σποραδικαί μόναν πληροφορίαι περί τοῦ ἐμπορίου καί τῆς βιοτεχνικῆς δραστηριότητος, κατά τόν τελευταῖον ἰδίᾳ πρό τῆς ἐπαναστάσεως αἰῶνα, εὑρίσκονται ὡς ἐλέχθη εἰς περιγραφάς ξένων περιηγητῶν, ἐμπόρων ἢ προξενικῶν ὑπαλλήλων εὐρωπαϊκῶν κρατῶν [57, τόμος 2ος].(1)

Αἱ ἐκ τῶν περιγραφῶν τούτων ἀντλούμεναι στατιστικαί πληροφορίαι εἶναι, ὡς εἰκός, περιωρισμένης ἀξιοπιστίας καί δύνανται νά χρησιμοποιηθοῦν ὡς ἐνδείξεις μόνον τῆς ἐπικρατούσης κατά τήν ἀντίστοιχον περίοδον καταστάσεως. Ἐπιβεβαιοῦται γενικῶς, ἐκ τοῦ συνόλου σχεδόν τῶν διαθεσίμων πληροφοριῶν, ὅτι ὁ ὑπόδουλος ἑλληνικός πληθυσμός διαβιῶν ὑπό βαρεῖαν φορολογικήν καί κοινωνικήν καταπίεσιν μόλις ἀπό τά μέσα τοῦ 17ου αἰῶνος κατέστη δυνατόν νά ἀναπτύξῃ ἀξίαν λόγου ἐπικοινωνίαν μετά τῆς Δύσεως. Ἰδιαιτέρως εὐνοϊκήν ἐπίδρασιν εἶχεν ἡ ἵδρυσις τῶν ἑλληνικῶν κοινοτήτων εἰς τάς μεγάλας πόλεις τῆς Εὐρώπης, αἱ ὁποῖαι καί συνέδεσαν ἐμπορικῶς τήν ὑπόδουλον χώραν μετά τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Εὐνοϊκήν ἐπίσης ἐπίδρασιν εἰς τήν ὅλην ἀνάπτυξιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἐμπορίου εἶχον, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, οἱ προβλεπόμενοι ὅροι ὑπέρ τῆς ἐλευθεροπλοΐας τῶν ἑλληνικῶν πλοίων, ὑπό τῆς προαναφερθείσης συνθήκης ἐν Κιουτσούκ-Καϊναρτζῇ ὡς καί τῆς ταιαύτης τοῦ Ἰασίου.

---

(1) Ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων ἐργασιῶν ἀναφέρομεν ἐνταῦθα τό πεντάτομον ἔργον τοῦ F.C. POUQUEVILLE "VOYAGE DE LA GRECE" PARIS, 1820, τό ὁποῖον περιέχει σημαντικάς πληροφορίας περί τῆς κοινωνικῆς καί οἰκονομικῆς καταστάσεως τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ κατά τήν τελευταίαν περίοδον τῆς τουρκοκρατίας, δεδομένου ὅτι ὁ συγγραφεύς διετέλεσε πρόξενος τῆς Γαλλίας παρά τῷ Ἀλῇ Πασσᾷ τῶν Ἰωαννίνων.

Ἡ ἀνάπτυξις τῶν διά θαλάσσης μεταφορῶν εἶχεν ἰδιαιτέραν σημασίαν δεδομένου ὅτι τό κόστος μεταφορᾶς ἦτο σχετικῶς πολύ μικρότερον ἔναντι τοῦ διά ξηρᾶς ἀντιστοίχου. Τοῦτο συνέβαινε διότι ἡ διά ξηρᾶς μεταφορά ἐμπορευμάτων ἐπραγματοποιεῖτο διά καραβανίων μέσῳ τοῦ ὀρεινοῦ καί δυσβάτου ἐδάφους τῆς Κεντρικῆς Ἑλλάδος. Κατά τόν Ἀθ. Βερναρδάκην /11, τεῦχος 46-47/ αἱ μεταφοραί λόγῳ ἀνυπαρξίας ὁδικοῦ δικτύου διενεργοῦντο κυρίως δι'ὄνων καί ἡμιόνων ὑπό Γερμανῶν καί Τούρκων, κατά τό πλεῖστον, ἀγωγιατῶν. Συμφώνως πρός τήν αὐτήν πηγήν ὑπολογίζεται ὅτι τό ἥμισυ τοῦ ὄγκου τῶν μεταφορῶν διενεργεῖτο διά θαλάσσης, δεδομένου ὅτι ἦτο βαρύ καί σχεδόν ἀπαγορευτικόν τό κόστος τῆς δι'ὑποζυγίων μεταφορᾶς. Πρός τοῦτο ἀναφέρεται χαρακτηριστικῶς, ὅτι ἦτο συμφερωτέρα ἡ μεταφορά σίτου εἰς τό Ναύπλιον διά θαλάσσης ἐκ τῆς Ὀδησσοῦ τῆς διά ξηρᾶς μεταφορᾶς τούτου ἐκ τῆς Τριπόλεως. Αἱ δυσχέρειαι αὗται εἰς τάς μεταφοράς, συνεπικουροῦμεναι καί ἐκ τῶν κινδύνων ἐκ τῶν πειρατῶν εἰς τήν ναυσιπλοΐαν, ὑπογραμμίζουν τήν ἀπομόνωσιν τῶν παραμεσογείων περιοχῶν ἐκ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ χώρου.

Παρά τάς σημειουμένας ἀνωτέρω δυσχερείας εἰς τήν ἐπικοινωνίαν, ἤρχισαν σύν τῷ παρόδῳ τοῦ χρόνου καί ἰδίως ἀπό τοῦ τέλους τοῦ 17ου αἰῶνος νά συγκροτοῦνται τακτικαί ἐμποροπανηγύρεις. Συμφώνως πρός τάς περιγραφάς τοῦ POUQUEVILLE /5c, σελ.428-456/ ἐλάμβανον χώραν ἑβδομαδιαῖαι ἀγοραί εἰς ἁπάσας τάς πόλεις, κωμοπόλεις καί τά χωρία, αἱ σημαντικώτεραι δέ τούτων ἦσαν αἱ ἐτήσιοι πανηγύρεις εἰς Φάρσαλα καί Μασκλοβρι[1] εἰς τάς ὁποίας συνεκεντροῦντο διά τήν σύναψιν συναλλαγῶν πολλοί ἔμποροι καί βιοτέχναι. Ὁ POUQUEVILLE ὑπογραμμίζει, ὅτι κατά τάς ἐν λόγῳ πανηγύρεις ἐξετίθεντο προϊόντα τῆς Θεσσαλικῆς βιομηχανίας σπουδαιότατα καί ἀξιολογώτατα, μεταφερόμενα καί διά καραβανίων εἰς τήν κεντρικήν Εὐρώπην. Ὡς Θεσσαλικήν βιομηχανίαν ἐννοεῖ τήν βιοτεχνίαν τῶν Ἀμπελακίων, Ἀγυιᾶς, Τυρνάβου καί Πηλίου.

---

(1) Πρόκειται περί τοῦ σημερινοῦ Μασχολουρίου Καρδίτσης

'Υπό τοῦ Δ. Τσοπτοῦ [68, σελ. 158] δίδονται ἐνδιαφέροντα περαιτέρω στοιχεῖα περί τῆς παραγωγῆς βιοτεχνικῶν προϊόντων κατά τήν περίοδον αὐτήν. 'Αναφέρεται συγκεκριμένως, ὅτι εἰς τά 24 νηματοβαφεῖα τῶν 'Αμπελακίων, ἀπασχολοῦντα ὁλόκληρον σχεδόν τόν ἐκ 4000 περίπου κατοίκων πληθυσμόν αὐτῶν, παρήγοντο καί ἀπεστέλλοντο κατ'ἔτος, διά πολυπληθῶν καραβανίων, 3000 δέματα (τῶν 10 χιλιογράμμων) νημάτων ἐκ βάμβακος μέσῳ Βιέννης καί Δρέσδης πρός Λειψίαν, 'Αμβούργον καί πρός αὐτήν ἀμέσως τήν 'Αγγλίαν. "Οσον δέ ἀφορᾶ τήν παραγωγήν νημάτων τῆς περιοχῆς Τυρνάβου, ἀναφέρεται ὅτι αὕτη, κατά τό ἔτος 1810, ἀνῆλθεν εἰς 30.000 τεμάχια, ἀξίας δύο ἑκατομμυρίων φράγκων.

'Ο Κ. Παπαρρηγόπουλος περιγράφων εἰδικῶς τήν βιοτεχνικήν ἐπίδοσιν τῶν 'Αμπελακίων [48, Τομ.Ε, σελ. 545-560] δίδει μίαν εἰκόνα τοῦ συνεταιριστικοῦ πνεύματος τῶν κατοίκων, παρομοιάζων τούτους πρός σμῆνος μελισσῶν ἐν κυφέλῃ. Διά τά 'Αμπελάκια ὑπάρχουν ἀξιόλογοι μελέται[1]. Σημειοῦται ἐνταῦθα ὅτι ἡ κατά τό 1750 συσταθεῖσα συνεταιριστική ὀργάνωσις τῆς παραγωγῆς τῶν 'Αμπελακίων ἦτο ἡ πρώτη, εἰς παγκόσμιον κλίμακα, ἐπιτυχής ἐφαρμογή τοῦ συνεταιριστικοῦ πνεύματος[2]. "Απαντες σχεδόν οἱ κάτοικοι, ἠσχολοῦντο μέ τήν βαφήν βαμβακερῶν νημάτων τά ὁποῖα κατεσκευάζοντο ἐπί τόπου. Τά παραγόμενα νήματα, λόγῳ τῆς ἀνθεκτικότητος τῆς βαφῆς των, ἐπέτυχον τήν διείσδυσίν των εἰς τήν εὐρωπαϊκήν ἀγοράν καί ἴσως εἰς τήν Γερμανίαν, ἔνθα ὁ Συνεταιρισμός εἶχεν ἱδρύσει ὑποκαταστήματα.

'Ο Ραπτάρχης [53 σελ. 29] σημειώνει, ὅτι ἡ πρόοδος τῆς κλωστοβιομηχανίας τῶν 'Αμπελακίων ὠφείλετο ἰδιαιτέρως εἰς τήν ἐπιτυχῆ βαφήν τῶν νημάτων, ἥτις ὠφείλετο εἰς τήν δεξιοτεχνίαν τῶν ἐργατῶν, καί εἰς τήν διαύγεια τῶν ὑδάτων τά ὁποῖα ἐχρησιμοποιοῦντο. Διά τάς βαφάς ἐχρησιμοποιοῦντο ἄλλοτε μέν ρίζαι, γνωσταί ὑπό τό ὄνομα "ἐρυθρόν τῆς 'Ανδριανουπόλεως", ἄλλοτε δέ μεῖγμα ἀλιζαρίου καί αἵματος αἰγός ἤ βοός.

---

(1) 'Αναφέρομεν ἐνταῦθα τάς προσερχομένας ἐκ τῶν ἐπισκεφθέντων ταῦτα κατά τήν περίοδον τῆς ἀκμῆς των α) DAVID URQUHART/71_7, β)F.BOULANGER/12] γ)F.BEAUJOUR [10] καί δ) S.L.J. BARTHOLDY [9].

(2) Συμφώνως πρός νεωτέρας ἀπόψεις (βλ. Τ. Βοῦρνα "Σύντομη 'Ιστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως" σελ.19) ἡ βιοτεχνική δραστηριότης τῶν 'Αμπελακίων εἶχε λάβει τήν μορφήν ἑτερορρύθμου ἑταιρείας, τοῦτο ὅμως, κατά τήν ἡμετέραν γνώμην δέν ἐυσταθῆ διότι ἡ ὅλη ὀργάνωσις τῆς παραγωγῆς εἶχεν καθαρῶς συνεταιριστικήν μορφήν.

τὸ ἀλιζάρι εἰσήγετο ἐκ τῆς Λεβαδείας ἢ μέσῳ Σμύρνης ἐκ τῆς Ἀνατολῆς. Τὰ ἐκ τῆς βαφῆς κέρδη ὑπελογίζοντο εἰς 20% τῆς ἀξίας τοῦ προϊόντος.

Εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ BARTHOLDY [9] περὶ Ἀμπελακίων ἀναφέρεται, ὅτι πολλοὶ νέοι εἶχον σπουδάσει εἰς Γερμανίαν καὶ αἱ ξέναι γλῶσσαι καὶ αἱ εὐρωπαϊκαὶ συνήθειαι εἶχον εἰσαχθῆ εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην εἰς μεγάλον βαθμόν. Τέλος, παρατηρεῖ μετὰ πικρίας, ὅτι ἡ ἀκμὴ τῶν Ἀμπελακίων διήρκεσεν ὀλίγα μόνον ἔτη, ὡς συμβαίνει μὲ τὸ πλεῖστον τῶν ἑλληνικῶν ἑταιρικῶν ἐπιχειρήσεων. Ἡ οἰκονομικὴ εὐζία ἐξῆφε τὴν φιλοδοξίαν τῶν μελῶν, ὥστε ὅλοι ἐζήτουν νὰ διευθύνουν καὶ ὄχι νὰ διευθύνωνται, τέλος δὲ ἀνεφύη διχόνοια, ἥτις κατέληξεν εἰς δίκην. Ἔκτοτε, οἱ Ἀμπελακιῶται διηρέθησαν εἰς δύο ἀντιμαχομένας παρατάξεις. Ἡ διχόνοια ὑπῆρξε καὶ ἡ ἀπαρχὴ τοῦ μαρασμοῦ. Ἐπὶ πλέον, ὁ συναγωνισμὸς τῆς ἀγγλικῆς κλωστοϋφαντουργίας, ἡ ἐχθρότης τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ καὶ ἡ χρεωκοπία τῆς Αὐστρίας κατὰ τὸ ἔτος 1811, ἐξ αἰτίας τῆς ὁποίας ἡ Ἑταιρία ὑπέστη τεραστίας ζημίας, δεδομένου ὅτι εἰς τὰς αὐστριακὰς τραπέζας ἦσαν κατατεθειμένα περὶ τὰ 10 ἑκατομμύρια φράγκων, ἤτοι τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς περιουσίας της, ἐπέφερον τὸν ἀφανισμὸν τῆς βιοτεχνίας καὶ τὴν ἐρήμωσιν τῆς περιοχῆς.

Διάσπαρτοι πληροφορίαι περὶ ὑπάρξεως ποιᾶς τινὸς βιοτεχνικῆς δραστηριότητος ὑφίστανται καὶ δι'ἄλλας περιοχάς, ὡς π.χ. περὶ τῆς περιοχῆς τῶν Ἀγράφων, ὅπου κατὰ τὸν Σουηδὸν BJÖRNSTAEHL [3 σελ. 29] ὅστις ἐπεσκέφθη τὴν περιοχὴν κατὰ τὸ ἔτος 1779, κατεσκευάζοντο βαμβακερὰ ὑφάσματα διαφόρων χρωμάτων. Ὁ POUQUEVILLE [50 σελ. 29] ἀναφέρει ἐπίσης ὅτι εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ εἰς τὴν νῆσον Τῆνον ἦτο ἀνεπτυγμένη ἡ παραγωγὴ μετάξης. Ἡ ἐτησία παραγωγὴ μετάξης εἰς τὴν νῆσον ἀνήρχετο εἰς τὰς 11.000 ὀκάδας.

Ἡ Χαλκιδική, ὡς ἀναφέρει ὁ Κ. Σαρατζόπουλος [55, σελ. 182] ἦτο ὀνομαστὴ διὰ τὰ μεταλλεῖα αὐτῆς. Συμφώνως πρὸς περιγραφὰς τοῦ Γάλλου περιηγητοῦ PIERRE BELON [3 σελ.25] αἱ ὁποῖαι ἐδημοσιεύθησαν εἰς Παρισίους κατὰ τὸ ἔτος 1755, ὑπῆρχον εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην 500-600 κάμινοι, τῶν

ὁποίων ἡ ἀξία τῆς ἐτησίας παραγωγῆς μετάλλων ἐκυμαίνετο πέριξ τῶν 18-30 χιλ. δουκάτων. Αἱ πληροφορίαι αὗται συμπληροῦνται ἐκ τῶν περιγραφῶν τοῦ Ἄγγλου περιηγητοῦ D.URQUHART [3 σελ. 247] ὁ ὁποῖος, περιελθὼν τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν πρὸ τοῦ 1800, ἀναφέρει ὅτι 12 κῶμαι αἱ ὁποῖαι ὠνομάζοντο Γαλάτιστα, Βάβδος, Ριανά, Στανός, Βαρβάρα, Λιαρέγκοβη, Νοβοσέλο, Μαχαλᾶς, Ἴσβορος, Χωροῦδα, Ρεβινίκια καὶ Ἱερισσός, εἶχον συμπήξει ἑταιρίαν διὰ τὴν παραγωγὴν μετάλλων, ἐκαλοῦντο δὲ Μαδεμοχῶρια. Εἰς τὴν ἑταιρίαν ταύτην εἰργάζοντο οἱ χωρικοί, ὑπέχοντες ὡς μόνην ὑποχρέωσιν ἔναντι τῆς Πύλης εἰς ἀντάλλαγμα τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς περιοχῆς, τὴν καταβολὴν 220 δκάδων καθαροῦ ἀργύρου, ἐτησίως. Ἀναφέρεται δὲ ὅτι ἐνῷ ἡ ἐκμετάλλευσις ἐκ διαφόρων λόγων, ἠλαττώθη, οἱ Μαδεμοχωρῖται δὲν ἐδήλωσαν τοῦτο οὐδὲ ἐμείωσαν τὴν πρὸς τὴν Πύλην εἰσφοράν των. Τοῦτο ἐπέτυχον ἀγοράζοντες ἀργυρᾶ ἱσπανικὰ νομίσματα καὶ μετατρέποντες ταῦτα εἰς καθαρὸν ἄργυρον, τὸν ὁποῖον ἐν συνεχείᾳ ἀπέστελλον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὡς ἐὰν παρήγετο παρ' αὐτῶν, διατηροῦντες οὕτω τὴν αὐτονομίαν των. Ἡ περιοχὴ ἔπαυσε νὰ ἀπολαύῃ τῆς αὐτονομίας εὐθὺς μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, ὑπαχθεῖσα εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Πασᾶ καὶ τοῦ Καδῆ τῆς Θεσσαλονίκης. Ἔκτοτε πᾶσα πρόοδος καὶ ἐπομένως καὶ ἡ βιοτεχνικὴ δραστηριότης διεκόπη.

Ὁ αὐτὸς περιηγητὴς D.URQUHART [3 σελ. 287] ὁμιλῶν περὶ τῶν χωρίων τοῦ Πηλίου σημειώνει, ὅτι τὸ ὄρος ἐκοσμεῖτο ὑπὸ 24 μεγάλων καὶ πλουσίων χωρίων, εἰς τὰ ὁποῖα διεξήγετο παραγωγὴ καὶ ἐμπορία μεταξὺ καὶ μαλλίνων ὑφασμάτων. Εἰς τὰς παραμονὰς τῆς Ἐπαναστάσεως, τὰ χωρία τοῦ Πηλίου διέθετον καθηγητὴν τῆς χημείας καὶ τῆς πειραματικῆς φυσικῆς, μεταξὺ δὲ τῶν λαφύρων τὰ ὁποῖα ἀπεκόμισαν οἱ Τοῦρκοι κατὰ τὴν δῄωσιν καὶ ὁλοσχερῆ καταστροφὴν τῶν χωρίων ἦσαν σκεύη καὶ ὄργανα διεξαγωγῆς πειραμάτων.

Εἰς τὴν Ἤπειρον εἶχεν ἀναπτυχθῆ ἡ περιοχὴ τοῦ Ζαγορίου, ὡς ἀναφέρει ὁ Κ. Παπαρρηγόπουλος [48 Τομ. Ε' σελ. 124-131]. Οἱ κάτοικοι τῆς ἐπαρχίας Ζαγορίου μεταναστεύοντες εἰς τὴν Εὐρώπην ἤσκουν κερδοφόρα ἐπαγγέλματα καὶ ἐπιστρέφοντες ἐκόμιζον ἀξιόλογον περιουσίαν ἀσχολούμενοι ἐν συνεχείᾳ μὲ τὴν βιοτεχνίαν καὶ τὸ ἐμπόριον. Ἡ περιοχὴ αὕτη εἶχεν ἐμπορικὴν ἐπικοινω-

νίαν μετά τῆς Βενετίας, τῆς Τεργέστης, τῆς Κωνσταντινουπόλεως καί τῆς Ἀβύσσης. Κατά τάς συναλλαγάς αὐτῶν ἐχρησιμοποίουν ὡς διαμετακομιστικόν κέντρον τά Ἰωάννινα καί ἡ πόλις ὠφελήθη ἐκ τούτου σημαντικῶς. Δυστυχῶς ὁ Ἀλῆ Πασᾶς ἠγωνίσθη, ὡς γνωστόν νά ὑποτάξῃ τάς εἰς τήν δικαιοδοσίαν του ὑφισταμένας ἡμιαυτονόμους περιοχάς, πρᾶγμα τό ὁποῖον καί ἐπέτυχε εἰς τήν περίπτωσιν τοῦ Σουλίου, προκάλεσε δέ διά τῶν ἐνεργειῶν του τήν παρακμήν τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος τῆς περιοχῆς Ζαγορίου καί ἐπέδρασεν, ἐμμέσως, δυσμενῶς καί ἐπί τῆς βιοτεχνικῆς δραστηριότητος τῆς περιοχῆς τῶν Ἀμπελακίων.

Ἡ Θεσσαλονίκη ἀπετέλει, συμφώνως πρός πληροφορίας ἀναφερομένας εἰς τήν μελέτην τοῦ Δ. Νικολετοπούλου [47 σελ. 117, σπουδαῖον ἐμπορικόν κέντρον. Κατά τά στοιχεῖα ταῦτα, τά ὁποῖα προέρχονται ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ Ν. Σβορώνου "Τό ἐμπόριον τῆς Θεσσαλονίκης κατά τόν 18ον. αἰῶνα" (Ἐκδοθέν ἐν Παρισίοις τό ἔτος 1956), ἡ ἐμπορική κίνησις τῆς πόλεως ἦτο ἐκ τῶν πλέον ἀξιολόγων εἰς τήν λεκάνην τῆς Ἀνατ. Μεσογείου. Στοιχεῖα περί τῆς κινήσεως ἐμπορευμάτων δίδονται ἐκ τῆς πηγῆς ταύτης εἰς τόν πίνακα 2.

Πίναξ 2.- Ἐμπορικαί συναλλαγαί διενεργηθεῖσαι εἰς τήν Θεσσαλονίκην κατά τόν 18ον αἰῶνα.

Χρονικαί περίοδοι	Ἀξία συναλλαγῶν εἰς Δουκάτα ✦	Μέσοι ἐτήσιοι ὅροι
Ἀπό τοῦ 1700 - 1718	300.000	17.222
" " 1722 - 1737	320.000	21.333
" " 1738 - 1743	440.000	88.000
" " 1744 - 1749	400.000	80.000
" " 1750 - 1770	875.000	43.750
" " 1771 - 1777	1.500.000	250.000
" " 1778 - 1786	1.800.000	300.000
" " 1786 - 1800	1.250.000	89.285

✦ Σημειοῦται ὅτι τό βενετικόν δουκάτον διετήρησε σταθεράν τήν ἀγοραστικήν του ἀξίαν καθ' ὅλον τόν 18ον αἰῶνα.

Παρεμφερῆ στοιχεῖα ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ F.BEAUJOUR [10] ἀναβιβάζουν τὰς ἐμπορικὰς συναλλαγὰς τῆς πόλεως, κατὰ τὴν περίοδον τῶν ἐτῶν 1794-1797, εἰς 2.040.000 δουκᾶτα ἢ 13.791,000 γρόσια. Ἡ κατανομὴ των εἰς ἐξαγωγὰς (8.821.320 γρόσια) καὶ εἰσαγωγὰς (4.970.670 γρόσια) καταδεικνύει ὅτι ἡ ἐμπορικὴ κίνησις ἦτο ἀξιόλογος διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

Παραλλήλως πρὸς τὴν ἐμπορικὴν κίνησιν, ἡ Θεσσαλονίκη, συμφώνως πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ F.BEAUJOUR ἀναφερόμενα [3 σελ. 29], ἐφέρετο ὡς πρώτη ἀγορὰ ἐρίων καὶ δερμάτων. Εἰς τὰ περίχωρα δὲ τῆς πόλεως παρήγοντο ὑπὸ βιοτεχνιῶν ὑφάσματα διὰ τὰ ὁποῖα κατηναλίσκοντο ἐτησίως 200.000 ὀκάδες ἐγχωρίου ἐρίου, ὡς καὶ 50.000 ὀκάδες εἰσαγόμεναι ἐκ Φιλιππουπόλεως.

Γενικὴ ἐπισκόπησις

Συνοφίζοντες τὴν κοινωνικὴν καὶ οἰκονομικὴν κατάστασιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ κατὰ τὴν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι οὗτος, στενάζων ὑπὸ κυρίαρχον ἄζεστον καὶ ὀπισθοδρομικόν, εὑρισκόμενος ὑπὸ συνθήκας ἀβεβαιότητος ὡς πρὸς τὴν ἀπόκτησιν καὶ τὴν διατήρησιν τῆς ἰδιοκτησίας τῶν παρ'αὐτοῦ δημιουργουμένων περιουσιακῶν στοιχείων, καὶ ὑπὸ ἀπάνθρωπον κοινωνικὴν καὶ φορολογικὴν μεταχείρησιν, οὐδὲν κίνητρον ἀναπτύξεως βιοτεχνικῶν δραστηριοτήτων εἶχε πέραν τῆς ἐντὸς τοῦ κλειστοῦ κύκλου τῆς οἰκογενείας χειροτεχνικῆς παραγωγῆς.

Κατὰ τὸν Γ. Χαριτάκην [73 σελ. 5] " ἡ βιοτεχνικὴ παραγωγὴ διεξήγετο ὑπὸ τὴν μορφὴν τῆς οἰκοτεχνίας, δηλαδὴ κάθε οἰκογένεια προσεπάθει νὰ παράγῃ τὰ ἀπαραίτητα διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς βιοτεχνικὰ προϊόντα καὶ σπανίως ὁ παραγωγὸς διέθετε τοιαῦτα προϊόντα διὰ πελατείαν ἐκτὸς τοῦ στενοῦ κύκλου τῶν συμβιούντων μελῶν τῆς οἰκογενείας". Πράγματι, αἱ ἀνάγκαι τῶν ραγιάδων περιωρίζοντο εἰς τὴν στοιχειώδη συντήρησιν καὶ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν πλέον ἐπιτακτικῶν ἀναγκῶν. Ἡ διατροφή, ἡ ἔνδυσις, ἡ ὑπόδησις καὶ ἡ ὑπὸ στοιχειώδεις συνθήκας οἴκησις ἀπετέλουν τὸ ἅπαν τῶν ἀναγκῶν των, καλυπτομένων κατὰ κανόνα ἐκ τῆς οἰκογενειακῆς παραγωγῆς. Ἡ ἀνταλλαγὴ γεωργικῶν εἰδῶν ἔναντι ἄλλων πολυτελεστέρων ἢ μὴ δυναμένων νὰ παραχθοῦν ἐντὸς τοῦ οἴκου ἢ ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ χωρίου, ἐλάμβανε χώραν εἰς τὰς ἐπ'εὐ-

καιρία χριστιανικῶν κυρίως ἑορτῶν διοργανουμένας ἐμποροπανηγύρεις. Εἰς τάς πανηγύρεις ταύτας ἡ συναλλαγή ἐπραγματοποιεῖτο σχεδόν πάντοτε δι' ἀντιπραγματισμοῦ. Τά ἐλάχιστα χρυσᾶ ἤ ἀργυρᾶ νομίσματα ἀπετέλουν μᾶλλον κόσμημα, παρά μέσον συναλλαγῆς.

Αἱ περιοχαί αἱ ἀπολαύουσαι αὐτονομίας, διά τῆς ἀκμαζούσης τότε ναυτιλίας καί τῆς ὠργανωμένης βιοτεχνίας, καταστάσης μάλιστα ἐξαγωγικῆς, ἀποτελοῦν παραδείγματα ἁπτά τῆς δυνατότητος τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς περί τήν ἀνάπτυξιν οἰκονομικῆς δραστηριότητος, ἐφ'ὅσον δέν ἐτηρεῖτο δεσμία τῶν σκληρῶν συνθηκῶν τῆς δουλείας, τῆς παντελοῦς ἐλλείψεως τεχνολογικῆς παιδείας καί τῶν δυσχερειῶν ἐπικοινωνίας.

Ὁλόκληρος, ἑπομένως, ὁ ἑλληνικός πληθυσμός πλήν τῶν ἀναφερθεισῶν σποραδικῶν ἐξαιρέσεων, εὑρίσκετο ἀπό ἀπόψεως οἰκονομικῆς καταστάσεως εἰς πλήρη στασιμότητα, ἀσχολούμενος κυρίως μέ τήν γεωργίαν. Πλεῖστα ὅσα εἴδη βιομηχανικῆς προελεύσεως, χρησιμοποιούμενα ἤδη εὐρέως κατά τήν περίοδον ταύτην εἰς τήν Εὐρώπην, ἦσαν ἐντελῶς ἄγνωστα εἰς τόν ὑπόδουλον Ἕλληνα ἄλλα δέ, ἐκ τῶν πλέον ἀπαραιτήτων διά τήν ζωήν, κατεσκευάζοντο κατά τρόπον ἐντελῶς πρωτόγονον ἐν συγκρίσει πρός τά ἐν Εὐρώπῃ παρόμοια. Ἡ ἔνδυσις βασικῶς ἐξυπηρετεῖτο διά τῶν κατ'οἶκον παρασκευαζομένων ὑφασμάτων. Τά οἰκιακά σκεύη ἀπετελοῦντο κυρίως ἀπό πήλινα ἀγγεῖα ἤ χαλκά καί ὀρειχάλκινα εἴδη, κατασκευαζόμενα εἰς μικρά ἐργαστήρια. Τά ἔπιπλα καί τά ξύλινα μέρη τῶν οἰκιῶν κατεσκευάζοντο συνήθως ἐπιτοπίως. Τά ἐργαλεῖα διά τήν γεωργίαν κατεσκευάζοντο ἐπίσης ὑπό οἰκοτεχνιῶν, τά δέ ἅροτρα ἦσαν, κατά κανόνα, ξύλινα. Μεταφορικά μέσα, πλήν τῶν ξυλίνων σκαφῶν ἅτινα κατεσκευάζοντο ὑπό τῶν ναυπηγείων τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου δέν παρῆγοντο. Σημειοῦται ὅτι δέν ὑπῆρχον ὁδικαί ἀρτηρίαι, συνδέουσαι ἔστω καί μόνον τούς σπουδαιοτέρους οἰκισμούς, αἱ δέ μεταφοραί διά ξηρᾶς διηνεργοῦντο δι'ὑποζυγίων καί συνεπῶς δέν ὑπῆρχεν ἀνάγκη ζωοκινήτων ὀχημάτων.

Ἡ ὅλη δομή τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς ἦτο, ὡς ἐκ τούτου, λίαν καθυστερημένη ἐν συγκρίσει πρός τήν τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης καί μικράν μόνον ἐξέλιξιν πα-

ρουσίασε κατά τήν περίοδον τῶν τετρακοσίων περίπου ἐτῶν τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας. Ἡ μετάβασις ἐκ τῆς οὐδόλως ἱκανοποιητικῆς ταύτης μορφῆς εἰς μορφάς παρεμφερεῖς πρός τάς ἤδη κατά τήν ἐποχήν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 βιομηχανικῶς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας, ἦτο συνδεδεμένη μέ σοβαρωτάτας ἄν μή ἀνυπερβλήτους δυσχερείας. Ἡ καθυστέρησις ἀνεφάνη εἰς ὅλην τήν ἔκτασίν της εὐθύς ὡς ἡ Ἑλλάς ἀπετίναξε τόν ζυγόν καί ἦλθεν ἐκ νέου εἰς ἐπαφήν μετά τοῦ Δυτικοευρωπαϊκοῦ κόσμου.

Κεφ. 2. Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1821 - 1870

Ἡ πρώτη εἰκοσαετία 1821-1840

Εὐθύς ἀμέσως μετά τήν κήρυξιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, παρετηρήθη πλήρης ἀναστολή τῆς μικρᾶς βιοτεχνικῆς δραστηριότητος, ἥτις εἶχεν ἀναπτυχθῆ εἰς τάς ἀναφερθείσας ἐν τοῖς προηγουμένοις περιοχάς, κατά τήν περίοδον τῆς τουρκοκρατίας. Αἱ πολεμικαί ἐπιχειρήσεις καί τά βάρβαρα ἀντίποινα τῶν Τούρκων ἐναντίον τῶν ἐξεγερθέντων Ἑλλήνων ἐπέφερον τόν πλήρη ἀφανισμόν τῶν βιοτεχνικῶν αὐτῶν ἑστιῶν προόδου. Ἀμέσως μετά τήν διάβασιν τοῦ Προύθου ὑπό τοῦ Ἀλεξ. Ὑψηλάντη, οἱ Τοῦρκοι προέβησαν, πλήν τῶν γνωστῶν βιαιοπραγιῶν, καί εἰς τήν κατάργησιν παντός προνομίου εἰς ὁλόκληρον τήν χώραν. Τοιουτοτρόπως ἐξέλιπεν ἡ βάσις ἡ ὁποία ἔδιδεν ὥθησιν εἰς τήν δραστηριότητα τῶν περιοχῶν αὐτῶν, αἱ ὁποῖαι εἰς πλείστας περιπτώσεις ἐδηώθησαν ὑπό τοῦ μαινομένου κατακτητοῦ.

Συμφώνως πρός τάς πληροφορίας τοῦ Π. Παφίλα [3, σελ. 32], ἡ Ἑλληνική Ἐπανάστασις ἀνέκοφε πᾶσαν πρόοδον τῆς βιοτεχνίας. Τό ἔτος 1828 εὗρε τήν ἀπελευθερωθεῖσαν χώραν γυμνήν καί ἐν αἰχμῇ καταστάσει. Ἡ οἰκονομική ἀπομόνωσις, ἡ μείωσις τοῦ πληθυσμοῦ, ἡ καταστροφή καί ἐρήμωσις τῶν πόλεων καί χωρίων, ὁ ἀφανισμός τῶν ποιμνίων, ἡ ἐγκατάλειψις τῶν ἀγρῶν, ἡ ἐκρίζωσις τῶν ἐλαιῶν καί ἀμπέλων ὑπό τοῦ ἀποσυρθέντος ἐχθροῦ, ἡ παντελής ἔλλειψις συγκοινωνιῶν καί δημοσίας ἀσφαλείας, ἐπήνεγκον μεγάλην δυστυχίαν, πενίαν καί ἐξαθλίωσιν ἐν τῇ χώρᾳ, ὥστε κατά τήν ἐποχήν ταύτην δέν δύναται νά γίνῃ λόγος περί ἐγχωρίου βιοτεχνίας.

Στατιστικά στοιχεῖα ἢ σαφεῖς περιγραφαί διά τήν περίοδον τοῦ πολέμου τῆς ἐθνεγερσίας δέν ὑπάρχουν. Αἱ σχετικαί πληροφορίαι πάντως δέν ἀφήνουν οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν, ὅτι καί αἱ ὀλίγαι ὑφιστάμεναι κατά τήν τελευταίαν περίοδον τῆς τουρκοκρατίας βιοτεχνίαι, ἔπαυσαν νά ὑπάρχουν, λόγῳ τῆς ἐκρύθμου καταστάσεως. Μοναδικήν ἴσως ἐξαίρεσιν εἰς τήν ἐκμηδένισιν τῆς ὑφισταμένης βιοτεχνίας, ἀποτελοῦν αἱ συνεχιζόμεναι καί ἐνταθεῖσαι, μάλιστα, δραστηριότητες τῶν πυριτιδομύλων τῆς Δημητσάνης καί των εἰς τάς νήσους ἐγκατεστημένων ναυπηγείων. Ἡ ἔντασις τῆς δραστηριότητος ἰδίᾳ τῶν πυριτιδομύλων ἦτο ἐκ τῶν πραγμάτων ἐπιβεβλημένη, δεδομένου ὅτι ἐκ τῆς Δημητσάνης ἀνεφοδιάζοντο τά Ἑλληνικά ἐπαναστατικά σώματα, τά ἀπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος δρῶντα, εἰς πολεμοφόδια. Ὁ Σπ. Λάμπρου εἰς σχετικήν μελέτην του περί τῆς πολεμικῆς βιομηχανίας τῆς Δημητσάνης [33, σελ. 84], μεταξύ ἄλλων ἐνδιαφερόντων στοιχείων, δίδει καί πίνακα πολεμοφοδίων ἅτινα ἐχορηγήθησαν εἰς τούς ἀγωνιζομένους. Βάσει τῶν στοιχείων τοῦ πίνακος τούτου προκύπτει, ὅτι ἡ παραγωγή κατά τήν περίοδον ταύτην ἀνῆλθεν εἰς 3570 δράδες σφαιρίδια (4493 χιλιόγραμμα), εἰς 13.106 δράδες πυριτίδος (16776 χιλιόγραμμα) καί εἰς 804.320 φυσέκια πλήρη. Οἱ ἀριθμοί οὗτοι εἶναι ἐνδεικτικοί τῆς σπουδαιότητος τῆς συμβολῆς τῆς Δημητσάνης εἰς τόν Ἀγῶνα.

Διά τήν ἀμέσως μετά τήν ἀπελευθέρωσιν περίοδον αἱ πληροφορίαι συγκλίνουν πρός τήν ἄποψιν, ὅτι οὐδεμία προσπάθεια κατεβλήθη διά τήν ἀναβίωσιν τῆς βιοτεχνίας. Τό νεοσύστατον κράτος εἶχε νά ἀντιμετωπίσῃ τοιαύτην ἔνδειαν, ὥστε τό θέμα τῆς ἀναπτύξεως τῆς βιοτεχνικῆς δραστηριότητος ἐφαίνετο ὡς ἀπώτερος καί λίαν μεμακρυσμένος στόχος. Ὁ Κ. Σαρατζόπουλος γράφει χαρακτηριστικῶς [55, Τόμ. Α' σελ. 215], ὅτι κατά τήν κάθοδον εἰς τήν Ἑλλάδα τοῦ Καποδίστρια, ἡ Χώρα εὑρίσκετο εἰς κατάστασιν ἀναρχίας, ἐρημώσεως καί παντελοῦς πενίας. Ἀντιλαμβανόμενος τό μέγεθος τοῦ ἔργου τῆς συγκροτήσεως τοῦ νέου κράτους ὁ Κυβερνήτης ἔστρεφεν, ἀμέσως, τήν προσοχήν του εἰς τήν ἐμπέδωσιν τῆς τάξεως, ἐπιδιώκων ταυτοχρόνως διά τῆς διπλωματικῆς ὁδοῦ τήν ἐπωφελεστέραν διά τήν χώραν χάραξιν τῶν συνόρων[1]. Τό μέγιστον ὅμως ἐγχείρημα τοῦ Καποδίστρια ἀπε-

(1) Τά ὅρια τοῦ νεοσυστάτου κράτους καθωρίσθησαν, ὡς γνωστόν, διά τοῦ Πρωτοκόλλου τοῦ Λονδίνου μόλις τήν 22αν Ἰανουαρίου τοῦ 1830.

τέλεσεν ἡ ρύθμισις τῶν δημοσιονομικῶν προβλημάτων καὶ ἡ δημιουργία τῶν προυποθέσεων διά τήν ἀνάπτυξιν τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τοῦ ἤδη βεβαρημένου δι'ὑπερόγκου ἐξωτερικοῦ δημοσίου χρέους κράτους. Κατέστη δηλονότι ἀντιληπτόν ὡς λέγει καὶ ἡ Κ. Νεγρεπόντη-Δελιβάνη [45, σελ. 27, ὅτι μετά τήν νίκην ἐχρειάζοντο καὶ ἄλλοι ἀγῶνες διά τήν ἐλευθερίαν, διά νά ἀποκτήσῃ οὐσιῶδες περιεχόμενον ἡ ἐλευθερία αὐτή.

Ἡ ἐκλογή τοῦ Καποδίστρια ὡς πρώτου Κυβερνήτου πρέπει νά θεωρηθῇ ὡς πρᾶξις ἄκρως νουνεχής. Ὁ Καποδίστριας, παρά τάς ἀντιξόους καί δυσμενεστάτας συνθήκας τάς ὁποίας ἀντιμετώπισεν, εἰργάσθη ἀποτελεσματικῶς διά τήν δημιουργίαν τῶν ἀπαραιτήτων ἐκείνων προυποθέσεων, αἱ ὁποῖαι θά ἐπέτρεπον εἰς τό ἄρτι δημιουργηθέν κράτος νά ὀρθοποδήσῃ καί νά ἐνταχθῇ, τό ταχύτερον, εἰς τήν χορείαν τῶν λοιπῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν ὡς ἰσότιμον μέλος. Οὗτος ἅμα τῇ ἀφίξει του εἰς τήν Ἑλλάδα, εἶπε χαρακτηριστικῶς: [45, σελ. 13] "Τώρα ποῦ ἐλευθερωθήκαμε πρέπει νά προαγάγωμεν ὅσον τό δυνατόν τά οἰκονομικά μας. Καλή αὐτῶν διαχείρισις σημαίνει διά τό μέλλον Μεγάλη Πατρίς". Διά τῶν ἀδήλων προσπαθειῶν του καί τῶν ἀτομικῶν του εἰσέτι οἰκονομικῶν θυσιῶν ὑπέρ τῆς ἀναδημιουργίας τῆς Ἑλλάδος, ἐπεδίωξε τήν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς, τήν ἐμπέδωσιν τῆς τάξεως καί ἔθεσε τάς βάσεις τῆς δημοσιονομικῆς πολιτικῆς. Τό κράτος ἀπέκτησε τυπογραφεῖον, εἰς τό ὁποῖον ἐξετυποῦντο τά ἐπίσημα κείμενα καί τά διδακτικά βιβλία, νομισματοκοπεῖον εἰς τό ὁποῖον καί ἐκόπησαν, κατά τό ἔτος 1829, τά πρῶτα κέρματα τοῦ ἀργυροῦ φοίνικος καί τοῦ χαλκίνου μονολέπτου, πενταλέπτου καί δεκαλέπτου.

Διά τήν βιοτεχνίαν, βεβαίως, δέν ὑπῆρχον δυνατότητες, ἀλλά οὔτε καί εὐχέρεια ἐπιδείξεως τοῦ κρατικοῦ ἐνδιαφέροντος. Ὅπως ἀναφέρει ὁ Δ. Ζωγράφος [22, σελ. 9] "Διά τήν βιομηχανικήν ζωήν, δέν εἶχεν εἰσέτι ἐκδηλωθῇ ἡ πραγματική ἀνάγκη διά θετικήν καί ὡρισμένην ἐνίσχυσιν αὐτῆς". Ἔμμεσον ὅμως ἐνίσχυσιν αὐτῆς ἀπετέλεσεν ἡ προσπάθεια τοῦ Κυβερνήτου διά τήν ἵδρυσιν πιστωτικοῦ ἱδρύματος. Οὕτω διά τοῦ ψηφίσματος τῆς 2ᾶς Φεβρουαρίου 1828 ἱδρύθη ἡ πρώτη Τράπεζα ὑπό τό ὄνομα "Ἐθνική Χρηματιστική Τράπεζα". Ἡ Τράπεζα ἐν

τοῦτοις δέν κατώρθωσε νά ἐπιβιώσῃ ἐπί μακρόν. Τρία ἔτη μετά τήν δολοφονίαν τοῦ κυβερνήτου ἔπαυσεν ὑφισταμένη. Παρά τήν ἀποτυχίαν ὅμως ταύτην, εἶχον ἤδη τεθῆ αἱ βάσεις τῆς πιστωτικῆς πολιτικῆς, ὀλίγα δέ ἔτη βραδύτερον, ἱδρύθη ἡ Ἐθνική Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος [22].

Τό ἔθνος κλυδωνιζόμενον εἰσέτι ἐκ τῆς θυέλλης τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων, ἤρχισε τήν ἐκ τοῦ μηδενός δημιουργίαν τῶν κοινωνικῶν καί οἰκονομικῶν βάσεων, διά τήν παγιοποίησιν τῆς κατόπιν τόσων θυσιῶν ἀποκτηθείσης ἐλευθερίας του. Διότι τά πάντα εἶχον ὑποστῆ τάς ἐπιπτώσεις τοῦ ὑπέρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος. Ἡ διοικητική ὀργάνωσις ἦτο σκιώδης, ἡ οἰκονομική κατάστασις, λόγῳ τῆς ἐνδείας, ἀλλά καί τῆς ἀναρχίας, δέν ἠδύνατο νά παράσχῃ οὐδεμίαν ἔνδειξιν οὔτε κἄν ἐλπίδα διά μίαν καλυτέραν αὔριον. Ὁ Καποδίστριας, ἐμπνεόμενος ἀπό τά διδάγματα τῆς Δύσεως, κατέβαλε πολλάς προσπαθείας ὀργανώσεως τοῦ κράτους. Ὑπῆρχον ὅμως τόσα προβλήματα, ὥστε ἦτο ἀδύνατον ἡ μερίμνά του νά φθάσῃ μέχρι τῆς φροντίδος διά τήν ἀνάπτυξιν τῆς βιοτεχνίας. Εἰς τήν συνταχθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ καί ὑποβληθεῖσαν εἰς τούς ἐκπροσώπους τῶν προστατίδων Δυνάμεων ἔκθεσιν ἐπί τῆς κοινωνικῆς καί οἰκονομικῆς καταστάσεως τῆς ἄρτι ἀπελευθερωθείσης πατρίδος, ἀναφέρει μεταξύ τῶν ἄλλων ἐπαγγελμάτων τοῦ πληθυσμοῦ καί τούς "τεχνίτας" [24, σελ. 349], ἄνευ ἀριθμητικῶν στοιχείων. Εἰς τούς τεχνίτας, ἀσφαλῶς, συμπεριέλαβε, πλήν τῶν καθαυτό βιοτεχνῶν, καί τούς ἀπασχολουμένους μέ τήν οἰκοδόμησιν καί τά παρεμφερῆ τεχνικά ἔργα. Ἄλλαι πληροφορίαι κυρίως ἐκ δημοσιογραφικῶν πηγῶν προέρχόμεναι [52, Τόμ. Β' σελ. 9 καί 497], περιορίζονται εἰς τήν ἀπαρίθμησιν σποραδικῶν προσπαθειῶν, πολλάκις ἄνευ ἀποτελέσματος, πρός ἵδρυσιν βιοτεχνικῶν μονάδων.

Τά ἀνωτέρω ἐκτεθέντα ὁδηγοῦν εἰς τό συμπέρασμα, ὅτι κατά τά πρῶτα ὀλίγα τοὐλάχιστον ἔτη ἀπό τῆς ἱδρύσεως τοῦ ἐλευθέρου κράτους (1828-1838), ἡ βιοτεχνική δραστηριότης, ἀτονήσασα, ὡς ἐλέχθη, ὁλοσχερῶς, κατά τήν διάρκειαν τοῦ πολέμου τῆς ἀνεξαρτησίας, περιωρίζετο εἰς τήν παραγωγήν τῶν στοιχειωδῶν μόνον εἰδῶν καί μάλιστα κατά τρόπον προσιδιάζοντα πρός τήν οἰκοτεχνικήν μορφήν παραγωγῆς, πλήν ἴσως τῆς ναυπηγικῆς τέχνης, ἡ ὁποία, λόγῳ τῆς ἀναπτύξεως τῆς

ἐμπορικῆς ναυτιλίας εἶχεν ἐπιτελέσει σημαντικάς προόδους. Συμφώνως πρός τάς περιγραφάς τοῦ Γερμανοῦ φιλολόγου FR.THIERSCH [67, Τόμ. Α'σελ. 293 κ.ἑ.], ἡ βιομηχανία εὑρίσκετο κατά τά ἔτη 1831-1832 εἰς πρωτόγονον κατάστασιν, μέ μόνην ἐξαίρεσιν τήν τῶν βιοτεχνιῶν διακοσμήσεως τῶν ἐθνικῶν ἐνδυμασιῶν καί τῆς ναυπηγήσεως ξυλίνων σκαφῶν, ἥτις εἶχεν ἀναπτυχθῆ εἰς τήν Σύρον καί τό Γαλαξείδιον. Διά τήν γεωργίαν ἀναφέρει, ὅτι εὑρίσκετο ἐπίσης εἰς πρωτόγονον κατάστασιν. Ἡ ἄροσις ἐγένετο διά ξυλίνων ἀρότρων, τά ἄροτριωτα δέ κτήνη ἦσαν ἀνεπαρκῆ. Χρῆσις λιπασμάτων δέν ἐγίνετο, τῆς καλλιεργείας διενεργουμένης διά τῆς μεθόδου τῆς ἀγραναπαύσεως. Περιγράφων τήν ζωήν τῶν χωρικῶν λέγει ὅτι αὕτη ἦτο πάρα πολύ ἁπλῆ, τῶν ἀναγκῶν αὐτῶν περιοριζομένων εἰς τά ἀπολύτως ἀναγκαῖα ἐκ τῶν ὁποίων τά πλεῖστα κατεσκευάζον μόναι των, τά δέ ὑπόλοιπα ἀπέκτων προσφέροντες ὡς ἀντάλλαγμα προϊόντα τῆς ἐργασίας των. Σημειώνει ἐπίσης ὅτι δέν ὑπῆρχον ἁμαξηταί ὁδοί, τῶν μεταφορῶν πραγματοποιουμένων δι'ὑποζυγίων.

Ἐν μέσῳ τῆς ζοφερᾶς ταύτης καταστάσεως εἶναι ἀπορίας ἄξιον τό γεγονός τῆς ταχείας ἀναπτύξεως τῆς τυπογραφίας, τόσον κατά τήν ἐποχήν τῆς Ἐπαναστάσεως ὅσον καί μετ'αὐτήν. Αὕτη, μή ὑφισταμένη πρότερον, εἰσήχθη τό πρῶτον εἰς τήν Καλαμάταν τό 1821 πρός ἐκτύπωσιν τῶν ἐπισήμων ἐπαναστατικῶν προκηρύξεων καί ἀγγελιῶν[1]. Κατά τό 1823 ἱδρύθη εἰς τό Μεσολόγγιον τυπογραφεῖον ὑπό τοῦ Ἑλβετοῦ φιλέλληνος Ἰωάννου Ἡάγερ[2]. Τυπογραφεῖα ἀναφέρονται καί ἄλλα εἰς

---

(1) Πρόκειται περί τῆς πρώτης ἐκδοθείσης ἐν Ἑλλάδι ἐφημερίδος "Σάλπιγξ Ἑλληνική". Αὕτη ἐξεδόθη εἰς τρία μόνον φύλλα εἰς Καλαμάταν (1ην, 5ην καί 20ην Αὐγούστου 1821) εἰς τό τυπογραφεῖον, τό ὁποῖον ἐκόμισεν ἐκ Τεργέστης ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης.

(2) Πρόκειται περί τῆς ἐκδιδομένης εἰς τό Μεσολόγγιον ἐφημερίδος "Ἑλληνικά Χρονικά". Τό πρῶτον φύλλον αὐτῆς ἐξεδόθη τήν 1ην Ἰανουαρίου 1824, τό δέ τελευταῖον τήν 20ην Φεβρουαρίου 1826. Τό τυπογραφεῖον τοῦτο κατεστράφη τήν ἐκομένην ὑπό τουρκικῆς βόμβας. Ὁ ἱδρυτής του Ἑλβετός φιλέλλην Ἰωάννης Ἡάγερ, ἔπεσε κατά τήν ἡρωϊκήν ἔξοδον τοῦ Μεσολογγίου, ἀφοῦ ἠγωνίσθη ὡς ἐκδότης, συντάκτης, τυπογράφος, ἰατρός καί τέλος ὡς ἁπλοῦς στρατιώτης εἰς τά τείχη τῆς ἐνδόξου πόλεως.

Ναύπλιον (1825), Κόρινθον, Ἐπίδαυρον, Ὕδραν καὶ τὰς Ἀθήνας [41 σελ.122]. Τυπογραφεῖον ἐπίσης ὑπῆρχε κατὰ τὸ 1830 εἰς τὴν Αἴγιναν διὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν νόμων(1).

Ἡ πρώτη ἐπίσημος ἐκδήλωσις τοῦ κρατικοῦ ἐνδιαφέροντος διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς βιομηχανίας ἔλαβε χώραν κατὰ τὸ ἔτος 1837, διὰ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ Βασιλικοῦ Διατάγματος "Περὶ συστάσεως ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῆς ἐμψυχώσεως τῆς ἐθνικῆς βιομηχανίας". Διὰ τοῦ Διατάγματος τούτου συνεκροτήθη δωδεκαμελὴς ἐπιτροπὴ εἰς τὴν ὁποίαν ἀνετέθη ἡ μελέτη τῶν ληπτέων μέτρων διὰ τὴν προαγωγὴν τῆς γεωργικῆς καὶ τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς τῆς χώρας. Εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν ἐδίδετο τὸ δικαίωμα ἀπονομῆς βραβείων "εἰς τοὺς διαπρέποντας κατὰ διαφόρους κλάδους τῆς βιομηχανίας, τοὺς κατορθώνοντας τὴν βελτίωσιν τῶν ἐπιτοπίων προϊόντων καὶ ἀνευρίσκοντας νέας πηγὰς τῆς εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν ἐξόδεύσεως αὐτῶν, τοὺς εἰσάγοντας νέα ἐργαλεῖα, φυτὰ καὶ ζῶα χρήσιμα εἰς τὸν τόπον, τοὺς ἐπιχειρι-ζομένους τὴν σύστασιν νέων κλάδων βιομηχανίας, βάλλοντας εἰς ἐνέργειαν ἀξιο-λόγους μηχανάς, συσταλίνοντας ὠφέλημα ἐργοστάσια καὶ χειροτεχνεῖα, ἀποζηραί-νοντας τέλματα, κατασκευάζοντας νέας γειτονικὰς ὁδοὺς μὲ ἰδιωτικὰ ἔξοδα κλπ.". Δυστυχῶς, ἡ δραστηριότης τῆς ἐν λόγῳ ἐπιτροπῆς, κυρίως λόγῳ ἐλλείψεως ἐπαρκῶν οἰκονομικῶν πόρων, δὲν ἔχει νὰ ἐμφανίσῃ ἄξια λόγου ἐπιτεύγματα ὑπὲρ τῆς βιο-μηχανικῆς προόδου. Τὸ ἔργον της περιωρίσθη εἰς τὴν χρηματικὴν ἐνίσχυσιν ὀλί-γων βιοτεχνιῶν, ἐνῶ θὰ ἔδει νὰ θεσμοθετήσῃ τὰ πλαίσια μιᾶς προστατευτικῆς πολιτικῆς διὰ τὴν βιομηχανικὴν ἀνάπτυξιν τῆς χώρας. [3.Τόμ.1ος σελ.31 κ.ἑ.]

Συνεχίζοντες τὴν ἐπισκόπησιν τῆς περιόδου 1821-1840 παρατηροῦμεν, ὅτι αἱ στατιστικαὶ πληροφορίαι, πενιχραί καθεαυτάς, ἀπεικονίζουν τὴν ἐπίσης πε-νιχρὰν βιοτεχνικὴν δραστηριότητα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ὁ γεωγράφος Ν.Λωρέντης περιγράφει [39, σελ. 517] τὴν βιοτεχνίαν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης (1838) ὡς περιο-ριζομένην, πλὴν τῆς ναυπηγήσεως ξυλίνων σκαφῶν διὰ τὴν ὁποίαν ὑπῆρχον ἄξια λόγου ναυπηγεῖα, εἰς μικρὸν ἀριθμὸν ἐργαστηρίων. Τὰ ἐργαστήρια τἀῦτα, συμφώ-νως πρὸς τὰς παρ'αὐτοῦ διδομένας πληροφορίας, ἠσχολοῦντο μὲ τὴν ἐπεξεργα-σίαν τοῦ βάμβακος, τοῦ ἐρίου καὶ τῆς μετάξης, τῶν δερμάτων, τοῦ καπνοῦ, μὲ

(1) Πρόκειται περὶ τοῦ πρώτου Ἐθνικοῦ Τυπογραφείου, ἱδρυθέντος ὑπὸ τοῦ Καποδίστρια ἐν Αἰγίνῃ, τὸ 1830.

τὴν κατασκευὴν ἐπίπλων, γλυκισμάτων, σχοινίων, πυρίτιδος, εἰδῶν ἐκ σιδήρου καὶ χαλκοῦ καὶ κοσμημάτων ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου. Ἀναφέρεται ἐπίσης ὑπ'αὐτοῦ ἡ ὕπαρξις ἑνὸς μικροῦ ζυθοποιείου, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἱδρυθῆ διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν ὑπηρετούντων εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατόν, Γερμανῶν. Συμφώνως πρὸς τὴν αὐτὴν πηγήν, οἱ εἰς τὴν βιομηχανίαν ἀσχολούμενοι ἀνήρχοντο κατὰ τὸ ἔτος 1838 εἰς 19.520 ἄτομα. Παρεμφερῆς πληροφορία παρέχεται καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀδρ. Βάλβι, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν "Γεωγραφίαν" του /8 Τόμ. Γ΄σελ. 191/ ἀναφέρει ὅτι "Αἱ βιομηχανικαὶ τέχναι, ὅσαι εἶναι ἐν χρήσει σήμερον (1838) εἰς Ἀθήνας, δὲν ἔλαβον ἀκόμη ἱκανὴν ἀνάπτυξιν, εἶναι δὲ αἱ συνήθεις καθ'ὅλας τὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Οἱ ξένοι μ'ὅλον τοῦτο, εἰσῆξαν τέχνας τινάς, αἱ ὁποῖαι προϊόντος τοῦ χρόνου θέλουν ἐξαπλωθῆ καὶ εὐδοκιμήσει εἰς τὴν Ἑλλάδα. Γίνονται ἤδη εἰς Ἀθήνας φέσια καὶ ἐντὸς ὀλίγου θέλει κατασκευάζεσθαι καὶ σάκχαρις ἐκ γογγυλίων"(1). Σημειοῦται, πάντως, ὅτι ἡ πληροφορία περὶ τῆς ἀπασχολήσεως εἰς τὴν βιοτεχνίαν συμπίπτει μὲ τὴν προαναφερθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ν. Λωρέντη. Ἡ τοιαύτη σύμπτωσις πιθανολογεῖ, ἐὰν δὲν πρόκειται περὶ ἁπλῆς ἐπαναλήψεως, ὅτι τὸ στοιχεῖον περὶ τῆς ἀπασχολήσεως προέρχεται ἐξ ἐπισήμου πηγῆς. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἀποτελεῖ τὴν πρώτην στατιστικὴν πληροφορίαν περὶ τῆς ἀπασχολήσεως εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ τὴν βιοτεχνίαν. Ἡ πληροφορία ἀναφέρεται, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς εὐρύτερον κύκλον δραστηριοτήτων, μεταξὺ τῶν ὁποίων περιλαμβάνονται αἱ δραστηριότητες τῶν ὀρυχείων-λατομείων καὶ τῶν οἰκοδομικῶν ἔργων.

Τὴν εἰκόνα τῆς καταστάσεως ὁλοκληρώνει τις ἐκ τῆς παρεχομένης ὑπὸ τοῦ FR. STRONG /63, σελ. 42 κ.ἑ/ περιγραφῆς, ἐκ τῆς ὁποίας προκύπτει, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ βιοτεχνία ἦτο λίαν καθυστερημένη. Τὰ χρησιμοποιούμενα μέσα παραγωγῆς ἦσαν ἀτελῆ καὶ πρωτόγονα, ἡ δὲ κίνησις τῶν μηχανημάτων, ὅπου ὑπῆρχον τοιαῦτα, προήρχετο ἐκ τῶν ζώων, τοῦ ὕδατος ἢ τοῦ ἀνέμου. Ἡ ὅλη παραγωγὴ βιοτεχνικῶν εἰδῶν περιωρίζετο εἰς μίαν μικρὰν ποικιλίαν ἀπαραιτήτων διὰ τὴν διατροφήν, ἔνδυσιν καὶ οἴκησιν εἰδῶν. Ἡ ἀπασχόλησις κατὰ ἐπαγγέλματα, τὴν

(1) Ἡ πληροφορία περὶ κατασκευῆς σακχάρεως "ἐκ γογγυλίων" ὑπὸ ἐργοστασίου ἐγκατασταθέντος τὸ 1840 εἰς Ἀταλάντην ἀποτελεῖ καὶ τὴν πρώτην ἔνδειξιν περὶ τοῦ ἐνδιαφέροντος διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ κλάδου τῆς ζαχαροποιΐας ἐν Ἑλλάδι. Παρὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς πρώτης αὐτῆς προσπαθείας, ἐπηκολούθησαν καὶ ἕτεραι μέχρι τῆς πραγματοποιήσεως ὑπὸ τῆς "Ἑλληνικῆς Ἑταιρίας Σακχάρεως" τοῦ ἔργου τούτου, μόλις κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη.

ὁποιαν παραθέτει εἰς τὸ προμνησθὲν ἔργον του [63,σελ.42 κ.ἑ.] ὁ FR STRONG, δίδεται εἰς τὸν πίνακα 3, ὡς ἐμφανίζουσα ἰδιαίτερον στατιστικὸν ἐνδιαφέρον.

Πίναξ 3. Κατανομὴ ἀπασχολουμένων κατὰ ἐπάγγελμα κατὰ τὸ ἔτος 1838.

Γενικὸν Σύνολον ἀπασχολουμένων	Ἀπασχολούμενοι κατὰ κλάδους					
	Γεωργία κτηνοτροφία	Βιοτεχνία (1)	Ἐμπόριον	Διοίκησις καὶ ἔνοπλοι δυνάμεις	Ναυτικοί	Ἰατροὶ διδάσκαλοι κλπ.
225.093	170.424	15.343	18.562	5.947	13.679	1.138
% 100	75,73	6,83	8,24	2,64	6,07	0,49

Πηγή: FR.STRONG "GREECE AS A KINGDOM"

Ὡς προκύπτει ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων διαθεσίμων πληροφοριῶν καὶ περιγραφῶν τῆς καταστάσεως κατὰ τὴν περίοδον τῶν ἐτῶν 1821-1840, ἡ μεταποιητικὴ δραστηριότης εἰς τὸν μόλις ἀπελευθερωθέντα χῶρον τῶν 47.516 τετρ. χιλιομέτρων, ἦτο λίαν περιωρισμένη. Τὸ μόνον διαθέσιμον στατιστικὸν στοιχεῖον περὶ τῆς ἀπασχολήσεως, τὸ ἀναφερθὲν ἤδη εἰς τὸν πίνακα 3, ἀναβιβάζει τὸ ποσοστὸν τῶν βιοτεχνῶν εἰς τὸ 6,8% τοῦ συνόλου τῶν ἀπασχολουμένων. Ἐπὶ τοῦ συνόλου δηλαδὴ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος κατὰ τὸ ἔτος 1838, ἀνερχομένου εἰς 752.077 ψυχάς, προκύπτει ὅτι μόλις τὸ 2% ἠσχολεῖτο εἰς τὴν βιοτεχνίαν καὶ μὲ τὰς παρεμφερεῖς τεχνικὰς ἀσχολίας. Παρὰ ταῦτα, δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἔστω καὶ ἡ μικρὰ αὐτὴ συμμετοχή, ἐξ ἐπόψεως ἀπασχολήσεως, τοῦ κλάδου τῆς μεταποιήσεως εἰς τὴν ὅλην ἐθνικὴν οἰκονομίαν, δύναται νὰ θεωρηθῇ διὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὡς ἀξιόλογος, ἐὰν μάλιστα ληφθῇ ὑπ'ὄψιν ὅτι ἡ Χώρα εἶχεν ὑποστῆ τὰ δεινὰ τῆς μακραιωνίου τουρκικῆς δεσποτείας, καὶ τὰς δοκιμασίας καὶ τὰς καταστροφὰς ἀπὸ μέρους ἐνὸς ἀνηλεοῦς ἐχθροῦ κατὰ τὴν περίοδον τοῦ ἀγῶνος τῆς ἐθνεγερσίας.

Γενικῶς, διὰ τὴν περίοδον ταύτην, μὲ μόνην ἐξαίρεσιν τὴν ναυπηγικὴν δραστηριότητα, δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι: α) Μέγα μέρος τῶν ἀναγκῶν εἰς προϊόντα μεταποιήσεως ἱκανοποιεῖτο διὰ τῶν ἐντὸς τῶν οἰκογενειῶν παραγομένων εἰδῶν,

---

(1) Περιλαμβάνονται πιθανῶς καὶ οἱ ἀπασχολούμενοι εἰς τὴν οἰκοδόμησιν, τὰ ὀρυχεῖα, λατομεῖα ὡς καὶ λοιποὶ τεχνῖται.

(ὡς ἀλλαντικῶν καί διατηρημένων τροφίμων, εἰδῶν ἐνδύσεως καί ὑποδήσεως, ἐπίπλων, εἰδῶν οἰκιακῆς χρήσεως ἐξ'ὑφάσματος κ.τ.τ.), β) Αἱ ἀνάγκαι τοῦ πληθυσμοῦ εἰς προϊόντα μεταποιήσεως περιωρίζοντο εἰς τά ἀπολύτως ἀπαραίτητα πρός τό ζῆν. Τά ὀλίγα μή δυνάμενα νά παραχθοῦν, ἐντός τῆς οἰκογενείας, εἴδη, παρήγοντο ὑπό μικρῶν βιοτεχνικῶν ἐργαστηρίων,τά ὁποῖα καί ἀπεσκόπουν εἰς τήν κάλυψιν τῶν ἐπιχωρίων ἀναγκῶν, γ)'Εξαγωγαί βιοτεχνικῶν προϊόντων δέν ἐπραγματοποιοῦντο εἰς ἀξιόλογον κλίμακα καί δ) Αἱ εἰσαγωγαί περιωρίζοντο εἰς βιομηχανικά εἴδη καταναλισκόμενα ὑπό τῶν εὐπόρων μόνον καί τοῦτο κατά μίμησιν τῶν συνηθειῶν τῶν φιλελλήνων καί τῶν ὀλίγων 'Ελλήνων τῶν ἀκολουθούντων τόν τρόπον ζωῆς τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης.

Δεδομένου ὅτι ὁ ἀγών τῆς ἀνεξαρτησίας ἐξηφάνισεν οὐσιαστικῶς τήν ὑφισταμένην εἰς ὡρισμένας περιοχάς βιοτεχνικήν δραστηριότητα, δυνάμεθα νά εἴπωμεν, ὅτι ἡ ἑλληνική βιομηχανία καί βιοτεχνία ἤρχισε νά ἀναπτύσσεται ἐκ νέου βραδέως, κατά τό τέλος τῆς εἰκοσαετίας 1821-1840. Συμφώνως πρός τάς διασταυρουμένας πληροφορίας, ἡ ἑλληνική βιομηχανία, κατά τά πρῶτα της ἀσταθῆ βήματα ἀπαρτίζεται ἀπό βιοτεχνικάς μονάδας εἰδῶν διατροφῆς (ἀλευρομύλους, ἀρτοποιεῖα, ζαχαροπλαστεῖα), μονάδας ὑφαντικῶν εἰδῶν καί εἰδῶν ἐνδύσεως (βαμβακουργεῖα, ἐριουργεῖα, μεταξουργεῖα, σχοινοποιεῖα, ὑποδηματοποιεῖα, ραφεῖα ἐθνικῶν ἐνδυμασιῶν, φεσοποιεῖα),μονάδας ἐπεξεργασίας ξύλου (ἐπιπλοποιεῖα, βαρελοποιεῖα), τυπογραφεῖα καί βιβλιοδετεῖα, βυρσοδεφεῖα, πυριτιδοποιεῖα, ὑαλουργεῖα, πλινθοποιεῖα, ἐργαστήρια ἀγγειοπλαστικῆς, σιδηρουργεῖα, χαλκουργεῖα καί ναυπηγεῖα ξυλίνων σκαφῶν. Εἰς τόν πίνακα 4 δίδεται κατάλογος τοῦ εἴδους τῶν ὑφισταμένων κατά τήν περίοδον τῶν ἐτῶν 1835-1840 καταστημάτων κατά κλάδους βιομηχανικῆς δραστηριότητος. 'Εκ τούτων, τά πλέον σημαντικά δύνανται νά θεωρηθοῦν κατά σειράν ἐνδιαφέροντος ἐξ ἐπόψεως ἀξίας παραγωγῆς καί συνολικῆς ἀπασχολήσεως, τά ναυπηγεῖα, τά μεταξουργεῖα, τά βυρσοδεφεῖα, οἱ ἀλευρόμυλοι, τά ραφεῖα καί τά σιδηρουργεῖα. 'Εκ τῆς ἀνωτέρω περιγραφῆς, καί παρά τήν ἔλλειψιν συγκεκριμένων στοιχείων κατά κλάδον, δύνανται νά ἐξαχθοῦν ὡρισμένα συμπεράσματα ἐπί τῆς ἐπικρατούσης καταστάσεως κατά τήν ἐποχήν ἐκείνην καί νά σημειωθῇ ὅτι α' Δέν εἶχον ἀναπτυχθῆ παντελῶς ὡρισμένοι κλάδοι

ὡς π.χ.

τῆς κατασκευῆς μηχανῶν, τῆς βασικῆς μεταλλουργίας, τῆς χαρτοποιΐας καὶ τῆς χημικῆς βιομηχανίας (πλὴν τῶν πυριτιδοποιείων), β) οὐδὲν ἐργαστήριον διέθετε μηχανικὸν ἐξοπλισμὸν ἀξιόλογον, οὔτε μηχανικὴν κινητήριον δύναμιν διὰ τὴν κίνησιν τῶν ἔστω καὶ ὑποτυπωδῶν μηχανικῶν του μέσων[1]. Τὸ σύνολον τῶν ἀπασχολουμένων ὑπολογίζεται, βάσει τῶν πληροφοριῶν αἵτινες ἀνεφέρθησαν ἀνωτέρω, εἰς 15.000 ἕως 19.000 ἄτομα, εἰς τὰ ὁποῖα ὅμως πιθανώτατα περιλαμβάνονται, ὡς ἐλέχθη, καὶ τεχνῖται οἰκοδομῶν, τεχνῖται προσφορᾶς ὑπηρεσιῶν, ὡς καὶ ἐργάται ὀρυχείων.

Πίναξ 4. Κατάλογος τῶν ὑφισταμένων κλάδων μεταποιητικῆς δραστηριότητος κατὰ τὴν περίοδον τῶν ἐτῶν 1835-1840 ✦

Βιομηχανίαι - Βιοτεχνίαι	Εἴδη ὑφισταμένων ἐργαστηρίων
20 Τροφίμων	Ἀλευρόμυλοι, ἀρτοποιεῖα, ζαχαροπλαστεῖα.
21 Ποτῶν	Οἰνοπνευματοποιεῖα
22 Καπνοῦ	Ταμβακοποιεῖα
23 Ὑφαντικαί	Βαμβακουργεῖα, Ἐριουργεῖα, Κεταξουργεῖα, σχοινοποιεῖα
24 Ἐνδύσεως-ὑποδήσεως	Ὑποδηματοποιεῖα, ραφεῖα ἐθνικῶν ἐνδυμασιῶν, φεσοποιεῖα.
25 Ξύλου	Βαρελοποιεῖα
26 Ἐκπλων	Ἐπιπλοποιεῖα
28 Ἐκτυπώσεων	Τυπογραφεῖα - βιβλιοδετεῖα
29 Δέρματος	Βυρσοδεψεῖα
31 Χημικῶν προϊόντων	Πυριτιδοποιεῖα
33 Ἠ μεταλλικῶν ὀρυκτῶν	Ὑαλουργεῖα, ἀγγειοπλαστεῖα, πλινθοποιεῖα
35 Εἰδῶν ἐκ μετάλλου	Σιδηρουργεῖα, χαλκουργεῖα, ὁπλουργεῖα
38 Μεταφορικῶν μέσων	Ναυπηγεῖα ξυλίνων σκαφῶν

✦ Σύνθεσις τῶν πληροφοριῶν τῶν πηγῶν: 38, 39 καὶ 63.

(1) Ἡ διὰ τοῦ ὕδατος ἢ τοῦ ἀνέμου κίνησις τῶν ὑφισταμένων ἀλευρομύλων δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς καθαυτὸ μηχανικὴ κινητήριος δύναμις.

Ἡ τριακονταετία 1841 - 1870

Κατά τήν ἐξέτασιν τῆς περιόδου τῶν ἐτῶν 1841-1870 διαπιστοῦται, ὅτι αἱ στατιστικαί πληροφορίαι εἶναι ἐπίσης ἀνεπαρκεῖς, καί συνεπῶς ὡς καί διά τήν προηγουμένην περίοδον, δυσχεραίνεται ἡ προσπάθεια διερευνήσεως τῆς ἐπικρατούσης καταστάσεως. Δύναται πάντως νά λεχθῇ, ὅτι ἡ μεταποιητική δραστηριότης ἀρχίζει νά πραγματοποιῆται ὁλονέν καί περισσότερον εἰς καταστήματα ἔχοντα τήν ἐμφάνισιν κανονικῶν ἐργαστηρίων. Παρατηρεῖται γενικῶς μία μεταβολή τῆς μορφῆς τῶν μεταποιητικῶν μονάδων ἀπό ἁπλῶν ἐργαστηρίων, χρησιμοποιούντων μόνον τήν μυϊκήν δύναμιν τῶν ἐν αὐτοῖς ἐργαζομένων, εἰς ἐργαστήρια χρησιμοποιοῦντα μηχανικήν κινητήριον δύναμιν. Πέραν τούτου, παρατηρεῖται ἐπέκτασις τῆς δραστηριότητος εἰς τήν παραγωγήν εἰδῶν μηδέποτε παραχθέντων ἐν τῇ Χώρᾳ καί ὑποκαταστάσεως διά τῆς ἐγχωρίου παραγωγῆς ἑνός μικροῦ ἔστω μέρους τῶν εἰσαγομένων μέχρι τότε, ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, βιομηχανικῶν προϊόντων. Αἱ ὑπάρχουσαι πληροφορίαι, περιοριζόμεναι, ὡς καί αἱ διά τήν προηγουμένην περίοδον, εἰς περιγραφάς εἰδικωτέρου ἐνδιαφέροντος, ὡς αἱ τοῦ RITTER VON ZEMTNER [19 σελ. 18 κ.ἑ.] καταδεικνύουν πράγματι μίαν μεταβολήν βαθμιαίαν μέν ἀλλά σταθεράν, εἰς τήν εἰκόνα τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας. Συμφώνως πρός τάς διδομένας παρ' αὐτοῦ πληροφορίας[1], ἰδιαιτέρα ἔμφασις δίδεται εἰς τήν ναυπηγικήν παραγωγήν ἥτις διεξήγετο εἰς τόν Πόρον, Σύρον, Ὕδραν καί τό Γαλαξείδιον. Κατά τάς διδομένας διά τοῦ ἔργου του πληροφορίας, ἡ παραγωγή τοιούτων ἀνήρχετο εἰς 200 πλοῖα ἐτησίως. Παραλλήλως, ἀναφέρει τήν ὕπαρξιν ἐπιπλοποιείων, ἁλουργείων, σιδηρουργείων, χαλκουργείων, βυρσοδεψείων, ὑφαντουργείων διά τήν κατασκευήν μανδηλίων, διά τήν κεφαλήν, σαπωνοποιείων καί οἰνοπνευματοποιείων. Ἡ ἐπεξεργασία μετάξης ἀναφέρεται ἐπίσης ὡς ἐγκαινιασθεῖσα κατά τό ἔτος 1046, διά τῆς ἐγκαταστάσεως τοῦ πρώτου ἀτμοκινήτου μεταξοκλωστηρίου εἰς Πειραιᾶ. Ἀναφέρει ἐπίσης τήν ὕδρυσιν εἰς Πάτρας

---

(1) Ὁ RITTER VON ZEMTNER, διαμείνας ἐπί δεκαετίαν εἰς τήν Ἑλλάδα, ὡς ἀξιωματικός τοῦ μηχανικοῦ τοῦ βαυαρικοῦ στρατοῦ, ἐχρημάτισε πρῶτος διευθυντής τοῦ Πολυτεχνείου Ἀθηνῶν καί μέλος τῆς προσωνησθείσης Ἐπιτροπῆς περί ἐμψυχώσεως τῆς ἐθνικῆς βιομηχανίας. Οὗτος εἰς τό πράγματι ἐνδιαφέρον ἔργον του, περιέγραψε τά τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας, διά τήν περίοδον τῶν ἐτῶν 1840-1860.

κατά τό ἔτος 1844 τοῦ πρώτου βαμβακοκλωστηρίου καί τοῦ πρώτου ζυθοποιείου κατά τό 1840 εἰς Ἀθήνας. Ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ περιεχομένη εἰς τό προαναφερθέν ἔργον πληροφορία, καθ'ἥν κατά τά τελευταῖα πρό τοῦ 1860 ἔτη εἶχον ἱδρυθῆ εἰς Χαλκίδα καί Σύρον ἀτμοκίνητοι ἀλευρόμυλοι.

Παρεμφερεῖς πληροφορίαι περιλαμβάνονται εἰς τόν ἐκφωνηθέντα ὑπό τοῦ τότε ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν Δ. Χρηστίδη λόγον, ἐπ'εὐκαιρίᾳ τῆς δευτέρας ἐκθέσεως τῶν Ὀλυμπίων κατά τό ἔτος 1870 /Ἔκθ. σελ. 231/. Εἰς τόν προμνησθέντα λόγον, ἀνέφερε τήν ὕπαρξιν 7 ἀτμοκινήτων καί ὑδροκινήτων βαμβακοκλωστηρίων μέ 5.600 ἀτράκτους, 18 ἐκκοκιστηρίων βάμβακος, 18 ἀτμομύλων, ἑνός μηχανοκινήτου οἰνοποιείου, 11 μηχανοκινήτων ἐλαιοπιεστηρίων, 10 μεταξουργείων, 8 βυρσοδεφείων, 5 χυτηρίων σιδήρου, 3 χημικῶν ἐργοστασίων, 7 ἐργαστηρίων σιδηρῶν κλινῶν, ἑνός ἀμαζοποιείου, ἑνός φηκτροποιείου ὡς καί πολλῶν καταστημάτων κατασκευῆς ἐπίπλων, ὑδρομύλων, λαξεύσεως μαρμάρων, σαπωνοποιείων, φεσοποιείων κλπ.

Εἰς τήν ἐφημερίδα "Μέριμνα" τοῦ ἔτους 1871, περιλαμβάνονται εἰς σειράν ἄρθρων στοιχεῖα τινα περί τῶν ἐν Ἑλλάδι ὑφισταμένων ἐργοστασίων. Τά στοιχεῖα ταῦτα, καίτοι ἀτελῆ, δίδονται εἰς τόν πίνακα 5, πρός διαμόρφωσιν μιᾶς εἰκόνος περί τῆς βιομηχανικῆς δραστηριότητος κατά τό ἔτος 1870. Ἐκ τῶν στοιχείων τοῦ πίνακος τούτου, τοῦ περιλαμβάνοντος στοιχεῖα μόνον ἐργοστασίων, διαπιστοῦται ποιά τις πρόοδος ἐπελθοῦσα κατά τήν περίοδον ταύτην εἰς τήν μεταποιητικήν δραστηριότητα τῆς χώρας, τόσον ὡς πρός τάς μεθόδους παραγωγῆς, ὅσον καί ὡς πρός τήν ποικιλίαν τῶν παραγομένων εἰδῶν. Τά ἐν λόγῳ στοιχεῖα, πάντως, δέν θεωροῦνται ἀκριβῆ, δεδομένου ὅτι δέν συμφωνοῦν ἀπολύτως πρός τά ἀναφερόμενα εἰς τό αὐτό ἔτος στοιχεῖα, τά προερχόμενα ἐκ τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος λόγου τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν Δ. Χρηστίδη.

Ἐκ τῶν πληροφοριῶν περί τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τάς παρεχομένας ὑπό τοῦ Ι. Σκαλτσούνη /50, σελ. 8 κ.ἑ./ διαφαίνεται, ὅτι εἶχεν ἤδη ἀνακύψει ὀξεῖα ἡ ἀνάγκη κρατικῆς προστασίας διά τήν ἀνάπτυξιν τῆς

Πίναξ 5. Ἀριθμὸς ἐργοστασίων, ἀπασχολούμενοι καὶ ἐγκατεστημένη ἰσχὺς εἰς ἵππους κατὰ κλάδους. Ἔτος 1870

	Κλάδοι	Ἐργοστάσια	Ἀπασχολούμενα ἄτομα	Ἐγκατεστημένη κινητήριος δύναμις εἰς ἵππους	Ἰσχύς κατὰ κατάστημα	Ἰσχύς κατ'ἀπασχολούμενον
2/3	Σύνολον*	39	...	...	...	...
20	1) Ἀλεύρομυλοι	6	116	87	14,5	0,8
	2) Ἐλαιοτριβεῖα	1	18	14	14,0	0,8
	3) Πυρηνελαιουργεῖα	1	...	60	60,0	...
21	Οἰνοποιεῖα-ποτοποιεῖα	2	...	...	...	...
23	1) Ἐκκοκιστήρια βάμβακος	17	272	20	1,2	0,07
	2) Νηματουργεῖα	3	206	57	19,0	0,3
	3) Μεταξουργεῖα	6	80	6	1,0	0,07
35	Σιδηρουργεῖα	3	30	45	15,0	1,5

* Σύνολον διὰ τὴν ἀπασχόλησιν καὶ τὴν κινητήριον δύναμιν δὲν ὑφίσταται, δεδομένου ὅτι ἐλλείπουν τὰ ἐπὶ μέρους στοιχεῖα τῶν κλάδων Τροφίμων καὶ Ποτῶν.

βιομηχανίας καὶ ἡ ἐγκατάλειψις τῆς ἀρχῆς τῆς πλήρους ἐλευθερίας εἰς τὴν οἰκονομικὴν δραστηριότητα, ἥτις ἔθετε διὰ τῆς ἐλλείψεως δασμολογικῆς προστασίας εἰς ἴσσονα μοῖραν τὴν ἐγχώριον παραγωγὴν ἔναντι τῆς εὐρωπαϊκῆς τοιαύτης. Ὡς παράδειγμα ἐλλείψεως καὶ τῆς ἐλαχίστης πρωτοβουλίας τοῦ κράτους διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ κλάδου ἀναφέρει τὴν ἀλόγιστον κατ'αὐτόν, κατὰ τὸ ἔτος 1865, ἐπιβολὴν φόρου ἐπὶ τῆς ἐξαγομένης μετάξης.(1)

Βάσει τῶν ὡς ἄνω πληροφοριῶν, δύναται νὰ σχηματίσῃ τις σαφῆ εἰκόνα τῆς καταστάσεως τῆς βιομηχανίας καὶ τῆς βιοτεχνίας κατὰ τὴν ἐν λόγῳ περίοδον ἐνῷ ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον ἐμφανίζει τὸ γεγονὸς τῆς ἐνάρξεως λειτουργίας κανονικῶς συγκεκροτημένων ἐργοστασίων. Πράγματι, κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἱδρύ-

(1) Σχετικὰ στοιχεῖα ἐξαγωγῶν μετάξης, κατὰ τὰ ἔτη 1858-1865, καταδεικνύουν τὴν περιστολὴν τούτων μετὰ τὴν ἐπιβολὴν φόρου ἐπὶ τῆς ἐξαγομένης μετάξης. Οὕτω κατὰ τὸ ἔτος 1858 ἐξήχθησαν 10.805 δικάδες, κατὰ τὸ 1859 7.707 δικάδες, κατὰ τὸ 1860 10.548 δικάδες, μετὰ δὲ τὴν ἐπιβολὴν τοῦ φόρου τὸ 1865 μόλις 1.424 δικάδες.

θησαν ἡ πρώτη μηχανοκίνητος βαμβακουργία ὡς καὶ ἡ πρώτη οἰνοποιΐα εἰς Πάτρας. Ἤρχισαν ἐπίσης τὴν λειτουργίαν των, σαπωνοποιεῖα καὶ ὑαλουργεῖα εἰς Ἀθήνας καὶ Πειραιᾶ. Συμφώνως πρὸς τὰς αὐτὰς πληροφορίας, κατὰ τὸ ἔτος 1870 ὑπῆρχον ἀρκετοὶ μηχανοκίνητοι ἀλευρόμυλοι καὶ ἐλαιοπιεστήρια, οἰνοποιεῖα, ποτοποιεῖα, ἐκκοκιστήρια βάμβακος, νηματουργεῖα βάμβακος καὶ μεταξουργεῖα, ἅπαντα διαθέτοντα μηχανικὴν κινητήριον δύναμιν καὶ ἀξιόλογον ἀπασχόλησιν. Παρατηρεῖται συνεπῶς μία μεταβολή, σημαντικὴ διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, μὲ τὴν ἔναρξιν λειτουργίας μονάδων μὲ καθαυτὸ βιομηχανικὴν μορφὴν παραγωγῆς. Δεδομένου ὅτι αἱ ὡς ἄνω πληροφορίαι, ὡς ἤδη ἀνεφέρθη, ἀναφέρονται μόνον εἰς τὰ ὑφιστάμενα ἐργοστάσια, ἐξυπακούεται ὅτι παραλλήλως ἀνεπτύχθησαν καὶ οἱ ὑπὸ βιοτεχνικὴν μορφὴν ὑφιστάμενοι κλάδοι. Κατὰ συνέπειαν, ἡ πρόοδος καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῆς δραστηριότητος τῆς βιομηχανίας κατὰ τὸ διάστημα τῶν ἐτῶν 1841-1870 δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀξία λόγου, ἡ δὲ χρησιμοποίησις μηχανικῆς κινητηρίου δυνάμεως δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἀπαρχὴ τῆς γενέσεως τῆς συγχρόνου βιομηχανίας.

Δέον νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα, ὅτι ὁ κλάδος τῆς βαμβακουργίας εἶχε κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἰδιαιτέρας εὐκαιρίας ἀναπτύξεως, δεδομένου ὅτι ἡ καλλιέργεια βάμβακος διεδόθη εἰς μεγάλην ἔκτασιν ἐν Ἑλλάδι, εὐνοουμένη ἐκ τῆς ἐνισχυμένης ζητήσεως τοῦ εἴδους, ἐξ αἰτίας τῆς διακοπῆς ἀνεφοδιασμοῦ τῆς εὐρωπαϊκῆς βαμβακουργίας ἐκ τῶν Η.Π.Α. λόγῳ τοῦ ἐμφυλίου αὐτῶν πολέμου (1861-1865).

Ἡ βελτίωσις καὶ ἐπέκτασις τῆς μεταποιητικῆς δραστηριότητος κατὰ τὴν περίοδον ταύτην δέν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ταχεῖα. Πολλοὶ εἶναι οἱ λόγοι τῆς σχετικῶς βραδείας ἐξελίξεως τοῦ κλάδου τῆς μεταποιήσεως ἐν Ἑλλάδι, ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ταχεῖαν ἐξέλιξιν τούτου εἰς τὰς λοιπὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας. Ἡ τοιαύτη μετρία πρόοδος δύναται νὰ δικαιολογηθῇ ἐκ τῶν ὑφισταμένων δυσχερειῶν, αἱ ὁποῖαι συνοψίζονται ὡς ἀκολούθως:

α) Ἡ τότε ἐλευθέρα Ἑλλάς, ἀριθμοῦσα μόλις 1.096.810 ψυχὰς (ἀπογραφὴ πληθυσμοῦ 1861) λαμβανομένου προσέτι ὑπ'ὄψιν καὶ τοῦ γεγονότος τοῦ λιτοδιαίτου τοῦ Ἕλληνος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀπετέλει μικρὰν σχετικῶς ἀγορὰν μὴ εὐνοοῦσαν τὴν δημιουργίαν μεγάλων μονάδων.

β) Παρετηρεῖτο στενότης κεφαλαίων καί ἀπροθυμία διά τήν στροφήν τῶν ὑφισταμένων ἀποταμιεύσεων πρός ἐπενδύσεις εἰς βιομηχανικάς μονάδας. Σημειωτέον, ὅτι ἡ κατά τό ἔτος 1837 ἱδρυθεῖσα "Ἐπιτροπή ἐπί τῆς ἐμψυχώσεως τῆς ἐθνικῆς βιομηχανίας", τό μόνον κρατικόν ὄργανον μέ ἁρμοδιότητα ὑποβοηθήσεως τῆς ἀναπτύξεως τῆς βιομηχανίας, δέν εἶχεν ἀξιόλογα ἀποτελέσματα εἰς τό ἔργον της λόγῳ τῶν μικρῶν οἰκονομικῶν πόρων μέ τούς ὁποίους ἐπροικίσθη.

γ) Παραλλήλως δέν κατέστη δυνατή, παρά τάς σχετικάς προσπαθείας, ἡ ἀνάπτυξις πιστωτικῶν ἱδρυμάτων, ἱκανῶν νά ἀντιμετωπίσουν τάς σχετικάς ἀνάγκας εἰς κεφάλαια ἀξίων λόγου βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων.

δ) Ἐπιβράδυνσιν εἰς τήν ἐξέλιξιν τοῦ κλάδου ἐπέφερεν ἀσφαλῶς καί ἡ ἔλλειψις μορφωμένων ἢ πεπειραμένων τεχνιτῶν, ἥτις ἀπετέλει σοβαρόν ἐμπόδιον διά τήν χρησιμοποίησιν μηχανικῶν μέσων παραγωγῆς.

ε) Ἀναστολικός παράγων ὑπῆρξεν ἐπίσης τό μικρόν ἐνδιαφέρον τῆς τάξεως τῶν μορφωμένων καί ἱκανῶν ἐπιχειρηματιῶν, ὅπως στραφοῦν εἰς τήν ἵδρυσιν βιομηχανικῶν μονάδων.

στ) Τέλος, τήν ὅλην εἰκόνα συμπληρώνει ἡ ἔλλειψις ὁδικῶν καί σιδηροδρομικῶν μέσων μεταφορᾶς, ἡ ὁποία ἐπέβαλεν ἄλλωστε καί τήν ἐγκατάστασιν τῶν πρώτων μεγάλων μεταποιητικῶν μονάδων εἰς τούς λιμένας ἢ πλησίον τῶν ἐπιτῶν. Πράγματι διά τά ὄρεματα τῆς διά ξηρᾶς μεταφορᾶς τῶν ἀγαθῶν δέν εἶχε ληφθῆ μέχρι τότε ἀξιόλογος μέριμνα. Τήν δυσχέρειαν ἐκ τῆς σχεδόν παντελοῦς ἀνυπαρξίας ὁδικοῦ καί σιδηροδρομικοῦ δικτύου, ἐπέτεινε καί ἡ μεγάλη διασπορά τοῦ πληθυσμοῦ καί ἡ μικρά πυκνότης οἰκήσεως. Συμφώνως πρός τήν ἀπογραφήν πληθυσμοῦ τοῦ ἔτους 1861, ἡ πυκνότης ἀνήρχετο μόλις εἰς 23,00 ἄτομα κατά τετραγωνικόν χιλιόμετρον, ἐνῷ εἰς ἄλλας εὐρωπαϊκάς χώρας αὕτη ἦτο κατά τήν αὐτήν χρονολογίαν ὑπερδιπλασία.

Κεφ. 3. Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1871 - 1920

Η Τριακονταετία 1871 - 1900

Εἰσερχόμενοι εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς βιομηχανικῆς ἐξελίξεως κατὰ τὴν περίοδον τῶν ἐτῶν 1871-1900 παρατηροῦμεν, ὅτι ἤδη ὑφίσταται διάχυτον τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὴν συνεχῶς αὐξανομένην δραστηριότητα τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας. Ὁ ἡμερήσιος καὶ ὁ περιοδικὸς τύπος ἀρχίζουν νὰ ἀπασχολοῦνται μὲ τὸν νεοφανῆ τοῦτον κλάδον καὶ τὰ δημιουργούμενα ἐκ τῆς ἀναπτύξεώς του προβλήματα. Τὸ ἐνδιαφέρον τοῦτο ὑποκινεῖ τὴν διοίκησιν ἀλλὰ καὶ τὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν εἰς τὴν ἐμπεριστατωμένην ἐξέτασιν τῆς καταστάσεως.

Διὰ τὴν περίοδον ταύτην ὑφίστανται πράγματι αἱ πρῶται ἐνδείξεις καὶ πληροφορίαι ὑπὸ μορφὴν στατιστικῶν πινάκων ἢ ἔστω, λεπτομερειακῶν περιγραφῶν. Τὸ πλέον ἐνδιαφέρον κείμενον εἶναι ἀσφαλῶς ἡ ἐργασία τοῦ Ἀλ. Βανσόλα "Ἀπογραφικαὶ πληροφορίαι περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι ἀτμοκινήτων βιομηχανικῶν καταστημάτων, 1876". Ἐξ ἴσου σημαντικαὶ εἶναι αἱ εἰς τὸ Ἀττικὸν ἡμερολόγιον τοῦ ἔτους 1877 δημοσιευθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Ν. Δεμάθα πληροφορίαι "περὶ τῆς βιομηχανικῆς προόδου ἐν Ἑλλάδι" ὡς καὶ αἱ πληροφορίαι αἱ περιεχόμεναι εἰς τὴν ἐργασίαν τοῦ BICKFORD SMITH "GREECE UNDER THE KING GEORGE".

Γενικαὶ πληροφορίαι περὶ τῆς ἀπασχολήσεως, ἀναβιβάζουν ταύτην εἰς τὴν μεταποίησιν κατὰ τὸ ἔτος 1856 εἰς 22.609 ἄτομα, κατὰ τὸ ἔτος 1861 εἰς 32.201 ἄτομα καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1879 εἰς 44.959 ἄτομα. Παρατηρεῖται, δηλαδή, κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀξιόλογος αὔξησις αὐτῆς. Δεδομένου ὅτι ὁ πληθυσμὸς τῆς χώρας ἀνήρχετο κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1879 εἰς 1.679.470 ἄτομα, ἡ συμμετοχὴ τῶν εἰς τὴν βιομηχανίαν ἀπασχολουμένων, ἀντιπροσωπεύει τὸ 2,7% τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ. Ἀντιπαραβάλλοντες τὸ ποσοστὸν τοῦτο πρὸς τὸ ἀντίστοιχον διὰ τὸ ἔτος 1856, τὸ ὁποῖον ἀνήρχετο εἰς 2% περιλαμβανομένων καὶ τῶν τεχνιτῶν ἄλλων μὴ μεταποιητικῶν δραστηριοτήτων, διαπιστοῦμεν ἀξίαν λόγου μεταβολὴν ἐξ ἐπόψεως ἀπασχολήσεως εἰς τὴν μεταποίησιν.

Ἐκ τῆς συγκριτικῆς μελέτης τῶν εἰκείων στοιχείων ἐκ τῶν προαναφερθεισῶν πηγῶν προκύπτει ὅτι κατά ἔτη 1871-1900 ἡ κατά κλάδους σύνθεσις τῆς βιομηχανίας ἦτο σημαντικῶς διάφορος ἔναντι τῆς τοιαύτης τῆς περιόδου 1841-1870. Νέοι κλάδοι ἀνεπτύχθησαν, οἱ δέ ὑφιστάμενοι ἐχρησιμοποίουν εἰς σημαντικήν ἔκτασιν τήν ἀτμομηχανήν, ἥτις ὑποκατέστησε πλέον τήν μυϊκήν δύναμιν ὡς καί τήν κίνησιν διά τῆς ζωϊκῆς δυνάμεως καί τῆς δυνάμεως τοῦ ἀνέμου. Εἰς τινας περιοχάς μόνον, ὡς π.χ. τῆς Λεβαδείας, ἐξηκολούθει νά χρησιμοποιῆται συστηματικῶς ἡ δύναμις τῶν ρεόντων ὑδάτων.

Παραστατική εἰκών τῆς κατά κλάδους κατανομῆς τῶν βιομηχανικῶν καταστημάτων κατά τό ἔτος 1876 παρέχεται εἰς τόν πίνακα 6. Οὗτος κατηρτίσθη ἐκ δύο διαφορετικῶν πηγῶν [42 καί 16] καί διά τοῦτο ἐκρίθη σκόπιμον ὅπως, λόγῳ τῶν ἐνυπαρχουσῶν ἀσυμφωνιῶν λάβῃ τήν μορφήν ἁπλῆς ἀντιπαραβολῆς τῶν σχετικῶν στοιχείων(1). Ἐκ τούτου, καί παρά τάς σημειουμένας ἀσυμφωνίας καταφαίνεται ὅτι: α) Ὁ κλάδος τῶν τροφίμων εἶχεν ἀναπτυχθῆ περισσότερον παντός ἄλλου, β) Ὁ κλάδος τῆς ὑφαντουργίας εἶχε, μετά τοῦ τῶν τροφίμων, τόν μεγαλύτερον ἀριθμόν καταστημάτων, μέ ἐγκατεστημένην μηχανικήν κινητήριον δύναμιν, γ) Τά καταστήματα τῆς ὑφαντουργίας, τῆς χαρτοποιΐας, τῆς βασικῆς μεταλλουργίας καί τῶν μηχανῶν ἐνεφάνιζον τόν μεγαλύτερον ἀριθμόν καταστημάτων ἐχόντων κινητήριον δύναμιν, ὡς πρός τό σύνολον τῶν καταστημάτων τοῦ κλάδου. Σημειωτέον, ὅτι ὁ μεγαλύτερος ἀριθμός τῶν καταστημάτων τοῦ κλάδου τῶν τροφίμων ἀπετελεῖτο ἀπό ἀλευρομύλους ἄνευ μηχανικῆς κινητηρίου δυνάμεως (3650 κατά Πανσέλαν [42] καί 4000 κατά Λεμέρσαν [16]). Περί τῶν κλάδων ἐπεξεργασίας ἐλαστικοῦ, πετρελαίου καί ἄνθρακος, ὡς καί ἠλεκτρικῶν εἰδῶν οὐδεμία μνεία γίνεται δεδομένου ὅτι οὗτοι δέν εἶχον εἰσέτι ἀναφανῆ.

---

(1) Ἐθεωρήθη σκόπιμος ἡ παράθεσις τῶν ἀναλυτικῶν στοιχείων ἐξ ἀμφοτέρων τῶν πηγῶν εἰς τό Παράρτημα, ὡς χρησίμων διά τήν διαμόρφωσιν γνώμης περί τοῦ βαθμοῦ τῆς ἀκριβείας τῶν περιλαμβανομένων εἰς ταύτας στοιχείων ἀλλά καί ἐκ τοῦ γενικωτέρου ἐνδιαφέροντος τό ὁποῖον ἐμφανίζουν. (βλ. πίνακας 3 καί 4, Παραρτήματος).

Πίναξ 6. Ἀριθμὸς καταστημάτων κατὰ κλάδους δραστηριότητος κατὰ τὸ ἔτος 1876.

Κλάδοι		Κατὰ Μανσβλαν [42]				Κατὰ Δεμάθαν [16]			
		Σύνολον	Ἔχοντα κινητῆριον δύναμιν	Μὴ ἔχοντα κινητῆριον δύναμιν	Ποσοστὸν % ἐπὶ τοῦ συνόλου	Σύνολον	Ἀτμοκίνητα	Ὑδροκίνητα	Μὴ ἔχοντα κινητῆριον δύναμιν
2/3	ΣΥΝΟΛΟΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ-ΒΙΟΤΕΧΝΙΑΣ	3.821	129	3.692	3,4	4.872	152	36	4.767
20	Τροφίμων	3.706	50	3.656	1,3	1.163	82	30	4.051
21	Ποτῶν	29	13	16	44,8	131	4	-	127
22	Καπνοῦ	-	-	-	-	-	-	-	-
23	Ὑφαντικαί	47	46	1	97,9	139	27	6	106
24	Εἰδῶν ἐνδύσεως	-	-	-	-	29	1	-	28
25	Ὑάλου	-	-	-	-	3	3	-	-
26	Ἐπιπλοποιΐας	-	-	-	-	63	-	-	63
27	Χάρτου	1	1	-	100,0	-	-	-	-
28	Ἐκτυπώσεων	-	-	-	-	80	-	-	80
29	Δέρματος	7	3	4	42,8	37	8	-	29
31	Χημικαί	16	5	11	31,3	66	9	-	57
33	Μὴ μεταλλικῶν ὀρυκτῶν	4	-	4	-	22	1	-	21
34	Βασικαὶ μεταλλουργίαι	2	2	-	100,0	5	5	-	-
35	Εἰδῶν ἐκ μετάλλου	-	-	-	-	15	10	-	5
36	Μηχανῶν	9	9	-	100,0	37	2	-	35
38	Μεταφορικῶν μέσων	-	-	-	-	25	-	-	25
39	Διάφοροι	-	-	-	-	57	-		57

Ἑτέρα κατά κλάδους κατανομή τῆς ἐγκατεστημένης μηχανικῆς κινητηρίου δυνάμεως, δίδεται ὑπό τοῦ BICKFORD SMITH [60], τῶν ἀντιστοίχων στοιχείων παρατιθεμένων εἰς τόν πίνακα 7.

Ὁ τριπλασιασμός σχεδόν τῆς ἐγκατεστημένης ἰσχύος εἰς ἵππους καί ὁ διπλασιασμός περίπου τῶν καταστημάτων τῶν διαθετόντων μηχανικήν κινητήριον δύναμιν ἐντός τοῦ σχετικῶς βραχέος χρονικοῦ αὐτοῦ διαστήματος (1875-1889), δεικνύει τήν τάσιν τῆς μετατροπῆς τῆς βιοτεχνικῆς μορφῆς τῆς μεταποιητικῆς δραστηριότητος πρός τήν καθαρῶς βιομηχανικήν τοιαύτην. Κατά τήν αὐτήν πηγήν [60], ἡ ἐγκατεστημένη ἰσχύς ἀνῆλθε κατά τό ἔτος 1892 εἰς 10.000 περίπου ἵππους. Ἡ πληροφορία αὕτη παρέχει μίαν εἰσέτι ἔνδειξιν περί τῆς ἐξελίξεως τῆς μεταποιητικῆς δραστηριότητος ἐντός τῆς τελευταίας 15ετίας, τῆς περιόδου 1871-1900.

Πίναξ 7. Ἀριθμός καταστημάτων ἐχόντων μηχανικήν κινητήριον δύναμιν καί ἐγκατεστημένη ἰσχύς κατά τά ἔτη 1875 καί 1889.

Κλάδοι	1875		1889	
	Καταστήματα	Ἰσχύς εἰς ἵππους	Καταστήματα	Ἰσχύς εἰς ἵππους
2/3 ΣΥΝΟΛΟΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ	95	1967	145	5568
20 Τροφίμων	39	727	93	1676
(ἐξ ὧν ἀλευρόμυλοι)	(35)	(658)	(79)	(1584)
23 Ὑφαντουργικαί	14	512	14	1576
29 Δέρματος	3	38	3	49
31 Χημικαί	1	45	1	7
36 Μηχανουργεῖα	9	88	6	710
39 Διάφοροι	29	557	28	1550

Διά τόν ἀριθμόν τῶν ἀπασχολουμένων εἰς τήν βιομηχανίαν κατά τήν περίοδον τῶν ἐτῶν 1841-1920, αἱ πληροφορίαι εἶναι μᾶλλον ἀσαφεῖς. Ὁ Σ. Σπηλιωτάκης [61 σελ. 20 κ.ἑ.] ἀναφέρει ὅτι κατά τό ἔτος 1856, ἐπί συνολικοῦ πληθυσμοῦ 1.067.216 ἀτόμων, εἰς τήν βιομηχανίαν ἀπησχολοῦντο 22.609 ἄτομα. Ὁ Ἀλ.

Μανσόλας ἀναβιβάζει τήν ἀπασχόλησιν εἰς τόν κλάδον τοῦτον εἰς 32.801 ἄτομα κατά τό ἔτος 1861 [41, σελ. 38]. Συμφώνως πρός τά στοιχεῖα τά περιλαμβανόμενα εἰς τήν μελέτην περί τοῦ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ τοῦ Ξ. Μακρῆ [40,σελ.20], ἡ ἐξέλιξις αὐτῶν εἰς τήν βιομηχανίαν καί τά ὀρυχεῖα-μεταλλεῖα, ἐξ ἐπόψεως ποσοστιαίας συμμετοχῆς εἰς τό σύνολον τοῦ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ, παρουσιάζει τάς εἰς τόν πίνακα 8 ἐμφανιζομένας μεταβολάς.

Πίναξ 8. Συμμετοχή ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ βιομηχανικῆς καί ἐξορυκτικῆς δραστηριότητος ὡς πρός τό σύνολον κατά τά ἔτη 1861, 1870, 1879, 1907 καί 1920 (1).

	1861	1870	1879	1907	1920
Σύνολον ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ	317.332	450.693	489.923	735.770	1.733.677
Ἐνεργοί εἰς τήν βιομηχανίαν καί τά ὀρυχεῖα	32.801	48.129	44.959	127.926	301.726
Ποσοστόν συμμετοχῆς ἐπί τοῖς %	11,02	11,40	10,06	18,98	18,74
Ἐξ ὧν μή δηλώσαντες κλάδον δραστηριότητος	19.592	28.400	42.966	61.465	123.391

Πηγή: Ξ. Μακρῆ: Στατιστικαί Μελέται, σελ. 207.

Ἐκ τῶν στοιχείων τοῦ πίνακος 8 καταφαίνεται ἡ ἀλματώδης αὔξησις τοῦ ποσοστοῦ τῆς συμμετοχῆς τῶν ἀπασχολουμένων τῶν κλάδων αὐτῶν εἰς τό σύνολον τοῦ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ μεταξύ τῆς ἀπογραφῆς πληθυσμοῦ τοῦ ἔτους 1861 καί τῆς τοιαύτης τοῦ ἔτους 1920.

Εἰς τό προαναφερθέν ἔργον τοῦ Ἀλεξ. Μανσόλα [42 σελ. 64], διά τοῦ ὁποίου παρέχονται πληροφορίαι, ὡς ἤδη ἐσημειώθη, μόνον διά τά σπουδαιότερα ἐργοστάσια καί δή διά τά διαθέτοντα μηχανικήν κινητήριον δύναμιν, περιλαμβάνονται καί στοιχεῖα περί τῆς ἀπασχολήσεως ἀναφερόμενα εἰς τό ἔτος 1876, τά ὁποῖα δίδονται εἰς τόν πίνακα 9.

(1) Τά ποσοστά συμμετοχῆς ἀναφέρονται εἰς τό σύνολον τῶν δηλωσάντων κλάδον δραστηριότητος.

Πίναξ 9. Ἀριθμὸς καταστημάτων καὶ ἀπασχόλησις κατὰ φῦλον καὶ κατὰ κλάδους, κατὰ τὸ ἔτος 1876.

Κ λ ά δ ο ι	Ἀριθμὸς καταστημάτων	Σύνολον Ἀπασχολήσεως	Ἐνήλικες		Παιδία	
			Ἄνδρες	Γυναῖκες	Ἄρρενα	Θήλεα
20 Ἀλευρόμυλοι	32	815	755	8	52	-
Ἐλαιοτριβεῖα	10	202	196	-	6	-
21 Πνευματοποιεῖα	5	22	18	-	4	-
Οἰνοποιεῖα	4	41	35	6	-	-
23 Ἐκποιητήρια	13	136	91	21	24	-
Ὑφαντήρια	2	238	45	184	9	-
Κλωστήρια	18	1085	243	447	234	161
Μεταξουργεῖα	12	869	50	515	-	304
29 Βυρσοδεψεῖα	7	786	696	-	90	-
31 Σαπωνοποιεῖα	3	14	11	2	1	-
Πυριτιδοποιεῖα	1	28	21	-	7	-
33 Ὑαλουργεῖα	2	197	108	34	29	26
Ἀγγειοπλαστεῖα	2	114	80	6	15	13
35 Μεταλλουργικά	2	1904	1904	-	-	-
36 Μηχανουργεῖα	9	342	214	-	128	-
39 Διάφορα	10	159	104	7	28	20
Σ Υ Ν Ο Λ Ο Ν	132	6952	4571	1230	627	524

Πηγή: Α. Μανσόλα, "Ἀποχρωντικαὶ πληροφορίαι περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι ἀτμοκινήτων βιομηχανικῶν καταστημάτων" 1876".

Τέλος εἰς τὸν "Ὁδηγὸν τῆς Ἑλλάδος" [44] τοῦ ἔτους 1875, δίδεται ἐναργὴς ἡ εἰκὼν τῆς οἰκονομικῆς ἐξελίξεως τῆς χώρας κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καὶ καταφαίνεται ἡ σημαντικὴ πρόοδος τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας. Αἱ Ἀθῆναι καὶ ἰδίως ὁ Πειραιεύς, συμφώνως πρὸς τὰς εἰς αὐτὸν διδομένας πληροφορίας, ἀρχίζουν νὰ ἀποτελοῦν ἤδη τὸ βασικὸν βιομηχανικὸν κέντρον τῆς Χώρας μὲ τὴν ἀρξαμένην ἀπὸ τῆς περιόδου ταύτης συγκέντρωσιν, εἰς τὴν ἐν λόγῳ περιοχήν, μεγάλου ἀριθμοῦ βιομηχανικῶν καὶ βιοτεχνικῶν μονάδων.

Γενικῶς, ἡ ἐξέλιξις τῆς βιομηχανικῆς δραστηριότητος παρουσιάζει ἀρκετὰς ἐνδείξεις προόδου. Εἰς αὐτὴν συνέβαλον θετικῶς καὶ τὰ ὑπὸ τῆς διοικήσεως ληφθέντα μέτρα, μεταξὺ τῶν ὁποίων σημαντικὴν ἐπίδρασιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ἰδίως τῶν κλάδων ἐκείνων, τῶν ὁποίων αἱ πρῶται ὕλαι προήρχοντο ἐκ τῆς ἐγχωρίου παραγωγῆς, εἶχεν ἡ καθιέρωσις νέου τελωνειακοῦ δασμολογίου κατὰ τὸ ἔτος 1884. Ἡ καθιέρωσις τοῦ νέου δασμολογίου παρεῖχεν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ προηγουμένως κατὰ τὰ ἔτη 1830, 1837, 1842, 1843, 1857, 1867, 1871,1873, 1877 καὶ 1878 θεσπισθέντα, τὸ πρῶτον, ἔμμεσον ἔστω προστασίαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν βιομηχανίαν, ἐνῷ τὰ προγενέστερα εἶχον ἁπλῶς καὶ μόνον ταμιευτικὸν χαρακτῆρα.

Πέραν τούτων, δέον νὰ σημειωθοῦν ὡς ἐνισχυτικὰ τῆς προόδου ταύτης καὶ τὰ ἐπιφυμβάντα κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἱστορικὰ γεγονότα τῆς προσαρτήσεως τῶν Ἰονίων Νήσων καὶ τῆς Θεσσαλίας-Ἄρτης. Ἡ πραγματοποιηθεῖσα κατὰ τὸ ἔτος 1864 προσάρτησις τῶν Ἰονίων Νήσων, ἐκτὸς τῆς διευρύνσεως τῆς ἀγορᾶς, συμπεριέλαβε εἰς τὸ βιομηχανικὸν δυναμικὸν τῆς χώρας τὴν σχετικῶς ἀνεπτυγμένην βιοτεχνικὴν δραστηριότητα τῶν νήσων τούτων, ὁ πληθυσμὸς τῶν ὁποίων διεκρίνετο διὰ τὸ προηχωρημένον πολιτιστικὸν του ἐπίπεδον. Τὴν προσάρτησιν τῶν Ἰονίων Νήσων ἠκολούθησεν ἡ κατὰ τὸ ἔτος 1881 πραγματοποιηθεῖσα προσάρτησις τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἄρτης, μὲ συνέπειαν τὴν ἀντίστοιχον διεύρυνσιν τῆς ἑλληνικῆς ἀγορᾶς. Ἤδη κατὰ τὸ ἔτος 1889 ὁ πληθυσμὸς τῆς Χώρας ἀνήρχετο εἰς 2.107.208 ἄτομα, μὲ μέσην πυκνότητα 34,39 κατοίκους κατὰ τετραγωνικὸν χιλιόμετρον. Ἡ κατὰ τὸ ἔτος 1828 ἀντίστοιχος κατάστασις ἦτο, ὡς γνωστόν, 753.400 κάτοικοι, μὲ πυκνότητα 15,86 ἄτομα κατὰ τετραγωνικὸν χιλιόμετρον.

Δέον ἐπίσης, νά τονισθοῦν αἱ ἐπί τῆς ἀναπτύξεως τῆς μεταποιήσεως ἀγαθαί ἐπιπτώσεις ἐκ τῆς ἐπί Χαρ. Τρικούπη κατασκευῆς σιδηροδρομικοῦ καί ὁδικοῦ δικτύου, τό ὁποῖον ἤλλαξεν ἄρδην τάς δυνατότητας μεταφορᾶς τῶν πρώτων ὑλῶν καί τῆς διακινήσεως τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων. Ἀναστατικῶς, βεβαίως κατά τήν περίοδον ταύτην ἐπέδρασαν ἐπί τῆς ὅλης ἑλληνικῆς οἰκονομίας ἡ πτώχευσις τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους ἐπισυμβάσα κατά τό ἔτος 1893, καί ὁ ἀτυχής ἑλληνοτουρκικός πόλεμος τοῦ 1897.

Ἡ εἰκοσαετία 1901-1920

Διά τήν περίοδον τῶν ἐτῶν 1901-1920 ὑφίσταται πλέον ἀξιόλογον στατιστικόν ὑλικόν, προερχόμενον ἐκ τῶν ἰδιωτικῶν καί τῶν δημοσιογραφικῶν πληροφοριῶν, ἀλλά καί ἐκ τῶν ἐπισήμων στατιστικῶν ἐργασιῶν, αἱ ὁποῖαι ἀνελήφθησαν τό πρῶτον κατά τά ἔτη 1914, 1917 καί 1920. Εἰς τήν κατάστασιν τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας κατά τό ἔτος 1902 ἀναφέρεται ὁ Σπ. Λοβέρδος [38 σελ. 127. ὁ ὁποῖος δίδει ἱκανοποιητικήν εἰκόνα τῆς προοδευούσης μέ ταχύν ρυθμόν ἐργοστασιακῆς βιομηχανίας. Τά σχετικά στοιχεῖα παρατίθενται εἰς τόν πίνακα 10.

Τά περιλαμβανόμενα εἰς τόν πίνακα τοῦτον στοιχεῖα εἶναι ὁπωσδήποτε ἐλλιπῆ καί συνεπῶς δέν ἐπιτρέπουν τόν σχηματισμόν σαφοῦς εἰκόνος. Τήν αὐτήν ἀσάφειαν ἔχουν καί αἱ πληροφορίαι τοῦ ADOLF STUCK [64, σελ.127, ὁ ὁποῖος παρέχει στοιχεῖα περί τοῦ ἀριθμοῦ καί τοῦ εἴδους τῶν ἐργοστασίων τοῦ Πειραιῶς. Ταῦτα δίδουν τήν ἐντύπωσιν ἀναπτύξεως σοβαρᾶς βιομηχανικῆς δραστηριότητος εἰς τήν περιοχήν ταύτην. Ὁ Ἀλεξ. Μανσόλας [42,σελ.37 ἀναφερόμενος εἰς τήν περίοδον τῶν ἐτῶν 1850-1876 περιγράφει μέ ἰδιαιτέραν ἔμφασιν τήν ἀθρόαν ἵδρυσιν ἐργοστασίων καί τονίζει τήν ἀπό τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐντονον συγκέντρωσιν τῆς βιομηχανικῆς δραστηριότητος τῆς χώρας εἰς τήν περιοχήν τοῦ Πειραιῶς.

Ἤδη, τό κρατικόν ἐνδιαφέρον διά τόν κλάδον τοῦτον τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας εἶχεν ἐκδηλωθῆ ἐντονώτερον. Αἱ ἀρμόδιαι διά τήν παρακολούθησιν καί ἐνίσχυσιν τῆς βιομηχανίας καί βιοτεχνίας κρατικαί ὑπηρεσίαι ἐλάμβανον ὀργανωτικά μέτρα, ὡς καί τοιαῦτα συντονισμοῦ τῶν προσπαθειῶν των πρός τήν κατεύθυνσιν ταύτην.

Πίναξ 10. Ἀριθμὸς βιομηχανικῶν μονάδων κατὰ κλάδον κατὰ τὸ ἔτος 1901.

Κ λ ά δ ο ι	Ἀριθμὸς καταστημάτων	Κ λ ά δ ο ι	Ἀριθμὸς καταστημάτων
20 Τροφίμων		26 Ἐπιπλοποιΐα	
Ἀτμοκίνητοι ἀλευρόμυλοι	45	Ἐπιπλοποιεῖα	(πολλά)
Μακαρονοποιεῖα	20	27 Χαρτοποιΐα	
Ἐλαιουργεῖα	(ἀρκετά)	Χαρτοποιεῖα	2
21 Ποτῶν		29 Δέρματος	
Ζυθοποιεῖα	3	Βυρσοδεψεῖα	4
Οἰνοποιεῖα, ποτοποιεῖα	(ἀρκετά)	31 Χημικαί	
23 Ὑφαντουργεῖα		Σαπωνοποιεῖα	37
Κλωστοϋφαντήρια βάμβακος	165	Ἐκρηκτικῶν ὑλῶν	32
Κλωστοϋφαντήρια ἐρίου		Κηροποιεῖα	100
Μεταξουργεῖα	(ἀρκετά)	34 Ὑαλουργεῖα	1
		36 Μηχανουργεῖα	12

Πηγή: Σπ. Λοβέρδου "Ἐθνικὸς πλοῦτος" σελ. 12 (ἀναμορφωθείς)

Τό Ὑπουργεῖον Ἐθνικῆς Οἰκονομίας, ἤδη ἀπό τοῦ ἔτους 1914 ἐπεδίωξε τήν συγκέντρωσιν στοιχείων περί τῆς δομῆς τοῦ κλάδου, ἄνευ ὅμως ἀποτελέσματος, λόγῳ τῆς ἀπροθυμίας τῶν βιομηχάνων νά παράσχουν τάς σχετικάς πληροφορίας, κατά τήν ὀργανωθεῖσαν σχετικήν ἔρευναν. Τό ἔτος 1917 ἡ προσπάθεια ἐπανελήφθη κατά συστηματικώτερον τρόπον καί παρά τό γεγονός, ὅτι αὕτη περιωρίζετο μόνον εἰς τά πλέον ἀξιόλογα ἐξ ἐπόψεως ἀπασχολήσεως καί κινητηρίου δυνάμεως βιοτεχνικά καί βιομηχανικά καταστήματα, ἀπέδωκε τά πρῶτα συστηματικά καί ἐπίσημα στατιστικά στοιχεῖα περί τῆς καταστάσεως τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας. Τά ἀποτελέσματα τῆς ἀπογραφῆς ταύτης, ἥτις ἦτο βασικῶς ἀπογραφή μόνον τῶν ἐχόντων ἐργοστασιακήν μορφήν καταστημάτων, δίδονται ἐν συνόψει εἰς τούς πίνακας 11 καί 12. (Πηγή: Γ. Χαριτάκη" Ἑλληνική Βιομηχανία" σελ. 182 (ἀναμορφωθεῖς) .

Πίναξ 11. Ἀριθμός καταστημάτων καί ἀπασχολουμένων κατά μέγεθος ἀπασχολήσεως καί κατά περιοχάς, 1917

	Ἀριθμός καταστημάτων		Ἀριθμός ἀπασχολουμένων	
		%		%
ΓΕΝΙΚΟΝ ΣΥΝΟΛΟΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ	2213	100	36124	100
Σύνολον παλαιᾶς Ἑλλάδος	1591	71,9	26897	74,4
" νέας Ἑλλάδος	622	28,1	9227	25,6
ΜΙΚΡΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ (1 - 5 ἄτομα)	1188	100	3579	100
Παλαιᾶς Ἑλλάδος	829	69,8	2581	72,1
Νέας Ἑλλάδος	359	30,2	998	27,9
ΜΕΣΑΙΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ (6 - 25 ἄτομα)	743	100	8845	100
Παλαιᾶς Ἑλλάδος	540	72,7	6475	73,2
Νέας Ἑλλάδος	203	27,3	2370	26,8
ΜΕΓΑΛΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ (26 ἄτομα καί ἄνω)	282	100	23700	100
Παλαιᾶς Ἑλλάδος	222	78,7	17841	75,2
Νέας Ἑλλάδος	60	21,3	5859	24,8

Ἐκ τῶν στοιχείων τοῦ πίνακος 11 καταφαίνεται ὅτι ἡ Παλαιὰ Ἑλλὰς ὑπερεῖχε καταφανῶς εἰς βιομηχανικὴν ἐξέλιξιν ἔναντι τῶν περιοχῶν τῆς Μακεδονίας, Ἠπείρου καὶ τῶν νήσων Κρήτης, Χίου, Σάμου καὶ Λέσβου, αἱ ὁποῖαι μόλις κατὰ τοὺς πολέμους τῶν ἐτῶν 1912-1913 ἀπηλλάγησαν τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ καὶ συνεκέντρωνε τὸν μεγαλύτερον ἀριθμὸν τῶν ἀπασχολουμένων εἰς τὰς 282 βιομηχανικὰς μονάδας, αἱ ὁποῖαι εὑρέθησαν ἀπασχολοῦσαι 26 ἄτομα καὶ ἄνω. Σημειοῦται πάντως, ὅτι ἡ σύγκρισις ἐφ'ὅσον ἤθελεν ἐπεκταθῇ ἐφ'ὁλοκλήρου τῆς μεταποιητικῆς δραστηριότητος, θὰ ἦτο διάφορος, δεδομένου ὅτι κατὰ τὴν ἐν λόγῳ ἀπογραφὴν δὲν ἐλήφθησαν στοιχεῖα διὰ τὰς βιοτεχνικὰς μονάδας, ἀλλὰ μόνον ἀπὸ ἐργοστάσια καὶ ἐργαστήρια ἔχοντα μηχανικὴν κινητήριον δύναμιν, ἀδιαφόρως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν εἰς ταῦτα ἀπασχολουμένων, καὶ ἀπὸ μονάδας ἀπασχολούσας τοὐλάχιστον 5 ἄτομα καὶ ἄνω, ἔστω καὶ ἐὰν δὲν εἶχον ἐγκατεστημένην κινητήριον δύναμιν. Ἐπίσης, εἰς τὴν ἀπογραφὴν συμπεριελήφθησαν 28 καταστήματα μὴ δυνάμενα νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἀνήκοντα εἰς τὸν κλάδον τῆς μεταποιήσεως, ἤτοι 20 ἐργοστάσια παραγωγῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας, 4 ἐργοστάσια φωταερίου καὶ 4 μηχανικὰ πλυντήρια. Ἡ κατὰ κλάδους κατανομὴ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὑπολοίπων 2185 ἀπογραφέντων βιομηχανικῶν καταστημάτων δίδεται εἰς τὸν πίνακα 12.

Τὴν ἔλλειψιν πλήρων στοιχείων περὶ τῆς μεταποιητικῆς δραστηριότητος καὶ τῆς δομῆς τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας καὶ βιοτεχνίας συνεπλήρωσεν ἡ διεξαχθεῖσα κατὰ τὸ 1920 γενικὴ ἀπογραφὴ τῶν βιομηχανικῶν καὶ βιοτεχνικῶν καταστημάτων. Ἡ ἀπογραφὴ αὕτη εἶναι κατ'οὐσίαν καὶ ἡ πρώτη ἐπιτυχοῦσα προσπάθεια συγκεντρώσεως στατιστικῶν στοιχείων περὶ τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας καὶ βιοτεχνίας. Βάσει τῶν ἀποτελεσμάτων ταύτης, δυνάμεθα νὰ διαμορφώσωμεν πλήρη καὶ σαφῆ γνώμην διὰ τὴν κατάστασιν τοῦ κλάδου κατὰ τὴν λῆξιν τῆς πρώτης ἑκατονταετίας ἀπὸ τῆς παλιγγενεσίας καὶ ταυτοχρόνως νὰ διατυπώσωμεν γνώμας ἐπὶ τῶν κατὰ τὸν πρῶτον αὐτὸν αἰῶνα τοῦ ἐλευθέρου ἐθνικοῦ μας βίου ἐπιτευχθέντων βημάτων προόδου εἰς τὸν κλάδον τοῦτον τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας.

Πίναξ 12. Ἀριθμὸς καταστημάτων κατὰ κλάδους δραστηριότητος, 1917.

Κ λ ά δ ο ι	Ἀριθμὸς καταστημάτων	Κ λ ά δ ο ι	Ἀριθμὸς καταστημάτων
20 Τροφίμων	1100	31 Χημικαί	127
21 Ποτῶν	135	33 Μὴ μεταλλικῶν ὀρυκτῶν	89
22 Καπνοῦ	28	34 Βασικαὶ μεταλλουργίαι	2
23 Ὑφαντουργικαί	174	35 Εἰδῶν ἐκ μετάλλου	31
24 Ἐνδύσεως	9	36 Μηχανουργεῖα	90
25 Βύλου	138	38 Μεταφορικῶν μέσων	3
26 Ἐπιπλοποιΐας	5	39 Διάφοροι	4
27 Χάρτου	29		
28 Ἐκτυπώσεων	89	Σ ύ ν ο λ ο ν	2.185
29 Δέρματος	138		

Πηγή: Γ. Χαριτάκη "Ἑλληνικὴ Βιομηχανία" σελ. 183 (ἀναμορφωθεῖς)

Συμφώνως πρὸς τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1920, ὁ ἀριθμὸς τῶν βιομηχανικῶν καταστημάτων ἀνῆρχετο (κατὰ τὰ νῦν ἰσχύοντα περὶ τῆς ἐννοίας τῆς μεταποιήσεως) εἰς 33.385 μὲ ἀντίστοιχον ἀπασχόλησιν ἀνερχομένην εἰς 143.977 ἄτομα. Τὸ σύνολον τῆς ἀπασχολήσεως, συγκρινόμενον πρὸς τὸν ἀντίστοιχον συνολικὸν πληθυσμόν, εἰς ποσοστὸν ἐπὶ τοῖς ἑκατόν, παρουσιάζει ἔναντι τῶν παρεμφερῶν συγκρίσεων τῶν ἐτῶν 1838 (2%) καὶ 1879 (2,7%) αὐξημένην σχέσιν ἀνερχομένην εἰς (2,9%). Τὴν αὔξησιν τῆς συμμετοχῆς τῶν εἰς τὴν μεταποίησιν ἀπασχολουμένων δέον νὰ θεωρήσωμεν περισσότερον σημαντικήν, ἐὰν λάβωμεν ὑπ'ὄψιν ὅτι μέγα μέρος τοῦ πληθυσμοῦ συμπεριελαμβάνετο εἰς τὰς νεοαπελευθερωθείσας περιοχὰς τῆς Μακεδονίας, Ἠπείρου, Θράκης, Κρήτης , Χίου, Σάμου καὶ Λέσβου, εἰς τὰς ὁποίας ἡ βιοτεχνικὴ καὶ βιομηχανικὴ ἀνάπτυξις ἦτο, ὡς καταφαίνεται καὶ ἐκ τῆς ἀπογραφῆς βιομηχανικῶν καταστημάτων τοῦ ἔτους 1917, σημαντικῶς κατωτέρα τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος (βλ. πίνακα 11).

Τά βασικά στοιχεία έκ τής άπογραφής τοῦ έτους 1920 δίδονται εἰς τόν πίνακα 13. Ἐκ τῶν στοιχείων τοῦ πίνακος τούτου δυνάμεθα νά συμπεράνωμεν ὅτι: α) Ἡ συμμετοχή τῶν κλάδων παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν ἐξηκολούθη νά παραμένη ὑψηλή β) ἀνεπτύχθησαν κατά τήν τελευταίαν αὐτήν εἰκοσαετίαν οἱ κλάδοι τῆς ἐπεξεργασίας τῶν μή μεταλλικῶν ὀρυκτῶν, τῆς χημικῆς βιομηχανίας, τῶν εἰδῶν ἐκ μετάλλου, τοῦ καπνοῦ [1] καί τῆς ἐπεξεργασίας ξύλου καί γ) ἡ ἐγκατεστημένη κινητήριος δύναμις αὐξηθεῖσα σημαντικῶς ἔφθασεν εἰς τό ὕψος τῶν 80.947 ἵππων. Γενικῶς, ἡ ἐξέλιξις τῆς μεταποιητικῆς δραστηριότητος κατά τό διάστημα τῆς εἰκοσαετίας αὐτῆς (1901-1920) δύναται νά θεωρηθῇ ὡς ἀξία λόγου. Ἐάν μάλιστα ληφθοῦν ὑπ'ὄψιν αἱ ἐθνικαί ταλαιπωρίαι, αἱ πολεμικαί περιπέτειαι καί γενικῶς τό σχετικῶς ἀνώμαλον πολιτικόν κλίμα, κατά τήν περίοδον ταύτην,

δυνάμεθα νά εἴπωμεν ὅτι ἤδη κατά τό 1920 εἶχον τεθῆ αἱ βάσεις διά μίαν συστηματικήν πλέον ἀνάπτυξιν τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας. Χαρακτηριστικῶς ὁ Γ. Χαριτάκης [73, σελ. 407] γράφει: "Ἐάν κατά τήν προηγουμένην περίοδον (1828-1884) ἡ ἑλληνική βιομηχανία διήρχετο τήν βρεφικήν καί παιδικήν, τρέπον τινά, ἡλικίαν, ἤδη (1884-1915) διήρχετο τήν ἐφηβικήν ἡλικίαν. Τό ἑλληνικόν κράτος παύει νά εἶναι καθαρῶς ἀγροτικόν κράτος, ἀλλ'ἀρχίζει νά ἔχη ἰδίαν βιομηχανίαν, κατά δέ τά τελευταῖα ἔτη ἀπό τοῦ 1910 καί ἐφεξῆς, ἀρχίζει νά διανύη τό στάδιον τοῦ ἐκβιομηχανισμοῦ".

---

(1) Εἰδικῶς ἐπί τῆς ἐξελίξεως τοῦ κλάδου 22 (καπνοῦ) ἐπέδρασεν ἀποφασιστικῶς ἡ ἐπέκτασις τῶν ὁρίων τῆς χώρας, κατά τήν ὑπ'ὄψιν εἰκοσαετίαν, εἰς περιοχάς κατ'ἐξοχήν καπνοπαραγωγούς (Ἀν. Μακεδονία-Θράκη).

Πίναξ 13. Ἀριθμὸς καταστημάτων, ἀπασχολουμένων καὶ ἐγκατεστημένη κινητήριος δύναμις κατὰ τὸ ἔτος 1920.

Κλάδοι	Ἀριθμὸς καταστημάτων	Ποσοστὸν ἐπὶ τοῖς %	Ἀριθμὸς ἀπασχολουμένων	Ποσοστὸν ἐπὶ τοῖς %	Ἐγκατεστημένη ἰσχὺς εἰς ἵππους	Ποσοστὸν ἐπὶ τοῖς %
ΣΥΝΟΛΟΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ	33.385	100	143.977	100	80.947	100
20 Τροφίμων 21 Ποτῶν	15.353	46	57.166	40	53.835	67
22 Καπνοῦ	305	1	7.956	6	678	1
23 Ὑφαντικαί	613	2	10.568	7	9.723	12
24 Ἐνδύσεως-ὑποδήσεως	8.491	25	30.456	21	399	...
25 Ξύλου 26 Ἐπιπλοποιΐας	1.939	6	7.274	5	2.611	3
27 Χάρτου 28 Ἐκτυπώσεων	413	1	4.357	3	1.766	2
29 Δέρματος	1.130	3	3.877	3	993	1
30 Ἐλαστικοῦ 31 Χημικαί 32 Πετρελαιοειδῶν	304	1	2.556	2	3.237	4
33 Μὴ μεταλλικῶν ὀρυκτῶν	605	2	3.443	2	3.109	4
34 Βασικῆς μεταλλουργίας 35 Εἰδῶν ἐκ μετάλλου 36 Μηχανῶν 37 Ἠλεκτρικῶν εἰδῶν 38 Μεταφορικῶν μέσων	3.752	11	14.657	10	4.538	6
39 Λοιπαὶ βιομηχανίαι	480	2	1.667	1	58	...

Πηγή: Ἀποτελέσματα Ἀπογραφῆς (ἀναμορφωθείς)

Κεφ. 4. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1821-1920

Αἱ ἀρχικαὶ φάσεις τῆς βιομηχανικῆς προόδου

Κατά τήν διάρκειαν τῶν ἑκατόν πρώτων ἐτῶν ἀπό τῆς παλιγγενεσίας, ἡ Ἑλλάς, ἀποβλέπουσα εἰς συνεχεῖς προσπαθείας ὀργανώσεως τοῦ νεοσυστάτου κράτους καί ἐν συνεχείᾳ εἰς τήν πραγμάτωσιν τῆς μεγάλης ἰδέας, δέν εἶχε τάς δυνατότητας καί τήν εὐχέρειαν τῆς ἐνθαρρύνσεως τῆς βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως. Παρά τό γεγονός, ὅτι ἄνδρες ὡς ὁ Ι. Καποδίστριας καί ὁ Χ. Τρικούπης εἶχον ἐγκαίρως ἀντιληφθῆ τήν ἀνάγκην τῆς προσαρμογῆς τῶν κοινωνικῶν καί οἰκονομικῶν θεσμῶν τῆς Χώρας πρός τά εἰς τήν λοιπήν Εὐρώπην κρατοῦντα, ἡ ἀντίστοιχος πρός τήν βιομηχανικήν ἀνάπτυξιν πρόοδος, ἦτο βραδεῖα. Εἰδικώτερον, κατά τήν πρώτην πεντηκονταετίαν, κατά τήν ὁποίαν καί ἐτέθησαν αἱ βάσεις ὀργανώσεως τοῦ νεαροῦ ἑλληνικοῦ κράτους, αἱ ἀντιμετωπιζόμεναι δυσχέρειαι εἰς ἄλλους τομεῖς, ἀπεμάκρυναν τήν προσοχήν τῶν ἁρμοδίων, ἐκ τῆς λήψεως προστατευτικῶν μέτρων καί καθιερώσεως θεσμῶν καταλλήλων διά τήν ἐντός εὐκράτου κλίματος ἄνθρωσιν μιᾶς βιωσίμου βιομηχανικῆς δραστηριότητος. Τοῦτο δέον νά ἀποδοθῆ, ἐν μέρει τοὐλάχιστον, καί εἰς τήν ἐπικρατοῦσαν κατά τήν περίοδον ταύτην ἄποψιν περί τῆς ἐπιβαλλομένης πλήρους ἐλευθερίας εἰς τήν οἰκονομικήν ζωήν. Ἡ ἄποψις αὕτη, μεταφυτευθεῖσα ἐκ τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, κάπως ὀψίμως, καί ἐμφανιζομένη ὡς ἔμπρακτος ἐφαρμογή τοῦ ἀξιώματος τῶν Γάλλων φυσιοκρατῶν "LAISSEZ FAIRE, LAISSEZ PASSER", εἶχεν ὡς διαφαίνεται καί ἐκ τῶν σχετικῶν σχολίων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τάς ἀντιστοίχους δυσμενεῖς ἐπιπτώσεις ἐπί τῆς εἰς τά πρῶτα βήματά της εὑρισκομένης ἑλληνικῆς βιομηχανίας. Ὁ Ι. Σκαλτσούνης /58 σελ. 4/ ἀναφερόμενος εἰς τήν περίοδον 1870-1873 γράφει συγκεκριμένως: "Τά δέ περί τήν τεχνουργίαν πῶς παρ'ἡμῖν διεξάγονται; Ὑπό ἐθνικῆς φιλοτιμίας ἐρυθριᾷ τις ἀναγκαζόμενος νά ὁμολογήσῃ, ὅτι ὡς πρός τήν διεξαγωγήν ταύτην κατ'οὐδέν διαφέρομεν τῶν ἀπολιτεύτων λαῶν, παντάπασιν ἀγνοοῦντες τάς ἐκ τῆς ἐπιστήμης καί τῆς ἐμπειρίας εἰσαχθείσας νεωτέρας μεθόδους δι'ὧν αἱ βιοποριστικαί τέχναι ἐπί τοσοῦτον προήλασαν ἀκμῆς καί τελειοποιήσεως. Ἐάν ἐξαιρεθῇ ἡ ἐν Σύρῳ καί Πειραιεῖ γινομένη χρῆσις τοῦ ἀτμοῦ ἐπί τινων ἐργοστασίων, ἅπαντα τά εἴδη τῶν σιδηρῶν ἐργαλείων τῶν οἰκιακῶν ἐπίπλων καί σκευῶν καί ὑφασμάτων εἰσάγονται ἔξωθεν. Καί αὐταί

αἱ πηλοπλαστικαὶ καὶ ριστικαὶ τέχναι περαίνονται παρ'ἡμῖν διὰ τῆς ἀμέσου αὐτουργίας τοῦ χειρώνακτος" καὶ συνεχίζων εἰς τὴν σελίδα 6: "Πλὴν ἡ Ἑλλὰς οὐδέποτε ἀνεκίνησεν οὐδ'ἔλυσεν ἐπομένως τὸ ζήτημα περὶ τοῦ κύκλου τῆς Κυβερνητικῆς ἐνεργείας ἐπὶ τῆς βιομηχανικῆς τοῦ ἔθνους ἀγωγῆς καὶ ἀναπτύξεως. Ἡ δὲ Κυβέρνησις κατὰ τὴν πρᾶξιν ἠκολούθησε τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ ἐφαρμόσασα τὸ ἄξίωμα τῶν φυσιοκρατῶν τῆς Γαλλίας, LAISSEZ FAIRE, LAISSEZ PASSER κατὰ τὴν εὐρυτέραν αὐτοῦ ἔννοιαν. Ὅτε δὲ ἀνεφαίνετο ζήτημά τι οἰκονομικὸν ἢ βιομηχανικόν, ἔλυετο κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἐμπορίου, θεωρηθείσης, ὡς κρηπίδος ἐφ'ἧς ἡ ἐθνικὴ ἡμῶν οἰκονομία ἐπηρείδετο".

Πέραν ὅμως τῆς γενικῆς ἀποχῆς τῆς Διοικήσεως ἀπὸ τῆς λήψεως εὐεργετικῶν μέτρων διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς βιομηχανικῆς δραστηριότητος διαφαίνεται, ὅτι ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι λόγοι παρεμποδίζοντες τὴν πρόοδον πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην. Εἷς τῶν πλέον σημαντικῶν ἦτο ἡ ἔλλειψις καταλλήλου ὑποδομῆς εἰς τὴν κεφαλαιαγοράν. Αἱ πρῶται προσπάθειαι δημιουργίας πιστωτικῶν ἱδρυμάτων ἐγένοντο ἤδη εὐθὺς μετὰ τὴν ὀργάνωσιν τοῦ ἐλευθέρου κράτους. Ὡς ἤδη ἐξετέθη ὁ Ι. Καποδίστριας, ἐν τῇ προσπαθείᾳ του διὰ τὴν δημιουργίαν μιᾶς εὐνομουμένης καὶ προοδευούσης κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ζωῆς, ἐπεδίωξε πρῶτος τὴν ἵδρυσιν Τραπέζης, ἥτις θὰ ἐτόνωνε τὴν γεωργίαν, τὴν βιομηχανίαν καὶ γενικῶς τὴν ἐθνικὴν οἰκονομίαν. Τὸ περιωρισμένον τῆς τοιαύτης συμβολῆς τῶν πιστωτικῶν ἱδρυμάτων εἰς τὴν ὑποβοήθησιν τῆς ἀναπτύξεως βιομηχανικῆς δραστηριότητος, περὶ τοῦ ὁποίου ἐγένετο ἤδη μνεία, συνεπληροῦτο καὶ ὑπὸ τῆς ἐπιφυλακτικῆς στάσεως τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ κόσμου πρὸς τὸν ἄγνωστον κλάδον τῆς βιομηχανίας. Ἡ φυσικὴ ροπὴ τοῦ Ἕλληνος πρὸς τὴν ἐμπορικὴν ἐπιχείρησιν, ἡ ὁποία ἐπιτρέπει τὴν ταχεῖαν καὶ πρόχειρον διεξαγωγὴν κερδοφόρων πράξεων, δὲν δημιουργεῖ ἐνθαρρυντικὰς τάσεις καὶ ἀπατέλει ἀνασταλτικὸν παράγοντα διὰ τὴν στροφὴν τῆς δραστηριότητος πρὸς τὴν βιομηχανίαν. Ἐλάχιστοι Ἕλληνες θὰ εἶχον τὴν διάθεσιν καὶ τὸ θάρρος διαθέσεως μεγάλων σχετικῶς κεφαλαίων δι'ἐπενδύσεις τοιούτου εἴδους. Ἡ ἔλλειψις ἄλλωστε κεφαλαίων ἦτο γενική. Ἡ Ἑλλὰς, ἐξελθοῦσα ἀπὸ τὴν ἐπανάστασιν κατεστραμμένη, οἰκονομικῶς καθημαγμένη καὶ βεβαρημένη μὲ μέγα δημόσιον χρέος [76, σελ.293 καὶ 77, σελ. 80 κ.ἑ.] πρὸς τὸ ἐξωτερικόν, εἶχε νὰ ἀντιμετωπίσῃ τεράστια

προβλήματα ἀνασυγκροτήσεως. Ἡ δημιουργία κεφαλαίων προϋπέθετε ἀποταμίευσιν ἀλλὰ ἡ ἀποταμίευσις προέρχεται ἐκ τῆς παραγωγῆς, ἡ δὲ παραγωγὴ ἦτο περίπου ἀνύπαρκτος. Καὶ ἀργότερον ὅμως, ὁ σχηματισμὸς κεφαλαίων ἠκολούθει βραδύτατον ρυθμόν. Ἡ προσέλκυσις ξένων κεφαλαίων ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, ἥτις θὰ ἠδύνατο νὰ καλύψῃ ἐν μέρει ἔστω τὰς σχετικὰς ἀνάγκας ἦτο λίαν περιωρισμένη, λόγῳ τῆς ἀσταθοῦς πολιτικῆς καταστάσεως καὶ τῆς δυσπιστίας ἡ ὁποία ἐπεκράτει διὰ τὴν τοποθέτησιν κεφαλαίων εἰς τὴν μικρὰν αὐτὴν γωνίαν τῆς Εὐρώπης. Ἐνδεικτικὸν τῆς στενότητος κεφαλαίων εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ συμβατικὸς τόκος εἶχε διαμορφωθῇ εἰς τὸ ἐπίπεδον τοῦ 15%, ἐγγίζων ἐνίοτε τὸ 25%(1).

Ἐκτὸς τῶν προαναφερθεισῶν χρηματικοοικονομικῶν δυσχερειῶν, ἡ ὅλη κατάστασις δὲν ἐβοήθει εἰς τὴν δημιουργίαν ἀξιολόγου ἐργοστασιακῆς βιομηχανίας. Παρετηρήθη βεβαίως, πλήρης ἀναβίωσις τῶν χειροτεχνικῶν ἐπιδόσεων, αἱ ὁποῖαι ἐξειλίχθησαν σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου εἰς ἀξιολόγους βιοτεχνικὰς μονάδας, ἡ ἐπίδοσις ὅμως αὕτη περιωρίζετο εἰς τὴν παραγωγὴν μικρᾶς ποικιλίας εἰδῶν ἀφορώντων κυρίως εἰς εἴδη διατροφῆς, ὑποδήσεως, ἐνδύσεως, καὶ οἰκιακῶν σκευῶν, τῆς ἁπλουστέρας μορφῆς.

Βασικαὶ δυσχέρειαι, πέραν τῶν ἤδη ἐκτεθεισῶν, προέκυπτον ἐκ τῆς σπανιότητος εἰδικευμένων τεχνιτῶν πρὸς παραγωγὴν νέων εἰδῶν μὴ παραγομένων ἐν Ἑλλάδι, τῶν ἐλλείψεων εἰς μηχανικὸν ἐξοπλισμόν, ὡς καὶ ἐκ τῆς ἀνυπαρξίας

---

(1) Ὁ προεξοφλητικὸς τόκος, βάσει στοιχείων τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης, εἶχεν ἐπισήμως κατὰ τὰ ἔτη 1841-1919 ὡς ἀκολούθως:

Κατὰ τὸ	ἔτος	1841	:	8%
"	"	1869	:	7%
"	"	1871	:	8%
"	"	1888	:	7%
"	"	1898	:	6,5%
"	"	1901	:	6%
"	"	1913	:	6,5%
"	"	1919	:	6%

Πηγή: Ξ. Ζολώτα "Ἡ Ἑλλὰς εἰς τὸ στάδιον τῆς ἐκβιομηχανίσεως" [21 σελ. 108]

χειριστῶν τῶν μηχανημάτων αὐτῶν. Ἑτέρα δυσχέρεια ἀνέκυπτεν ἐκ τῆς στενότητος προμηθείας τῶν ἀπαραιτήτων πρώτων ὑλῶν καὶ ἰδίως ἐκείνων αἱ ὁποῖαι προήρχοντο ἐκ βασικῶν βιομηχανιῶν μὴ ὑφισταμένων εἰς τὴν χώραν, συνεπικουρουμένη ἐκ τῆς ἐλλείψεως εὐθηνῆς καυσίμου ὕλης. Τέλος δέον ὅπως ληφθῇ ὑπ'ὄψιν, ὅτι αἱ μεταφοραὶ διὰ ξηρᾶς,τῶν πρώτων ὑλῶν καὶ τῶν προϊόντων καθίσταντο δυσχερεῖς ἢ ἄκρως δαπανηραί, παρεμβάλλουσαι σοβαρὰ προσκόμματα εἰς τὴν δημιουργίαν μεγάλων μονάδων ἀποσκοπουσῶν εἰς τὴν κάλυψιν τῶν ἀναγκῶν εἰς εὐρείας γεωγραφικὰς περιοχάς.

Ἕτερον ἀνασταλτικὸν τῆς ἀναπτύξεως αἴτιον ἦτο, ὅσον καὶ ἐὰν ταῦτο δύναται νὰ θεωρηθῇ παράδοξον, τὸ λιτοδίαιτον τοῦ Ἕλληνος. Μία μακραίων δουλεία καὶ καταδίκη εἰς ἐξαθλίωσιν, εἶχεν ὡς συνέπειαν τὸν ἐθισμὸν τοῦ πληθυσμοῦ εἰς διαβίωσιν ἱκανοποιουμένην διὰ τῶν ἐπιτοπίως παραγομένων καὶ περιωρισμένης ποικιλίας εἰδῶν. Ἡ μικρὰ λοιπὸν ζήτησις προϊόντων μεταποιήσεως λόγῳ τῆς περιωρισμένης ἐκτάσεως τῆς χώρας, ἐπιτεινομένη ἐκ τοῦ λιτοδιαίτου τοῦ πληθυσμοῦ, εἶχον ἀσφαλῶς δυσμενεῖς ἐπιδράσεις ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἐγχωρίου παραγωγῆς.

Περαιτέρω, θέμα ἀναπτύξεως ἐξαγωγικῆς βιομηχανίας κατὰ τὴν περίοδον ταύτην δὲν ὑπῆρχε δεδομένου, ὅτι ἡ ἔναντι τῶν λοιπῶν χωρῶν τῆς Δύσεως ἀνταγωνιστικὴ θέσις τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας ἦτο ἀπαγορευτική./78 σελ.19 κ.ἑ./.Ἀφ'ἑτέρου μέχρι τοῦ ἔτους 1834[1] ὁπότε ἐθεσπίσθη τὸ πρῶτον δασμολόγιον διὰ τοῦ ὁποίου ἐπεδιώκοντο, πλὴν τῶν ταμειευτικῶν καὶ προστατευτικοί στόχοι, οὐδεμία πρακτικὴ ὑποστήριξις παρεσχέθη εἰς τὴν ἑλληνικὴ βιομηχανίαν, ἔναντι τοῦ ξένου συναγωνισμοῦ. Οὕτω, ἡ ἐξ ὑπαρχῆς ὑφισταμένη διαφορὰ εἰς τὴν βιομηχανικὴν ἀνάπτυξιν μεταξὺ τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος καὶ τῆς λοιπῆς Εὐρώπης, ἀντὶ νὰ γεφυρῶται, ἀντιθέτως διευρύνετο καὶ μάλιστα ἐπικινδύνως. Οἱ κίνδυνοι οὗτοι ἐγένοντο ἀντιληπτοὶ περὶ τὸ τέλος τῆς περιόδου καὶ κατεβλήθησαν προσπάθειαι μεταβολῆς τοῦ ὅλου κλίματος, διὰ τῆς λήψεως τῶν καταλλήλων μέτρων. Παραλλήλως ἔργα ὑποδομῆς ὡς τῆς κατασκευῆς τοῦ σιδη-

---

(1) Ἴδε καὶ Δ. Καλιτσουνάκι "Ἐφηρμοσμένη Οἰκονομία" σελ. 142.

ροδρομικοῦ δικτύου τῆς χώρας, τῆς διανοίξεως ὁδικῶν ἀρτηριῶν, τῆς κατασκευῆς τῆς διώρυγος τῆς Κορίνθου, τῆς βελτιώσεως τῶν λιμενικῶν ἐγκαταστάσεων κτλ. (25 σελ. 142), ἤρχισαν νά δημιουργοῦν τάς προϋποθέσεις τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως.

Ἐκ τῶν παρατεθέντων ἐν τοῖς προηγουμένοις στοιχείων προκύπτει, ὅτι περί ἑλληνικῆς βιομηχανίας δύναται νά γίνῃ λόγος μόνον ἀπό τοῦ τέλους τοῦ Ιθ' αἰῶνος, ὅτε ἤρχισαν ἐμφανιζόμενα τά πρῶτα ἐργοστάσια. Ἀπό τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος καί μέχρι τῆς ἐμφανίσεως τῆς ἐργοστασιακῆς βιομηχανίας, ἡ μεταποιητική δραστηριότης ἠσκεῖτο, ὡς ἀνεπτύχθη ἤδη, εἰς λίαν περιωρισμένην κλίμακα ὑπό βιοτεχνικῶν ἐργαστηρίων μικροῦ, κατά κανόνα, μεγέθους. Ἀπό τῶν ἀρχῶν ὅμως τοῦ 20οῦ αἰῶνος ἡ κατάστασις μετεβλήθη σημαντικῶς. Ἡ Ἑλλάς, ἔχουσα πλέον αὐτοδυνάμους δυνατότητας ἀναπτύξεως τῆς βιομηχανικῆς της δραστηριότητος, λόγῳ τῆς σημαντικῆς διευρύνσεως τοῦ ἐθνικοῦ χώρου, ἀλλά καί ἐκ τοῦ ὑπερπλασιασμοῦ τοῦ πληθυσμοῦ της, εἰσῆλθεν εἰς τό στάδιον τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Πράγματι, ἀξιόλογον συμβολήν εἰς τήν ἀνάπτυξίν της ταύτην, ἀπετέλεσεν ἡ ἐθνική ἐξόρμησις τῶν ἐτῶν 1912-1913, ἡ ὁποία καί ἐδιπλασίασε τόν ἐθνικόν χῶρον καί ηὔξησε τόν πληθυσμόν εἰς 5.016.889 κατοίκους μέ μέσην πυκνότητα 39,5 ἀτόμων κατά τετραγωνικόν χιλιόμετρον. Πέραν τούτου ἐδημιουργήθη, λόγῳ τῶν ψυχολογικῶν ἀντικτύπων ἐκ τῆς ἐθνικῆς ἐξάρσεως, κλίμα δημιουργικόν τό ὁποῖον ἐβοήθησεν εἰς τήν ἀνάπτυξιν νέων δραστηριοτήτων(1).

Σημαντικάς ἐπιπτώσεις εἰς τήν ἑλληνικήν βιομηχανίαν ἐπέφερεν ἡ ἔκρηξις τοῦ Α' παγκοσμίου πολέμου. Λόγῳ τῶν πολεμικῶν συνθηκῶν παρετηρήθη αὔξουσα ζήτησις πρώτων ὑλῶν καί προϊόντων ὑπό τῶν ἐμπολέμων, ἥτις ἐπροξένησε δυσχέρειας εἰς τήν προμήθειαν αὐτῶν ὑπό τῶν οὐδετέρων χωρῶν. Πέραν τούτου, πα-

---

(1) Βλ. σχετικῶς ἄρθρον τοῦ Καθηγητοῦ τῆς Α.Β.Σ.Θ. κ. Βασ. Σαρρέντη "Τά πρῶτα βήματα τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῆς Ἑλλάδος, πρίν καί μετά τόν Μακεδονικό ἀγῶνα" δημοσιευθέν εἰς τόν Οἰκονομικόν Ταχυδρόμον τῆς 8ης Νοεμβρίου 1973.

ρετηρήθη δυσχέρεια μεταφορῶν προζενηθεῖσα ἀφ'ἑνὸς μέν λόγῳ τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων εἰς τήν δυτικήν καί κεντρικήν Εὐρώπην, ἀφ'ἑτέρου δέ ἐκ τῆς ἐντάσεως τοῦ ὑποβρυχίου πολέμου, ὅστις καθίστα τάς διά θαλάσσης μεταφοράς ἐπισφαλεῖς καί ἐπικινδύνους. Συνέπεια τῆς προζενηθείσης σπάνιος, ἦτο ἡ ἄνοδος τῶν τιμῶν καί ἐπακόλουθον τῶν διά θαλάσσης ἰδίως κινδύνων μεταφορᾶς, ἡ αὔξησις τῶν ναύλων. Αἱ συνθῆκαι αὗται ἔστρεψαν τήν ζήτησιν πρός τήν ἐγχώριον παραγωγήν καί ἐδημιούργησαν προϋποθέσεις εὐνοϊκάς διά τήν ἐπέκτασιν τῆς βιομηχανικῆς δραστηριότητος εἰς πλεῖστα ὅσα νέα προϊόντα, πρός ὑποκατάστασιν τῶν μέχρι τοῦδε ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἰσαγομένων.

Συμφώνως πρός τά προεκτεθέντα τήν ὅλην ἐξέλιξιν κατά τήν περίοδον τῶν πρώτων ἑκατόν ἐτῶν τοῦ ἐλευθέρου βίου τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, εἰς τόν τομέα τῆς βιομηχανικῆς δραστηριότητος, χαρακτηρίζει μία βραδεῖα πρόοδος πρός τήν ἐκβιομηχάνισιν. Ἡ μεταβολή συνετελέσθη διά τῆς βαθμιαίας ὑποκαταστάσεως τῆς χειροτεχνικῆς παραγωγῆς, τῆς ἐντός κατοικιῶν διενεργουμένης, διά τῆς εἰς ἐργαστήρια κατ' ἀρχάς καί ἐργοστάσια ἀργότερον παραγωγῆς τῶν ἤδη εἰς τάς χειροτεχνικάς αὐτάς μονάδας παραγομένων προϊόντων. Ἀργότερον ἤρχισεν ἡ παραγωγή εἰδῶν μή παραγομένων πρότερον ἤ νέων ἀγαθῶν, τῶν ὁποίων ἡ χρῆσις ἦτο ἄγνωστος εἰσέτι εἰς τούς Ἕλληνας, ὡς ἐκ τῆς κατά τήν τουρκοκρατίαν ἀπομονώσεώς των ἐκ τοῦ Δυτικοῦ κόσμου.

Ἡ εἰσαγωγή τῆς μηχανικῆς κινητηρίου δυνάμεως

Βασικήν μεταβολήν ὑπέστη καί ἡ τεχνολογία τῆς παραγωγῆς, μέ τήν εἰσαγωγήν τῆς ἀτμομηχανῆς ὡς κινητηρίου δυνάμεως καί τήν ὑποκατάστασιν δι' αὐτῆς τῆς ζωϊκῆς δυνάμεως, πρός κίνησιν τῶν μηχανημάτων. Σταδιακῶς ἐπίσης ὑποκατεστάθη καί ἡ χρησιμοποιουμένη κατά τήν πρώτην περίοδον κίνησις διά τοῦ ἀνέμου καί τῶν ρεόντων ὑδάτων. Ἡ κίνησις δι'ἀτμομηχανῆν ἐμφανίζεται μέ τήν ἵδρυσιν τῆς πρώτης μηχανοκινήτου βαμβακουργίας, κατά τό ἔτος 1844, εἰς τάς Πάτρας. Αἱ σχετικαί πληροφορίαι περί τοῦ ἀριθμοῦ τῶν

βιομηχανιῶν αἱ ὁποῖαι διέθετον μηχανικὴν κινητῆριον δύναμιν, κατὰ τὴν περίοδον 1867-1920, δίδονται εἰς τὸν πίνακα 14.

Πίναξ 14. Ἀριθμὸς ἐργοστασίων διαθετόντων μηχανικὴν κινητῆριον δύναμιν καὶ ἰσχὺς εἰς ἵππους κατὰ τὴν περίοδον τῶν ἐτῶν 1867-1920

	1867	1870	1875	1877	1889	1917	1920
Ἐργοστάσια ἔχοντα κινητῆριον δύναμιν	22	39	95	188	145	1870	7765
Ἰσχὺς εἰς ἵππους	296	...	1.967	...	5.568	...	80.947
Μέση ἰσχὺς κατὰ ἐργοστάσιον	13,5	...	20,7	...	38,4	...	10,4

Πηγή: Σύνθεσις στοιχείων ἐκ τῶν: [19,42,60,63,64 καὶ 79]

Τὰ στοιχεῖα τοῦ πίνακος 14 εἶναι ἁπλῶς ἐνδεικτικὰ ὡς πρὸς τὴν ἐξέλιξιν τῆς κινητηρίου δυνάμεως, δεδομένου ὅτι πλὴν ἐκείνων τοῦ ἔτους 1920, ἅτινα προέρχονται ἐκ τῆς πρώτης κανονικῆς ἀπογραφῆς τῶν βιομηχανικῶν καταστημάτων τὰ ἀντίστοιχα ἐκ τῶν πηγῶν τῶν προηγουμένων ἐτῶν δὲν δύνανται νὰ ἐλεγχθοῦν ἐξ ἐπόψεως ἀκριβείας. Ἡ ἔλλειψις βεβαιότητος ὡς πρὸς τὴν ἀκρίβειαν τῶν στοιχείων ἐπιβάλλει τὴν μετὰ διαταγμοῦ ἀποδοχὴν τῶν διαπιστουμένων συμπερασμάτων περὶ τῆς αὐξήσεως τῆς ἰσχύος κατὰ ἐργοστάσιον μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1867 καὶ 1889, ἥτις ἄλλως θὰ ἐφαίνετο λίαν ἱκανοποιητική. Ἡ κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1920 διαπιστωθεῖσα μικρὰ κατὰ κατάστημα μέση ἰσχὺς ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι κατὰ τὰς προηγουμένας τοῦ 1920 περιόδους, ἡ στατιστικὴ ἀπεικόνισις ἀφορᾶ εἰς τὰ μεγαλύτερα καταστήματα, τὰ ὁποῖα καὶ διέθετον κατὰ τὸ πλεῖστον ἀξιόλογον μηχανικὴν ἰσχύν, ἐνῷ κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1920 περιελήφθησαν ἅπαντα τὰ καταστήματα τὰ διαθέτοντα μηχανικὴν ἰσχύν, ἀδιαφόρως μεγέθους ἀπασχολήσεως. Ἕτερος πιθανὸς λόγος εἶναι ὅτι ἦρχισε κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ χρησιμοποίησις μηχανῶν ἐσωτερικῆς καύσεως καὶ ἠλεκτροκινητήτων

εἰς μεγαλυτέραν ἔκτασιν. Τοῦτο συνεπέφερε, λόγῳ τῆς κατά μέσον ὅρον μικρᾶς κατά κινητῆρα ἰσχύος, εἰς τάς κατηγορίας αὐτάς, τήν παρατηρηθεῖσαν σοβαράν μείωσιν τῆς μέσης κατά κατάστημα ἰσχύος.

Εἰς τόν πίνακα 15 παρατίθενται τά στοιχεῖα ἐκ τῆς ἀπογραφῆς τοῦ ἔτους 1920 ἅτινα δίδουν μίαν εἰκόνα περί τῆς διαρθρώσεως τῆς κινητηρίου δυνάμεως, ἀναλόγως τοῦ μεγέθους ἀπασχολήσεως. Ἡ σύνθεσις τῶν εἰς τόν πίνακα τοῦτον περιλαμβανομένων μεγεθῶν, ἀποτελεῖ ἐπιβεβαίωσιν τῆς ἐκτεθείσης ἀνωτέρω ἀπόψεως. Ταυτοχρόνως ἡ μηχανική ἰσχύς ἐμφανίζεται ὡς ἔχουσα θετικήν σχέσιν μέ τό μέσον μέγεθος ἀπασχολήσεως, παρατηρουμένης ταυτοχρόνως μιᾶς ὑψηλοτέρας τάσεως μηχανοκινήσεως εἰς τά μεγάλα ἐξ ἐπόψεως ἀπασχολήσεως καταστήματα.

Πίναξ 15. Ἀριθμός καταστημάτων, ἀπασχολουμένων καί ἐγκατεστημένη ἰσχύς κατά τάξεις μεγέθους ἀπασχολήσεως, κατά τό ἔτος 1920

	Σύνολον	Καταστήματα ἔχοντα ἀπασχόλησιν:		
		1 - 5 ἄτομα	6 - 25 ἄτομα	26 καί ἄνω ἄτομα
Καταστήματα:	33.385	30.679	2.277	429
Ποσοστόν ἐπί τοῖς %	100	91,9	6,8	1,3
Ἀπασχολούμενοι:	143.977	83.726	26.926	33.325
Ποσοστόν ἐπί τοῖς %	100	58,2	18,7	23,1
Ἐγκατεστημένη ἰσχύς	80.947	37.378	14.528	29.041
Ποσοστόν ἐπί τοῖς %	100	46,2	17,9	35,9
Ἐγκατεστημένη ἰσχύς εἰς ἵππους Κατ'ἀπασχολούμενον	0,56	0,44	0,53	0,87
Θερμική:	71.298	35.876	11.974	23.448
Ἠλεκτρική :	9.649	1.502	2.554	5.593

Πηγή: Ἀποτελέσματα ἀπογραφῆς καταστημάτων 1920 [80]

Εἰς τό Παράρτημα (Πίναξ 5) δίδεται μία εἰκών τῆς μηχανοκινήσεως κατά τό διάστημα τῶν ἐτῶν 1867-1920 διά τῆς παραθέσεως ὅλων τῶν διαθεσίμων σχετικῶν στοιχείων κατά κλάδους. Ἐκ τῶν στοιχείων αὐτῶν καταφαίνεται καί ἡ διαρθρωτική μεταβολή ἥτις ἐπῆλθεν εἰς τήν βιομηχανικήν παραγωγήν λόγῳ τῆς συνεχῶς διευρυνομένης χρησιμοποιήσεως μηχανικῆς κινητηρίου δυνάμεως εἰς τήν βιομηχανίαν καί εἰς αὐτήν εἰσέτι τήν βιοτεχνίαν. Ἰδιαιτέρα μνεία δέον νά γίνῃ διά τό γεγονός τῆς μηχανοκινήσεως εἰς καταστήματα κλάδων εἰς τά ὁποῖα πρότερον ἡ παραγωγή διενηργεῖτο ἄνευ μηχανῶν ὡρπ.χ. εἰς τήν βιομηχανίαν ἐνδύσεως-ὑποδήσεως, τήν ἐπιπλοποιΐαν, τήν χαρτοποιΐαν καί τάς ἐκτυπώσεις καί ἐκδόσεις.

Ἡ γεωγραφική συγκέντρωσις τῆς βιομηχανικῆς δραστηριότητος εἰς τά μεγαλύτερα ἀστικά καί ἐμπορικά κέντρα, εἶχεν ἤδη ἐμφανισθῆ ἀπό τῆς δημιουργίας τῶν πρώτων ἐργοστασιακῶν μονάδων. Πόλον ἕλξεως τῶν πρώτων βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων ἐδημιούργησε κυρίως ἡ εὐχέρεια μεταφορᾶς τῶν πρώτων ὑλῶν καί προϊόντων. Ἀνεφέρθη ἤδη ὅτι αἱ βιομηχανικαί μονάδες προετίμων τήν ἐγκατάστασίν των πλησίον τῶν λιμένων τῆς χώρας, δεδομένου ὅτι αἱ διά ξηρᾶς μεταφοραί δέν ἦσαν τόσον εὐχερεῖς, ὡς αἱ διά θαλάσσης. Ὁ Ἀλ. Μανσόλας [42 σελ. 37] γράφει διά τήν κατάστασιν τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας κατά τό 1876 τά ἑξῆς: "Ὁ ἐπισκεπτόμενος νῦν τήν πρωτεύουσαν τοῦ βασιλείου, μετά δεκαπενταετῆ ἐξ αὐτῆς ἀπουσίαν, θέλει βεβαίως ἐκπλαγῆ ἀποβαίνων εἰς Πειραιᾶ, ἐν τῇ θέᾳ ὑφηλῶν καπνοδόχων ἀναφαινομένων παρά τόν σταθμόν τοῦ σιδηροδρόμου καί τῆς εὐρείας συνοικίας ἥτις ἀπετελέσθη ἐκ τόσων βιομηχανικῶν καταστημάτων ἐκεῖ ὅπου, οὐχί πρό πολλῶν ἐτῶν δέν ὑπῆρχε καλύβη, οὔτε δένδρον ἔθαλλεν, οὔτε χόρτον ἐφύετο". Ὑπό τοῦ αὐτοῦ δίδεται εἰς τό προαναφερθέν ἔργον [42, σελ. 8] ἡ γεωγραφική κατανομή τῶν 89, ὑφισταμένων κατά τό 1876 ἐργοστασίων, τά ὁποῖα καί μόνον διέθετον μηχανικήν κινητήριον δύναμιν (δι'ἀτμοῦ), συνολικῆς ἰσχύος 1887 ἵππων. Αὕτη λόγῳ τοῦ ἐνδιαφέροντος τό ὁποῖον παρουσιάζει δίδεται εἰς τόν πίνακα 16.

Πίναξ 16, Ἀριθμὸς ἐπιχειρήσεων καὶ ἐγκατεστημένη ἰσχὺς κατὰ περιοχὰς κατὰ τὸ ἔτος 1876[1]

Περιοχαί	Ἀριθμὸς ἐπιχειρήσεων	Ἐγκατεστημένη ἰσχὺς εἰς ἵππους	Περιοχαί	Ἀριθμὸς ἐπιχειρήσεων	Ἐγκατεστημένη ἰσχὺς εἰς ἵππους
Ἀθηνῶν	11	119	Αἰγίου	1	20
Πειραιῶς	27	759	Κεφαλληνίας	1	15
Πατρῶν	7	111	Θήρας	1	15
Σύρου	9	179	Ὕδρας	1	13
Ζακύνθου	4	121	Χαλκίδος	1	12
Παρνασσίδος	5	73	Λαμίας	1	12
Κερκύρας	5	61	Μεσολογγίου	1	12
Λαυρίου	2	205	Ναυπλίου	1	10
Καλαμάτας	3	58	Σπετσῶν	1	10
Σπάρτης	2	28	Κορίνθου	1	8
Μεγάρων	2	10	Ἰθάκης	1	6
Στυλίδος	1	30	Σ ύ ν ο λ ο ν 89		1.887

Ἐκ τῶν στοιχείων τοῦ πίνακος τούτου καταφαίνεται ὅτι, πράγματι, ἡ συγκέντρωσις τῶν ἐργοστασίων εἰς τὰς περιοχὰς Ἀθηνῶν-Πειραιῶς, Πατρῶν καὶ Σύρου ἦτο σημαντικὴ περιλαμβάνουσα 54 ἐκ τῶν 89 ἐπιχειρήσεων τῆς Χώρας καὶ 1168 ἐπὶ τῶν 1887 ἵππων τῆς συνολικῆς ἐγκατεστημένης ἰσχύος. Παρατηρεῖται ἐπίσης, μία ἀξιόλογος συγκέντρωσις εἰς τὰς Ἰονίους Νήσους, ἀνερχομένη εἰς 11 ἐργοστάσια μὲ ἰσχὺν 203 ἵππων, ὡς καὶ εἰς τὸ Λαύριον μὲ 2 ἐργοστάσια διαθέτοντα ἰσχὺν 205 ἵππων. Ἡ τοιαύτη εἰκὼν ἐξηγεῖται ἐκ τῶν προαναφερθέντων ὡς πρὸς τὰς Ἰονίους Νήσους, ὅσον ἀφορᾶ εἰς τὸ ἐπίπεδον ἐξελίξεώς των ἔναντι τῆς Τουρκοκρατουμένης Ἑλλάδος καὶ ἐκ τῆς ἐξ αὐτῆς ἐπιδράσεως ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τοῦ μεταποιητικοῦ τομέως, εἰς τὰς Νήσους αὐτάς. Ἡ εἰς τὸ Λαύριον συγκέντρωσις ὀφείλεται εἰς τὴν ἀληθῶς ἐξέλιξιν τῆς μεταλλευτικῆς παραγωγῆς εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην.

(1) Σύνθεσις ἐκ τῶν στοιχείων [42]. Ὁ ἀριθμὸς τῶν 89 ἐπιχειρήσεων ἀφορᾶ εἰς 129 ἐν συνόλῳ ἐργοστάσια διαφόρων κλάδων (βλ. πίνακα 9).

Ἐκ τῶν ἀπογραφῶν βιομηχανικῶν καὶ βιοτεχνικῶν καταστημάτων τῶν ἐτῶν 1917 καὶ 1920 προκύπτουν ἐπίσης στοιχεῖα περὶ τῆς γεωγραφικῆς κατανομῆς τῶν καταστημάτων. Εἰς τὸν πίνακα 17 περιλαμβάνονται αἱ σχετικαὶ πληροφορίαι ἐκ τῶν ἐν λόγῳ ἀπογραφῶν, μὲ παράθεσιν τῶν ἀντιστοίχων στοιχείων καὶ ποσοστῶν συμμετοχῆς τῶν σημαντικωτέρων ἐξ ἐπόψεως βιομηχανικοῦ ἐνδιαφέροντος Νομῶν[1].

Πίναξ 17. Ἀριθμὸς καταστημάτων κατὰ περιοχάς, κατὰ τὰ ἔτη 1917 καὶ 1920.

Περιοχαί	1917 Ἀριθμὸς καταστημάτων	1920 Ἀριθμὸς καταστημάτων	1920 Ἀριθμὸς ἀπασχολουμένων	1920 Ἐγκατεστημένη ἰσχὺς εἰς ἵππους
Σύνολον Χώρας	2.213	33.385	143.977	80.947
	100	100	100	100
ἐξ ὧν εἰς τοὺς Νομοὺς:				
Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας	844	5.466	44.933	34.160
(ποσοστόν)	38,1%	16,4%	31,2%	42,2%
Θεσσαλονίκης	199	2.506	14.320	6.473
(ποσοστόν)	9%	7,5%	9,9%	8%
Ἀχαΐας-Ἤλιδος	113	1.612	8.054	4.221
(ποσοστόν)	5,1%	4,8%	5,6%	5,2%
Λαρίσης	41	1.689	6.538	5.376
(ποσοστόν)	1,9%	5,0%	4,5%	6,6%

(1) Αἱ ἑδαφικαὶ περιοχαὶ τῶν Νομῶν εἶναι αἱ κατὰ τὰ ἔτη 1917 καὶ 1920 ὁριζόμεναι ἀντιστοίχως, συμφώνως πρὸς τὰ διοικητικά αὐτῶν ὅρια κατὰ τὸ ἔτος 1920. Εἰδικώτερον διὰ τὸν Νομὸν Θεσσαλονίκης σημειοῦται ὅτι ἡ περιοχή του περιελάμβανε πέραν τῶν ὁρίων τοῦ Νόμου καὶ τὰς ἑδαφικὰς περιοχὰς τῶν Νομῶν Κιλκίς, Ἠμαθείας καὶ Πιερίας εἰς δὲ τὸν Νομὸν Λαρίσης περιελαμβάνετο καὶ ὁ Νομὸς Μαγνησίας.

Ἐκ τῶν δεδομένων τοῦ πίνακος τούτου προκύπτει ὅτι ἡ συγκέντρωσις, κατά τήν τελευταίαν τουλάχιστον δεκαετίαν τῆς περιόδου 1821-1920 εἶχε προσανατολισθῆ πρός τά δημιουργηθέντα ἤδη μεγάλα ἀστικά κέντρα τῶν Ἀθηνῶν, Πειραιῶς, Θεσσαλονίκης, Πατρῶν, Λαρίσης καί Βόλου. Ἐάν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν τό γεγονός ὅτι κατά τήν ἀπογραφήν τοῦ ἔτους 1917, ἀπεγράφησαν μόνον τά ἀξιολογώτερα ἐργαστήρια καί ἐργοστάσια τῆς χώρας, ἡ συγκέντρωσις εἰς τήν Ἀττικήν, κατά κύριον λόγον καί εἰς Θεσσαλονίκην κατά δεύτερον, εἶναι σημαντική. Εἰδικώτερον, διά τήν Θεσσαλονίκην τά στοιχεῖα εἶναι ἰδιαιτέρως διαφωτιστικά, διότι ἀναφέρονται εἰς ἕτος ἀπέχον μόλις μίαν πενταετίαν ἀπό τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς πόλεως ἐκ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ καί οὐσιαστικῶς ἀποτελεῖ τήν πρώτην ἐπίσημον στατιστικήν μέτρησιν τῆς βιομηχανικῆς δραστηριότητος εἰς τήν πρωτεύουσαν τῆς Βορείου Ἑλλάδος.

Στοιχεῖα περί τῆς κατά μέγεθος κατανομῆς τῶν καταστημάτων εἶναι διαθέσιμα μόνον ἐκ τῆς ἀπογραφῆς τοῦ ἔτους 1920, δίδονται δέ εἰς τόν πίνακα 18.

Πίναξ 18. Ἀριθμός καταστημάτων κατά μέγεθος ἀπασχολήσεως καί κατά περιοχάς κατά τό ἔτος 1920.

Περιοχαί	Ἀριθμός καταστημάτων μέ ἀπασχόλησιν:							
	Σύνολον καταστημάτων		1 - 5 ἄτομα		6 - 25 ἄτομα		26 ἄτομα καί ἄνω	
Σύνολον χώρας	33.385	100	30.679	91%	2.277	70%	429	2%
Ἐξ ὧν Νομοί:								
Ἀττικῆς-Βοιωτίας	5.466	100	4.422	81%	841	15%	203	4%
Θεσσαλονίκης	2.500	100	2.258	90%	193	8%	49	2%
Ἀχαΐας-Ἤλιδος	1.612	100	1.414	88%	157	10%	41	2%
Λαρίσης*	1.689	100	1.583	94%	88	5%	18	1%

* Περιλαμβανομένης τῆς περιοχῆς Μαγνησίας (Βόλου)

Πηγή: Σύνθεσις ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἀπογραφῆς καταστημάτων 1920

Ἐκ τῶν στοιχείων τοῦ πίνακος τούτου καταφαίνεται ὅτι εἰς τὸν Νομὸν Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας ἐμφανίζεται συγκέντρωσις ὄχι μόνον μεγάλου ποσοστοῦ τῶν καταστημάτων τοῦ συνόλου τῆς χώρας (βλ. καὶ πίνακα 17) ἀλλὰ ταυτοχρόνως καὶ σημαντικὴ ὑπεροχὴ τῶν μεγαλυτέρων, ἐξ ἐπόψεως ἀπασχολήσεως καταστημάτων. Ἀμέσως κατόπιν, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης κατατάσσονται οἱ Νομοὶ Ἀχαΐας-Ἤλιδος καὶ Θεσσαλονίκης, τελευταῖα δὲ ἡ περιοχὴ τοῦ Νομοῦ Λαρίσης. Αἱ σχετικαὶ πληροφορίαι ἀποτυποῦνται καὶ σχηματικῶς εἰς τὸ διάγραμμα 1 εἰς τὸ ὁποῖον ἐμφανίζεται παραστατικῶς ἡ κατανομὴ τῶν καταστημάτων καὶ τῆς ἀπασχολήσεως κατὰ τὰς ἀνωτέρω γεωγραφικὰς περιοχάς. Ἐκ τῆς παραστατικῆς ἀπεικονίσεως καταφαίνεται ὅτι εἰς τοὺς Νομοὺς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας καὶ Θεσσαλονίκης συνεκεντροῦντο κατὰ τὸ ἔτος 1920 τὸ 24,5% τῶν καταστημάτων καὶ τὸ 41,1% τῆς συνολικῆς ἀπασχολήσεως. Ἐξ αὐτοῦ συμπεραίνεται ὅτι ἐντὸς τῆς περιοχῆς τῶν δύο αὐτῶν Νομῶν εὑρίσκοντο συγκεντρωμένα καταστήματα μέσου ὕψους ἀπασχολήσεως μεγαλυτέρου ἐκείνων τῆς λοιπῆς χώρας. Ἡ κατὰ μέγεθος σύνθεσις τῶν καταστημάτων δίδεται εἰς τὸ Διάγραμμα 2 ἐκ τοῦ ὁποίου καταφαίνεται ὅτι ἡ συμμετοχὴ τῶν μεγάλων καταστημάτων εἶναι ἐντονωτέρα εἰς τοὺς δύο αὐτοὺς Νομούς.

Ἡ σύνθεσις τῆς ἀπασχολήσεως κατὰ φύλον

Ἡ σύνθεσις τῆς ἀπασχολήσεως εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ τὴν βιοτεχνίαν κατὰ φύλον, εἶναι δυνατὸν νὰ διερευνηθῇ διὰ μὲν τὸ ἔτος 1876, βάσει τῶν στοιχείων τοῦ Ἀλ. Μανσόλα (πίναξ 9) διὰ δὲ τὸ ἔτος 1920 ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἀπογραφῆς τοῦ ἔτους τούτου. Εἰς τὸν πίνακα 19 δίδεται ἡ ποσοστιαία σχέσις συμμετοχῆς ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν εἰς τὸ σύνολον τῆς ἀπασχολήσεως κατὰ κλάδους διὰ τὸ ἔτος 1876. Ἐκ τοῦ ἐν λόγῳ πίνακος διαπιστοῦται ὅτι μόλις τὸ 25% τῆς ἀπασχολήσεως ἀφεύρα θῆλυ προσωπικόν. Μόνον εἰς τὸν κλάδον τῶν ὑφαντικῶν βιομηχανιῶν ὑπερίσχυεν ἡ συμμετοχὴ τοῦ γυναικείου φύλου (70% τῆς συνολικῆς ἀπασχολήσεως), ἐνῷ εἰς τὸν κλάδον τῶν μὴ μεταλλικῶν ὀρυκτῶν εἶχε συμμετοχὴν ἀνερχομένην εἰς τὸ 25%.

Εἰς τὸν πίνακα 20 δίδεται ἡ ποσοστιαία συμμετοχὴ κατὰ φύλον εἰς τὸ σύνολον τῆς ἀπασχολήσεως, κατὰ κλάδον, διὰ τὸ ἔτος 1920, βάσει τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς οἰκείας ἀπογραφῆς.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1. ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ ΚΑΤΑ ΠΕΡΙΟΧΑΣ ΒΑΣΕΙ ΤΗΣ ΑΠΟΓΡΑΦΗΣ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1920

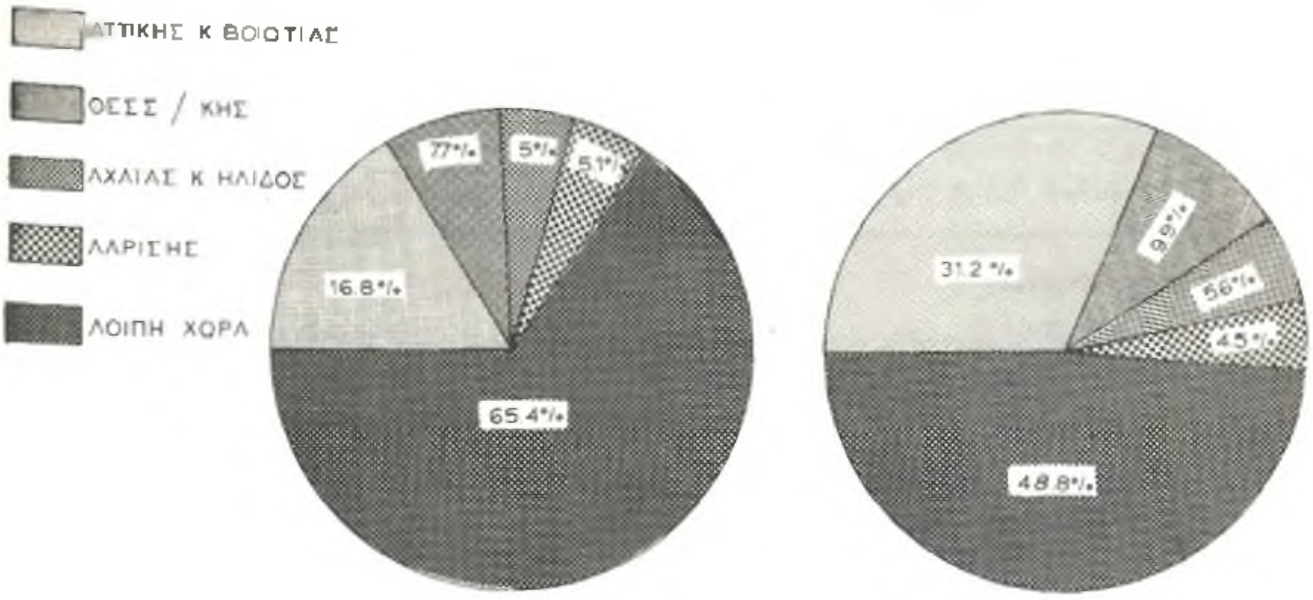

Α) ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ

Β) ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2. ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ ΚΑΤΑ ΜΕΓΕΘΟΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΠΕΡΙΟΧΑΣ ΒΑΣΕΙ ΤΗΣ ΑΠΟΓΡΑΦΗΣ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1920

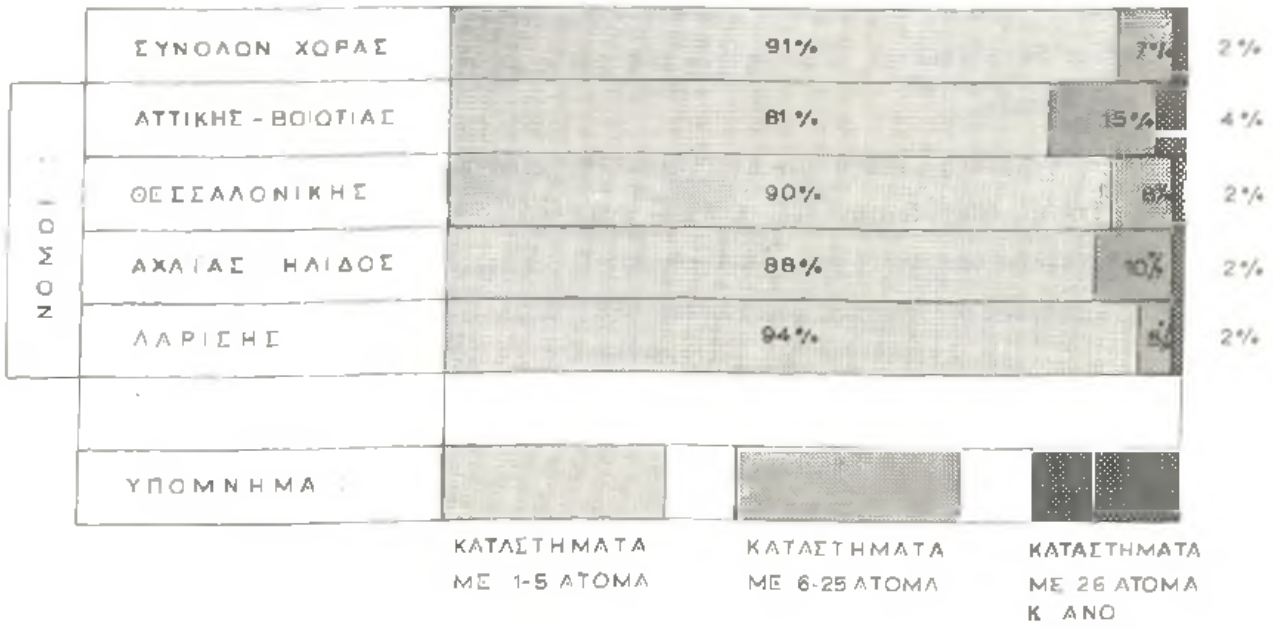

Πίναξ 19. Ἀπασχολούμενοι εἰς τὴν βιομηχανίαν κατὰ φῦλον, κατὰ τὸ ἔτος 1876.

	Κλάδοι	Σύνολον ἀπασχολουμένων	Ἐξ ὧν		Ποσοστά	
			Ἄρρενες	θήλεις	Ἄρρενες	θήλεις
20	Τροφίμων	1.017	1.009	8	99,21	0,79
21	Ποτῶν	63	57	6	90,47	9,53
23	Ὑφαντικαί	2.328	696	1.632	29,89	70,11
29	Δέρματος	786	786	-	100,00	-
31	Χημικῶν προϊόντων	42	40	2	95,23	4,77
33	Μὴ μεταλλικῶν ὀρυκτῶν	311	232	79	74,59	25,41
35	Μεταλλικῶν προϊόντων	1.904	1.904	-	100,00	-
36	Μηχανῶν	342	342	-	100,00	-
39	Διάφοροι	159	132	27	83,01	16,99
	ΣΥΝΟΛΟΝ	6.952	5.198	1.754	74,76	25,24

Ἐκ τῆς εἰς ποσοστὰ συμμετοχῆς, τῶν δύο φύλων διαπιστοῦται γενικῶς ἡ ὑπεροχὴ τῶν ἀνδρῶν. Εἴς τινας κλάδους ὡς τῶν ὑφαντικῶν, τοῦ καπνοῦ καὶ τοῦ χάρτου ἡ συμμετοχὴ τοῦ γυναικείου φύλου εἶναι ἐπίσης λίαν σημαντική. Τοῦτο ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ εἴδους τῆς ἐργασίας τὴν ὁποίαν προσφέρουν αἱ ἐργάτριαι ἥτις προσιδιάζει περισσότερον εἰς τὴν ἐλαφρὰν βιομηχανικὴν δραστηριότητα. Ἕτερος παράγων ἀπασχολήσεως μεγάλου ἀριθμοῦ γυναικῶν ὅπου εἶναι αὕτη δυνατὴ ἐκ τῆς φύσεως τῆς ἐργασίας, εἶναι καὶ τὸ χαμηλότερον ἡμερομίσθιον ὅπερ δίδεται κατὰ κανόνα εἰς αὐτὰς ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ ἀντίστοιχον τῶν ἀνδρῶν.

Σύγκρισις μεταξὺ τῶν στοιχείων τῶν πινάκων 19 καὶ 20 δὲν εἶναι ἐφικτὴ διότι αἱ πληροφορίαι διὰ τὸ ἔτος 1876 δὲν ἀφοροῦν εἰς ὁλόκληρον τὴν μεταποιητικὴν δραστηριότητα ἀλλὰ μόνον εἰς τὴν καθαρῶς ἐργοστασιακὴν τοιαύτην. Ἀντιθέτως τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὸ ἔτος 1920, στοιχεῖα, περιλαμβάνουν καὶ

τὴν δραστηριότητα τῶν μικρῶν μονάδων. Εἰς τὸ Διάγραμμα 3 καθίσταται πλέον ἐμφανὴς ἡ εἰς τοὺς κλάδους Ὑφανεικῶν βιομηχανιῶν, χάρτου καὶ καπνοῦ, ὑφηλὴ σχετικῶς συμμετοχὴ τῶν γυναικῶν εἰς τὴν ἀπασχόλησιν. Εἰς τὸ σύνολον ὅμως τῶν κλάδων ἡ συμμετοχὴ τοῦ γυναικείου φύλου δὲν ὑπερβαίνει τὸ 1/8 τοῦ συνόλου τῶν ἀπασχολουμένων.

Πίναξ 20. Ἀριθμὸς ἀπασχολουμένων, κατὰ κλάδον καὶ φῦλον κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ ἔτους 1920.

Κ λ ά δ ο ι	Σύνολον ἀπασχολουμένων	Ἐξ ὧν		Ποσοστὰ %	
		Ἄρρενες	Θήλεις	Ἄρρενες	Θήλεις
20 Τροφίμων	53.492	50.315	3.177	94,06	5,94
21 Ποτῶν	3.653	3.319	334	90,85	9,15
22 Καπνοῦ	7.956	4.524	3.432	56,86	43,14
23 Ὑφαντικαί	10.568	3.728	6.840	35,27	64,73
24 Ἐνδύσεως-Ὑποδήσεως	30.496	24.142	6.354	79,13	20,87
25 Ξύλου - φελλοῦ	7.271	6.894	377	94,81	5,19
26 Ἐπιπλοποιΐας					
27 Χάρτου	1.633	841	792	51,50	48,50
28 Ἐκτυπώσεων-Ἐκδόσεων	2.712	2.040	672	75,22	24,78
29 Δέρματος	3.873	3.694	179	95,35	4,65
30 Ἐλαστικοῦ-Πλαστικοῦ	3	3	-	100,00	-
31 Χημικαί	2.553	2.252	301	88,20	11,80
32 Ἐπεξ.Πετρελαίου-ἀνθρακος	-	-	-	-	-
33 Μὴ μεταλλικῶν ὀρυκτῶν	3.443	3.192	251	92,70	7,30
34 Βασικαὶ μεταλλουργικαί	424	384	40	90,56	9,44
35 Εἰδῶν ἐκ μετάλλου	8.533	8.185	348	95,92	4,08
36 Μηχανῶν	1.268	1.262	6	99,52	0,48
37 Ἠλεκτρικῶν εἰδῶν	-	-	-	-	-
38 Μεταφορικῶν μέσων	4.432	4.376	56	98,73	1,27
39 Διάφοροι	1.667	1.462	205	87,70	12,30
Σ ύ ν ο λ ο ν	143.977	120.613	23.364	83,77	16,23

Πηγή: Ἀποτελέσματα ἀπογραφῆς καταστημάτων 1920 (ἀνασύνθεσις)

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.

ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ ΚΑΤΑ ΦΥΛΟΝ ΚΑΙ ΚΛΑΔΟΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΟΣ ΒΑΣΕΙ ΤΗΣ ΑΠΟΓΡΑΦΗΣ ΤΟΥ 1920

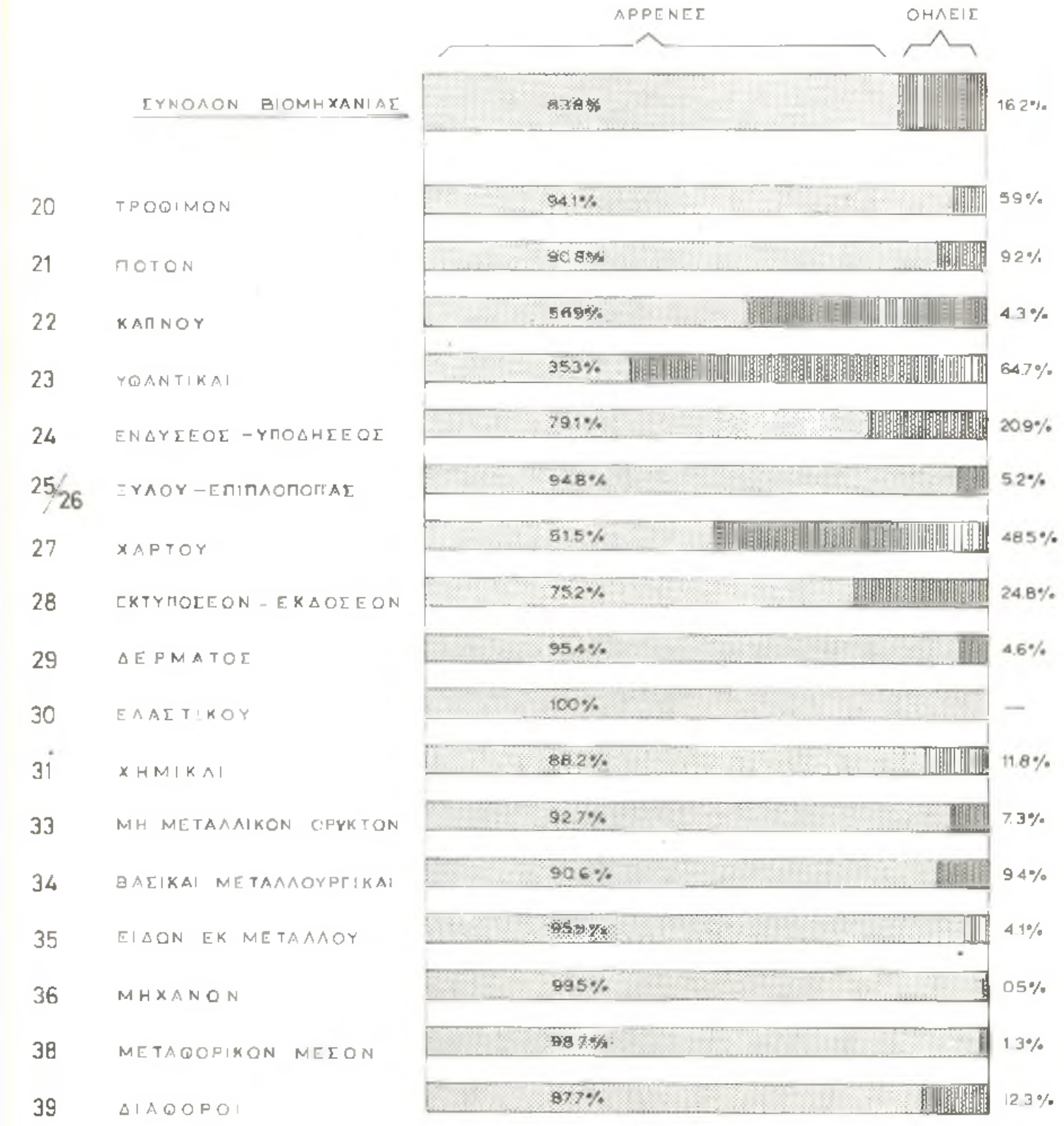

Μ Ε Ρ Ο Σ Δ Ε Υ Τ Ε Ρ Ο Ν

Κεφ. 1. ΓΕΝΙΚΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1921-1971

Ἡ π ε ρ ι ο δ ο ς τ ο ῦ μ ε σ ο π ο λ έ μ ο υ 1921-1939

Ἡ περίοδος τῶν πεντήκοντα τελευταίων ἐτῶν (1921-1971) δύναται νά ὑποδιαιρεθῇ περαιτέρω εἰς τρεῖς διακεκριμένας ὑποπεριόδους. Ἡ πρώτη, διήκουσα ἀπό τοῦ 1921 μέχρι τοῦ 1939, χαρακτηρίζεται ὡς περίοδος κανονικῆς βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως. Κατ'αὐτήν, ἡ μεταποιητική δραστηριότης λαμβάνει πλέον μορφήν σαφῶς ἐργοστασιακήν, διά τῆς γενικεύσεως τῆς χρησιμοποιήσεως μηχανικῆς κινητηρίου δυνάμεως καί τῆς εἰσαγωγῆς εἰς τήν παραγωγικήν διαδικασίαν τῆς δι'ἠλεκτρισμοῦ κινήσεως τῶν μηχανημάτων. Ἐκ τῶν περιλαμβανομένων εἰς τόν πίνακα 6 τοῦ Παραρτήματος στοιχείων προκύπτει, ὅτι ἐκ τῶν 65404 βιομηχανικῶν καί βιοτεχνικῶν καταστημάτων ἅτινα ἀπεγράφησαν κατά τό ἔτος 1930, 9.629 μόνον ἐχρησιμοποίουν μηχανικήν κινητήριον δύναμιν. Ἐκ τῶν ἀντιστοίχων στοιχείων διά τό ἔτος 1940, ἐπί 65.806 ἀπογραφέντων κατά τήν ἀπογραφήν τοῦ ἔτους τούτου καταστημάτων, τά 13.337 εἶχον ἐγκατεστημένην κινητήριον δύναμιν. Ἡ μηχανοκίνησις δηλαδή ηὐξήθη σημαντικῶς, ἀνελθοῦσα ἀπό 14,7% εἰς 20,3% ἐπί τοῦ συνόλου τῶν ὑφισταμένων, κατά τά ἀντίστοιχα ἔτη, μεταποιητικῶν καταστημάτων. Παρατηρεῖται, συνεπῶς, μία ὁμαλή πρόοδος, ἥτις δέν χαρακτηρίζεται τόσον ἐκ τῆς αὐξήσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν βιομηχανικῶν καί βιοτεχνικῶν καταστημάτων, ἀλλά κυρίως ἐκ τῆς βελτιώσεως τοῦ τεχνολογικοῦ τῶν ἐξοπλισμοῦ. Δυστυχῶς, δέν ὑφίστανται λεπτομερῆ στοιχεῖα ἐκ τῆς ἀπογραφῆς τοῦ ἔτους 1940, διά νά καταστῇ δυνατή μία βαθυτέρα διερεύνησις τοῦ θέματος [1].

---

(1) Τά στοιχεῖα ἐκ τῆς ἀπογραφῆς βιομηχανικῶν καί βιοτεχνικῶν καταστημάτων τοῦ ἔτους 1940 εἶναι ἐλλειπῆ, περιοριζόμενα μόνον εἰς τόν ἀριθμόν τῶν καταστημάτων μέ βασικήν κατάταξιν κατά γεωγραφικά διαμερίσματα, κατά μεγάλους κλάδους βιομηχανικῆς δραστηριότητος καί κατά τάξεις μεγέθους ἀπασχολήσεως. Τά παρεχόμενα στοιχεῖα σημειοῦται ὅτι δέν εἶναι ἐπίσημα. Σχετικῶς μέ τά ἀποτελέσματα τῆς ἀπογραφῆς ταύτης βλ. καί [15, σελ. 269].

Τὸ στατιστικὸν ὑλικόν, τὸ δυνάμενον νὰ τύχῃ ἱκανοποιητικῆς ἐπεξεργασίας ἐκ τῶν προαναφερθεισῶν ἀπογραφῶν τῶν ἐτῶν 1930 καὶ 1940 καὶ ἡ σχετικὴ ἀνάλυσις τῶν ἐν λόγῳ στοιχείων ἐπιρίθη σκόπιμον, ὅπως ἐνταχθῇ εἰς τὸ εὐρύτερον πλαίσιον ὁλοκλήρου τῆς περιόδου τῶν τελευταίων πεντήκοντα ἐτῶν καὶ εἰς ἴδιον κεφάλαιον γενικῆς θεωρήσεως τοῦ χρονικοῦ αὐτοῦ διαστήματος.

Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἐπίσης ἡ σύγκρισις τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἀπογραφῆς τοῦ ἔτους 1920 πρὸς τὰ ἀντίστοιχα μεγέθη τῆς ἀπογραφῆς τοῦ ἔτους 1930. Λόγῳ τῶν ἐπισυμβάντων μεταξὺ τῶν δύο ἀπογραφῶν ἱστορικῶν γεγονότων, τὰ ὁποῖα ἐπέδρασαν ἀποφασιστικῶς ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας καὶ βιοτεχνίας, ἐμφανίζονται σοβαραὶ διαφοραὶ εἰς τὴν δομὴν τοῦ κλάδου τῆς μεταποιήσεως. Πάντως, ἡ αὔξησις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν καταστημάτων κατὰ 96% καὶ τῆς ἀπασχολήσεως κατὰ 35,5 ἀντιστοίχως, εἶναι πολὺ μεγάλη διὰ τὸ χρονικὸν διάστημα τῶν δέκα ταύτων ἐτῶν.

Λεπτομερὴς σύγκρισις δὲν εἶναι ἀπολύτως δυνατή, διότι αἱ συνθῆκαι διεξαγωγῆς τῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1920 ἦσαν διάφοροι τῶν τοιούτων τῶν ἑπομένων ἀπογραφῶν. Σημειώζεται πάντως ὅτι κατ'αὐτὴν δὲν ἀπεγράφησαν ἅπαντα τὰ μικρὰ βιοτεχνικὰ καταστήματα, καὶ συνεπῶς, τὸ ὑπολογιζόμενον μέσον μέγεθος ἀπασχολήσεως κατὰ κατάστημα (4,31 ἄτομα) εἶναι ὑψηλότερον τοῦ πραγματικοῦ. Ἡ διαπιστουμένη συνεπῶς ἐξέλιξις ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν ἀπογραφῶν τῶν ἐτῶν 1920 καὶ 1930, τῶν ὁποίων συνοπτικὰ στοιχεῖα δίδονται εἰς τὸ Παράρτημα (πίναξ 7), δὲν εἶναι ἀπολύτως ὀρθή. Δὲν παραγνωρίζεται, βεβαίως, ἡ ἐπίπτωσις εἰς τὴν ὅλην δομὴν τῆς βιομηχανίας καὶ ἰδίως τῆς βιοτεχνίας ἐκ τῆς εἰσροῆς τῶν προσφύγων κατὰ τὸ ἔτος 1922. Ἡ σημαντικὴ αὕτη καὶ ἀπότομος μεταβολὴ τῆς πληθυσμιακῆς καταστάσεως εἶχε τὰς ἀναλόγους ἐπιδράσεις ἐπὶ τῆς αὐξήσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν καταστημάτων καὶ τῶν ἀντιστοίχων μεγεθῶν ἀπασχολήσεως καὶ κινητηρίου δυνάμεως. Ἡ ἵδρυσις μικρῶν βιοτεχνικῶν μονάδων ἰδίως εἰς τοὺς κλάδους τῆς ταπητουργίας καὶ ὑφαντουργίας εἶναι εὐεξήγητος δεδομένου, ὅτι τὸ προσφυγικὸν στοιχεῖον εἶχεν ἰδιαιτέραν ἐπίδοσιν εἰς τὰς δραστηριότητας ταύτας.

Εἰς τὸν πίνακα 21 παρατίθενται αἱ σχέσεις τῆς κατὰ κλάδον συμβολῆς ἐς πρὸς τὸ σύνολον τῆς βιομηχανικῆς καὶ βιοτεχνικῆς δραστηριότητος κατὰ τὰ ἐν λόγῳ ἔτη. Ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν δύο ἀπογραφῶν διαπιστοῦται, ὅτι ὑπῆρξε πράγματι σημαντικὴ διαρθρωτικὴ μεταβολὴ εἰς τὴν ἑλληνικὴν βιομηχανίαν καὶ βιοτεχνίαν κατὰ τὴν δεκαετίαν ταύτην λόγῳ τῆς γενικῆς ἀναστατώσεως ἐκ τῶν πολεμικῶν γεγονότων καὶ ἐκ τῆς προαναφερθείσης ἀποτόμου αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Χώρας.

Πίναξ 21. Ποσοστιαία ἀνάλυσις κατὰ κλάδον, τοῦ ἀριθμοῦ τῶν καταστημάτων, τῶν ἀπασχολουμένων καὶ τῆς ἐγκατεστημένης ἰσχύος. Ἀπογραφαὶ τῶν ἐτῶν 1920 καὶ 1930

	Κ λ ά δ ο ι	Καταστήματα		Ἀπασχολούμενοι		Κινητήριος δύναμις	
		1920	1930	1920	1930	1920	1930
2/3	Σύνολον	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
20	Τροφίμων	45,98	29,90	39,70	24,00	66,51	47,86
21	Ποτῶν	0,92	0,51	5,53	2,74	0,84	0,86
22	Καπνοῦ						
23	Ὑφαντικαί	1,83	1,55	7,34	11,43	12,01	14,41
24	Ἐνδύσεως-Ὑποδήσεως	25,43	33,86	21,15	26,04	0,49	1,01
25	Ξύλου - φελλοῦ	5,81	8,79	5,06	7,80	3,23	3,21
26	Ἐπίπλων						
27	Χάρτου	1,24	1,17	3,03	3,00	2,18	3,36
28	Ἐκτυπώσεων						
29	Δέρματος	3,39	3,70	2,68	2,69	1,23	1,81
30	Ἐλαστικοῦ-Πλαστικῶν	0,91	0,81	1,78	2,57	4,00	5,66
31	Χημικῶν						
32	Πετρελαίου						
33	Μὴ μεταλ. ὀρυκτῶν	1,82	2,51	2,39	5,00	3,84	9,06
34	Μεταλλουργικαί	11,24	14,56	10,18	11,56	5,60	5,99
35	Προϊόντα μετάλλων						
36	Μηχανῶν-συσκευῶν						
37	Ἠλεκτρικῶν εἰδῶν						
38	Μεταφορικῶν μέσων						
39	Λοιπαί	1,43	2,64	1,16	3,17	0,07	6,77
	ΒΑΡΕΙΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ	13,96	17,86	14,35	19,13	13,45	20,71
	ΕΛΑΦΡΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ	86,04	82,14	85,65	80,87	86,55	79,29

Πηγή: Ἀποτελέσματα ἀπογραφῆς καταστημάτων τῶν ἐτῶν 1920 καὶ 1930.

Ἐκ τῶν περιλαμβανομένων εἰς τόν πίνακα 21 σχέσεων ἐπί τῆς συμμετοχῆς τοῦ ἀριθμοῦ τῶν καταστημάτων, τῶν ἀπασχολουμένων καί τῆς ἐγκατεστημένης κινητηρίου δυνάμεως, κατά κλάδους δραστηριότητος προκύπτει, ὅτι αἱ σημαντικώτεραι μεταβολαί παρατηροῦνται εἰς τούς κλάδους τῶν τροφίμων, πτωτικῶς καί τῆς ἐνδύσεως-ὑποδήσεως ἐντόνως ἀνοδικῶς. Αἱ ὑφαντικαί βιομηχανίαι ἐμφανίζουν ηὐξημένην συμμετοχήν εἰς τήν ἀπασχόλησιν καί τήν κινητήριον δύναμιν. Ἰδιαιτέραν σημασίαν ἔχει τό γεγονός τῆς διευρύνσεως τῆς συμμετοχῆς τῆς βαρείας βιομηχανίας καί εἰς τά τρία χαρακτηριστικά μεγέθη. Τά ἀντίστοιχα ποσοστά κατά τό ἔτος 1930 ἔναντι τοῦ 1920 ἔχουν ὡς ἑξῆς: Καταστήματα 17,86 πρός 13,96, ἀπασχολούμενοι 19,13 πρός 14,35, ἐγκατεστημένη ἰσχύς 20,71 πρός 13,45. Περαιτέρω ἀνάλυσις τῶν δεδομένων καί λεπτομερεστέρα σύγκρισις, μεταξύ τῶν μεγεθῶν τῶν ἐπί μέρους κλάδων δέν εἶναι ἐφικτή, λόγῳ τῶν διαφορετικῶν συνθηκῶν διεξαγωγῆς τῶν δύο τούτων ἀπογραφῶν.

Ὡς ἐξετέθη ἀνωτέρω, διαφαίνεται, ὅτι κατά τήν ἀπογραφήν τοῦ ἔτους 1920 δέν ὑπῆχθησαν εἰς αὐτήν ἅπαντα τά μικρά βιοτεχνικά καταστήματα καί συνεπῶς τά στοιχεῖα ἐξ ἐπόψεως τοὐλάχιστον ἀριθμοῦ καταστημάτων δέν εἶναι ἀπολύτως συγκρίσιμα. Διά τά μεγέθη ἐν τούτοις τῆς ἀπασχολήσεως καί τῆς ἐγκατεστημένης ἰσχύος, αἱ ἀνωτέρω ἐπιφυλάξεις δέον νά θεωρηθοῦν ὡς ὀλιγώτερον ἔντονοι δεδομένου, ὅτι τά διαφυγόντα τῆς ἀπογραφῆς καταστήματα δέον νά θεωρηθοῦν διαθέτοντα μικράν ἀπασχόλησιν καί κινητήριον δύναμιν σχετικῶς λόγου. Τοῦτο συνάγεται ἐκ τῆς παρατηρουμένης μειώσεως τοῦ μέσου ἀριθμοῦ ἀπασχολουμένων ἀτόμων κατά κατάστημα καί ἐκ τῆς μεγαλυτέρας πιθανότητος διαφυγῆς ἐκ τῆς ἀπογραφῆς τῶν μικρῶν βιοτεχνικῶν μονάδων, αἱ ὁποῖαι πολλάκις λειτουργοῦν ὑπό μορφήν οἰκοτεχνιῶν ἐντός οἰκιῶν καί ἄνευ σαφοῦς ἐξωτερικοῦ γνωρίσματος περί τῆς ὑπάρξεώς των.

Πάντως δύναται νά παρατηρηθῇ, ὅτι λόγῳ τῆς ἀποτόμου αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ κατά τό ἔτος 1922 καί τῆς ἀντιστοίχου αὐξήσεως τῆς ζητήσεως βιομηχανικῶν κυρίως προϊόντων, ἡ μεταποιητική δραστηριότης εἶχε περαιτέρω εὐκαιρίας ἀνακτύξεως. Ἡ ἀνάπτυξις αὕτη ἐστράφη κυρίως πρός τήν παραγωγήν

εἰδῶν ἀμέσου καταναλώσεως καὶ δευτερευόντως πρὸς παραγωγὴν διαρκῶν ἀγαθῶν. Οὕτω, οἱ κλάδοι τῶν εἰδῶν διατροφῆς, κλωστοϋφαντουργίας καὶ εἰδῶν ἐνδύσεως καὶ ὑποδήσεως, συνεκέντρουν κατὰ τὸ ἔτος 1930, συμφώνως πρὸς τὰ στοιχεῖα τοῦ πίνακος Δ τοῦ Παραρτήματος, τὸ 60% τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν μεταποιητικῶν μονάδων, τὸ 61% τῶν ἀπασχολουμένων καὶ τὸ 63% τῆς ἐγκατεστημένης κινητηρίου δυνάμεως, ἤτοι τὰ 2/3 περίπου τοῦ ὅλου βιομηχανικοῦ καὶ βιοτεχνικοῦ δυναμικοῦ τῆς χώρας. Ἡ ἀνάπτυξις τῶν κλάδων αὐτῶν ἐξηγεῖται ἐκ τῆς ηὐξημένης ζητήσεως καταναλωτικῶν κυρίως εἰδῶν λόγῳ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν ἐκριζωθέντων ἐκ τῆς Ἰωνίας πληθυσμῶν, οἱ ὁποῖοι εὑρέθησαν ἄνεστιοι καὶ σχεδὸν πένητες καὶ εἰς τοιαύτην κατάστασιν ὥστε νὰ ἀπαιτεῖται ὄχι μόνον ἡ συντήρησίς των ἀλλὰ καὶ ἡ προμήθεια εἰς αὐτοὺς τῶν ἀπαραιτήτων μέσων διὰ τὴν στέγασίν των καὶ τὴν ἔνταξίν των εἰς τὴν παραγωγικὴν διαδικασίαν.

Ἡ π ε ρ ί ο δ ο ς 1940 - 1949

Τὴν περίοδον τοῦ μεσοπολέμου διεδέχθη ἡ μακρὰ καὶ δύσκολος διὰ τὴν χώραν περίοδος τοῦ Β' παγκοσμίου πολέμου καὶ τῆς ἐπακολουθησάσης ἐμφυλίου ἀναταραχῆς. Μετὰ τὴν θαυμαστὴν ἀντίστασιν κατὰ τῶν δυνάμεων τοῦ Ἄξονος καὶ τὴν ἐθνικὴν ἔξαρσιν ἡ Ἑλλὰς περιῆλθεν εἰς μίαν ἄνευ προηγουμένου οἰκονομικὴν ἀπαθλίωσιν. Ἡ ἐμπιστοσύνη τοῦ ἑλληνικοῦ κοινοῦ πρὸς τὴν σταθερότητα τῆς οἰκονομίας, ἥτις εἶχεν ἐμπεδωθῆ καὶ πάλιν μετὰ τὸν κλονισμόν, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐπέλθη κατὰ τὴν περίοδον τοῦ Α' παγκοσμίου πολέμου, ἔπαυσε νὰ ὑπάρχῃ.

Αἱ οἰκονομικαὶ δυσίαι τῆς χώρας ἔφθασαν μέχρι τοῦ μηδενισμοῦ τοῦ παραγωγικοῦ της μηχανισμοῦ. Αἱ δυνάμεις τοῦ Ἄξονος ἀδιαφοροῦσαι διὰ τὴν τύχην τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ δὲν ἔπαυσαν τὴν καταστροφικὴν πολιτικὴν των οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν περιαγαγοῦσαι τὴν χώραν εἰς κατάστασιν πλήρους ἐξαθλιώσεως.

Αἱ στατιστικαί πληροφορίαι διά τήν περίοδον ταύτην δέν εἶναι, δυστυχῶς, ἐπαρκεῖς καί δέν παρέχουν τήν εὐχέρειαν μελέτης τῆς πορείας τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας. Εἶναι, πάντως, γνωσταί αἱ καταστροφαί, αἱ ὁποῖαι ἐπηνέχθησαν εἰς τήν οἰκονομίαν τῆς Χώρας, ὁ κλονισμός τῆς πίστεως ἐκ τοῦ ἀσυγκρατήτου πληθωρισμοῦ καί ἡ δυστυχία εἰς τήν ὁποίαν περιῆλθεν ὁ ἑλληνικός λαός, λόγῳ τῆς σκληρᾶς καί ἀναλγήτου μεταχειρίσεως του ὑπό τῶν ἀρχῶν κατοχῆς.

Ἡ ἑλληνική βιομηχανία, συμφώνως πρός στοιχεῖα συλλεγέντα κατά τήν περίοδον ταύτην καί δημοσιευθέντα εἰς τήν ἐργασίαν τοῦ Δ. Μπακάλμπαση [43 σελ. 64 κ.ἑ.], ἐλλείψει κυρίως πρώτων ὑλῶν ἐμείωσε τήν δραστηριότητά της εἰς ἐπίπεδα λίαν χαμηλά. Μόνον ἐργοστάσιά τινα, τά ὁποῖα ἐπραγματοποίουν παραγωγήν ὑπό τήν ἔλεγχον καί διά λογαριασμόν τῶν ἀρχῶν κατοχῆς, ἀνέπτυξαν σχετικήν δραστηριότητα. Συμφώνως πρός τά περιεχόμενα εἰς τήν ὡς ἄνω ἐργασίαν στοιχεῖα, ὁ γενικός δείκτης δραστηριότητος τῆς βιομηχανίας διεμορφώθη κατά τήν περίοδον αὐτήν ὡς ἑξῆς: 1939:100, 1940:70, 1941: 30-40, 1942:15-25, 1943:15-20. Ἡ παραγωγή ὡρισμένων εἰδῶν κατά τά ἔτη 1939-1943, βάσει τῶν αὐτῶν δεδομένων, δίδεται εἰς τόν πίνακα 22.

Ἐκ τῶν στοιχείων τοῦ ἐν λόγῳ πίνακος καταφαίνεται, ὅτι ἡ βιομηχανική παραγωγή, πλήν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, ὑπέστη σοβαρωτάτην κάμψιν. Μικράν σχετικῶς κάμψιν εἶχεν ἡ παραγωγή τσιμέντων. Τοῦτο δικαιολογεῖται ἐκ τοῦ γεγονότος τῆς ἐκτεταμένης κατασκευῆς ὀχυρωματικῶν ἔργων ὑπό τῶν ἀρχῶν κατοχῆς κατά μῆκος τῶν ἑλληνικῶν ἀκτῶν, πρός ἀπόκρουσιν πιθανῆς ἀποβατικῆς ἐνεργείας τῶν συμμάχων, ὡς καί ὀχυρωμάτων εἰς τάς γεφύρας καί τούς συγκοινωνιακούς κόμβους, πρός ἀποφυγήν δολιοφθορῶν, [69].

Ἑτέραν πηγήν πληροφοριῶν περί τῶν ζημιῶν τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας ὡς πρός τά πάγια ἐνεργητικά αὐτῆς στοιχεῖα, ὡς καί περί τῶν ἀπωλειῶν εἰς τά ἀποθέματα, ἀποτελεῖ ἡ συνταχθεῖσα ὑπό τοῦ Συνδέσμου Ἑλλήνων Βιομηχάνων, κατά τό ἔτος 1947, ἔκθεσις ἥτις περιλαμβάνει στοιχεῖα περί τῶν καταστροφῶν τάς ὁποίας ὑπέστη ὁ κλάδος κατά τόν πόλεμον καί τήν κατοχήν. Συμφώνως πρός

Πίναξ 22. Ποσότητες βασικῶν τινων βιομηχανικῶν προϊόντων παραχθέντων κατά τά ἔτη 1939 - 1943

	Π ρ ο ϊ ό ν τ α	Μονάς μετρήσεως	1939	1940	1941	1942	1943
20	Ζυμαρικά	Τόννοι	21.640	33.000	10.000	6.500	13.000
21	Οἰνόπνευμα	"	17.032	13.169	7.738	1.203	1.854
22	Καπνός	"	5.885	6.238	5.380	5.549	...
23	Βάμβαξ ἐκκοκισμένος	"	17.000	16.900	3.880	2.080	1.590
	Νήματα βάμβακος	"	16.200	14.400	9.000	2.400	1.650
	Ἐριονήματα	"	1.200	1.200	300	150	100
	Μέταξα	"	200	160	80	25	10
27	Χάρτης	"	24.370	...	6.500	4.000	2.000
29	Δερματα	"	7.270	3.500	2.200	1.100	700
31	Βαμβακέλαιον	"	...	...	11.286	1.790	1.558
34	Τσιμέντα	"	342.930	190.325	63.000	30.000	80.000
35	Μόλυβδος	"	3.403	2.433	500	650	875

τά ἐν λόγῳ στοιχεῖα [65 σελ. 72 κ.ἑπ.], ἐκ τοῦ συνολικοῦ παγίου κεφαλαίου της, ὑπολογιζομένου εἰς 20.000.000.000 δρχ. ἡ ἑλληνική βιομηχανία ἀπώλεσε κεφάλαιον ἀξίας 4.000.000.000 δρχ. ἤτοι τό 1/5 τοῦ συνόλικοῦ ὕφους αὐτοῦ. Αἱ ζημίαι εἰς κυκλοφοροῦντα κεφάλαια ἀνῆλθον, συμφώνως πρός τήν αὐτήν πηγήν, εἰς 7.000.000.000 περίπου δρχ. Σημειωτέον, ὅτι τά ὡς ἄνω στοιχεῖα δέν περιλαμβάνουν τάς ζημίας τάς ἐπενεχθείσας εἰς τήν βιοτεχνίαν. Παρά τό γεγονός, ὅτι τά στοιχεῖα ταῦτα δέν δύνανται νά παράσχουν σαφῆ εἰκόνα τῆς καταστάσεως, δίδουν πάντως, κατά τό μέτρον τοῦ δυνατοῦ, μίαν ἰδέαν τῶν ἐκ τοῦ πολέμου συνεπειῶν ἐπί τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας.

Κατά τήν ἐπακολουθήσασαν τήν κατοχήν περίοδον εἶναι καταφανεῖς αἱ προσπάθειαι ἀνασυγκροτήσεως τῆς βιομηχανικῆς δραστηριότητος, ἀλλά καί σαφεῖς οἱ δυσμενεῖς συνθῆκαι διά τήν προσπάθειαν ταύτην παρά τήν σοβαράν

συμβολήν της παρασχεθείσης ὑπό τῶν Η.Π.Α. οἰκονομικῆς βοηθείας. Παρετηρήθη, πάντως, μία γενική ἀνάκαμψις τῆς δραστηριότ[illegible]τοῦ κλάδου, ὡς τοῦτο προκύπτει καί ἐκ τοῦ καταρτιζομένου ἀπό τοῦ ἔτους 1945, ὑπό τοῦ Συνδέσμου Ἑλλήνων Βιομηχάνων, δείκτου βιομηχανικῆς παραγωγῆς (βλ. Διάγραμμα 4). Ἐκ τῆς ἐξελίξεως τοῦ δείκτου τούτου καταφαίνεται, ὅτι μόλις κατά τό ἔτος 1950 ἡ βιομηχανική δραστηριότης ἔφθασεν εἰς τά ἐπίπεδα τοῦ τελευταίου πρό τοῦ πολέμου ἔτους (1939).

Κατά τήν διενεργηθεῖσαν τό ἔτος 1951 γενικήν ἀπογραφήν τῶν βιομηχανικῶν καί βιοτεχνικῶν καταστημάτων κατεμετρήθησαν 81.417 καταστήματα, μέ ἀπασχόλησιν ἐνεργομένην εἰς 296.169 ἄτομα. Τά συνολικά ταῦτα μεγέθη, συγκρινόμενα πρός τά ἀντίστοιχα τῆς ἀπογραφῆς τοῦ ἔτους 1930[1], δίδουν εἰκόνα σημαντικῆς προόδου. Πράγματι, ὁ μέν ἀριθμός τῶν καταστημάτων ηὐξήθη μεταξύ τῶν δύο ἀπογραφῶν κατά 24,5%, ὁ δέ ἀριθμός τῶν ἀπασχολουμένων κατά 51,8%. Παράλληλος καί εἰς μεγαλυτέραν ἔκτασιν ὑπῆρξεν ἡ αὔξησις τῆς ἐγκατεστημένης κινητηρίου δυνάμεως, ἥτις ἀνῆλθεν εἰς 219,6%. Γενικήν ἀνασκόπησιν τῶν μεταβολῶν εἰς τήν δομήν τῆς βιομηχανικῆς δραστηριότητος, βάσει τῶν στοιχείων ἐκ τῶν ἀπογραφῶν, δίδεται εἰς τό κεφάλαιον τῆς γενικῆς θεωρήσεως τῆς περιόδου 1921-1971.

Ἡ μεταπολεμική περίοδος 1950 - 1971

Ἡ παράτασις τῶν πολεμικῶν περιπετειῶν τῆς χώρας καί μετά τήν λῆξιν τοῦ Β' παγκοσμίου πολέμου, εἶχεν ὡς συνέπειαν τήν ἔτι μεγαλυτέραν καθυστέρησιν εἰς τήν ἀνάπτυξιν τοῦ βιομηχανικοῦ τομέως, ἔναντι τῶν ἄλλων χωρῶν τῆς Εὐρώπης. Ἐνῷ εἰς τάς ἄλλας πληγείσας ἐκ τοῦ πολέμου χώρας τῆς γηραιᾶς Ἠπείρου, μέ τήν συμβολήν τῆς ἀμερικανικῆς βοηθείας, εἶχεν ἤδη ἀοχίσει ἡ ἀνασυγκρότησις, εἰς τήν χώραν μας ἐξηκολούθει σκληρός καί ἀμείλικτος

---

(1) Ἡ σύγκρισις πραγματοποιεῖται μεταξύ τῶν ἐτῶν 1930 καί 1951 δεδομένου ὅτι, τά ἐκ τῆς ἀπογραφῆς τοῦ ἔτους 1930 στοιχεῖα περιορίζονται μόνον εἰς τοιαῦτα ἀριθμοῦ καταστημάτων.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4 ΔΕΙΚΤΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ 1921 - 1971

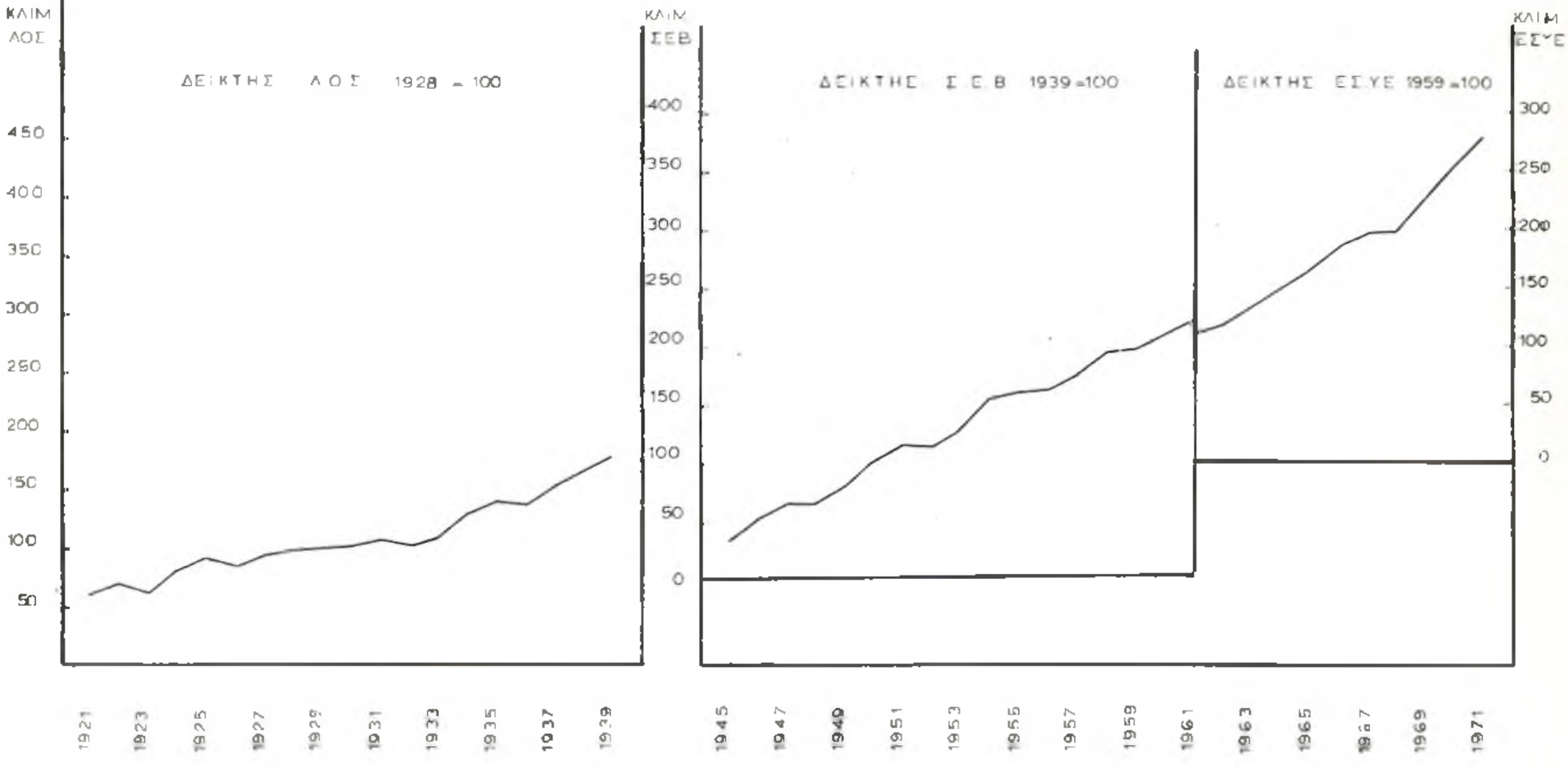

πόλεμος, εἰς τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ὁποίου διωχετεύετο καὶ μέγα μέρος τῆς ἀμερικανικῆς βοηθείας. Οὕτω, ἡ οἰκονομικὴ ἀνασυγκρότησις καὶ εἰδικώτερον ἡ ἀνασυγκρότησις τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας, ἐπροχώρει μὲ βῆμα ἀσταθές. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ὁμαλότητος καὶ τὴν ἐπάνοδον τῆς Χώρας εἰς τὴν εἰρηνικὴν ζωήν, κατόπιν τῆς δεκαετοῦς πολεμικῆς ταλαιπωρίας, ἤρχισε διὰ τὴν ἑλληνικὴν βιομηχανίαν ἡ φάσις τῆς ἀναδημιουργίας. Τὸ κυβερνητικὸν ἐνδιαφέρον ἐξεδηλώθη ἔντονον, ἐνῷ ὁ ἰδιωτικὸς τομεὺς ἀνέλαβε σημαντικὰς πρωτοβουλίας, μὲ ἀποτέλεσμα κατὰ μὲν τὸ πρῶτον στάδιον τὴν ταχεῖαν ἀνάρρωσιν τοῦ κλάδου ἀκολούθως δὲ τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν αὐτοῦ, μὲ εὐεργετικὰς ἐπιπτώσεις ἐπὶ τῆς οἰκονομίας τῆς Χώρας.

Κατωτέρω θὰ σκιαγραφηθῇ βάσει τῶν διαθεσίμων στατιστικῶν στοιχείων, ἡ ἐξελικτικὴ πορεία τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας, καθ'ὅλην τὴν περίοδον τῶν εἴκοσι τελευταίων ἐτῶν, ἵνα καταστῇ ἐναργεστέρα ἡ ἀλματώδης πλέον ἐξέλιξις τῆς βιομηχανικῆς δραστηριότητος. Ἡ περίοδος αὕτη ἐμφανίζει πράγματι τὰ πλέον ἔντονα σημεῖα βιομηχανικῆς προόδου. Τὴν ἀνασκόπησιν, ἄλλωστε, ἐπιτρέπει εἰς λίαν ἱκανοποιητικὸν βαθμὸν ἡ εὐρεῖα στατιστικὴ τεκμηρίωσις, ἥτις παρέχει ἀπὸ τοῦ 1958 ἰδίως καὶ ἐντεῦθεν πλῆθος στοιχείων περὶ τῆς συμβολῆς καὶ τῶν ἐπιδόσεων τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας καὶ βιοτεχνίας. Τοῦτο ἐπιτυγχάνεται χάρις κυρίως εἰς τὰ στοιχεῖα τὰ προερχόμενα ἐκ τῶν διεξαγομένων κατ'ἔτος, ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου, βιομηχανικῶν ἐρευνῶν, ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Στατιστικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Ἑλλάδος. Διὰ τῶν ἐν λόγῳ ἐρευνῶν ἐνεπλουτίσθησαν αἱ ὑφιστάμεναι ἐκ τῶν ἀπογραφῶν τῶν ἐτῶν 1930 καὶ ἐντεῦθεν βασικαὶ πληροφορίαι, μὲ σημαντικὰ στοιχεῖα περὶ τῶν οἰκονομικῶν ἀποτελεσμάτων τῆς δραστηριότητος τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας καὶ βιοτεχνίας, ἐντὸς τῆς ὅλης Ἐθνικῆς οἰκονομίας.

Ἡ περίοδος 1950-1971 ἐμφανίζει σημεῖα ἀπογειώσεως τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας ἐν γένει καὶ ἰδίως τῆς βιομηχανίας. Μὲ τὴν κατασκευὴν μεγάλων ἔργων ὑποδομῆς καὶ ἐνεργειακῆς ἀναπτύξεως καὶ μὲ θετικὴν πλέον τὴν κρατικὴν ἀρωγήν, ἡ ἑλληνικὴ βιομηχανία ὑφίσταται γενικὴν ἀναδιάρθρωσιν καὶ ὅπερ σπουδαιότερον, ἀρχίζει νὰ προσανατολίζεται πρὸς τοὺς εὐρυτέρους κόλπους δραστηριότητος, τοὺς ὁποίους προσφέρει τὸ ραγδαίως ἀναπτυσσόμενον

κλίμα διεθνῶν συναλλαγῶν καί ἡ προοπτική ἐντάξεως τῆς χώρας εἰς τόν ὀργανισμόν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Οἰκονομικῆς Κοινότητος.

Τά βασικά στατιστικά μεγέθη τῆς μεταποιήσεως κατά τήν πενηντακονταετίαν 1921-1971

Ἡ διά τῶν στατιστικῶν στοιχείων παρακολούθησις τῆς ἐξελίξεως τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας καί βιοτεχνίας κατά τήν πενηντακονταετίαν 1921-1971 εἶναι ἐφικτή δεδομένου, ὅτι ὑφίστανται ἐπαρκεῖς στατιστικαί πληροφορίαι προερχόμεναι κυρίως ἐκ τῶν διενεργηθεισῶν κατ'αὐτήν ἀπογραφῶν τῶν ἐτῶν 1930, 1940, 1951, 1958, 1963 καί 1969. Τά ἐν λόγῳ στοιχεῖα ἔχουν τύχει ἐπεξεργασίας, ὡς ἐξετέθη εἰς τό κεφάλαιον περί βασικῶν ἐννοιῶν, οὕτως ὥστε νά εἶναι συγκρίσιμα πρός τά τοιαῦτα τῆς τελευταίας ἀπογραφῆς τοῦ ἔτους 1969. Εἰς τόν πίνακα 23 δίδονται τά στοιχεῖα περί τοῦ ἀριθμοῦ τῶν καταστημάτων, τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀπασχολουμένων καί τῆς ἐγκατεστημένης κινητηρίου δυνάμεως εἰς ἵππους, διά τό σύνολον τῆς μεταποιήσεως.

Εἰς τό Διάγραμμα 5 ἐμφανίζεται παραστατικῶς ἡ ἐξέλιξις τῶν μεγεθῶν, ὡς πρός τά ἀνωτέρω στοιχεῖα μεταξύ τῶν ἐτῶν 1930 καί 1969. Κατά τήν μελέτην τῶν διαγραμμάτων, δέον νά λαμβάνωνται ὑπ'ὄψιν τά ἄνισα τῶν μεταξύ τῶν ἐξ ἐν συνόλῳ ἀπογραφῶν διαστήματα διεξαγωγῆς αὐτῶν καί τό παρουσιαζόμενον, λόγῳ τῆς ἐλλείψεως στοιχείων περί τοῦ ὕφους τῆς ἀπασχολήσεως καί τῆς ἐγκατεστημένης κινητηρίου δυνάμεως, κενόν διά τό ἔτος 1940. Ἡ παρατηρουμένη ἐλαχίστη αὔξησις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν καταστημάτων μεταξύ τῶν ἐτῶν 1930 καί 1940 εἶναι πιθανόν νά ὀφείλεται εἰς τήν κατά τά ἔτη 1931 καί μετέπειτα ἐκδηλωθεῖσαν βαρεῖαν οἰκονομικήν κρίσιν.

Ἐκ τῶν στοιχείων τούτων καί τῶν δεικτῶν καί μέσων τιμῶν τοῦ πίνακος, ὡς καί ἐκ τοῦ διαγράμματος συνάγεται, ὅτι ἡ ἐξέλιξις τῆς βιομηχανικῆς δραστηριότητος εἶναι πράγματι ἀλματώδης. Μεταξύ τῶν πλέον σημαντικῶν παρατηρήσεων δυνάμεθα νά ἀναφέρωμεν τάς ἀκολούθους:

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5

ΑΡΙΘΜΟΣ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΕΓΚΑΤΕΣΤΗΜΕΝΗ ΙΣΧΥΣ ΕΙΣ ΙΠΠΟΥΣ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1930, 1940, 1951, 1958, 1963 & 1969

1) ΑΡΙΘΜΟΣ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ

(ΧΙΛ. ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ)

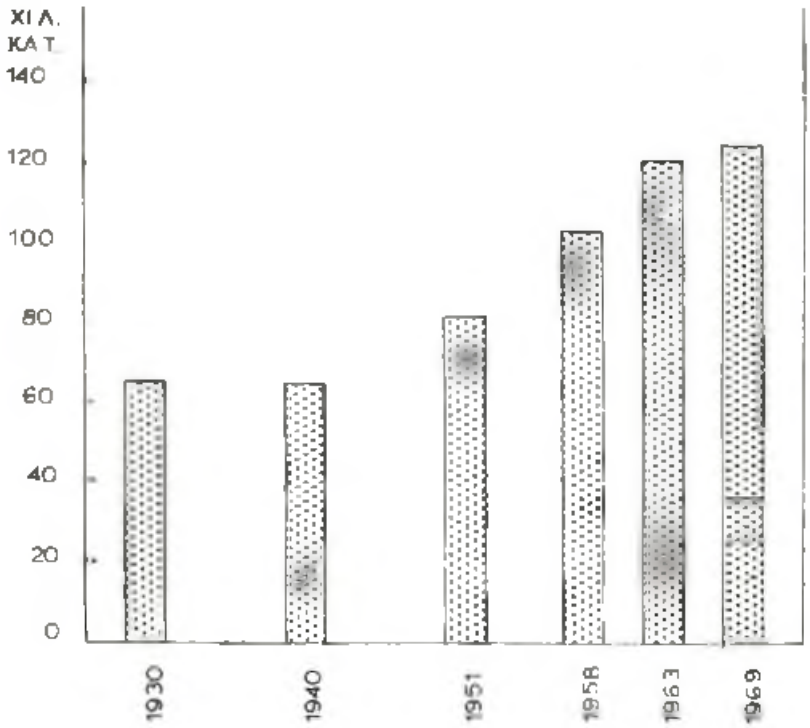

2) ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ

(ΧΙΛ. ΑΤΟΜΑ)

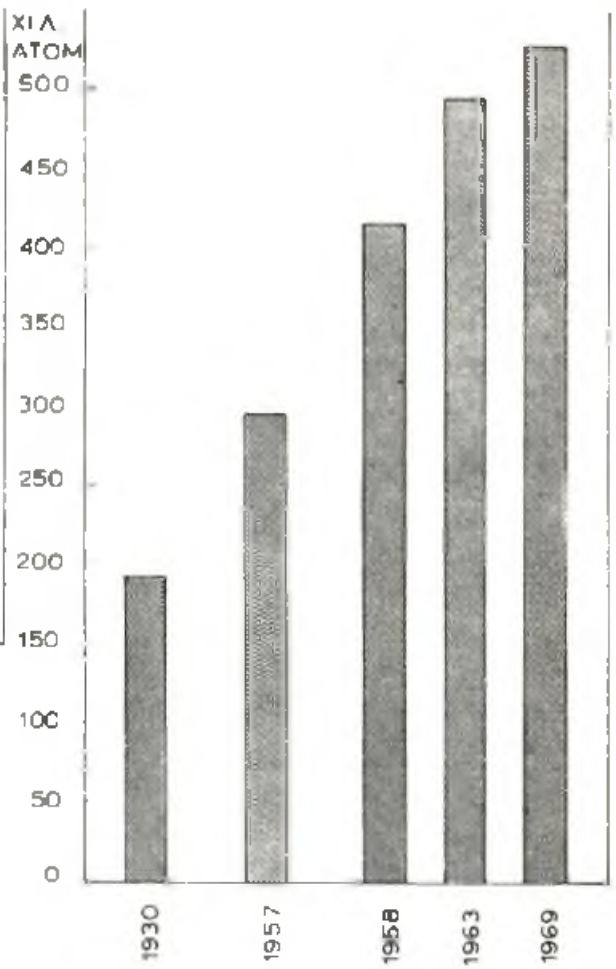

3) ΕΓΚΑΤΕΣΤΗΜΕΝΗ ΙΣΧΥΣ

(ΧΙΛ. ΙΠΠΟΙ)

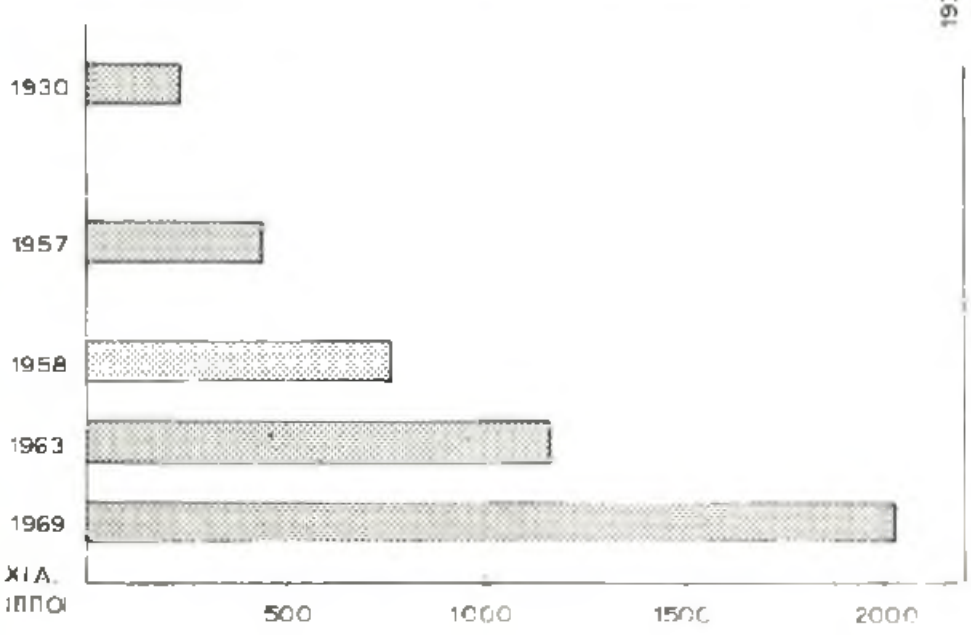

Πίναξ 23. Γενικά στοιχεία ἐκ τῶν ἀπογραφῶν βιομηχανικῶν καί βιοτεχνικῶν καταστημάτων τῶν ἐτῶν 1930, 1940, 1951, 1958, 1963 καί 1969.

	1930	1940	1951	1958	1963	1969
Ἀριθμός καταστημάτων..	65.404	65.806	81.417	109.236	122.532	124.651
Ἀριθμός ἀπασχολουμένων	195.106	...	296.169	441.192	493.596	526.498
Κινητήριος δύναμις εἰς ἵππους.....	230.636	...	436.375	775.767	1.157.147	2.014.410
ΔΕΙΚΤΑΙ (1930=100)						
ἀριθμοῦ καταστημάτων	100	100,61	124,48	167,01	187,04	190,58
ἀπασχολουμένων.....	100	...	151,79	226,12	252,98	269,85
ἐγκατεστημένης ἰσχύος	100	...	189,20	336,35	501,72	873,41
Ἀπασχολούμενοι κατά κατάστημα	2,98	...	3,68	4,04	4,04	4,22
Ἐγκατεστημένη ἰσχύς* κατά κατάστημα.....	3,53	...	5,36	7,10	9,46	16,16
Ἐγκατεστημένη ἰσχύς* κατά ἀπασχολούμενον..	1,18	...	1,47	1,76	2,34	3,83

Πηγή: Τά ἀντίστοιχα δημοσιεύματα τά περιλαμβάνοντα τά ἀποτελέσματα τῶν ἐν λόγῳ ἀπογραφῶν. Διά τό ἔτος 1940 χειρόγραφοι πίνακες.

* Εἰς ἵππους

α)Ὁ ἀριθμὸς τῶν βιοτεχνικῶν καὶ βιομηχανικῶν καταστημάτων κατὰ τὴν διαρρεύσασαν μεταξὺ τῶν ἀπογραφῶν τοῦ 1930 καὶ τοῦ 1969 τεσσαρακονταετίαν, σχεδὸν ἐδιπλασιάσθη (δείκτης 190,6).

β)Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀπασχολουμένων περίπου ἐτριπλασιάσθη (δείκτης 269,9). Ἐὰν ληφθῇ ὑπ'ὄψιν μάλιστα καὶ ὁ παράγων τῆς αὐξήσεως τῆς παραγωγικότητος, διὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑφίστανται δυστυχῶς στοιχεῖα, διὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα, κλὴν ὅμως δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς πραγματικότης, τότε ὁ τριπλασιασμὸς οὗτος ἐνέχει ἔτι μεγαλυτέραν βαρύτητα.

γ) Ἡ ἐγκατεστημένη κινητήριος δύναμις ὑπερεκταπλασιάσθη (δείκτης 873,4) γεγονὸς τὸ ὁποῖον ἐπιβεβαιοῖ τὴν ἀλματώδη ἀνάπτυξιν τῆς ἐργοστασιακῆς βιομηχανίας καὶ τὴν μηχανοκίνησιν τῆς παραγωγῆς καὶ εἰς τὸν τομέα τῆς βιοτεχνίας.

Τὰ ἀνωτέρω στοιχεῖα, ἐκφραζόμενα εἰς μέσας τιμάς, ὁδηγοῦν εἰς τὰ ἀκόλουθα συμπεράσματα:

α) Ἡ μέση ἀπασχόλησις κατὰ κατάστημα ἐμφανίζει συμμετρικὴν αὔξησιν ἀπὸ ἀπογραφῆς εἰς ἀπογραφήν[1], ἥτις ὑκαδηλοῖ μίαν διαρθρωτικὴ μεταβολὴν ἀπὸ ἀπόψεως μεγέθους τῶν καταστημάτων, ἐντεινομένην κατὰ τὴν τελευταίαν ἰδίως εἰκοσαετίαν (3,68 κρὸς 4,22 ἄτομα).

β) Ἡ αὐτὴ τάσις αὐξήσεως ἐμφανίζεται καὶ εἰς τὴν μέσην ἐγκατεστημένην ἰσχὺν μηχανικῆς κινητηρίου δυνάμεως, κατὰ κατάστημα, δεικνύουσα σαφῶς τὴν μεταβολὴν εἰς τὴν τεχνικὴν τῆς παραγωγῆς, δεδομένου ὅτι ἡ μέση ἰσχὺς τῶν 3,5 ἵππων κατὰ κατάστημα κατὰ τὸ ἔτος 1930, ηὐξήθη εἰς 16,16 ἵππους κατὰ τὸ ἔτος 1969.

γ) Εἰδικὴ ἔμφασις δέον νὰ ἀποδοθῇ ἐκείνης εἰς τὴν μεταβολὴν τῆς σχέσεως ἐγκατεστημένης ἰσχύος πρὸς ἀπασχολουμένων, ἡ ὁποία ἐμφανίζει σαφῶς τὴν ἐκτεθεῖσαν διαρθρωτικὴν ἀλλαγὴν ἐκ τῶν μεθόδων παραγωγῆς.

---

(1) Δέον νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα ὅτι, τὰ χρονικὰ διαστήματα μεταξὺ τῶν ἀπογραφῶν εἶναι ἄνισα. Κατὰ τὴν μελέτην, ἑπομένως, αὐτῶν εἶναι ἀπαραίτητον νὰ λαμβάνεται τοῦτο ὑπ'ὄψιν. Αἱ ἀπογραφαὶ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1950 καὶ ἐντεῦθεν, συμφώνως πρὸς συστάσεις τοῦ Γραφείου Στατιστικῆς τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν, διεξάγονται ἀνὰ πενταετίαν κατὰ τὰ ἔτη τὰ λήγοντα εἰς 3 καὶ 8,εἰς παγκόσμιον πλίμακα.

Ἡ ἐξέλιξις τοῦ πραγματοποιουμένου ὑπὸ τῆς βιομηχανίας εἰσοδήματος

Ἡ ἐξέλιξις τῆς βιομηχανικῆς καὶ βιοτεχνικῆς δραστηριότητος δέν εἶναι, βεβαίως, δυνατόν νά παρακολουθηθῇ μόνον διά τῶν στοιχείων τοῦ ἀριθμοῦ τῶν καταστημάτων, τοῦ μεγέθους τῆς ἀπασχολήσεως ἤ ἀκόμη καί τῆς εἰς τάς βιομηχανικάς καί βιοτεχνικάς μονάδας ἐγκατεστημένης κινητηρίου δυνάμεως. Ἀπαιτεῖται καί ἡ παρακολούθησις τοῦ εἰς ἀξίαν ἀποτελέσματος τῆς δραστηριότητος τῶν βιομηχανικῶν καί βιοτεχνικῶν τούτων μονάδων. Ἡ προσφυγή εἰς τά ἐκ τῶν ἀπογραφῶν προκύπτοντα βασικά στοιχεῖα ἀπετέλει τήν κυριωτέραν διέξοδον, διότι διά τό διάστημα τῶν ἐτῶν 1930-1958 δέν ὑφίστανται ἄλλα πλέον κατάλληλα καί συγκρίσιμα στοιχεῖα, πρός συναγωγήν σαφῶν συμπερασμάτων περί τῆς βιομηχανικῆς προόδου δεδομένου ὅτι ἡ συστηματική διερεύνησις τῆς βιομηχανικῆς δραστηριότητος ἤρχισε διά τῆς διεξαγωγῆς ἀπό τοῦ ἔτους 1958 καί ἐντεῦθεν τῶν ἐτησίων βιομηχανικῶν ἐρευνῶν.

Αἱ μόναι σχετικῶς συγκρίσιμοι πηγαί στοιχείων περί τοῦ ἀποτελέσματος τῆς μεταποιητικῆς δραστηριότητος κατά τό χρονικόν τοῦτο διάστημα τῆς πεντηκονταετίας, εἶναι μία σειρά στοιχείων ἐπί τῆς παραχθείσης ποσότητος ὡρισμένων βιομηχανικῶν προϊόντων, προερχομένη ἐκ τῆς συσχετίσεως καί παραθέσεως στοιχείων ἀντλουμένων ἐκ διαφόρων πηγῶν καί μία σειρά δεικτῶν ὄγκου βιομηχανικῆς παραγωγῆς, ἡ ὁποία ἐπίσης ἀπαρτίζεται ἀπό τρεῖς ἐπί μέρους σειράς δεικτῶν καταρτισθέντων μέ διάφορον μεθοδολογικήν θεμελίωσιν καί τεχνικήν. Εἰδικώτερον, οἱ δεῖκται ἀπαρτίζονται: α) ἐκ τοῦ δείκτου τοῦ καταρτιζομένου ὑπό τοῦ Ἀνωτάτου Οἰκονομικοῦ Συμβουλίου κατά τήν περίοδον 1921-1939, μέ ἔτος βάσεως τό ἔτος 1928 (οἱ δεῖκται τῶν ἐτῶν 1921-1927 κατηρτίσθησαν ἀναδρομικῶς), β) ἐκ τοῦ δείκτου τοῦ καταρτιζομένου ὑπό τοῦ Συνδέσμου Ἑλλήνων Βιομηχάνων κατά τήν περίοδον τῶν ἐτῶν 1945-1960, μέ ἔτος βάσεως τό ἔτος 1939 καί γ) ἐκ τοῦ ὑπό τῆς Ἐθνικῆς Στατιστικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Ἑλλάδος καταρτιζομένου ἀπό τοῦ 1960 δείκτου, ὅστις ἐξακολουθεῖ νά καταρτίζεται μέχρι σήμερον, μέ βάσιν τό ἔτος 1959. Ἡ σύνδεσις τῶν τριῶν τούτων δεικτῶν εἰς ἕνα ἐνιαῖον δείκτην δέν εἶναι τεχνικῶς ἐφικτή. Ἡ σοβαρωτέρα δυσχέρεια προκύπτει ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι κατά τήν κατάρτισιν τῶν

δεικτῶν τοῦτων ἠκολουθήθη διάφορος τεχνική καί ἐντελῶς ἄλλη στάθμισις ἐπί τῆς συμβολῆς ἑκάστου τῶν ἐπί μέρους βιομηχανικῶν κλάδων. Παρά ταῦτα ἐθεωρήθη σκόπιμος ἡ παράθεσις τῶν ἐν λόγῳ δεικτῶν, δεδομένου ὅτι οὕτω παρέχεται μία ἱκανοποιητική εἰκών, περί τῆς ἐξελίξεως τῶν κλάδων τῆς μεταποιητικῆς δραστηριότητος, ἰδίως κατά τήν μεταπολεμικήν περίοδον. Σημειοῦται πάντως, ὅτι εἰς τόν δείκτην τοῦτον ἀντικατοπτρίζονται αἱ μεταβολαί δραστηριότητος αἱ προερχόμεναι ἐκ τῆς καθαυτό βιομηχανικῆς δραστηριότητος, δεδομένου ὅτι κατά τήν κατάρτισίν του χρησιμοποιοῦνται αἱ κατά μῆνα συλλεγόμεναι πληροφορίαι περί τῆς παραγωγικῆς δραστηριότητος ἐκ τῶν μεγαλυτέρων μόνον μονάδων ἑκάστου κλάδου. Τά σχετικά ἀριθμητικά στοιχεῖα τῶν ὡς ἄνω δεικτῶν παρατίθενται εἰς τό Παράρτημα (πίναξ 9). Εἰς τό διάγραμμα 4, δίδεται μία σχηματική παράστασις τῶν δεικτῶν ἥτις ἐμφανίζεται ὡς παράθεσις τῶν ἐτησίων δεικτῶν τῶν τριῶν τοῦτων σειρῶν, συνδεομένων διά τῶν ἐτῶν βάσεως τοῦ δευτέρου πρός τόν πρῶτον καί τοῦ τρίτου πρός τόν δεύτερον.

Ἐκ τῆς καταστρώσεως τῶν σχετικῶν στοιχείων ὑπό τήν μορφήν ταύτην, ἔστω καί ὑπό τάς ἀνωτέρω ἀναπτυχθείσας τεχνικάς ἐπιφυλάξεις ὡς πρός τήν συγκρισιμότητα αὐτῶν, δύναται νά ἐξαχθῇ τό συμπέρασμα, ὅτι ἡ ἐξέλιξις τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας ἐντός τῶν τελευταίων πεντήκοντα ἐτῶν ἦτο ἀλματώδης. Ἡ κατά κλάδους διερεύνησις, ὑπό τάς συνθήκας τῶν ὡς ἄνω τεχνικῶν ἀτελειῶν, αἱ ὁποῖαι, ὡς εἶναι φυσικόν, εἶναι ἐντονώτεραι ἐπί ὁποιασδήποτε ἀναλύσεως, δέν θεωρεῖται σκόπιμος. Οἱ ἐπί μέρους δείκται δι'ἑκάστην τῶν τριῶν ὡς ἄνω διακεκριμένων περιόδων ἐμφανίζουν πάντως κατά τό πλεῖστον ἀνοδικάς τάσεις, αἱ ὁποῖαι σημαίνουν ὁμοιόμορφον ἐξέλιξιν πρός τούς γενικούς δείκτας πλήν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων.

Ἑτέρα ἀξιόλογος πηγή πληροφορήσεως περί τῆς ἐξελίξεως τῆς μεταποιητικῆς δραστηριότητος καί τῆς συνεχῶς αὐξανομένης συμβολῆς τοῦ κλάδου τῆς μεταποιήσεως εἰς τήν καθόλου οἰκονομικήν ζωήν τῆς χώρας, δύναται νά θεωρηθῇ ὁ ὑπολογισμός τοῦ ποσοστοῦ συμμετοχῆς τῆς μεταποιητικῆς παραγωγῆς εἰς τό συνολικόν ἀκαθάριστον ἐγχώριον προϊόν. Παρά τό γεγονός, ὅτι αἱ

σειραί τῶν κατ'ἔτος ἐκτιμήσεων ἀπό τοῦ 1920 καί ἐντεῦθεν διαφέρουν κατά τήν μέθοδον καί τήν τεχνικήν ὑπολογισμοῦ τῶν ἀντιστοίχων μεγεθῶν καί δίδονται εἰς τρεχούσας τιμάς, δυνάμεθα νά συναγάγωμεν χρήσιμα συμπεράσματα περί τῆς συμβολῆς τοῦ κλάδου τῆς μεταποιήσεως εἰς τήν καθ'ὅλου οἰκονομικήν ζωήν τῆς Χώρας. Εἰς τόν πίνακα 24 δίδεται μία σειρά τῶν μεγεθῶν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος μετά τοῦ ἀντιστοίχου εἰσοδήματος ἐκ τῆς μεταποιήσεως διά τά ἔτη 1921-1939 καί 1948-1969.

Ἐκ τῶν παρατιθεμένων ποσοστῶν συμμετοχῆς τῆς μεταποιητικῆς παραγωγῆς προκύπτει, ὅτι κατά τήν ὑπ'ὄψιν πεντηκονταετίαν ἐπραγματοποιήθη σημαντικός διαφορισμός εἰς τήν δομήν τῆς ἐθνικῆς μας οἰκονομίας. Πράγματι, ἡ συμβολή τῆς μεταποιήσεως ἐσημείωσεν ἀξιόλογον αὔξησιν, διπλασιασθεῖσα μεταξύ τῆς πρώτης καί τῆς τελευταίας πενταετίας τῆς ἐξεταζομένης περιόδου. Ἡ πλέον σημαντική αὔξησις παρατηρεῖται κατά τήν τελευταίαν εἰκοσαετίαν (1950-1970), ἥτις ἕπεται τῶν πολεμικῶν περιπετειῶν τῆς Χώρας καί ἀποτελεῖ περίοδον ἠρέμου ἐπιδόσεως εἰς τό ἔργον τῆς ἀνορθώσεως καί τῆς προόδου.

Στοιχεῖα παραγωγῆς ὡρισμένων προϊόντων

Ἡ ἐξέλιξις τῆς παραγωγῆς βασικῶν τινων βιομηχανικῶν προϊόντων ἀποτελεῖ ἔνδειξιν περί τῆς δραστηριότητος τῶν ἀντιστοίχων κλάδων. Διά τοῦτο ἐκρίθη σκόπιμον ὅπως παρατεθῇ εἰς τό Παράρτημα (1) πίναξ περιλαμβάνων στοιχεῖα περί τοῦ ὄγκου παραγωγῆς ἀντιπροσωπευτικῶν τινῶν προϊόντων. Αἱ χρονολογικαί σειραί κατηρτίσθησαν διά τήν περίοδον τῆς τελευταίας πεντηκονταετίας, διά συλλογῆς καί ἐπεξεργασίας τῶν διασπάρτων εἰς διαφόρους πηγάς πληροφοριῶν περί τοῦ ὄγκου παραγωγῆς τῶν προϊόντων τούτων.

Ἡ σύγκρισις, ἔστω καί ποσοτική μόνον, διά τόσον μακρόν χρονικόν διάστημα ἐνέχει ἀσφαλῶς δυσχερείας ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι περιλαμβάνει στοιχεῖα μή πλήρως συγκρίσιμα. Τοῦτο ἐξηγεῖται ἀφ'ἑνός μέν ἐκ τοῦ διά τῆς παρόδου τοῦ χρόνου δημιουργουμένου ποιοτικοῦ διαφορισμοῦ εἰς ἕκαστον εἶδος καί ἀφ'ἑτέρου ἐκ τοῦ διαφόρου βαθμοῦ ἀκριβείας καί ἀξιοπιστίας τῶν

---

(1) Βλέπε πίνακα 10 τοῦ Παραρτήματος.

Πίναξ 24. Συμμετοχή του βιομηχανικού εἰσοδήματος εἰς τό Ἐθνικόν εἰσόδημα.

Εἰς ἑκατ. δρχ. - τρεχ. τιμαί

Ἔτη	Ἐγχώριον προϊόν	Εἰσόδημα βιομηχανίας	Ποσοστόν ἐπί τοῖς %	Ἔτη	Ἐγχώριον προϊόν	Εἰσόδημα βιομηχανίας	Ποσοστόν ἐπί τοῖς %
	1	2	3		1	2	3
1921	5.778	597	10,33	1948	18.864	2.467	13,07
1922	12.504	1.084	8,66	1949	25.139	3.277	13,03
1923	21.120	1.767	8,36	1950	29.589	4.547	15,36
1924	23.630	2.151	9,10	1951	35.793	5.302	14,81
1925	26.732	2.758	10,31	1952	37.245	5.343	14,34
1926	31.581	3.032	9,60	1953	48.834	7.136	14,61
1927	36.044	3.687	10,22	1954	56.137	8,580	15,28
1928	38.752	3.942	10,17	1955	64.512	10.165	15,75
1929	36.272	3.965	10,93	1956	74.706	11.941	15,98
1930	34.697	3.696	10,65	1957	79.598	12.676	15,92
1931	32.358	3.358	10,37	1958	82.955	13.738	16,56
1932	37.159	3.740	10,06	1959	86.448	14.336	16,58
1933	42.597	4.552	10,68	1960	92.460	15.683	16,96
1934	45.609	5.492	12,04	1961	104.339	16.866	16,16
1935	49.095	5.638	11,48	1962	110.390	18.029	16,33
1936	52.957	6.543	12,35	1963	120.402	19.741	16,39
1937	57.647	7.661	13,28	1964	134.496	22.262	16,55
1938	62.338	7.519	12,06	1965	151.939	25.454	16,75
1939	64.297	8.045	12,51	1966	169.017	28.507	16,86
1940	...	...	...	1967	182.606	31.002	16,97
1941	...	...	...	1968	196.646	34.868	17,73
1942	...	...	...	1969	220.698	40.828	18,49
1943	...	...	...	1970	247.297	48.261	19,51
1944	...	...	...	1971	277.119	54.902	19,81
1945	...	...	...				
1946	...	...	...				
1947	...	....	...				

Πηγή: α) Διά τά ἔτη 1921-1939: Ν. Μουσμούτη "Τό Ἐθνικόν Εἰσόδημα" Τά πορίσματα τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ἀνωτ. Συμβουλίου Ἀνασυγκροτήσεως, Ἀθῆναι 1949.

β) Διά τά ἔτη 1948-1965: ΚΣΥΕ: " Ἐθνικοί Λογαριασμοί τῆς Ἑλλάδος 1848-1970" Ἀθῆναι, 1972.

γ) Διά τά ἔτη 1966-1971: Ὑπουργεῖον Προγραμματισμοῦ καί Κυβερνητικῆς Πολιτικῆς, Ὑπηρεσία Ἐθνικῶν Λογαριασμῶν: "Προσωρινοί Ἐθνικοί Λογαριασμοί τῆς Ἑλλάδος ἐτους 1972" Ἀθῆναι 1973.

χρησιμοποιηθεισῶν πηγῶν ἐκ τῶν ὁποίων ἠντλήθησαν τά στοιχεῖα. Αἱ πηγαί αὗται ἀναφέρονται ἐν ὑποσημειώσει εἰς τούς πίνακας. Εἰς τό Διάγραμμα 6 δίδονται σχηματικαί παραστάσεις περί τοῦ ὄγκου παραγωγῆς δώδεκα βασικῶν προϊόντων τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας. Εἰς τά κατά προϊόν διαγράμματα ἀπεικονίζεται ὁ ὄγκος παραγωγῆς ἀνά πενταετίαν ὡς μέσος ὅρος τῶν ἐπί μέρους ἐτησίων ὄγκων παραγωγῆς ἑκάστου ἐξ αὐτῶν.

Γενικῶς παρατηρεῖται μία σταθερά αὔξησις τῶν μεγεθῶν, ἥτις ἐντείνεται κατά τήν μετά τό ἔτος 1950 περίοδον. Πέραν τούτου, κατά τήν περίοδον ἀπό τοῦ ἔτους 1950 καί ἐντεῦθεν, ἡ παραγωγή ἐπεκτείνεται καί εἰς κλάδους μή ὑφισταμένους προηγουμένως. Εἰς τό ἐν λόγῳ διάγραμμα περιλαμβάνονται προϊόντα τινα τῶν κλάδων τούτων διά τά ὁποῖα ὑφίστανται στοιχεῖα καί τά ὁποῖα κρίνονται ὡς ἀντιπροσωπευτικά τῆς συμβολῆς τῶν νέων αὐτῶν δραστηριοτήτων, ὡς εἶναι ἡ σάκχαρις, τό ἀλουμίνιον καί τά εἴδη ἐφαρμογῆς ἠλεκτρισμοῦ.

Κεφ. 2. Η ΚΑΤΑ ΚΛΑΔΟΥΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΟΣ ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ

Τά στοιχεῖα ἐκ τῶν ἀπογραφῶν

Ἡ δομή τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας καί βιοτεχνίας κατά κλάδους ἐμφανίζει κατά τό διάστημα τῶν τελευταίων πεντήκοντα ἐτῶν, ἀξιοπροσέκτους μεταβολάς. Βεβαίως, ἡ ἐκβιομηχάνησις ἀκολουθεῖ τήν συνήθη αὐτῆς πορείαν. Προηγεῖται ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἐλαφρᾶς βιομηχανίας καί ἕπεται ἡ πρόοδος τῆς βαρείας.

Εἰς τόν πίνακα 25 δίδονται τά στοιχεῖα ἐκ τῶν ἀπογραφῶν ἀπό τοῦ ἔτους 1930 καί ἐντεῦθεν, τά ἀναφερόμενα εἰς τήν βαρεῖαν βιομηχανίαν. Ἡ ἐξέλιξις τῶν ἀπαρτιζάντων τήν βαρεῖαν βιομηχανίαν κλάδων, συμφώνως πρός τά εἰς τόν πίνακα τοῦτον περιλαμβανόμενα στοιχεῖα, εἶναι λίαν σημαντική.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6

ΟΓΚΟΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΟΡΙΣΜΕΝΩΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΠΡΟΙΟΝΤΩΝ

(ΜΕΣΟΙ ΕΤΗΣΙΟΙ ΟΡΟΙ ΠΕΝΤΑΕΤΙΩΝ)*

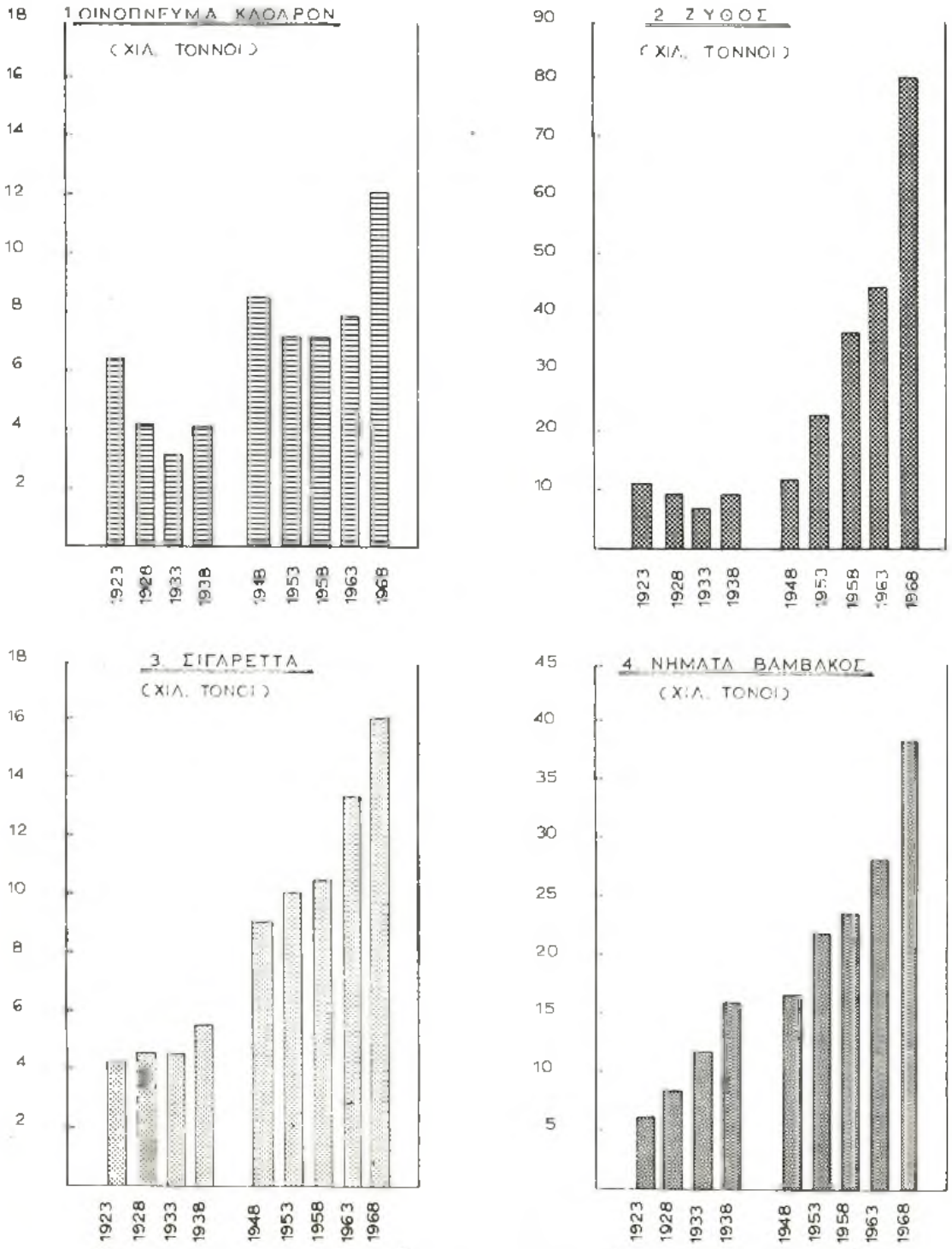

* Τά άναγραφόμενα έτη είναι τά κεντρικά έτη έκάστης πενταετίας

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6. (ΣΥΝΕΧΕΙΑ)

5. ΧΑΡΤΗΣ Κ ΧΑΡΤΟΝΙ

(ΧΙΛ. ΤΟΝΝΟΙ)

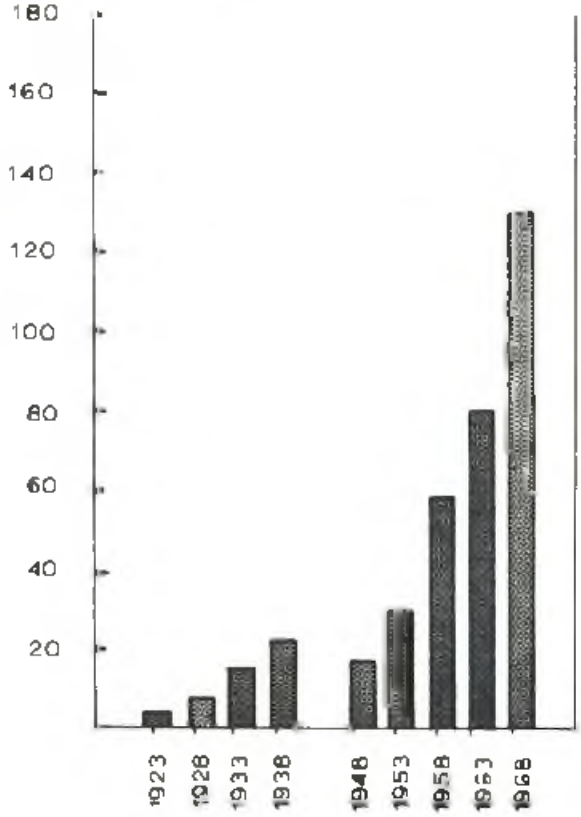

6. ΛΙΠΑΣΜΑΤΑ

(ΧΙΛ. ΤΟΝΝΟΙ)

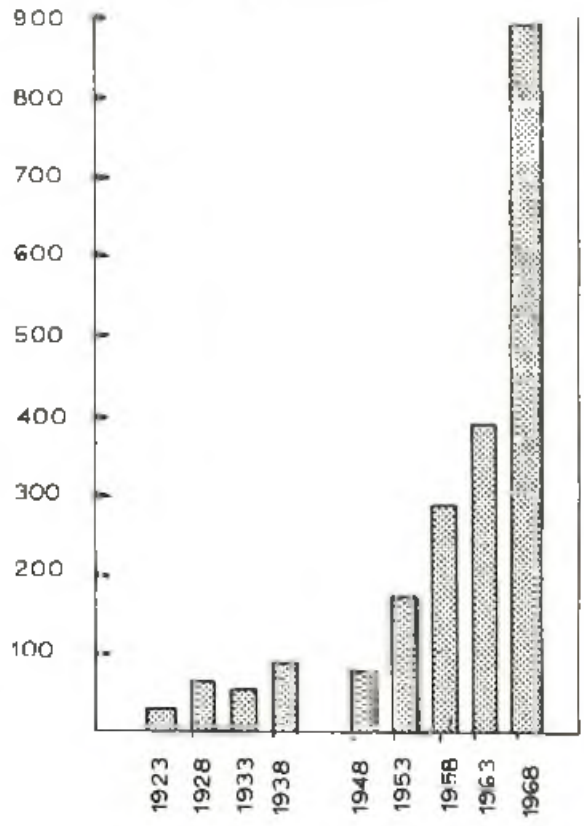

7. ΤΣΙΜΕΝΤΟ

(ΧΙΛ. ΤΟΝΝΟΙ)

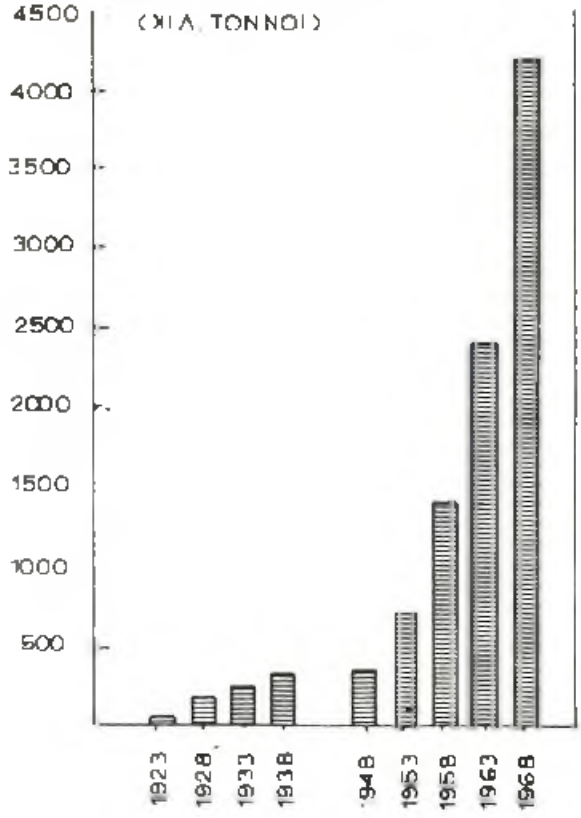

8. ΖΑΚΧΑΡΙΣ

(ΧΙΛ. ΤΟΝΝΟΙ)

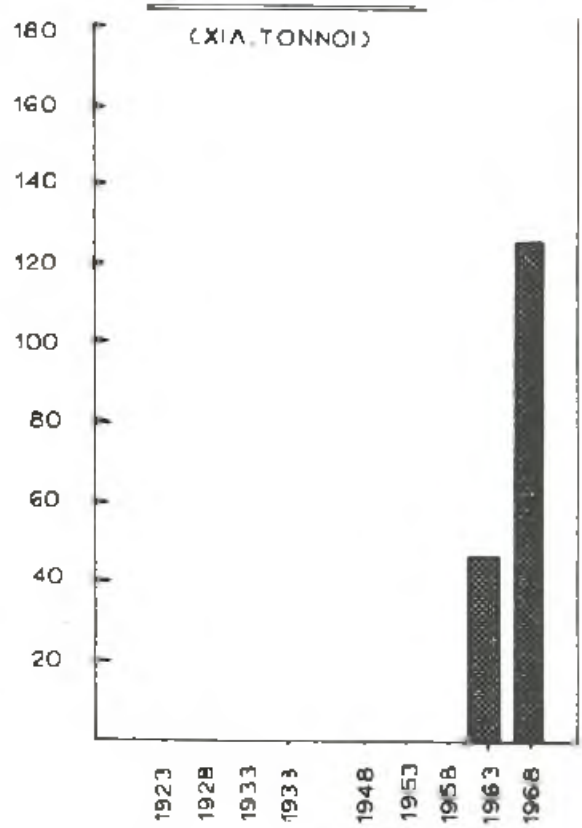

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6 (ΣΥΝΕΧΕΙΑ)

9. ΑΛΟΥΜΙΝΙΟΝ
(ΧΙΛ. ΤΟΝΝΟΙ)

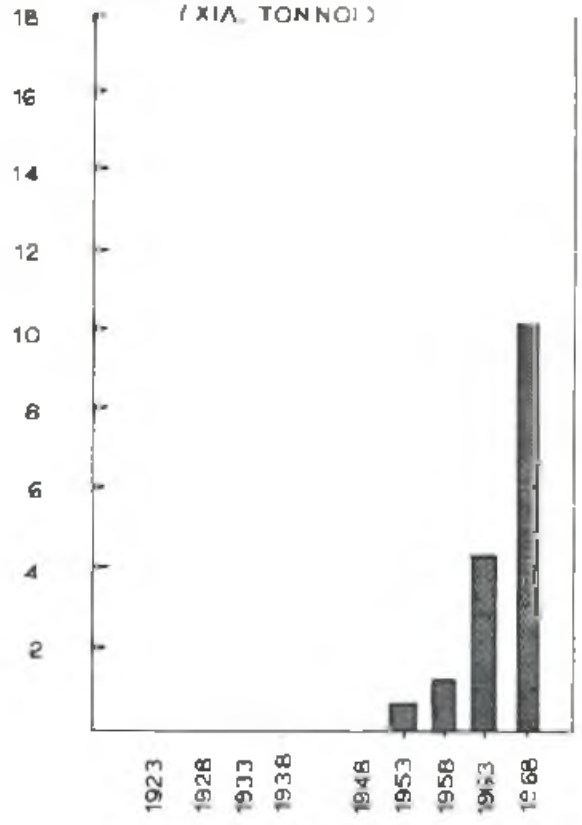

10. ΣΙΔΗΡΟΣ ΜΠΕΤΟΝ
(ΧΙΛ. ΤΟΝΝΟΙ)

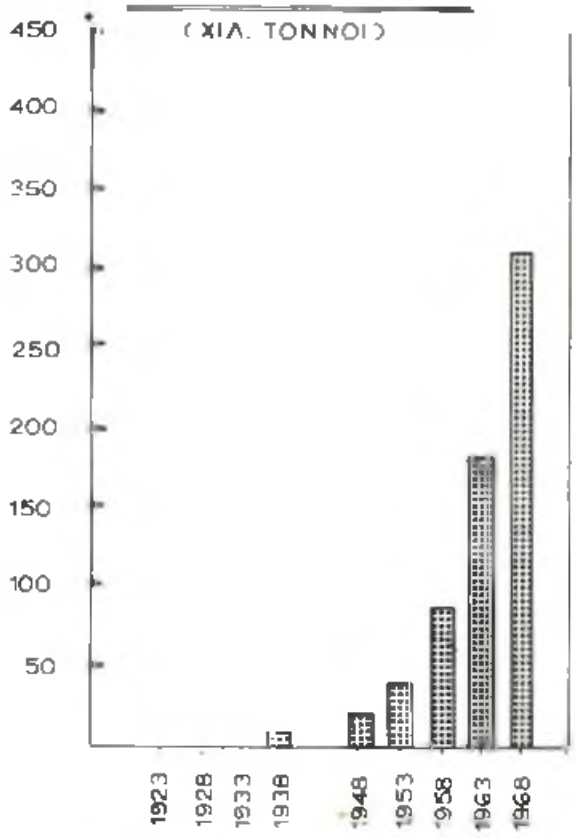

11. ΗΛΕΚΤΡ. ΚΟΥΖΙΝΑΙ
(ΧΙΛ. ΤΕΜΑΧΙΑ)

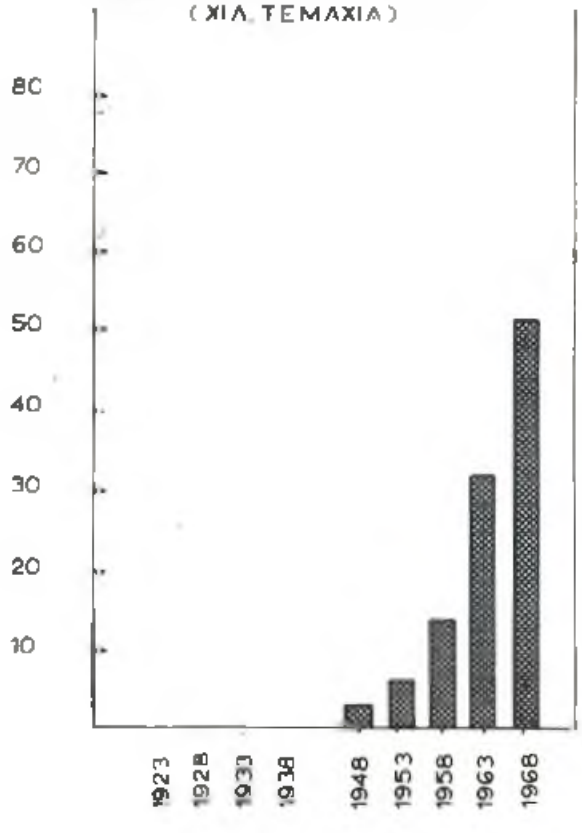

12. ΗΛΕΚΤΡ. ΨΥΓΕΙΑ ΟΙΚΙΑΚΗΣ ΧΡΗΣΕΩΣ
(ΧΙΛ. ΤΕΜΑΧΙΑ)

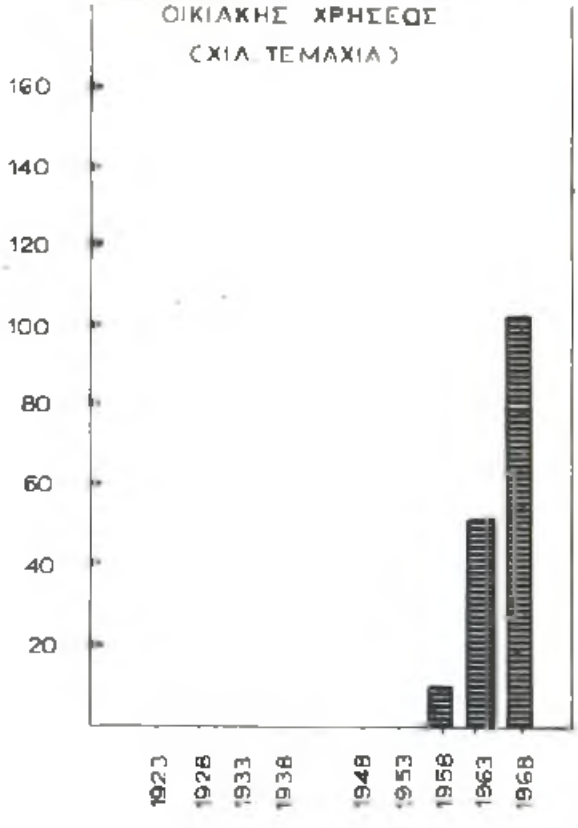

Εἰδικώτερον κατά τό διάστημα τῶν τεσσαράκοντα τούτων ἐτῶν:

α) Ὁ ἀριθμός τῶν καταστημάτων ἐτριπλασιάσθη (δείκτης 315,5), ὁ ἀριθμός τῶν ἀπασχολουμένων σχεδόν ἐπενταπλασιάσθη (δείκτης 483,4) καί ἡ ἐγκατεστημένη μηχανική κινητήριος δύναμις, ἐκφρασμένη εἰς ἵππους, ηὐξήθη κατά τρόπον λίαν ἐντυπωσιακόν (δείκτης 2192,5). Τό τελευταῖον τοῦτο μέγεθος εἶναι χαρακτηριστικόν τῆς σημειωθείσης τεχνολογικῆς προόδου εἰς τούς κλάδους τῆς μεταποιήσεως τούς ἀπαρτίζοντας τήν βαρεῖαν βιομηχανίαν.

β) Τά μέσα μεγέθη ἀριθμοῦ ἀπασχολουμένων καί ἐγκατεστημένης ἰσχύος κατά κατάστημα παρουσιάζουν ἀξιόλογον αὔξησιν (3,19 πρός 4,89 καί 4,09 πρός 28,4 ἀντιστοίχως). Ἡ μέση κατά ἀπασχολούμενον ἰσχύς ἐμφανίζει ἀντιθέτως μικράν μόνον αὔξησιν. Τοῦτο ἀποδίδεται εἰς τήν συμμετοχήν μικρῶν σχετικῶς μονάδων βιοτεχνικοῦ κυρίως χαρακτῆρος εἰς τινας κλάδους τῆς βαρείας βιομηχανίας. Ὡς τοιούτους ἀναφέρομεν ἐνδεικτικῶς τούς κλάδους τῶν ἐπισκευῶν αὐτοκινήτων ὡς καί τῶν μικρῶν μηχανουργείων, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἄμεσον τήν ἐπίδρασιν τῆς αὐξήσεως τοῦ ἀριθμοῦ των, λόγῳ τῆς κατά τήν μεταπολεμικήν κυρίως περίοδον παρατηρηθείσης ἐκτεταμένης χρησιμοποιήσεως κινητήρων ἐσωτερικῆς καύσεως καί τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν κυκλοφορούντων αὐτοκινήτων.

γ) Ἡ συμμετοχή τῆς βαρείας βιομηχανίας εἰς τήν συνολικήν δραστηριότητα τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας καί βιοτεχνίας δύναται, ἔστω καί ἐμμέσως, νά καταφανῇ ἐκ τοῦ τετάρτου μέρους τοῦ πίνακος 25. Συμφώνως πρός τά σχετικά στοιχεῖα, κατά τό ἔτος 1930, αὕτη περιελάμβανε τό 17,9% τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν καταστημάτων, τό 19,1% τῆς ἀπασχολήσεως καί τό 20,7% τῆς κινητηρίου δυνάμεως. Κατά τό 1969 ἡ ἐκ τοῦ συνόλου τῶν καταστημάτων, τό 29,6% ἀνῆκεν εἰς τούς κλάδους τῆς βαρείας βιομηχανίας, μέ ἀντιστοίχων ποσοστόν ἀπασχολήσεως 36% καί ἐγκατεστημένης ἰσχύος 52%. Γενικῶς, καθ'ὅλον τό διάστημα τῶν τεσσαράκοντα ἐτῶν παρατηρεῖται μία ὁμαλή καί ταυτόχρονος αὔξουσα ἐξέλιξις, μέ ἰδιαιτέραν ἔντασιν εἰς τήν σύνθεσιν τῆς ἀπασχολήσεως καί τῆς κινητηρίου δυνάμεως.

'Η ἐλαφρά βιομηχανία, περιλαμβάνουσα τούς ὑπολοίπους κλάδους μεταποιητικῆς δραστηριότητος, ὡς ἐξετέθη εἰς τήν εἰσαγωγήν, ἐκινήθη ἐπίσης εἰς ἐπίπεδα ἀναπτύξεως λίαν ὑψηλά, ἐργαζομένη ὑπό εὐνοϊκούς ὅρους διευρύνσεως τῆς ἀγορᾶς καί ηὐξημένης ζητήσεως εἰδῶν πρώτης ἀνάγκης-ἐκ τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ καί τῆς ἀνόδου τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου- ἐμφανίζει ἀξιολόγους ἀνοδικάς τάσεις τῶν οἰκείων μεγεθῶν.

Εἰς τόν πίνακα 26 περιλαμβάνονται τά στοιχεῖα διά τήν ἐλαφράν βιομηχανίαν περί τοῦ ἀριθμοῦ τῶν καταστημάτων, τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀπασχολουμένων καί τῆς ἐγκατεστημένης κινητηρίου δυνάμεως, ἐκ τῶν αὐτῶν ὡς ἄνω ἀπογραφῶν. 'Εκ τῶν στοιχείων τούτων καταφαίνεται, ὅτι ἡ ἐλαφρά βιομηχανία εἶχε κατά τήν τεσσαρακονταετίαν 1930-1969 τάς ἀκολούθους μεταβολάς:

α) 'Ο ἀριθμός τῶν καταστημάτων ἐνεφάνισε μίαν ἀξιόλογον αὔξησιν (δείκτης 163,4), ὁ ἀριθμός τῶν ἀπασχολουμένων ἐδιπλασιάσθη (δείκτης 203,5) ἐνῷ ἡ ἐγκατεστημένη ἰσχύς ἐσημείωσεν ἐντυπωσιακήν αὔξησιν. (δείκτης 528,9).

β) Αἱ μέσαι τιμαί ἐκινήθησαν, ἀναλόγως, εἰς ὑψηλά ἐπίσης ἐπίπεδα. 'Ο ἀριθμός τῶν ἀπασχολουμένων κατά κατάστημα ἀνῆλθεν ἀπό 2,9 εἰς 3,7 ἄτομα. 'Η ἐγκατεστημένη ἰσχύς ἀπό 3,4 εἰς 11,0 ἵππους. Τέλος, ἡ μέση ἰσχύς κατά ἀπασχολούμενον εἶχε σημαντικήν αὔξησιν, μεταβληθεῖσα ἀπό 1,16 εἰς 3,01 ἵππους κατ'ἄτομον.

γ) 'Η συμμετοχή εἰς τό σύνολον τῆς μεταποιητικῆς δραστηριότητος, μετρουμένη διά τῶν στοιχείων τῶν ἀπογραφῶν, ἐσημείωσεν ὑποχώρησιν ἔναντι τῆς ηὐξημένης συμμετοχῆς τῆς βαρείας βιομηχανίας. Οὕτω, εἰς τόν ἀριθμόν τῶν καταστημάτων ἡ συμμετοχή τῆς ἐλαφρᾶς βιομηχανίας ἀπό 82,13% κατά τό ἔτος 1930 κατῆλθεν εἰς 70,42% κατά τό ἔτος 1969. 'Εξ ἐπόψεως ἀπασχολήσεως ἐπίσης ἡ συμμετοχή της κατῆλθεν ἀπό 80,87% εἰς 64,03%. Τέλος ἡ κινητήριος δύναμις ἐνεφάνισε κάμψιν καλύφασα τά 48,01% τῆς συνολικῆς ἐγκατεστημένης ἰσχύος ἔναντι προγενεστέρου ποσοστοῦ 79,29%. Ἅπασαι αἱ μεταβολαί αὗται ἐγένοντο, ὡς ἐλέχθη καί ἀνωτέρω, πρός ὄφελος τῆς βαρείας βιομηχανίας.

Πίναξ 25. Βαρεία Βιομηχανία

Γενικά στοιχεία έκ των άπογραφών βιομηχανικών καί βιοτεχνικών καταστημάτων.

Άπογραφαί των έτών:	1930	1940	1951	1958	1963	1969
Άριθμός καταστημάτων	11.687	13.301	16.534	25.062	29.911	36.870
Άριθμός άπασχολουμένων	37.322	...	75.883	120.719	161.356	180.402
Κινητήριος δύναμις εἰς ἵππους	47.766	...	118.751	276.656	503.740	1.047.273
ΔΕΙΚΤΑΙ (1930=100)						
Άριθμοῦ καταστημάτων	100	113,81	141,47	214,44	255,93	315,47
Άπασχολουμένων	100	...	203,31	323,45	432,33	483,36
Ἐγκατεστημένης ἰσχύος	100	...	248,60	579,19	1054,59	2192,50
ΜΕΣΑΙ ΤΙΜΑΙ						
Ἀπασχολούμενος κατά κατάστημα	3,19	...	4,5	4,82	5,40	4,89
Ἐγκατεστημένη ἰσχύς κατά κατάστημα	4,09	...	7,18	11,04	16,84	28,40
Ἐγκατεστημένη ἰσχύς κατά ἀπασχολούμενον	1,28	...	1,57	2,29	3,12	5,81
ΣΧΕΣΕΙΣ						
Συμμετοχή τοῦ κλάδου εἰς τό σύνολον τῆς βιομηχανίας ἀπό ἀπόψεως:						
α) καταστημάτων	17,87	20,22	20,31	22,94	24,45	29,58
β) ἀπασχολήσεως	19,13	...	25,62	27,37	32,69	35,97
γ) ἐγκατεστημένης ἰσχύος	20,71	...	27,21	35,66	43,53	51,99

Πηγή: Ἀποτελέσματα τῶν ἀπογραφῶν καταστημάτων (βλ. πηγήν πίνακος 23)

• εἰς ἵππους

Ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν δεικτῶν καί τῶν μέσων τιμῶν καταφαίνεται, ὅτι ἡ ἐξέλιξις τῶν κλάδων τῆς ἐλαφρᾶς βιομηχανίας δέν ἦτο ἐξ ἴσου ἔντονος πρός τήν τοιαύτην τῆς βαρείας. Οἱ κλάδοι τῆς ἐλαφρᾶς βιομηχανίας ἐξηκολούθησαν νά ἀπαρτίζωνται ἀπό πολυαριθμους ἀλλά μικράς ἐξ ἐπόψεως ἀπασχολήσεως μονάδας. Τοῦτο ἐξηγεῖται ἴσως ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν κλάδων αὐτῆς στόχον ἔχουν τήν παραγωγήν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν καί ἀποβλέπουν κυρίως εἰς τοπικῶς περιωρισμένας ἀγοράς. Πράγματι, οἱ κλάδοι τροφίμων, ποτῶν, ὑποδήσεως, ἐνδύσεως καί ζύλου-ἐπιπλοποιΐας ἐμφανίζουν τό μικρότερον μέσον μέγεθος ἀπασχολήσεως κατά κατάστημα. Εἰς τόν πίνακα 27 δίδονται αἱ σχετικαί μέσαι τιμαί κατά κλάδους. Τά ἀντίστοιχα ἀναλυτικά στοιχεῖα ἐκ τῶν ἀπογραφῶν παρατίθενται εἰς τό Παράρτημα (Πίναξ 8). Ἐκ τῶν μεγεθῶν τοῦ πίνακος 27 δύνανται νά διατυπωθοῦν αἱ ἑξῆς παρατηρήσεις:

α) Εἰς τόν κλάδον ἐπεξεργασίας καπνοῦ(22) ἐμφανίζεται τό μεγαλύτερον ὕψος ἀπασχολήσεως κατά κατάστημα. Βεβαίως,κατά τάς ἀπογραφάς τῶν ἐτῶν 1951 1958, 1963 καί 1969 παρατηροῦνται σημαντικαί διαφοροποιήσεις. Εἰδικώτερον διά τό ἔτος 1951 δύναται νά λεχθῇ ὅτι ἡ σημειουμένη ὑψηλή ἀπασχόλησις δέον νά ἀποδοθῇ εἰς τήν διάφορον περίοδον ἀναφορᾶς τῶν στοιχείων(7η Ἀπριλίου 1951). Ὡς γνωστόν, ἡ δραστηριότης τῆς ἐπεξεργασίας φύλλων καπνοῦ συρίσκεται εἰς ἔξαρσιν κατά τήν ἐποχήν τῆς ἀνοίξεως καί τοῦ θέρους,ὁπότε κατά τήν σύγκρισιν τῶν στοιχείων πρός τά ἀντίστοιχα τῶν λοιπῶν ἀπογραφῶν αἱ ὁποῖαι διενηργήθησαν ἅπασαι κατά τούς μῆνας Δεκέμβριον ἕως Δεκέμβριον, ἐμφανίζεται ἔντασις τῆς ἀπασχολήσεως. Ἡ μεταξύ τῶν ἀπογραφῶν 1963 καί 1969 παρατηρουμένη μείωσις τῆς ἀπασχολήσεως εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς μηχανοποιήσεως, ἥτις εἰσήχθη κατά τήν τελευταίαν δεκαετίαν (1958-1969) εἰς τήν ἐπεξεργασίαν τῶν φύλλων καπνοῦ καί ἥτις ἀντικατοπτρίζεται εἰς τήν αὔξησιν τῆς μέσης ἐγκατεστημένης ἰσχύος κατά κατάστημα (17,91/45,33/ καί 65,45) καί κατά ἀπασχολούμενον (0,36/0,53/ καί 1,94).

β) Εἰς τόν κλάδον τῆς κλωστοϋφαντουργίας (23) παρατηρεῖται συνεχής κάμψις τῆς μέσης κατά κατάστημα ἀπασχολήσεως, ἥτις, παρά τήν σταθερότητα εἰς τό μέγεθος τῆς ἐγκατεστημένης ἰσχύος, δύναται νά ἀποδοθῇ εἰς τήν ἐκτεταμένην χρησιμοποίησιν τελειοτέρων τύπων μηχανημάτων τά ὁποῖα ἀπαιτοῦν μικρόν ἀριθμόν χειριστῶν.

Πίναξ 26. Ἐλαφρά Βιομηχανία

Γενικά στοιχεία ἐκ τῶν ἀπογραφῶν βιομηχανικῶν καί βιοτεχνικῶν καταστημάτων.

Ἀπογραφαί τῶν ἐτῶν:	1930	1940	1951	1958	1963	1969
Ἀριθμός καταστημάτων	53.717	52.499	64.883	84.174	92.421	87.781
Ἀριθμός ἀπασχολουμένων	157.784	...	220.286	320.373	332.240	321.119
Κινητήριος δύναμις εἰς ἵππους	182.875	...	317.624	499.110	653.407	967.139
ΔΕΙΚΤΑΙ (1930=100)						
ἀριθμοῦ καταστημάτων	100	97,73	120,78	156,69	172,05	163,41
ἀπασχολουμένων	100	...	139,61	203,04	210,56	203,51
ἐγκατεστημένης ἰσχύος	100	...	173,68	272,92	357,29	528,85
ΜΕΣΑΙ ΤΙΜΑΙ						
Ἀπασχολούμενοι κατά κατάστημα....	2,94	...	3,40	3,82	3,60	3,66
Ἐγκατεστημένη ἰσχύς κατά κατάστημα	3,40	...	4,90	5,93	7,07	11,02
Ἐγκατεστημένη ἰσχύς κατά ἀπασχολούμενον	1,16	...	1,44	1,56	1,97	3,01
ΣΧΕΣΕΙΣ						
Συμμετοχή τοῦ κλάδου εἰς τό σύνολον τῆς βιομηχανίας ἀπό ἀπόψεως:						
α) καταστημάτων	82,13	79,78	79,69	77,06	75,55	70,42
β) ἀπασχολήσεως	80,87	...	74,38	72,63	67,31	64,03
γ) ἐγκατεστημένης ἰσχύος	79,29	....	72,79	64,34	56,47	48,01

Πηγή: Ἀποτελέσματα τῶν ἀπογραφῶν καταστημάτων (βλ. πηγήν πίνακος 23)

* εἰς ἵππους

Πινακ 27. Μέση άπασχόλησις καί μέση έγκατεστημένη ίσχύς κατά κατάστημα ώς καί μέση ίσχύς κατ'άπασχολούμενον κατά τά έτη 1930, 1951, 1958, 1963 καί 1969.

ΚΛΑΔΟΙ +	Μέση άπασχόλησις κατά κατάστημα					Μέση έγκατεστημένη ίσχύς κατά κατάστημα είς ΐππους					Μέση έγκατεστημένη ίσχύς κατά άπασχολούμενον είς ΐππους				
	1930	1951	1958	1963	1969	1930	1951	1958	1963	1969	1930	1951	1958	1963	1969
20-22	2,98	3,68	4,04	4,04	4,22	3,53	5,36	7,10	9,46	16,16	1,18	1,47	1,76	2,34	3,82
20 +21	2,39	2,25	3,84	3,41	4,42	5,64	6,44	10,57	13,19	18,56	2,36	2,87	2,75	3,86	4,20
22	16,15	94,13	49,51	85,09	33,69	5,96	24,98	17,91	45,33	65,45	0,37	0,26	0,36	0,53	1,94
23	21,90	28,03	15,87	12,97	11,04	32,66	35,02	29,66	24,96	34,00	1,49	1,25	1,87	2,03	3,08
24	2,29	1,98	2,28	2,07	2,29	0,11	0,08	0,12	0,29	0,66	0,05	0,04	0,05	0,14	0,29
25+ 26	2,65	2,57	2,91	2,66	2,71	1,29	3,05	3,84	5,50	8,88	0,49	1,19	1,32	2,06	3,28
27 + 28	12,56	9,86	9,16	8,72	8,36	16,59	12,75	20,83	22,00	36,69	1,32	1,29	2,27	2,52	4,38
29	2,17	2,21	4,49	5,83	5,06	1,72	3,85	7,73	8,10	8,48	0,79	1,74	1,72	1,40	1,68
30+31+32	9,52	18,05	15,91	12,18	12,57	24,77	31,32	48,04	52,28	108,84	2,60	1,73	3,02	4,29	8,66
33	5,95	7,91	6,07	6,84	6,49	12,75	20,53	22,73	31,30	59,92	2,14	2,59	3,74	4,57	9,23
34+35+36+ +37+38+	2,37	3,33	3,95	4,57	4,24	1,45	4,16	6,84	11,12	15,89	0,61	1,25	1,73	2,43	3,74
39	3,58	3,31	2,71	2,74	2,55	9,03	12,75	1,28	1,34	1,82	2,52	3,85	0,47	0,49	0,71

Πηγή: Άποτελέσματα τῶν ἀπογραφῶν καταστημάτων τῶν ἐτῶν 1930, 1951, 1958, 1963 καί 1969.

+ Περιγραφή κλάδων βλέπε είς πίνακα 29, σελ. 123.

γ) Ἡ αὐτή τάσις παρατηρεῖται εἰς τοὺς κλάδους χαρτοποιΐας καὶ ἐκδόσεων-ἐκτυπώσεων ὀφειλομένη εἰς τὰ αὐτὰ αἴτια καὶ συνεπικουρουμένη ἀπὸ μίαν σημαντικὴν αὔξησιν τῆς κινητηρίου δυνάμεως εἰς τοὺς κλάδους τούτους.

δ) Μεγάλας τάσεις αὐξήσεων τόσον εἰς τὸ μέγεθος τῆς ἀπασχολήσεως, ὅσον καὶ εἰς τὴν κινητήριον δύναμιν ἐμφανίζουν ἐπίσης, λίαν δικαιολογημένως, οἱ κλάδοι ἐλαστικοῦ-πλαστικῶν, χημικῶν προϊόντων καὶ προϊόντων πετρελαίου καὶ ἄνθρακος. Αἱ τάσεις αὗται προέρχονται ἀσφαλῶς ἐκ τῆς δημιουργίας νέων μεγάλων μονάδων εἰς τοὺς κλάδους τούτους καὶ ἐκ τῆς παραγωγῆς προϊόντων μὴ παραγομένων εἰς τὴν χώραν προηγουμένως. Αἱ αὐταί παρατηρήσεις θὰ ἠδύναντο νὰ ἰσχύσουν καὶ διὰ τὴν ὁμάδα κλάδων τῆς βασικῆς μεταλλουργίας, τῆς κατασκευῆς εἰδῶν ἐκ μετάλλων, τῶν μηχανῶν, τῶν ἠλεκτρικῶν εἰδῶν καὶ τῶν μεταφορικῶν μέσων ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν ὁ ἔντονος κατακερματισμὸς τῶν δραστηριοτήτων τῶν κλάδων τούτων, ὡς ἀνεφέρθη καὶ ἀνωτέρω εἰς πλείστας ὅσας μικρὰς μονάδας. Εἰς τὸ Διάγραμμα 7 ἐμφανίζονται παραστατικῶς τὰ στοιχεῖα περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν καταστημάτων, τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀπασχολουμένων καὶ τῆς ἐγκατεστημένης κινητηρίου δυνάμεως κατὰ τὴν περίοδον τῶν ἐτῶν 1930-1969, μὲ διάκρισιν τούτων εἰς βαρεῖαν καὶ ἐλαφρὰν βιομηχανίαν. Ἐκ τῶν παραστατικῶν τούτων ἀπεικονίσεων καταφαίνεται ἡ ἀναπτυχθεῖσα καὶ ἀνωτέρω κατανομὴ τῶν χαρακτηριστικῶν μεγεθῶν μεταξὺ τῆς βαρείας καὶ τῆς ἐλαφρᾶς βιομηχανίας καὶ δίδεται μία σύγκρισις τῶν μεταξὺ τῶν δύο τοιούτων ὁμάδων κλάδων ὑφισταμένων διαφορῶν, ἐξ ἐπόψεως κατανομῆς τῶν καταστημάτων, τῶν ἀπασχολουμένων καὶ τῆς ἐγκατεστημένης ἰσχύος.

Εἰς τὸν πίνακα 28 δίδονται ὑπὸ μορφὴν δεικτῶν, μὲ βάσιν 100 τὰ δεδομένα τοῦ ἔτους 1930, τὰ βασικὰ μεγέθη ἐκ τῶν ἀκολουθιῶν. Ἐκ τοῦ πίνακος τούτου καταφαίνεται ὅτι:

α) ὁ ἀριθμὸς τῶν καταστημάτων ἐσημείωσεν ἀξιόλογον αὔξησιν εἰς τοὺς κλάδους: ἐλαστικοῦ-πλαστικῶν, χημικῶν καὶ ἐκλεπτύνσεως πετρελαίου-ἄνθρακος. Ἐπίσης εἰς τοὺς αὐτοὺς κλάδους ἐμφανίζεται ἐντονωτέρα αὔξησις εἰς

Πίναξ 28. Δείκται μεταβολῆς τοῦ ἀριθμοῦ καταστημάτων, τῆς ἀπασχολήσεως καὶ τῆς ἐγκατεστημένης ἰσχύος κατά τά ἔτη 1930, 1951, 1958, 1963 καί 1969. Ἔτος βάσεως 1930 =100

ΚΛΑΔΟΙ†	Δείκτης ἀριθμοῦ καταστημάτων					Δείκτης ἀριθμοῦ ἀπασχολουμένων					Δείκτης ἐγκατεστημένης ἰσχύος				
	1930	1951	1958	1963	1969	1930	1951	1958	1963	1969	1930	1951	1958	1963	1969
20 - 39	100	124,5	167,0	187,0	190,6	100	151,8	226,1	253,0	269,9	100	317,6	336,4	501,7	873,4
20 + 21	100	129,7	131,5	130,9	120,2	100	121,7	210,9	186,8	221,9	100	148,1	246,3	305,9	395,4
22	100	31,1	88,2	81,6	91,5	100	181,3	270,4	429,7	190,9	100	130,3	265,0	619,9	1004,7
23	100	225,0	350,7	438,6	501,9	100	287,9	254,1	259,7	253,1	100	241,3	318,5	353,3	522,5
24	100	108,0	148,2	159,8	127,6	100	93,5	147,6	144,4	127,5	100	82,1	168,8	431,5	792,6
25 + 26	100	138,5	291,2	341,4	384,7	100	134,2	319,9	343,3	393,0	100	328,0	868,6	1458,8	2652,1
27 + 28	100	135,9	214,1	294,1	346,3	100	175,2	256,6	335,6	378,9	100	171,4	441,3	640,3	1257,1
29	100	101,0	59,5	72,5	88,5	100	102,8	123,4	195,1	206,5	100	225,4	266,8	340,5	435,0
30+31+32	100	183,3	221,8	343,5	467,9	100	347,6	370,7	439,5	617,9	100	231,7	430,1	724,9	2056,0
33	100	88,3	219,3	292,4	321,8	100	117,5	223,7	336,1	351,0	100	142,2	390,9	717,5	1511,9
34 + 35+ 36+37+38	100	148,3	213,2	244,8	305,9	100	208,3	356,1	472,4	548,2	100	425,8	1005,5	1877,4	3353,3
39	100	101,9	113,3	177,0	214,3	100	94,2	86,0	135,7	153,0	100	143,9	16,1	26,4	43,3

Πηγή: Ἀποτελέσματα τῶν ἀπογραφῶν καταστημάτων τῶν ἐτῶν 1930, 1951, 1958, 1963 καί 1969.

† Περιγραφή κλάδων βλέπε εἰς πίνακα 27, σελ. 102.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7

ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ Κ ΕΓΚΑΤΕΣΤΗΜΕΝΗΣ ΚΙΝΗΤΗΡΙΟΥ ΔΥΝΑΜΕΩΣ ΚΑΤΑ ΚΛΑΔΟΥΣ

1) ΑΡΙΘΜΟΣ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ (ΕΙΣ ΧΙΛΙΑΔΑΣ)

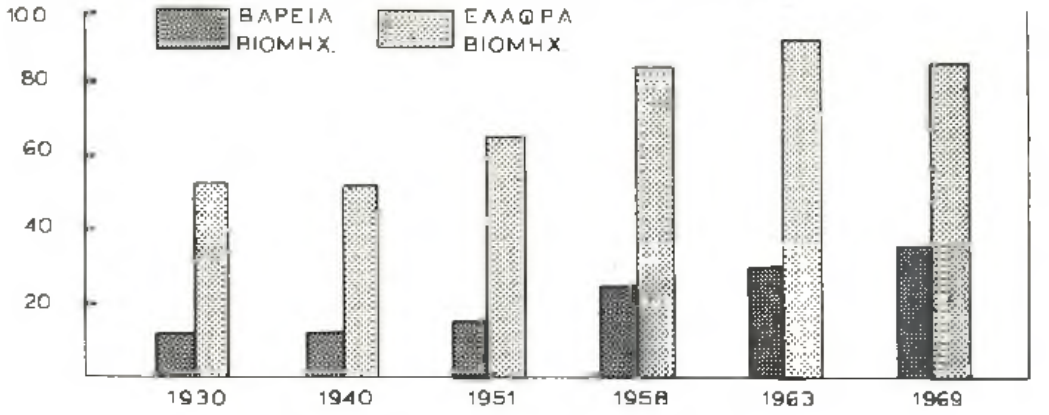

2) ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ (ΕΙΣ ΧΙΛΙΑΔΑΣ)

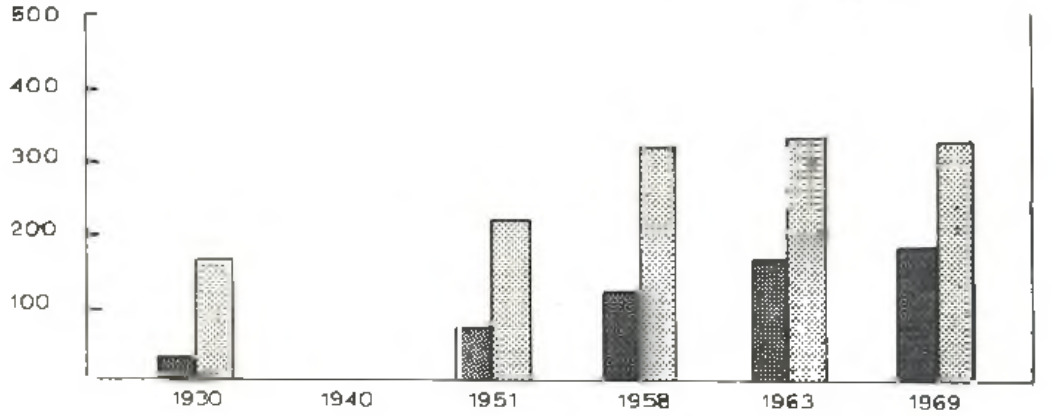

3) ΕΓΚΑΤΕΣΤΗΜΕΝΗ ΙΣΧΥΣ (ΕΙΣ ΧΙΛΙΑΔΑΣ ΙΠΠΟΥΣ)

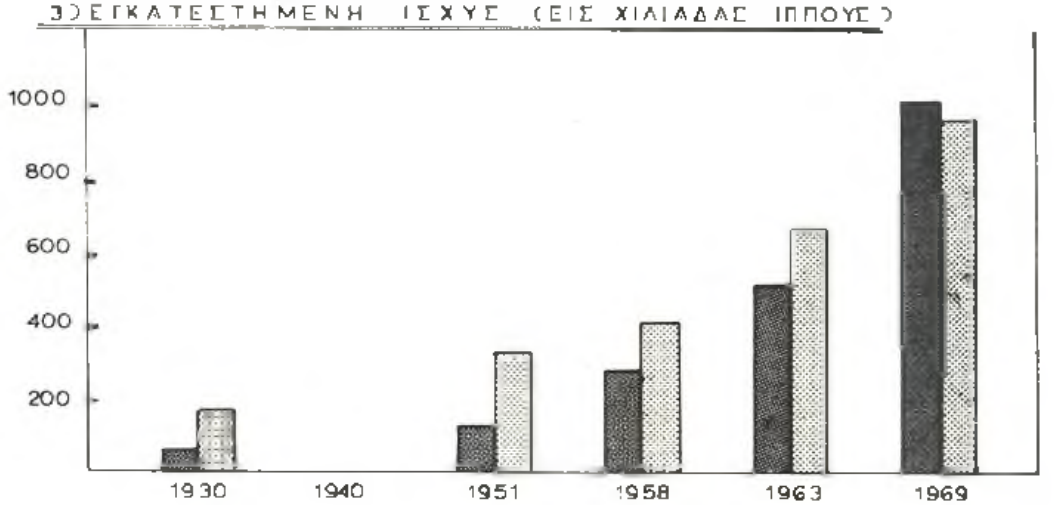

τὴν ἀπασχόλησιν καὶ ἐντονωτάτη εἰς τὴν ἐγκατεστημένην ἰσχύν. Τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι πέραν τῆς δημιουργίας νέων κλάδων πραγματοποιεῖται παραλλήλως συγκέντρωσις τῶν δραστηριοτήτων πρὸς τὰς μεγαλυτέρας μονάδας. Ἡ αὐτὴ παρατήρησις ἰσχύει καὶ διὰ τοὺς κλάδους τῆς βασικῆς μεταλλουργίας καὶ τῆς κατασκευῆς εἰδῶν ἐκ μετάλλου, μηχανῶν, ἠλεκτρικῶν εἰδῶν καὶ μεταφορικῶν μέσων εἰς τοὺς ὁποίου ἐμφανίζονται αἱ αὐταὶ τάσεις.

β) εἰς τὸν κλάδον τῆς καπνοβιομηχανίας, ἀντιθέτως, σημειοῦται μείωσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν καταστημάτων ἐνῷ ἀντιστρόφως ἡ ἀπασχόλησις ἐμφανίζεται διπλασιασθεῖσα καὶ ἡ ἐγκατεστημένη ἰσχὺς δεκαπλασιασθεῖσα. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τοὺς προαναφερθέντας λόγους τῆς μηχανοποιήσεως τοῦ κλάδου καὶ τῆς σημαντικῆς αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς σιγαρέττων (βλ. Παράρτημα Πίναξ 10).

Γενικῶς, μόνον εἰς τοὺς κλάδους τῆς καπνοβιομηχανίας καὶ τοῦ δέρματος παρατηρεῖται μείωσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν καταστημάτων. Ἡ ἀπασχόλησις ἀντιθέτως καὶ ἡ ἐγκατεστημένη ἰσχὺς ἀκολουθοῦν ἀντίστροφον τάσιν καὶ συνεπῶς δέον νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι εἰς τοὺς κλάδους τούτους ἐπῆλθε συγκέντρωσις τῆς δραστηριότητος εἰς τὰ μεγαλύτερα καταστήματα καὶ ἔντασις τῆς μηχανοκινήσεως τῆς παραγωγῆς των.

Τὰ στοιχεῖα ἐκ τῶν βιομηχανικῶν ἐρευνῶν

Πέραν τῆς ἀναλύσεως τῶν δεδομένων ἐκ τῶν ἀπογραφῶν βιομηχανικῶν καὶ βιοτεχνικῶν καταστημάτων, διὰ τὴν κατὰ κλάδους κατανομὴν τῶν μεταποιητικῶν μονάδων ἐπιβάλλεται καὶ ἡ εἰς βάθος διερεύνησις τούτων βάσει τοῦ ὑφ' ἑκάστου κλάδου πραγματοποιουμένου οἰκονομικοῦ ἀποτελέσματος. Ἡ τοιαύτη διερεύνησις εἶναι ἐφικτὴ διὰ τῶν δεδομένων τῶν προερχομένων ἐκ τῶν διεξαγομένων ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Στατιστικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Ἑλλάδος εἰδικῶν στατιστικῶν ἐρευνῶν.

Αἱ ἔρευναι αὗται ἔχουν ὡς σκοπόν τήν ἐκτίμησιν τῆς παρά τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας καί βιοτεχνίας, πραγματοποιουμένης προστιθεμένης ἀξίας, κατά τά εἰς τήν εἰσαγωγήν ἐκτεθέντα. Αἱ ὡς ἄνω ἔρευναι, διεξαγόμεναι κατά τρόπον δειγματοληπτικόν, ὁδήγησαν εἰς τήν ἐξαγωγήν συμπερασμάτων καί ἐκτιμήσεων ἱκανοποιητικῆς ἀξιοπιστίας περί τῶν οἰκονομικῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας, οὕτως ὥστε νά καθίσταται δυνατή μία εἰς βάθος ἀνάλυσις τῆς δραστηριότητος αὐτῆς. Τά ἀποτελέσματα ἀναφέρονται εἰς τήν ἀξίαν τῶν ἀναλώσεων, τήν ἀκαθάριστον ἀξίαν παραγωγῆς, τήν ἀξίαν τῶν νέων ἐπενδύσεων παγίου κεφαλαίου, κλπ. Αἱ ἔρευναι διεξάγονται κατά τρόπον ἐπιτρέποντα τήν διατήρησιν τῆς συγκρισιμότητος τῶν στοιχείων, τόσον διαχρονικῶς ὅσον καί διεθνῶς, δεδομένου ὅτι ἀκολουθοῦνται ὡς πρός τά χαρακτηριστικά μεγέθη οἱ ὑπό τῶν σχετικῶν συστάσεων τοῦ Στατιστικοῦ Γραφείου τοῦ Ο.Ι.Ε. καθιερωθέντες ὁρισμοί καί αἱ σχετικαί ὁδηγίαι. /70/.

Ἐκ τῆς σειρᾶς τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἐν λόγῳ ἐρευνῶν ἐκρίθη σκόπιμον, ὅπως ληφθοῦν πρός σύγκρισιν τά ἀποτελέσματα τῶν ἐρευνῶν διά τά ἔτη 1959, 1963 καί 1969. Τοῦτο ἐγένετο διότι α) κατά τά ἔτη 1958, 1960, 1961 καί 1962 αἱ ἀντίστοιχοι ἔρευναι δέν ἐκάλυφαν τό σύνολον τῆς βιομηχανικῆς δραστηριότητος, δοθέντος ὅτι κατ'αὐτάς ἐπελέγη δεῖγμα ἐκ πλαισίου περιλαμβάνοντος μόνον τά καταστήματα τά διαθέτοντα ἀπασχόλησιν 10 ἀτόμων καί ἄνω. Οὕτω, μόνον διά τό ἔτος 1959 καί διά τά ἔτη 1963 καί τά ἑπόμενα ὑφίστανται στοιχεῖα περί τῆς συνολικῆς δραστηριότητος τοῦ κλάδου. β) Τά ἀποτελέσματα τῆς ἐρεύνης τοῦ ἔτους 1963 λαμβάνονται ὡς ἀνήκοντα εἰς ἔρευναν ἀκολουθήσασαν τήν ἀντίστοιχον ἀπογραφήν βιομηχανικῶν καταστημάτων καί ὡς ἐκ τούτου θεωρουμένην ὡς ἔρευναν βάσεως, καί γ) τά ἀποτελέσματα τῆς ἐρεύνης τοῦ ἔτους 1969 λαμβάνονται ὡς τά τελευταῖα διαθέσιμα εἰς πλήρη ἀνάλυσιν ἐκ τῆς σειρᾶς τῶν ἐρευνῶν τούτων. Ἡ σύγκρισις τῶν δεδομένων τῶν τριῶν αὐτῶν ἐρευνῶν ἐξ ἐπόψεως ἐννοιολογικῆς καί περιεχομένου τῶν καθ'ἕκαστα μεγεθῶν, δέν παρουσιάζει δυσχερείας. Αἱ κατά κλάδον ἀναλύσεις εἶναι ἐπίσης ἀπολύτως συγκρίσιμοι[1].

---

(1) Ἐγένοντο αἱ δέουσαι προσαρμογαί ἐξ ἀπόψεως ἀντιστοιχίας κλάδων τῶν στοιχείων τοῦ ἔτους 1959 πρός τά τοιαῦτα τῶν ἐτῶν 1963 καί 1969.

Εἰς τὸν πίνακα 29 δίδεται μία εἰκὼν τῆς κατὰ κλάδους κατανομῆς τῆς ἀπασχολήσεως καὶ τῆς πραγματοποιουμένης ἀντιστοίχως προστιθεμένης ἀξίας, διὰ τὸ σύνολον τῶν βιομηχανικῶν καὶ βιοτεχνικῶν καταστημάτων. Ἡ αὐτὴ κατανομὴ δίδεται εἰς τὸν πίνακα 30 διὰ τὰ καταστήματα τὰ διαθέτοντα ἀπασχόλησιν 10 ἀτόμων καὶ ἄνω.(1)

Ἐκ τῆς κατὰ κλάδους κατανομῆς διαπιστοῦται, ὅτι ἐπῆλθε μία ἀξιόλογος διὰ τόσον βραχὺ χρονικὸν διάστημα μεταβολὴ συμμετοχῆς ἑκάστου ἐξ αὐτῶν εἰς τὸ σύνολον. Πράγματι, οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν βαρεῖαν βιομηχανίαν κλάδοι δεικνύουν μίαν τάσιν αὐξήσεως τῆς συμμετοχῆς των, ἰδίως ὡς πρὸς τὴν προστιθεμένην ἀξίαν, μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1959 καὶ 1969.

Εἰδικώτερον, αἱ μεταβολαὶ εἶναι πλέον ἔντονοι εἰς τοὺς κλάδους τῶν χημικῶν βιομηχανιῶν τῶν τῆς βασικῆς μεταλλουργίας, τῆς κατασκευῆς ἠλεκτρικῶν εἰδῶν, μεταφορικῶν μέσων, τῆς ἐπεξεργασίας μὴ μεταλλικῶν ὀρυκτῶν καὶ τῶν βιομηχανιῶν ἐλαστικοῦ καὶ πλαστικῶν εἰς τοὺς ὁποίους παρουσιάζονται σημαντικαὶ αὐξήσεις συμμετοχῆς εἰς τὴν πραγματοποιουμένην προστιθεμένην ἀξίαν. Τὸ φαινόμενον ἐμφανίζεται πλέον ἔντονον διερευνώμενον μόνον ὡς πρὸς τὸ ἀποτέλεσμα τῆς μείζονος βιομηχανίας, εἰς τὴν ὁποίαν αἱ μεταβολαὶ εἰς τοὺς κλάδους τῶν χημικῶν, τῶν μὴ μεταλλικῶν ὀρυκτῶν, τῆς βασικῆς μεταλλουργίας καὶ τῶν ἠλεκτρικῶν εἰδῶν παρουσιάζουν ἰδιαιτέραν ἔλξιν συμμετοχῆς.

Γενικῶς, οἱ παραδοσιακοὶ κλάδοι τῶν τροφίμων-ποτῶν-καπνοῦ, ὑφαντουργίας καὶ εἰδῶν ἐνδύσεως-ὑποδήσεως, ἐμφανίζουν κάμψιν ἢ σχετικὴν στασιμότητα χαρακτηριστικὴν τῆς διαρθρωτικῆς μεταβολῆς, ἥτις ἐπραγματοποιήθη εἰς τὴν ὅλην δομὴν τῆς μεταποιητικῆς δραστηριότητος εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν δεκαετίαν ταύτην.

---

(1) Τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐτησίων βιομηχανικῶν ἐρευνῶν τῶν ἐτῶν 1963-1969 δίδονται κατὰ δύο διακρίσεις μεγέθους: α) Διὰ τὰ καταστήματα τὰ ἔχοντα ἀπασχόλησιν μέχρι 10 ἀτόμων (μικρὰ βιομηχανία), β) Διὰ τὰ καταστήματα τὰ διαθέτοντα ἀπασχόλησιν 10 ἀτόμων καὶ ἄνω (μείζων βιομηχανία). Τὰ δεδομένα τοῦ πίνακος διὰ τὸ ἔτος 1959 ἐλήφθησαν ἐκ τῶν μὴ δημοσιευμένων ἀναλυτικῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἐρεύνης ταύτης.

Πίναξ 29. Ποσοστιαία κατανομή, κατά κλάδους, τῆς μέσης ἐτησίας ἀπασχολήσεως καί τῆς προστιθεμένης ἀξίας, κατά τά ἔτη 1959, 1963 καί 1969.

Κλάδοι		Ἀπασχόλησις			Προστιθεμένη ἀξία		
		1959	1963	1969	1959	1963	1969
2/3	Σύνολον	100	100	100	100	100	100
20	Εἰδῶν διατροφῆς	20,3	17,8	16,9	18,2	16,8	13,9
21	Ποτῶν	2,2	2,5	2,8	3,5	3,2	3,2
22	Καπνοῦ	7,6	3,3	2,0	8,4	4,5	3,2
23	Ὑφαντικαί	10,1	12,0	11,2	12,9	14,8	13,2
24	Εἰδῶν ἐνδύσεως	14,8	15,0	14,3	8,5	7,9	6,6
25	Ξύλου	5,3	5,5	5,2	3,3	2,9	2,8
26	Ἐπίπλων	5,1	4,3	4,7	3,6	2,8	3,5
27	Χάρτου	1,0	1,3	1,6	1,7	1,9	2,1
28	Ἐκτυπώσεων	3,2	2,9	2,8	5,0	3,9	3,4
29	Δέρματος	1,9	2,0	1,7	1,9	1,7	1,4
30	Ἐλαστικοῦ καί πλαστικῶν	0,5	1,7	2,4	0,8	2,6	3,5
31	Χημικαί	2,6	2,7	3,3	5,1	5,1	7,7
32	Πετρελαιοειδῶν	0,4	0,3	0,4	3,0	2,5	2,1
33	Μή μεταλλικῶν ὀρυκτῶν	5,6	7,0	6,9	5,2	7,3	7,8
34	Βασικῆς μεταλλουργίας	0,7	0,6	1,2	2,4	1,8	6,1
35	Μεταλλικῶν εἰδῶν	8,0	8,3	8,3	7,1	6,6	6,4
36	Μηχανῶν	2,3	2,7	3,0	2,3	2,8	2,7
37	Ἠλεκτρικῶν εἰδῶν	1,5	2,7	3,8	1,7	4,1	4,9
38	Μεταφορικῶν μέσων	5,2	5,6	5,7	3,6	5,5	4,2
39	Διάφοροι	1,7	1,8	1,8	1,8	1,3	1,3
	Βαρεῖα Βιομηχανία	26,8	31,6	35,0	31,1	38,3	45,4
	Ἐλαφρά Βιομηχανία	73,2	68,4	65,0	68,9	61,7	54,6

Πηγή: ΕΣΥΕ: Ἀποτελέσματα τῶν ἀντιστοίχων ἐτησίων βιομηχανικῶν ἐρευνῶν. Τά στοιχεῖα διά τό ἔτος 1959 ἐλήφθησαν ἐκ τοῦ ἀρχείου τῆς ΕΣΥΕ.

Πίναξ 30. Ποσοστιαία κατανομή, κατά κλάδους, της μέσης ετησίας απασχολήσεως και της προστιθεμένης αξίας, διά την μείζονα βιομηχανίαν, κατά τά έτη 1959, 1963 και 1969.

	Κλάδοι	Απασχόλησις			Προστιθεμένη αξία		
		1959	1963	1969	1959	1963	1969
2/3	Σύνολον	100	100	100	100	100	100
20	Ειδών διατροφής	14,9	13,5	14,2	16,0	13,8	11,8
21	Ποτών	1,7	1,9	2,4	3,8	3,1	3,1
22	Καπνού	14,4	7,1	4,2	11,8	6,2	4,1
23	Ύφαντικαί	19,8	20,9	17,5	18,3	19,0	14,9
24	Ειδών ενδύσεως	5,3	5,6	6,1	3,0	3,3	3,2
25	Ξύλου	2,5	2,6	2,8	1,6	1,6	1,9
26	Έπίπλων	2,1	2,3	2,1	1,6	1,6	1,4
27	Χάρτου	2,0	2,6	2,7	2,5	2,5	2,6
28	Έκτυπώσεων	3,4	3,5	3,5	4,0	4,1	3,2
29	Δέρματος	1,5	2,3	1,7	1,4	1,6	1,1
30	Έλαστικού και πλαστικών	1,1	2,7	3,9	1,1	3,2	4,3
31	Χημικαί	5,3	4,8	5,9	7,5	6,5	9,7
32	Πετρελαιοειδών	0,8	0,6	0,6	4,4	3,4	2,7
33	Μή μεταλλικών ορυκτών	7,0	7,9	7,6	6,4	8,2	8,8
34	Βασικής μεταλλουργίας	1,5	1,4	2,5	3,2	2,6	8,3
35	Ειδών εκ μετάλλου	5,5	6,7	6,5	4,3	5,4	5,5
36	Μηχανών	2,3	3,4	3,7	1,8	2,8	2,6
37	Ήλεκτρικών ειδών	2,2	3,9	5,0	2,2	4,9	5,8
38	Μεταφορικών μέσων	5,2	5,6	6,3	3,7	5,6	4,5
39	Διάφοροι	1,5	0,7	0,9	1,4	0,6	0,7
	Βαρεία Βιομηχανία	30,9	37,0	42,0	34,6	42,6	52,0
	Έλαφρά Βιομηχανία	69,1	63,0	58,0	65,4	57,4	48,0

Πηγή: ΕΣΥΕ: Αποτελέσματα των αντιστοίχων βιομηχανικών έρευνών.

Γενικῶς ἡ παρεχομένη βάσει τῶν δεδομένων τῆς ἐρεύνης τοῦ ἔτους 1969 εἰκών, ὡς πρός τήν κατά κλάδους διάρθρωσιν εἰς τήν μείζονα βιομηχανίαν ἔχει ὡς ἀκολούθως:

α) Ἐξ ἐπόψεως ἀπασχολήσεως, ἡ σειρά σπουδαιότητος ἐμφανίζει εἰς τήν πρώτην θέσιν τάς ὑφαντικάς βιομηχανίας (17,5%), εἰς τήν δευτέραν θέσιν τάς βιομηχανίας εἰδῶν διατροφῆς (14,2%) καί ἐν συνεχείᾳ κατά σειράν τάς βιομηχανίας μή μεταλλικῶν ὀρυκτῶν (7,6%), τάς μονάδας κατασκευῆς μεταλλικῶν εἰδῶν (6,5%), μεταφορικῶν μέσων (6,3%), εἰδῶν ἐνδύσεως (6,1%), ἀκολουθοῦν δέ αἱ λοιπαί κατηγορίαι μέ μικρότερα ποσοστά.

β) Ἐξ ἐπόψεως κραγματοποιηθείσης προστιθεμένης ἀξίας, ἡ σειρά ἐμφανίζεται διάφορος. Ἐνῷ δηλαδή τήν πρώτην καί δευτέραν θέσιν κατέχει ἐπίσης ἡ ὑφαντουργία καί ἡ βιομηχανία τροφίμων μέ μικρότερα ποσοστά (14,9) καί 11,8, ἀντιστοίχως) ἔναντι τῶν τοιούτων τῆς ἀπασχολήσεως, ἡ σειρά σπουδαιότητος τῶν κλάδων συνεχίζεται κατά διάφορον τρόπον ὡς ἑξῆς: Χημικαί (9,7%), Μή μεταλλικῶν ὀρυκτῶν (8,8%), Βασικῆς μεταλλουργίας (8,1%), Ἠλεκτρικῶν εἰδῶν (5,8%) καί Κατασκευῆς μεταλλικῶν εἰδῶν (5,5%). Οὕτω ἡ κατά κλάδους προστιθεμένη ἀξία, κατά κεφαλήν, ἐμφανίζεται εἰς τόν Πίνακα 31 κατά φθίνουσαν σειράν ὡς ἀκολούθως: κλάδος Παραγώγων πετρελαίου καί ἄνθρακος (452.380 δρχ.), Βασικῆς μεταλλουργίας (420.140 δρχ.), Χημικῶν προϊόντων (188.660 δρχ.), Καπνοῦ (127.160 δρχ.), Ἐλαστικοῦ καί πλαστικῶν (120.150 δρχ.) καί Χάρτου (106.650 δρχ.).

Σημαντικαί διαφοραί ἐμφανίζονται μεταξύ τῶν καταστημάτων τῆς μείζονος καί τῆς μικρᾶς βιομηχανίας, ὡς πρός τό κατά κεφαλήν ἐπιτυγχανόμενον ἀποτέλεσμα εἰς προστιθεμένην ἀξίαν. Ἰδιαιτέρως ἐμφανής εἶναι ἡ διαφορά εἰς τούς κλάδους τῆς βαρείας βιομηχανίας καί δή εἰς τήν βασικήν μεταλλουργίαν, τήν βιομηχανίαν παραγώγων πετρελαίου καί ἄνθρακος, ὡς καί τήν χημικήν βιομηχανίαν.

Πίναξ 31 . Πραγματοποιηθεῖσα κατά κεφαλήν προστιθεμένη ἀξία κατά κλάδους κατά τό ἔτος 1969.

Εἰς χιλ. δραχμῶν

Κῶδιξ	Κλάδοι βιομηχανίας	Σύνολον βιομηχανίας	Μείζων βιομηχανία	Μικρά βιομηχανία
2/3	Σύνολον	81,66	130,74	37,42
20	Εἰδῶν διατροφῆς	67,17	109,16	39,43
21	Ποτῶν	92,84	171,42	38,80
22	Καπνοῦ	127,16	128,30	79,23
23	Ὑφαντικῶν εἰδῶν	95,82	111,26	51,93
24	Εἰδῶν ἐνδυμασίας καί ὑποδήσεως	37,80	67,84	30,19
25	Ξύλου καί φελλοῦ	44,53	90,41	28,82
26	Ἐπίπλων	61,62	86,41	54,98
27	Χάρτου	106,65	123,11	38,01
28	Ἐκτυπώσεων καί ἐκδόσεων	99,59	124,60	66,63
29	Δέρματος	67,58	89,22	48,86
30	Ἐλαστικοῦ καί πλαστικῶν εἰδῶν	120,15	143,27	37,15
31	Χημικῶν προϊόντων	188,66	215,53	44,56
32	Παραγώγων πετρελαίου καί ἄνθρακος	452,38	544,26	45,96
33	Προϊόντων ἐκ μή μεταλλικῶν ὀρυκτῶν	91,31	150,44	26,79
34	Βασικῆς μεταλλουργίας	420,14	422,54	8,88
35	Προϊόντων ἐκ μετάλλου	63,49	111,35	35,17
36	Μηχανῶν	73,73	90,06	51,21
37	Ἠλεκτρικῶν εἰδῶν	105,53	152,27	28,30
38	Μεταφορικῶν μέσων	59,41	92,80	23,39
39	Λοιπῶν εἰδῶν	62,11	98,89	49,58

Πηγή: Ἐτησία βιομηχανική ἔρευνα 1969, ΕΣΥΕ.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων καθίσταται σαφὴς ἡ δυσμενὴς ἐπίδρασις ἐπί τῆς ὅλης παραγωγικῆς διαδικασίας καί ἐπί τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας τοῦ κατακερματισμοῦ τῆς μεταποιητικῆς δραστηριότητος εἰς μεγάλον ἀριθμόν μικρῶν ἐξ ἐπόψεως ἀπασχολήσεως παραγωγικῶν μονάδων, εἰς τάς ὁποίας ἡ καταβαλλομένη ἐργασία ἐμφανίζει μειωμένην παραγωγικότητα ἔναντι τῆς ἐπιτυγχανομένης εἰς τάς μεγάλας μονάδας τῶν ἰδίων κλάδων.

Κεφ. 3. Η ΚΑΤΑ ΜΕΓΕΘΟΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΕΩΣ ΔΟΜΗ ΚΑΙ Η ΚΑΤΑ ΦΥΛΟΝ ΣΥΝΘΕΣΙΣ ΑΥΤΗΣ

Ὁ καταχερματισμός τῆς βιομηχανικῆς δομῆς

Ἐγένετο ἤδη εἰς τό προηγούμενον κεφάλαιον ἡ ἐπισκόπησις τῆς δομῆς τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας καί βιοτεχνίας ἐξ ἐπόψεως κλάδων δραστηριότητος. Ἐνταῦθα ἐπιχειρεῖται ἡ διερεύνησις τῆς κατά μέγεθος κατανομῆς τῶν βιομηχανικῶν καταστημάτων, ὡς αὕτη προκύπτει ἐκ τῶν διαθεσίμων στατιστικῶν στοιχείων. Τό στατιστικόν ὑλικόν, δυστυχῶς, δέν προσφέρεται διά μίαν λεπτομερῆ σύγκρισιν-ἰδίως διά τάς πρώτας ἀπογραφάς (1930-1958),- διότι αἱ παρεχόμεναι ἐξ αὐτῶν πληροφορίαι δέν προσφέρουν τήν ἀπαιτουμένην ἀνάλυσιν κατά τάξεις μεγέθους ἀπασχολήσεως.

Διά τόν λόγον τοῦτον ἡ κατανομή πραγματοποιεῖται εἰς τρεῖς μόνον τάξεις μεγέθους, ἤτοι εἰς καταστήματα διαθέτοντα ἀπασχόλησιν 1-5 ἀτόμων, 6-25 ἀτόμων καί 26 ἀτόμων καί ἄνω. Τοῦτο ἐπεβλήθη ἐκ τῶν περιωρισμένων δυνατοτήτων συγκρίσεως τῶν στοιχείων πρός τά τοιαῦτα τῶν ἀπογραφῶν τῶν ἐτῶν 1930 καί 1940, διά τάς ὁποίας δέν ὑφίσταται περαιτέρω ἀνάλυσις κατά τάξεις μεγέθους ἀπασχολήσεως. Ἐν τοῖτοις καί ἡ κατάταξις αὕτη δέν κατέστη δυνατόν νά εἶναι ἀπολύτως ταυτόσημος, ἐξ ἐπόψεως ὁρίων τῶν τάξεων, πρός τήν κατάταξιν τῶν στοιχείων τῶν νεωτέρων ἀπογραφῶν δεδομένου, ὅτι τά ἀποτελέσματα τούτων ἔχουν καταρτισθῆ μέ ὅρια τάξεως μή συμπίπτοντα ἀκριβῶς πρός τά προαναφερθέντα ὅρια τῶν τριῶν τάξεων. Κατά τήν σύγκρισιν, συνεπῶς, τῶν σχετικῶν στοιχείων δέον, ὅπως λαμβάνεται σοβαρῶς ὑπ'ὄψιν ἡ ἐν λόγῳ ἀτέλεια. Ἕτερος παράγων δυνάμενος νά δημιουργήσῃ πιθανῶς δυσχε-

../.

ρείας εἰς τήν σύγκρισιν εἶναι τό γεγονός, ὅτι κατά τάς πρό τοῦ 1963 ἀπογραφάς ἡ κατάταξις τῶν καταστημάτων κατά μέγεθος ἐπραγματοποιήθη βάσει τῆς ἀπασχολήσεως ἑκάστου καταστήματος κατά τήν ἡμέραν τῆς ἀπογραφῆς. Ἀντιθέτως, κατά τάς ἀπογραφάς τῶν ἐτῶν 1963 καί 1969 ἡ κατάταξις τῶν καταστημάτων ἐγένετο βάσει τῆς μέσης ἐτησίας ἀπασχολήσεως δηλαδή ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν ἡ ἀπασχόλησις καί τῶν ἕνδεκα πρό τῆς ἀπογραφῆς μηνῶν. Ἡ ἐννοιολογική αὕτη διαφορά δημιουργεῖ, ὡς εἶναι φυσικόν, δυσχερείας κατά τήν διαχρονικήν σύγκρισιν ἰδιαιτέρως ὡς πρός τούς κλάδους ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἐμφανίζουν μίαν σχετικῶς ὑφηλήν κύμανσιν τῆς ἀπασχολήσεως, ἐκ λόγων καθαρῶς ἐποχικῶν.

Εἰς τόν πέναακα 32 περιλαμβάνονται στοιχεῖα περί τοῦ ἀριθμοῦ τῶν καταστημάτων κατά τρεῖς τάξεις ἀπασχολήσεως. Ὡς ἐξετέθη ἀνωτέρω, ἡ ἀνάλυσις αὕτη ἦτο ἡ μόνη ἐφικτή διά τήν σύγκρισιν τῶν δεδομένων τῶν ἀπογραφῶν τῶν ἐτῶν 1930, 1940, 1951, 1958, 1963 καί 1969. Παρά τάς ἐμφανιζομένας ἀτελείας, ὡς πρός τά ὅρια τῶν τάξεων, ὁ πίναξ δίδει τήν ὑφισταμένην κατά τάς ἀντιστοίχους χρονικάς περιόδους δομήν ἱκανοποιητικῶς.

Πίναξ 32. Κατανομή καταστημάτων κατά μέγεθος ἀπασχολήσεως κατά τά ἔτη 1930, 1940, 1951, 1958, 1963 καί 1969.

Τάξεις ἀπασχολήσεως	1930	1940(1)	1951(2)	1958(1)(3)	1963(1)	1969(1)
1 - 5 ἄτομα	60.936	56.321	59.618	88.885	107.383	108.878
6 -25 ἄτομα	3.770	8.078	5.814	14.243	12.369	12.996
26 ἄτομα καί ἄνω	698	1.407	1.033	2.233	2.580	2.777
Σύνολον	65.404	65.806	66.465	105.361	122.332	124.651

(1) Τάξεις ἀπασχολήσεως 1-4, 5-19 καί 20 ἄτομα καί ἄνω

(2) Τάξεις ἀπασχολήσεως 1-4, 5-24 καί 25 ἄτομα καί ἄνω. Περιλαμβάνονται τά καταστήματα τά ὁποῖα ἐδήλωσαν ἀπασχόλησιν. Ὁ συνολικός ἀριθμός τῶν ἀπογραφέντων καταστημάτων ἀνέρχεται εἰς 81.417.

(3) Δέν περιλαμβάνονται τά προσωρινῶς κλειστά καταστήματα ἀνερχόμενα εἰς 3.675.

Ἡ εἰς ποσοστά ἔκφρασις τοῦ πίνακος 32 δίδεται εἰς τόν πίνακα 33. Ἐξ αὐτοῦ δυνάμεθα νά συναγάγωμεν τό συμπέρασμα, ὅτι ἡ εἰκών περί τῆς κατά μέγεθος κατανομῆς παραμένει, καθ'ὅλην σχεδόν τήν ὑπ'ὄψιν τεσσαρακονταετίαν, μᾶλλον ἀμετάβλητος ὡς πρός τόν κατακερματισμόν τῆς μεταποιητικῆς δραστηριότητος. Ἡ συμμετοχή τῶν καταστημάτων τῆς τάξεως 1-5 ἀτόμων ἐξακολουθεῖ νά εὑρίσκεται εἰς ὑψηλά ἐπίπεδα καταδεικνύουσα, ὅτι τό ἀτομικιστικόν στοιχεῖον τοῦ Ἕλληνος ἐπιχειρηματίου συνεχίζει νά ἀντιδρᾷ εἰς τήν λογικήν τῆς δημιουργίας μεγαλυτέρων μονάδων, τοὐλάχιστον ὅπου ἡ παραγωγική διαδικασία ἐπιβάλλει τοῦτο. Ἡ συγκέντρωσις αὕτη εἶναι, ὡς γνωστόν, ἀπαραίτητος ἐκεῖ ὅπου ἡ παραγωγή πραγματοποιεῖται κατά μάζας καί αἱ προϋποθέσεις διεισδύσεως εἰς τήν ἀγοράν ἀπαιτοῦν τήν διά τῆς πληθοπαραγωγῆς καί τυποποιήσεως τῶν προϊόντων συμπίεσιν τοῦ κόστους. Δικαιολογεῖται, βεβαίως, ἡ ὕπαρξις μικρῶν μονάδων εἰς κλάδους παροχῆς ἀμέσου ἐξυπηρετήσεως τοπικῶν ἀναγκῶν ἢ συμπληρωματικῶν ὑπηρεσιῶν πρός μεγαλυτέρας μονάδας. Δικαιολογεῖται ἐπίσης ἡ ὕπαρξις βιοτεχνικοῦ τύπου ἐργαστηρίων, ἐφ'ὅσον τά οἰκεῖα προϊόντα συνδέονται μέ εἰδικήν προσωπικήν ἐπίδοσιν τοῦ ἐπιχειρηματίου, ὡς προκειμένου περί εἰδῶν χειροτεχνίας τῶν ὁποίων βασικόν χαρακτηριστικόν εἶναι ὁ προσωπικός τόνος καί ἡ καλλιτεχνική ὑφή τῆς ἐργασίας. Ἡ τοιαύτη ὅμως ἔκτασις τῆς διασπορᾶς τῆς μεταποιητικῆς δραστηριότητος εἰς ἅπαντας σχεδόν τούς κλάδους, ἥτις εἶναι ἀντίθετος πρός τάς βασικάς ἀρχάς τῆς οἰκονομικότητος, συνεχίζεται παρά ταῦτα εἰς ἀνησυχητικόν βαθμόν.

Συμφώνως πρός τά παρατιθέμενα εἰς τόν πίνακα 34 στοιχεῖα, τά ἀναφερόμενα εἰς τό ἔτος 1969, ἡ κατανομή τῶν καταστημάτων κατά μέγεθος ἀπασχολήσεως ἐπιτρέπουσα ἔτι περαιτέρω ἀνάλυσιν κατά τάξεις, ἐμφανίζει μεγάλον βαθμόν ἀνισότητος. Τοῦτο καταφαίνεται καί ἐκ τῆς βάσει τῶν ὡς ἄνω στοιχείων, σχηματιζομένης καμπύλης ἰσοκατανομῆς (LORENZ) εἰς τό Διάγραμμα 8 εἰς τό ὁποῖον ἡ καμπύλη τῶν σχέσεων ἀριθμοῦ καταστημάτων καί ἀπασχολουμένων κάρρω ἀπέχει ἀπό τήν διαγώνιον.

Πίναξ 33. Ποσοστιαία κατανομή τῶν καταστημάτων ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν εἰς αὐτὰ ἀπασχολουμένων ἀτόμων, κατὰ τὰς ἀπογραφὰς τῶν ἐτῶν 1930, 1940, 1951, 1958, 1963 καὶ 1969.

Τάξεις ἀπασχολήσεως	1930	1940	1951	1958	1963	1969
1 - 5 ἄτομα	93,18	85,60	89,70	84,38	87,79	87,35
6 -25 "	5,76	12,27	8,94	13,51	10,41	10,42
26 ἄτομα καὶ ἄνω	1,06	2,13	1,56	2,11	2,00	2,23
Σ Υ Ν Ο Λ Ο Ν	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Πίναξ 34. Κατανομὴ καταστημάτων καὶ ἀπασχολουμένων ἀτόμων, κατὰ τάξεις ἀπασχολήσεως κατὰ τὸ ἔτος 1969.

Τάξεις ἀπασχολήσεως	Ἀριθμὸς καταστημάτων	Ἀριθμὸς ἀπασχολουμένων	Ποσοστὰ καταστημάτων		Ποσοστὰ ἀπασχολουμένων	
			κατὰ τάξιν	ἀθροιστικῶς	κατὰ τάξιν	ἀθροιστικῶς
Ἄτομα						
0 - 0,99	5.908	2.415	4,7	4,7	0,5	0,5
1 - 1,99	54.070	56.659	43,4	48,1	11,3	11,8
2 - 2,99	29.895	61.631	24,0	72,1	12,3	24,1
3 - 4,99	19.005	65.172	15,2	87,3	13,0	37,1
5 - 9,99	9.558	61.620	7,7	95,0	12,3	49,4
10 - 19,99	3.438	46.213	2,8	97,8	9,2	58,6
20 - 29,99	1.077	25.887	0,9	98,7	5,2	63,8
30 - 49,99	764	28.951	0,6	99,3	5,8	69,6
50 - 99,99	500	34.204	0,4	99,7	6,8	76,4
100 -199,99	247	34.262	0,2	99,9	6,8	83,2
200 καὶ ἄνω	189	84.508	0,1	100,0	16,8	100,0
Σύνολον	124.651	501.522	100,0	100,0	100,0	100,0

Πηγή: Ἀποτελέσματα τῆς ἀπογραφῆς καταστημάτων τοῦ ἔτους 1969

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8

ΚΑΜΠΥΛΗ ΙΣΟΚΑΤΑΝΟΜΗΣ (LORENZ) ΑΡΙΘΜΟΥ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΡΙΘΜΟΥ ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΑΞΕΙΣ ΜΕΓΕΘΟΥΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΕΩΣ 1969

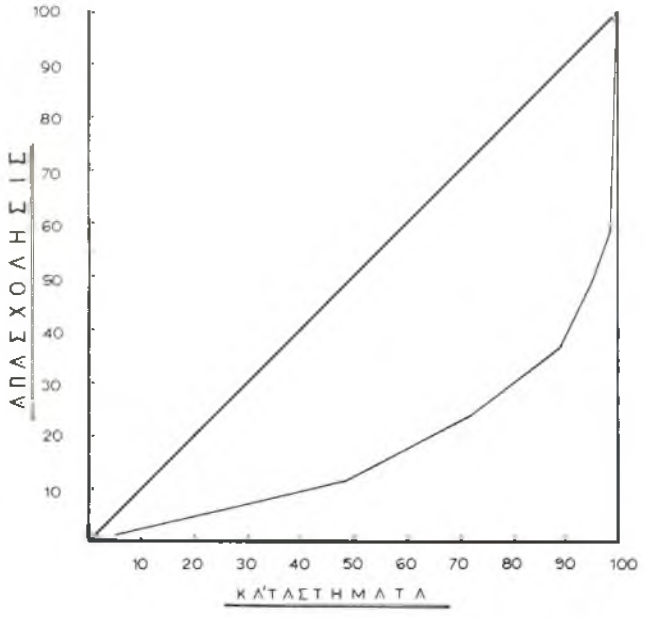

Τό φαινόμενον τοῦ κατακερματισμοῦ τῆς μεταποιητικῆς δραστηριότητος εἰς μεγάλον ἀριθμόν μονάδων μικροῦ ἰδίᾳ ἐξ ἐπόψεως ἀπασχολήσεως μεγέθους ἔχει ἤδη ἐπισημανθῆ ἀνωτέρω. Προφανής αἰτία τῆς τοιαύτης δομῆς τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας καί βιοτεχνίας εἶναι, ὡς ἐλέχθη ἤδη, τό ἀτομικιστικόν πνεῦμα τοῦ ἕλληνος ἐπιχειρηματίου, ὅστις ἐμφανίζεται νά ἐμφορῆται ἐκ τῆς πεποιθήσεως, ὅτι ἀρκοῦν αἱ προσωπικαί του ἱκανότητες διά νά ὁδηγήσουν τάς προσπαθείας του εἰς τήν ἐπιτυχίαν.

Κατωτέρω ἐπιχειρεῖται μία διερεύνησις βάσει τῶν στοιχείων ἐκ τῶν ἀπογραφῶν πρός ἐξαγωγήν τῶν σχετικῶν συμπερασμάτων ἐπί τῆς ἰδιομορφίας ταύτης. Ἡ διερεύνησις διεξάγεται διά τῆς μελέτης α) τῆς συμβολῆς τῆς ἀπασχολήσεως τῶν μικρῶν καταστημάτων εἰς τό σύνολον τῶν ἀπασχολουμένων β) τῆς διακρίσεως τούτων εἰς παρέχοντας μισθωτήν καί μή ἐργασίαν καί γ) τῆς ἀναλύσεως τῶν μονάδων τῆς μεταποιήσεως ἀναλόγως τῆς νομικῆς μορφῆς μέ τήν ὁποίαν εἶναι περιβεβλημέναι αὗται.

Εἰς τόν πίνακα 35 δίδεται ἡ κατανομή τῶν καταστημάτων κατά μέγεθος εἰς δύο τάξεις ἀπασχολήσεως μετά τῶν ἀντιστοίχων ποσοστῶν συμμετοχῆς αὐτῶν, βάσει τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἀπογραφῶν τῶν ἐτῶν 1930, 1958, 1963 καί 1969. Ἡ κατάταξις ἐγένετο ὑπό τάς προαναφερθείσας προϋποθέσεις, ἐν πάσῃ ὅμως περιπτώσει αὕτη εἶναι ἀρκετά διαφωτιστική ὡς πρός τήν κατανομήν κατά μέγεθος. Ἐκ τῶν στοιχείων τούτων προκύπτει σαφῶς ὁ σοβαρός βαθμός διασπορᾶς τῆς μεταποιητικῆς δραστηριότητος εἰς μεγάλον ἀριθμόν μικρῶν, ἐξ ἐπόψεως ἀπασχολήσεως, μονάδων, ὅστις, ὑποχωρήσας κατά τήν περίοδον 1958 καί ἐντεῦθεν, ἐνδημεῖ εἰς τόν κλάδον τῆς μεταποιήσεως. Ἡ μικρά αὔξησις συμμετοχῆς τῶν καταστημάτων τῆς τάξεως ἀπασχολήσεως 1-5 ἀτόμων εἰς τό σύνολον, κατά τά ἔτη 1963 καί 1969, ἔναντι τῆς τοιαύτης τοῦ ἔτους 1958 εἶναι ἔτι πλέον ἔντονος ἐάν ληφθῇ ὑπ'ὄψιν τό γεγονός, ὅτι διά τά δύο ταῦτα ἔτη καί διά καθαρῶς τεχνικούς λόγους εἰς τήν κατηγορίαν ταύτην περιλαμβάνονται τά καταστήματα τά ἀπασχολοῦντα 1-4 ἄτομα μόνον.

Σημειοῦται ὅτι ἡ προσαρμογή τῶν διατιθεμένων στοιχείων δι'ὑπολογισμοῦ καί μεταφορά τῶν ὁρίων τῶν τάξεων δέν ἐκρίθη πρόσφορος διά τοῦτο καί ἐθεωρήθη προτιμοτέρα ἡ παράθεσις τῶν δεδομένων ὡς ἔχουν εἰς τά ἀποτελέσματα τῶν οἰκείων ἀπογραφῶν.

Εἰς τόν πίνακα 36 περιλαμβάνονται αἱ ποσοστιαῖαι σχέσεις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐπιχειρηματιῶν καί τῶν μή ἀμειβομένων συμβοηθούντων μελῶν τῆς οἰκογενείας αὐτῶν, ὡς καί τῶν μισθωτῶν εἰς τό σύνολον τῆς ἀπασχολήσεως. Ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν ποσοστῶν συμμετοχῆς τῶν δύο τούτων κατηγοριῶν ἀπασχολουμένων προκύπτει σαφῶς ἡ προσωπική ὑφή τῶν ἐπιχειρήσεων. Ἡ συμμετοχή τῶν ἐπιχειρηματιῶν παραμένει σχεδόν σταθερά καθ'ὅλον τό διάστημα τῶν ἐτῶν 1930-1969. Τό 1/3 τῶν εἰς τήν μεταποίησιν ἀπασχολουμένων ἀπαρτίζεται ἀπό αὐτούς τούτους τούς ἐπιχειρηματίας καί τά συμβοηθοῦντα μέλη τῆς οἰκογενείας των. Τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι ἡ μορφή τῆς ἐπιχειρηματικῆς δραστηριότητος ἐξακολουθεῖ νά ἐμμένῃ εἰς τήν ἀτομικήν καί οἰκογενειακήν ἐπιχείρησιν. Ἡ προσωπική μορφή τῆς ἐπιχειρηματικῆς δράσεως καταφαίνεται εἰδικώτερον καί ἐκ τῶν στοιχείων τοῦ πίνακος 37, ἔνθα δίδεται ἡ ποσοστιαία κατανομή τῶν μεταποιητικῶν καταστημάτων κατά τύπον νομικῆς μορφῆς τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἐκ τῶν στοιχείων τοῦ πίνακος καταδεικνύεται ἡ σημαντική ὑπεροχή τῶν προσωπικῶν καί ἀτομικῶν ἐπιχειρήσεων αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν τά 95-98% τοῦ συνόλου τῶν καταστημάτων. Παρά ταῦτα, παρατηρεῖται ἐν προκειμένῳ, ὅτι αἱ νομικαί μορφαί τῶν ἀνωνύμων ἑταιριῶν καί τῶν ἑταιριῶν περιωρισμένης εὐθύνης ἐμφανίζουν συνεχῆ αὔξησιν τῆς συμμετοχῆς των εἰς τήν συνολικήν δραστηριότητα. Δέον νά σημειωθῇ, ὅτι αἱ ἐπιχειρήσεις τῶν μορφῶν αὐτῶν ἔχουν, συγκριτικῶς πρός τάς προσωπικάς τοιαύτας, μεγαλυτέραν βαρύτητα ἐξ ἐπόψεως συμβολῆς εἰς τήν παραγωγήν, διότι περιλαμβάνουν κατά κανόνα τάς πλέον ἀξιολόγους ἐξ ἐπόψεως δραστηριότητος μονάδας τοῦ κλάδου των. Δημιουργεῖται ὅθεν σημαντική τάσις διαφορισμοῦ τῆς συνθέσεως καί συνεπῶς μείωσις τοῦ ἐνδιαφέροντος τοῦ ὑφηλοῦ ποσοστοῦ συμμετοχῆς τῶν προσωπικῶν ἑταιριῶν εἰς τόν ἐπιχειρηματικόν στίβον τῆς μεταποιητικῆς δραστηριότητος ἐν τῷ συνόλῳ.

Πίναξ 35. Κατανομή τῶν καταστημάτων κατά μέγεθος κατά τά ἔτη 1930, 1958, 1963 καί 1969.

Ἔτη	Καταστήματα ἔχοντα ἀπασχόλησιν: 1 - 5 ἄτομα	Ποσοστόν %	6 καί ἄνω ἄτομα	Ποσοστόν %	Σύνολον καταστημάτων	Ποσοστόν ἐπί τοῖς %
1930	60.936	93,17	4.468	6,83	65.404	100
1958	92.760	84,91	16.476	15,09	109.236	100
1963*	107.383	87,77	14,949	12,23	122.332	100
1969*	108.878	87,34	15.773	12,66	124.651	100

Πηγή: Ἀποτελέσματα τῶν οἰκείων ἀπογραφῶν καταστημάτων. * Ἡ κατάταξις τῶν καταστημάτων κατά τάς ἀπογραφάς 1963 καί 1969 ἐγένετο βάσει τῆς μέσης ἐτησίας ἀπασχολήσεως καί μέ ταξιν μεγέθους 0 - 4 ἄτομα καί 5 ἄτομα καί ἄνω.

Πίναξ 36. Ποσοστιαία κατανομή ἀπασχολουμένων, κατά θέσιν εἰς τό κατάστημα, κατά τά ἔτη 1930, 1958, 1963 καί 1969.

Ἔτη	Ἐπιχειρηματίαι καί μέλη οἰκογενείας	Μισθωτοί ἐν γένει	Σύνολον ἀπασχολουμένων
1930	33,2	66,8	100
1958	31,7	68,3	100
1963	30,5	69,5	100
1969	30,5	69,5	100

Πηγή: Ἀποτελέσματα τῶν οἰκείων ἀπογραφῶν καταστημάτων

Πίναξ 37. Ποσοστιαία κατανομή τῶν καταστημάτων κατά νομικήν μορφήν κατά τά ἔτη 1930, 1951, 1958 καί 1963*

Νομικαί μορφαί	1930	1951		1958		1963	
Προσωπικαί ἑταιρεῖαι	98,4	13,0	97,6	9,9	95,5	16,8	96,8
Ἀτομικαί ἐπιχειρήσεις		84,6		85,6		80,0	
Ἀνώνυμοι Ἑταιρεῖαι	0,7	1,0		0,4		1,2	
Ἑταιρεῖαι Περιωρισμένης Εὐθύνης	-	-		0,1		0,2	
Λοιπαί μορφαί	0,9	1,4		4,0		1,8	
Σ ύ ν ο λ ο ν	100	100		100		100	

Πηγή: Ἀποτελέσματα οἰκείων ἀπογραφῶν καταστημάτων

Ἡ κατὰ φῦλον σύνθεσις τῆς ἀπασχολήσεως

Μία ἐνδιαφέρουσα πλευρὰ ὅσον ἀφορᾷ τὴν μελέτην τῆς διαρθρώσεως τοῦ προσωπικοῦ τῶν βιομηχανικῶν καταστημάτων εἶναι ἡ κατὰ φῦλον σύνθεσις τῆς ἀπασχολήσεως. Πρὸς τόν σκοπὸν τοῦτον, εἰς τὸν πίνακα 38 παρατίθεται ἡ ποσοστιαία κατανομὴ τῶν ἀπασχολουμένων κατὰ φῦλον, ὡς αὕτη προκύπτει ἐκ τῶν δεδομένων τῶν ἀπογραφῶν τῶν ἐτῶν 1930 καὶ 1969, μὲ ἀνάλυσιν ταύτης κατὰ κλάδους. Ἐκ τῶν δεδομένων τοῦ πίνακος τούτου παρατηρεῖται σημαντικὴ αὔξησις συμμετοχῆς τῶν ἀνδρῶν εἰς τὴν συνολικὴν ἀπασχόλησιν μεταξὺ τῶν δύο τούτων χρονολογιῶν. Ἡ αὔξησις αὕτη κατ'ἀρχὴν δυσεξήγητος, δεδομένης τῆς γενικῆς τάσεως ἀπασχολήσεως γυναικῶν εἰς ὅλονέν καὶ μεγαλυτέρους ἀριθμοὺς εἰς τὸν ἐπαγγελματικὸν στίβον, δύναται νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὴν μεταβολὴν τῆς δομῆς τῆς βιομηχανίας ἐξ ἐπόψεως κλάδων δραστηριότητος καὶ τεχνολογίας.

Ἐκ τῆς μελέτης τῶν μεταβολῶν συμμετοχῆς εἰς τοὺς ἐπὶ μέρους κλάδους καταφαίνεται, ὅτι εἰς κλάδους ἐκ παραδόσεως ἀπασχολοῦντας μεγάλον ποσοστὸν γυναικῶν παρατηρεῖται σημαντικὴ μεταστροφὴ τῆς συμμετοχῆς τῆς ἀπασχολήσεως ὑπὲρ τῶν ἀνδρῶν. Τοῦτο ἐμφαίνεται κατ'ἐξοχὴν εἰς τοὺς κλάδους τῆς καπνοβιομηχανίας, τῆς ὑφαντουργίας, τῆς κατασκευῆς εἰδῶν ἐνδύσεως καὶ ὑποδήσεως, τῆς χαρτοβιομηχανίας, τῆς βασικῆς μεταλλουργίας καὶ τῆς κατασκευῆς εἰδῶν ἐφαρμογῆς ἠλεκτρισμοῦ.

Εἰς τὸ Διάγραμμα 9 δίδεται μία γραφικὴ ἀπεικόνισις τῆς κατανομῆς τῆς ἀπασχολήσεως κατὰ φῦλον ἐντὸς τῶν καθ'ἑκάστην κλάδων δραστηριότητος, συμφώνως πρὸς τὰ σχετικὰ στοιχεῖα ἐκ τῶν ἀπογραφῶν τῶν ἐτῶν 1930 καὶ 1969. Ἡ εἰς τὸ διάγραμμα παραστατικὴ σύγκρισις τῶν ποσοστῶν συμμετοχῆς ἀρρένων καὶ θηλέων καθιστᾷ πλέον εὐχερῆ τὴν ἐντόπισιν τῶν μεταβολῶν ὡς πρὸς τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦτο καὶ ἐπιτρέπει τὴν διερεύνησιν τοῦ φαινομένου ἐν τῷ χρόνῳ.

Πίναξ 30. Ποσοστιαία κατανομή τῆς ἀπασχολήσεως κατά φῦλον καί κατά κλάδους κατά τά ἔτη 1930 καί 1969.

	Κλάδοι βιομηχανίας	Ἄνδρες		Θήλεις	
		1930	1969	1930	1969
2 - 5	Σύνολον	67,4	76,2	32,6	23,8
20+21	Βιομηχανία τροφῆς-ποτῶν	80,7	71,2	19,3	28,8
22	Καπνοβιομηχανία	37,7	55,8	62,3	44,2
23	Ὑφαντικαί	21,9	40,2	78,1	59,8
24	Ἐνδύσεως-ὑποδήσεως	40,0	64,6	60,0	35,4
25+26	Ξύλου καί φελλοῦ - Ἐπιπλοποιία	95,2	94,9	4,8	5,1
27+28	Χαρτοβιομηχανία καί ἐκτυπώσεις-ἐκδόσεις	62,3	74,6	37,7	25,4
29	Δέρματος	95,1	80,2	4,9	19,8
30+31+32	Προϊόντα ἐξ ἐλαστικοῦ καί πλαστ.ὕλης-Χημικαί βιομηχανίαι-Ἐπεξεργασία πετρελαίου καί ἄνθρακος	74,9	71,7	25,1	28,3
33	Προϊόντα ἐκ μή μεταλλικῶν ὀρυκτῶν	88,7	88,1	11,3	11,9
34	Βασικαί μεταλλουργικαί	89,3	96,0	10,7	4,0
35+36	Μεταλλικά προϊόντα,μηχαναί καί συσκευαί, πλήν ἠλεκτρικῶν	96,5	93,1	3,5	6,9
37+38+39	Ἠλεκτρικά εἴδη-μεταφορικά μέσα, λοιπαί βιομηχανίαι	70,5	90,5	29,5	9,5

Πηγή: Ἀποτελέσματα ἀπογραφῶν καταστημάτων τῶν ἐτῶν 1930 καί 1969.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 9

ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΕΩΣ ΚΑΤΑ ΦΥΛΟΝ ΚΑΙ ΚΛΑΔΟΥΣ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1930 Κ 1969

1930 : ΑΡΡΕΝΕΣ ΘΗΛΕΙΣ 1969 : ΑΡΡΕΝΕΣ ΘΗΛΕΙΣ

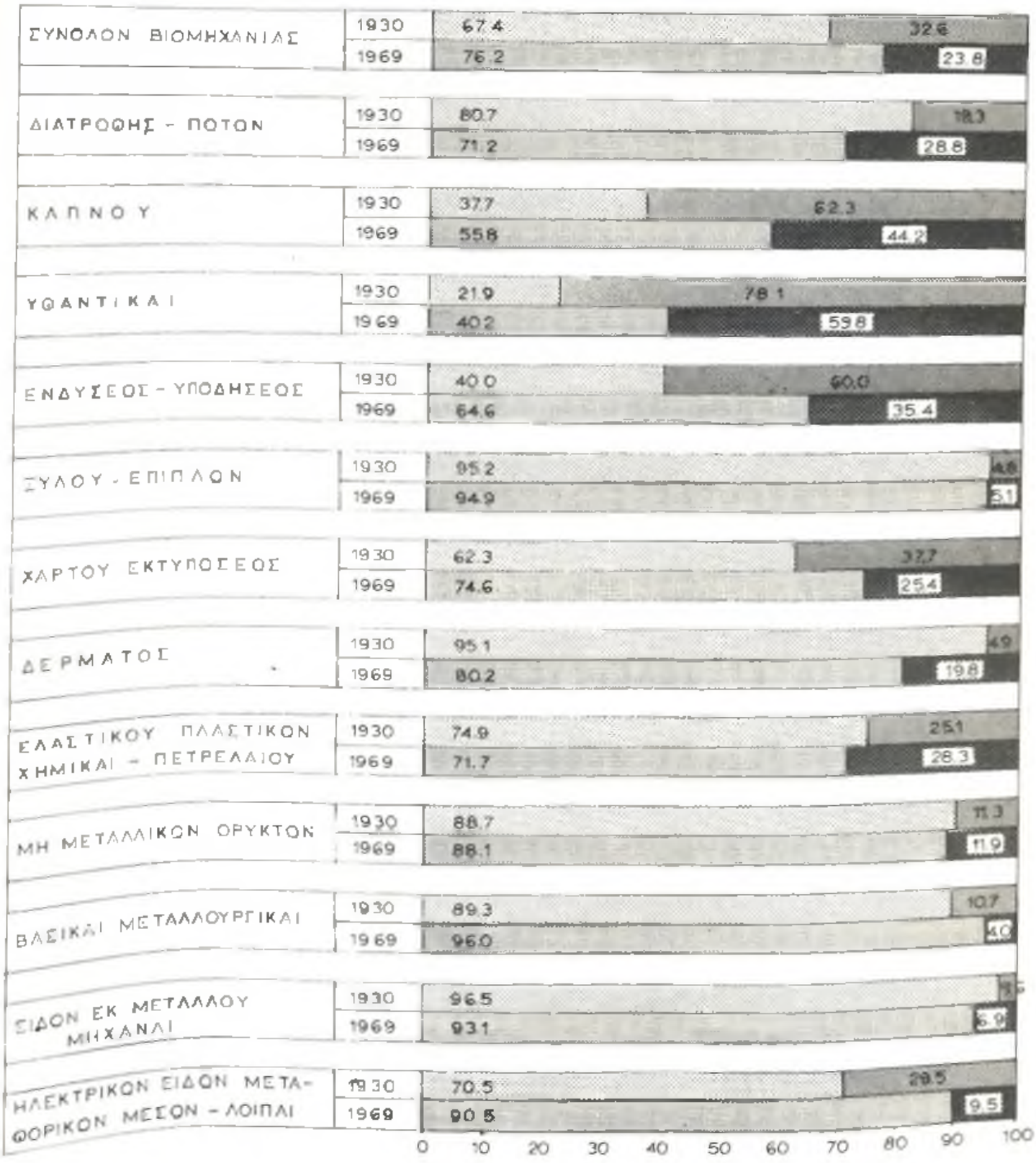

Ἡ κατά τάξεις μεγέθους τῶν καταστημάτων δημιουργουμένη προστιθεμένη ἀξία

Σημαντικόν ἐνδιαφέρον ἐξ ἄλλου ἐμφανίζει ἡ μελέτη τῆς ἐξελίξεως τῆς μεταποιητικῆς δραστηριότητος κατά τήν τελευταίαν περίοδον τῶν ἐτῶν 1959-1970, διά τήν ὁποίαν ὑφίστανται στοιχεῖα περί τῆς πραγματοποιηθείσης ὑπό τοῦ κλάδου τούτου προστιθεμένης ἀξίας μέ διαχωρισμόν τῶν καταστημάτων κατά τάξεις μεγέθους ἀπασχολήσεως. Ἡ κατά μέγεθος ἀπασχολήσεως κατανομή τῶν μεταποιητικῶν μονάδων καί ἡ ἀντίστοιχος πραγματοποιουμένη ἀπασχόλησις καί προστιθεμένη ἀξία δίδεται κατά πέντε τάξεις μεγέθους ἀπασχολήσεως εἰς τόν πίνακα 39, εἰς ποσοστά ἐπί τοῖς ἑκατόν ἐπί τοῦ συνόλου.

Ἐκ τῶν εἰς τόν πίνακα τοῦτον περιλαμβανομένων ποσοστῶν καταφαίνεται, ὅτι τά μικροῦ μεγέθους καταστήματα ἀπασχολοῦν μεγαλύτερον ποσοστόν ἐργαζομένων, ἔναντι τῆς πραγματοποιουμένης ἀντιστοίχως παρ'αὐτῶν προστιθεμένης ἀξίας. Ἐμφανίζεται ἐπίσης μία τάσις περαιτέρω συγκεντρώσεως, διά τῆς αὐξήσεως κατά τήν διάρκειαν τῶν ἐτῶν 1959-1970, σταθερῶς κατ'ἔτος, τοῦ ποσοστοῦ συμμετοχῆς τῆς μείζονος βιομηχανίας. Ἡ μεταβολή ἀνερχομένη συνολικῶς εἰς ποσοστόν 11% ἐντός τοῦ σχετικῶς βραχέως τούτου χρονικοῦ διαστήματος εἶναι σημαντική. Εἰς τό διάγραμμα 10 δίδεται παραστατικῶς ἡ σχέσις τῆς συμμετοχῆς τοῦ ἀριθμοῦ ἀπασχολουμένων καί τῆς προστιθεμένης ἀξίας κατά τά ἔτη 1963 καί 1970, κατά τάς πέντε προαναφερθείσας τάξεις μεγέθους, διά τό σύνολον τῆς μεταποιητικῆς δραστηριότητος τῆς Χώρας. Ἡ σχηματική παρουσίασις τοῦ φαινομένου καταδεικνύει τήν ἀντίστροφον σχέσιν τοῦ μεγέθους τῆς ἀπασχολήσεως πρός τήν προστιθεμένην ἀξίαν.

Εἰς τόν πίνακα 40 περιλαμβάνονται στοιχεῖα ἐπί τῆς συμμετοχῆς τῆς μείζονος βιομηχανίας εἰς τήν συνολικήν πραγματοποιουμένην προστιθεμένην ἀξίαν κατά τά ἔτη 1959, 1963 καί 1969, εἰς ποσοστά. Εἰς ποσοστά ἐπίσης δίδεται καί ἡ συμμετοχή εἰς τήν ἀπασχόλησιν. Ἐκ τῶν δεδομένων τούτων ἐξάγεται, ὅτι ἡ συμμετοχή τῆς μείζονος βιομηχανίας εἰς τήν συνολικήν προστιθεμένην ἀξίαν ἀνήρχετο κατά τό ἔτος 1959 εἰς 66,8% καί κατά τό ἔτος 1969 εἰς τό 75,9%. Ἡ συμμετοχή τῆς ἀπασχολήσεως ἀντιπροσωπεύουσα τό 44,8% τοῦ συνόλου διά τό ἔτος 1959, ἀνῆλθε μόλις εἰς τό 47,4% κατά τό ἔτος 1969.

Πίναξ 39. Ποσοστιαία κατανομή του αριθμού των καταστημάτων, των απασχολουμένων και της πραγματοποιηθείσης προστιθεμένης αξίας κατά τάξεις μεγέθους, διά τά έτη 1959 και 1963 - 1970

Τάξεις μεγέθους άτομα:	Αριθμός καταστημάτων								
	1959	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970
0 - 5	94,5	87,8	87,7	87,6	87,4	87,3	87,2	87,4	87,4
6 - 9		7,5	7,4	7,4	7,4	7,4	7,4	7,3	7,7
Μικρά βιομηχανία	94,5	95,3	95,1	95,0	94,8	94,7	94,6	94,7	95,1
10 - 19	3,3	2,7	2,8	2,9	3,0	3,2	3,2	3,1	2,7
20 - 29		0,8	0,8	0,8	0,9	0,8	0,9	0,9	0,9
30 και άνω	2,2	1,2	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3
Μείζων βιομηχανία	5,5	4,7	4,9	5,0	5,2	5,3	5,4	5,3	4,9
Σ ύ ν ο λ ο ν	100,-	100,-	100,-	100,-	100,-	100,-	100,-	100,-	100,-

Τάξεις μεγέθους άτομα:	Αριθμός απασχολουμένων								
	1959	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970
0 - 5	55,2	43,1	44,1	42,0	40,6	41,5	41,5	41,5	38,5
6 - 9		11,8	11,8	11,8	11,8	11,5	11,5	11,1	11,3
Μικρά βιομηχανία	55,2	54,9	55,9	53,8	52,4	53,0	53,0	52,6	49,8
10 - 19	8,9	9,0	9,0	9,7	10,0	10,4	10,7	10,7	8,9
20 - 29		4,6	4,4	4,6	4,8	4,8	4,9	4,9	5,2
30 και άνω	35,9	31,5	30,7	31,9	32,8	31,8	31,4	31,8	36,1
Μείζων βιομηχανία	44,8	45,1	44,1	46,2	47,6	47,0	47,0	47,4	50,2
Σ ύ ν ο λ ο ν	100,-	100,-	100,-	100,-	100,-	100,-	100,-	100,-	100,-

Τάξεις μεγέθους άτομα:	Προστιθεμένη αξία								
	1959	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970
0 - 5	33,3	19,2	20,0	17,3	16,2	17,0	17,1	15,2	15,1
6 - 9		9,2	9,6	8,5	9,0	8,9	8,8	8,4	7,2
Μικρά βιομηχανία	33,3	28,4	29,6	26,3	25,2	25,9	25,9	23,6	22,3
10 - 19	9,1	9,4	9,0	9,8	9,5	10,5	10,8	11,1	8,2
20 - 29		5,8	5,5	5,6	5,5	5,4	5,6	5,5	5,9
30 και άνω	57,6	56,4	55,9	58,3	59,8	58,2	57,7	59,8	63,6
Μείζων βιομηχανία	66,7	71,6	70,4	73,7	74,8	74,1	74,1	76,4	77,7
Σ ύ ν ο λ ο ν	100,-	100,-	100,-	100,-	100,-	100,-	100,-	100,-	100,-

Πηγή: Αποτελέσματα των αντιστοίχων ετησίων βιομηχανικών έρευνών.

Πίναξ 40 Συμμετοχή τῆς μείζονος καί τῆς μικρᾶς βιομηχανίας εἰς τήν ἀπασχόλησιν καί τήν προστιθεμένην ἀξίαν κατά τά ἔτη 1959, 1963 καί 1969.

	Ἀπασχόλησις			Προστιθεμένη ἀξία		
	1959	1963	1969	1959	1963	1969
Μείζων βιομηχανία	44,8	45,1	47,4	66,8	71,6	75,9
Μικρά βιομηχανία	55,2	54,9	52,6	33,2	28,4	24,1
Σύνολον βιομηχανίας	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Πηγή: ΚΣΥΕ, Ἀποτελέσματα ἐτησίων βιομηχανικῶν ἐρευνῶν τῶν ἐτῶν 1959, 1963, 1969.

Βαρεῖα Βιομηχανία

Πίναξ 41. Συμμετοχή τῆς μείζονος καί τῆς μικρᾶς βιομηχανίας εἰς τους κλάδους τῆς βαρείας βιομηχανίας ἐξ ἐπόψεως ἀπασχολήσεως καί προστιθεμένης ἀξίας κατά τά ἔτη 1959, 1963 καί 1969.

	Ἀπασχόλησις			Προστιθεμένη ἀξία		
	1959	1963	1969	1959	1963	1969
Μείζων βιομηχανία	51,6	52,6	56,9	74,2	80,3	87,1
Μικρά βιομηχανία	48,4	47,4	43,1	25,8	19,7	12,9
Σύνολον βαρείας βιομηχανίας	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Πηγή: ΚΣΥΕ, Ἀποτελέσματα ἐτησίων βιομηχανικῶν ἐρευνῶν τῶν ἐτῶν 1959, 1963 καί 1969.

Ἐλαφρά Βιομηχανία

Πίναξ 42. Συμμετοχή τῆς μείζονος καί τῆς μικρᾶς βιομηχανίας εἰς τους κλάδους τῆς ἐλαφρᾶς βιομηχανίας ἐξ ἐπόψεως ἀπασχολήσεως καί προστιθεμένης ἀξίας κατά τά ἔτη 1959, 1963 καί 1969.

	Ἀπασχόλησις			Προστιθεμένη ἀξία		
	1959	1963	1969	1959	1963	1969
Μείζων βιομηχανία	42,3	41,5	42,3	63,4	65,3	67,4
Μικρά βιομηχανία	57,7	58,5	57,7	36,6	34,7	32,6
Σύνολον ἐλαφρᾶς βιομηχανίας	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Πηγή: ΚΣΥΕ: Ἀποτελέσματα ἐτησίων βιομηχανικῶν ἐρευνῶν τῶν ἐτῶν 1959, 1963, 1969.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 10

ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΑΡΙΘΜΟΥ ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ Κ ΠΡΟΣΤΙΘΕΜΕΝΗΣ ΑΞΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΑΞΕΙΣ ΜΕΓΕΘΟΥΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΕΩΣ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1963 Κ 1970

ΤΑΞΕΙΣ ΜΕΓΕΘΟΥΣ: 0 – 5 | 6 – 9 | 10 – 19 | 20 – =

α) 1963

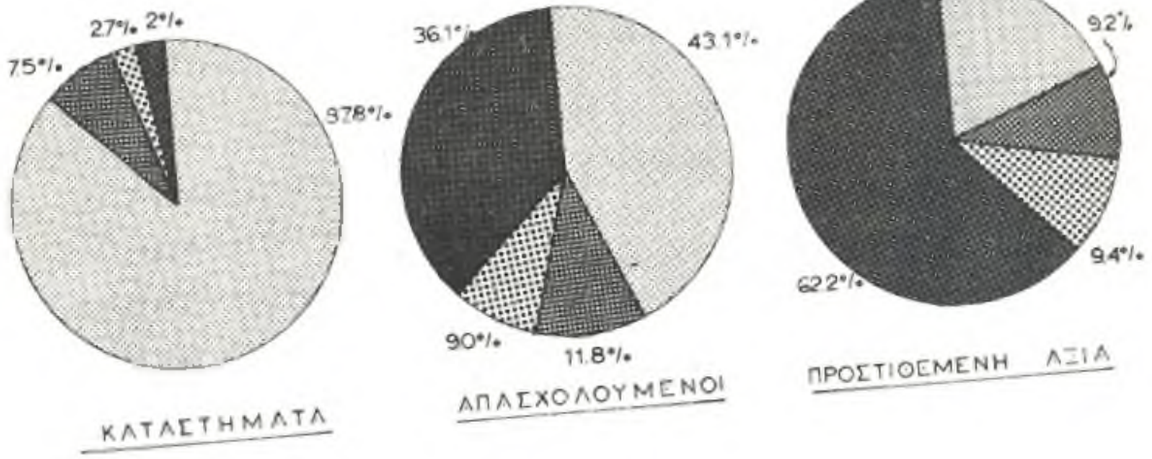

Β) 1970

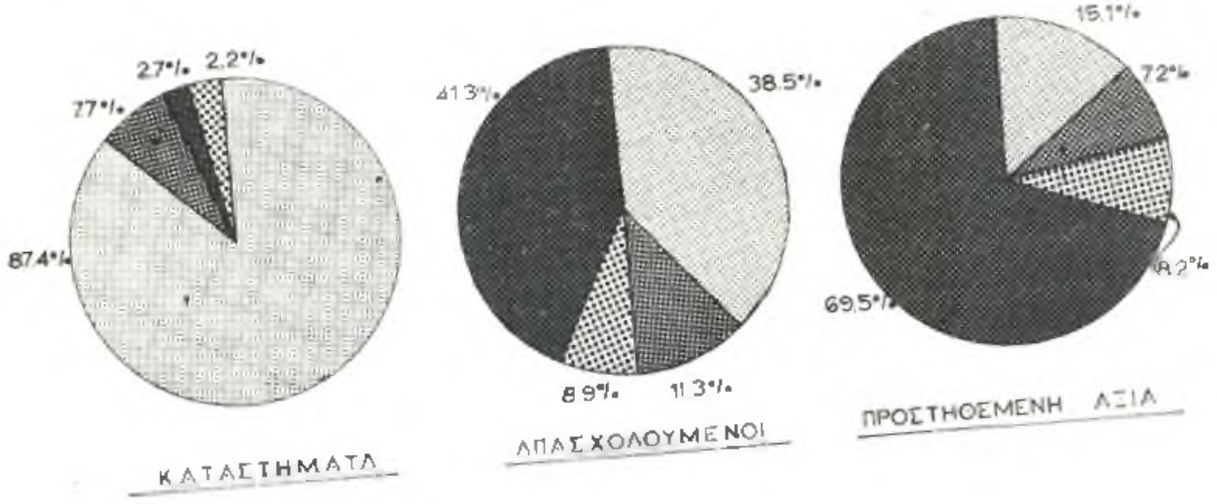

Ἡ μικρά αὔτη αὔξησις τῆς συμμετοχῆς τῆς ἀπασχολήσεως ἔναντι τῆς σχετικῶς ὑψηλῆς μεταβολῆς τῆς προστιθεμένης ἀξίας δέον νά ἀποδοθῇ εἰς τήν αὔξησιν τῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας εἰς τά μεγαλύτερα καταστήματα.

Εἰς τήν κατά κλάδους ἀνάλυσιν τοῦ ἀνωτέρω πίνακος δυνάμεθα νά παρατηρήσωμεν ἰδιαιτέρως σημαντικάς μεταβολάς εἰς τήν ὁμάδα τῶν κλάδων τῆς βαρείας βιομηχανίας (στοιχεῖα πίνακος 41) ἐνῷ ἡ ὁμάς τῶν κλάδων τῆς ἐλαφρᾶς (στοιχεῖα πίνακος 42) ἐμφανίζει μικροτέρας διαφοροποιήσεις.

Ἐκ τῶν μεγεθῶν τῶν ἐν λόγῳ δύο πινάκων καταφαίνεται, ὅτι αἱ ἐξελίξεις ἐντός τῶν δύο διακεκριμένων τούτων ὁμάδων κλάδων εἶναι ἔτι ἐντονώτεραι καταδεικνύουσαι, ὅτι ἡ γενική τάσις αὐξήσεως τῆς προστιθεμένης ἀξίας εἰς τό σύνολον τῆς μεταποιήσεως διά τά μεγάλα καταστήματα ὀφείλεται βασικῶς, ὅπως ἤδη διεφάνη καί ἐκ τῶν προαναφερθέντων, εἰς τήν σοβαράν αὔξησιν συμμετοχῆς τῶν μεγάλων καταστημάτων τῆς βαρείας ἰδίᾳ βιομηχανίας.

Κεφ. 4. Η ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΜΟΙΒΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ἡ ἐξέλιξις τῆς ἀπασχολήσεως εἰς τήν βιομηχανίαν

Ἡ διερεύνησις τῶν μεταβολῶν τῆς ἀπασχολήσεως τόσον ὅσον ἀφορᾶ εἰς τό συνολικόν μέγεθος ὅσον καί εἰς τήν σύνθεσιν αὐτῆς ἐνέχει ἰδιαιτέραν σπουδαιότητα. Διά τήν περίοδον τῶν ὑπ'ὄψιν πεντήκοντα ἐτῶν (1920-1971) τά στατιστικά στοιχεῖα δέν εἶναι ἐπαρκῆ διά μίαν εἰς βάθος ἀνάλυσιν, ἐπιτρέπουν ὅμως ταῦτα τήν διαμόρφωσιν μιᾶς γενικῆς εἰκόνος περί τῆς ἐξελίξεως τῆς ἀπασχολήσεως εἰς τόν κλάδον τῆς μεταποιήσεως ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς ὅλης ἐθνικῆς οἰκονομίας.

Ἡ σχέσις ἀπασχολουμένων εἰς τήν μεταποίησιν πρός τόν συνολικόν ἑλληνικόν πληθυσμόν ἀποτελεῖ μίαν παράμετρον ἐπιτρέπουσαν τήν ἐξαγωγήν χρησίμων συμπερασμάτων. Εἰς τόν πίνακα 43 περιλαμβάνονται στοιχεῖα περί τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ καί τοῦ πληθυσμοῦ τῶν παραγωγικῶν ἡλικιῶν (15-64 ἐτῶν), ὡς καί ἀνάλογα στοιχεῖα ἐκ τῶν ἀπογραφῶν βιομηχανίας-βιοτεχνίας

Πίναξ 43. Σύγκρισις συνολικοῦ πληθυσμοῦ καί πληθυσμοῦ παραγωγικῶν ἡλικιῶν πρός τόν ἀριθμόν βιομηχανικῶν καταστημάτων καί τῶν εἰς αὐτά ἀπασχολουμένων κατά τά ἔτη 1920-1969.

Ἔτη	Συνολικός Πληθυσμός (α)	Πληθυσμός παραγωγικῶν ἡλικιῶν (β)	Πυκνότης πληθυσμοῦ κάτοικοι ἀνά Τ.Χ/Μ.	Ἀριθμός βιομηχανικῶν καί βιοτεχνικῶν καταστημάτων (γ)	Ἀριθμός ἀπασχολουμένων εἰς τήν βιομηχανίαν-βιοτεχνίαν (γ)	ΔΕΙΚΤΑΙ: Πληθυσμοῦ	Παραγωγικοῦ πληθυσμοῦ	Καταστημάτων	Ἀπασχολουμένων	ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΑΝΑ: Κατάστημα	Ἀπασχολοῦμενον	Παραγωγικά ἄτομα κατ' ἀπασχολούμενον εἰς τήν βιομηχανίαν-βιοτεχνίαν
1920	5.007.500	2.207.000	38,7	33,385	143.977	100	100	100	100	150	35	15
1930	6.367.149	2.836.000*	49,3	65.404	195.106	127	128	196	136	97	33	15
1940	7.318.915	3.391.000	56,6	65.806	...	146	154	197	...	111	...	...
1951	7.646.402	3.624.000	58.0	81.417	296.169	153	164	244	206	94	26	12
1958	8.173.129	5.380.000	61,9	109.236	441.092	163	244	327	306	75	19	12
1963	8.479.625	5.568.000	64,3	122,332	493.596	169	252	366	343	69	17	11
1969	8.772.764	5.742.000	66,5	124.651	526.498	175	260	373	366	70	17	11

* Τά στοιχεῖα ἀναφέρονται εἰς τό ἔτος 1928.

Πηγή: α) Πληθυσμοῦ: Στατιστική Ἐπετηρίς τῆς Ἑλλάδος 1971 πίναξ II-3
β) Πληθυσμοῦ: "Δημογραφική Ἐξέλιξις τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος, 1821-1985" ὑπό Γεωργίου Σιάμπου, Ἀθῆναι, 1973 (ὑπό δημοσίευσιν).
γ) Καταστημάτων καί ἀπασχολήσεως: ἀντίστοιχα δημοσιεύματα ἀπογραφῶν καταστημάτων τῶν ἐτῶν 1920, 1930, 1958, 1963, 1969. Διά τό ἔτος 1940 ἀποτελέσματα εἰδικῆς ἐπεξεργασίας (χειρόγραφοι πίνακες). Διά τό ἔτος 1951 "Συνοπτική Στατιστική Ἐπετηρίς τῆς Ἑλλάδος 1954, πίναξ 35.

Σημ: Ἡ ἀπασχόλησις ἀναφέρεται εἰς τήν ὑφισταμένην κατά τήν ἡμέραν τῆς ἀπογραφῆς τοιαύτην.

διά τά ἔτη 1920, 1930, 1940, 1951, 1958, 1963 καί 1969. Ἡ ἀντιπαράθεσις τῶν στοιχείων τούτων μετά τῶν ἀντιστοίχων δεικτῶν καί σχέσεων παρέχει τήν εὐχέρειαν συγκρίσεως τοῦ αὐτοῦ ἐδαφικοῦ χώρου[1] μέ τάς ἀντιστοίχους πληθυσμιακάς ἐξελίξεις. Εἰς τόν πίνακα ἐμφανίζεται μία παράλληλος πρός τήν κίνησιν τοῦ πληθυσμοῦ αὔξησις τῶν ἀντιστοίχων μεγεθῶν ἀριθμοῦ καταστημάτων καί ἀπασχολουμένων. Ἡ ὁμόρροπος αὕτη τάσις εἶναι εὐεξήγητος ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἡ ἑλληνική μεταποιητική δραστηριότης εὑρίσκεται εἰσέτι κατεσπαρμένη εἰς μέγαν ἀριθμόν, βιοτεχνικοῦ τύπου, καταστημάτων τά ὁποῖα προσανατολίζονται βασικῶς πρός τήν κατανάλωσιν.

Ἡ ἐξέλιξις τῶν ὑπό παρατήρησιν μεγεθῶν ἐκφραζομένη εἰς δείκτας: α) συνολικοῦ πληθυσμοῦ, β) παραγωγικοῦ πληθυσμοῦ, γ) βιομηχανικῶν καί βιοτεχνικῶν καταστημάτων καί δ) ἀπασχολουμένων εἰς αὐτά ἀτόμων παρέχει ἐναργῆ εἰκόνα τοῦ ὑπό ἐξέτασιν φαινομένου. Καί τά τέσσαρα ὑπό μελέτην στοιχεῖα ἐμφανίζουν ὁμόρροπον αὔξησιν, ἡ ὁποία εἶναι ἰδιαιτέρως ἔντονος εἰς τόν ἀριθμόν τῶν καταστημάτων ὡς καί τῶν εἰς ταῦτα ἀπασχολουμένων ἀτόμων. Ἡ ταυτόχρονος μείωσις τῆς σχέσεως τῶν παραγωγικῶν προσώπων πρός ταῦς εἰς τήν βιομηχανίαν ἀπασχολουμένους εἶναι ἐπίσης μία σοβαρά ἔνδειξις τῆς βραδείας μέν ἀλλά σταθερᾶς μεταβολῆς εἰς τήν σύνθεσιν τῆς ἀπασχολήσεως ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ κλάδου τῆς μεταποιήσεως.

Εἰς τόν πίνακα 44 παρατίθενται τά στοιχεῖα ἀπασχολήσεως εἰς τήν βιομηχανίαν καί τήν βιοτεχνίαν, ὡς ταῦτα προκύπτουν ἐκ τῶν ἀπογραφῶν καταστημάτων τῶν ἐτῶν 1920, 1930, 1951,1958,1963 καί 1969, ὡς καί ὁ ὑπολογιζόμενος πληθυσμός κατά τά μέσα τῶν αὐτῶν ἐτῶν.Αἱ ἐκ τῆς ἀντιπαραβολῆς τῶν δύο ταύτων μεγεθῶν προκύπτουσαι σχέσεις τόσον τοῦ ἀριθμοῦ ἀτόμων τοῦ πληθυσμοῦ πρός ἀπασχολούμενον εἰς τήν βιομηχανίαν, ὅσον καί τοῦ ποσοστοῦ τοῦ ἀπασχολουμένου πληθυσμοῦ εἰς αὐτήν, δεικνύουν μίαν αὔξησιν τῆς ἀπασχολή-

---

(1) Μεταβολαί εἰς τήν γεωγραφικήν ἔκτασιν τῆς Ἑλλάδος ὑφίστανται μόνον μεταξύ τῶν ἀπογραφῶν τῶν ἐτῶν 1920 καί 1930 καί 1940 καί 1951. Αὗται ἐπέφεραν κατά μέν τήν πρώτην περίπτωσιν αὔξησιν τῆς ἐκτάσεως, ἐκ 2281 τ.χλμ. κατά δέ τήν δευτέραν αὔξησιν ἐκ 2705 τ.χλμ. Αἱ ἐκ τῶν ἐδαφικῶν τούτων ἐκτάσεων πληθυσμιακαί μεταβολαί δέν εἶναι σημαντικαί καί ἐν πάσῃ περιπτώσει δέν διαταράσσουν τήν ἐπιχειρουμένην σύγκρισιν.

σεως ἐν σχέσει πρός τόν συνολικόν πληθυσμόν. Ὡς εἶχεν ἀναπτυχθῆ εἰς τό πρῶτον μέρος τῆς παρούσης μελέτης, τό ἀντίστοιχον ποσοστόν ἀπασχολήσεως διά τό ἔτος 1838 ἦτο 2%, ἀνελθόν εἰς 2,7% διά τό ἔτος 1879. Δεδομένου ὅτι τοῦτο κατά τό ἔτος 1920 ἦγγισε τό 3% καί κατά τό 1969 ἀνῆλθεν εἰς 6%, καταφαίνεται ἡ ἐκτεθοῦσα εἰς τήν σύνθεσιν τῆς ἀπασχολήσεως μεταβολή.

Πίναξ 44. Ποσοστόν τοῦ πληθυσμοῦ ἀπασχολουμένων εἰς τήν βιομηχανίαν-βιοτεχνίαν κατά τά ἔτη: 1920, 1930, 1951, 1958, 1963 καί 1969.

Ἔτη	Ὑπολογιζόμενος πληθυσμός (*)	Ἀπασχόλησις εἰς τήν βιομηχανίαν(**)	Ἀριθμός ἀτόμων ἀνά ἀπασχολούμενον	Ποσοστόν τοῦ πληθυσμοῦ ἀπασχολουμένων εἰς τήν βιομηχανίαν
1920	5.007.500	143.977	34,8	2,9
1930	6.367.149	195.106	32,6	3,1
1951	7.646.402	296.169	25,8	3,9
1958	8.173.129	441.092	18,5	5,4
1963	8.479.625	493.596	17,2	5,8
1969	8.772.764	526.498	16,7	6,0

(*) Κατά τό μέσον τοῦ ἔτους

(**) Ἀπασχόλησις κατά τήν ἡμέραν τῆς ἀπογραφῆς διά τά ἔτη 1920, 1930, 1951, 1958. Μέση ἐτησία ἀπασχόλησις διά τά ἔτη 1963 καί 1969.

Παρεμφερῆ στοιχεῖα δίδονται εἰς τόν πίνακα 45 εἰς τόν ὁποῖον ἐμφανίζεται ἡ κατανομή τοῦ οἰκονομικῶς ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ μεταξύ τῶν κλάδων τῆς γεωργίας-κτηνοτροφίας-ἁλιείας, τῆς μεταποιήσεως καί τῶν λοιπῶν κλάδων διά τήν χρονικήν περίοδον τῶν ἐτῶν 1920-1961. Σημειοῦται ὅτι εἰς τόν ἐνεργόν πληθυσμόν τῆς μεταποιήσεως περιλαμβάνονται καί οἱ εἰς τάς οἰκοτεχνίας ἀπασχολούμενοι.

Πίναξ 45. Ἐνεργός πληθυσμός κατά κλάδους συμφώνως πρός τά ἀποτελέσματα τῶν ἀπογραφῶν πληθυσμοῦ 1920,1928,1951 καί 1961.*

Κ Λ Α Δ Ο Ι	1920	1928	1951	1961
Γεωργία -κτηνατροφία	926.314	1.475.641	1.851.346	1.960.061
Ποσοστόν %	57,5	61,1	58,8	55,7
Μεταποίησις	293.210	429.831	541.817	683.202
Ποσοστόν %	18,2	17,8	17,2	19,4
Λοιποί κλάδοι	390.762	509.606	755.832	873.846
Ποσοστόν %	24,3	21,1	24,0	24,9
Σ ύ ν ο λ ο ν	1.733.677	2.603.553	3.324.437	3.638.601
Ἐξ ὧν μή δηλώσαντες	123.391	188.475	175.442	121.492

Πηγή: Ε. Μακρῆ "Ὁ οἰκονομικῶς ἐνεργός πληθυσμός τῆς Ἑλλάδος καί ἡ ἀπασχόλησις αὐτοῦ (1821-1971)" σελ.207, Ἔκδοσις ΕΚΚΕ "Στατιστικαί Μελέται" 1972.

* Τά ποσοστά συμμετοχῆς ἀφοροῦν μόνον εἰς τούς δηλώσαντας κλάδον οἰκονομικῆς δραστηριότητος.

Ἐκ τῆς εἰς τόν ἐν λόγῳ πίνακα διδομένης κατανομῆς τῶν οἰκονομικῶς ἐνεργῶν κατά κλάδους δραστηριότητος καθίσταται ἐμφανής ἡ προοδευτική μεταστροφή τῆς συνθέσεως τῶν ἀπασχολουμένων διά τῆς μειώσεως τοῦ ποσοστοῦ τῶν εἰς τήν γεωργίαν καί τήν κτηνοτροφίαν ἀπασχολουμένων ἐπ'ὠφελείᾳ τῶν κλάδων τῆς μεταποιήσεως κάί ἰδίᾳ τῶν ὑπηρεσιῶν.

Ἀπό τοῦ ἔτους 1962 καί ἐντεῦθεν ἡ ἀπασχόλησις εἰς τήν βιομηχανίαν παρακολουθεῖται δι'εἰδικῆς δειγματοληπτικῆς ἐρεύνης ὑπό τῆς ΕΣΥΕ. Συμφώνως πρός τά σχετικά ἀποτελέσματα τά ὁποῖα δίδονται κατά μῆνα καί διά τά ἔτη 1962-1972 εἰς τόν πίνακα 11 τοῦ Παραρτήματος ἡ ἐξέλιξις τῆς ἀπασχο-

λήσεως μέ βάσιν τόν μήνα Νοέμβριον τοῦ 1962=100 ἦτο σχετικῶς σταθερά μέν κατά τά ἔτη 1962-1968, κυμανθεῖσα μεταξύ τοῦ 91,9 καί τοῦ 104,8, ἐντάνως δέ ἀνοδική κατά τήν περίοδον τῶν ἐτῶν ἀπό τοῦ 1969 καί ἐντεῦθεν. Σημειοῦται ὅτι κατά τό ἔτος 1969 ὁ δείκτης ἀνῆλθεν εἰς τό 107,3 καί κατά τό ἔτος 1972 εἰς τό 123,7. Ἐπραγματοποίησεν οὕτω αὔξησιν κατά 16% περίπου ἐντός τῆς περιόδου τῶν ἕνδεκα αὐτῶν ἐτῶν.

Ἡ ἀμοιβή τῆς ἐργασίας

Ἡ ἀμοιβή τῆς ἐργασίας ἀποτελοῦσα σημαντικόν στοιχεῖον τῆς βιομηχανικῆς δραστηριότητος ἐπιβάλλεται νά ἐξετασθῇ ἐπίσης ἐνταῦθα, βάσει τῶν ὑφισταμένων στατιστικῶν πληροφοριῶν. Ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἐτησίων στατιστικῶν ἐρευνῶν τῶν ἐτῶν 1959, 1963 καί 1969 δίδονται εἰς τόν πίνακα 46 οἱ ὑπολογιζόμενοι μέσοι ἐτήσιοι μισθοί καί τά μέσα ἐτήσια ἡμερομίσθια κατά κλάδους διά τά ἔτη ταῦτα. Τά εἰς τόν πίνακα 46 ἐμφανιζόμενα μεγέθη δεικνύουν μίαν γενικήν τάσιν αὐξήσεως τόσον τῶν μισθῶν ὅσον καί τῶν ἡμερομισθίων. Αἱ αὐξήσεις εἰς τινας κλάδους ἰδίᾳ μεταξύ τῶν ἐτῶν 1959 καί 1969 εἶναι λίαν ὑψηλαί ὑπερβαίνουσαι πολλάκις τό διπλάσιον τῆς ἀντιστοίχου ἀμοιβῆς τοῦ ἔτους 1959.

Λαμβανομένης ὑπ'ὄψιν τῆς σχετικῆς σταθερότητος τῆς ἀγοραστικῆς ἀξίας τῆς δραχμῆς καί ἐν πάσῃ περιπτώσει τῆς μικρᾶς ὑφιστικῆς τάσεως τοῦ κόστους ζωῆς κατά τήν περίοδον ταύτην[1] διαφαίνεται μία βελτίωσις τῶν ἀποδοχῶν τῶν εἰς τήν βιομηχανίαν ἐργαζομένων μισθωτῶν. Ἐξ ἐπόψεως ὕψους τῶν ἀποδοχῶν τῶν μισθωτῶν κατά κλάδον, τήν πρώτην θέσιν κατέχουν οἱ ἐργαζόμενοι εἰς τόν κλάδον τῶν βασικῶν μεταλλουργικῶν ἐπιχειρήσεων ἀμέσως δέ μετά οἱ ἐργαζόμενοι εἰς τάς ἐπιχειρήσεις ἐπεξεργασίας πετρελαίου καί ἄνθρακος. Ἡ αὐτή σειρά ἐπιπέδων ἐμφανίζεται καί εἰς τούς ἡμερομισθίους.

Ἡ κατά φύλον ἐξέλιξις τῶν μισθῶν καί ἡμερομισθίων ἐμπεριέχει ἐπίσης ἐνδιαφέρον. Συμφώνως πρός τά δεδομένα τῆς διεξαγομένης ὑπό τῆς ΕΣΥΕ τριμηνιαίας ἐρεύνης ἀμοιβῆς ἐργασίας εἰς τήν βιομηχανίαν, τῆς ὁποίας τά ἀποτελέσματα διά τά ἔτη 1965-1971 δίδονται εἰς τούς πίνακας 12 καί 13

(1) Γενικός δείκτης τιμῶν καταναλωτοῦ 1959: 100,7, 1963:106,9, 1969: 121,9 (91 σελ. 342)

Πίναξ 46. Μέσος ἐτήσιος μισθός καί μέσον ἐτήσιον ἡμερομίσθιον κατά κλάδον διά τήν μεῖζονα βιομηχανίαν κατά τά ἔτη 1959, 1963 καί 1969.

Εἰς χιλ. δραχμάς

	Κλάδοι βιομηχανίας	Μέσος ἐτήσιος μισθός			Μέσον ἐτήσιον ἡμερομίσθιον		
		1959	1963	1969	1959	1963	1969
2/3	Σ ύ ν ο λ ο ν	39,81	49,51	80,20	16,99	21,26	38,88
20	Εἴδη διατροφῆς ἐκτός ποτῶν	39,31	41,27	69,06	15,06	19,78	33,89
21	Βιομηχανία ποτῶν	48,81	53,03	77,12	19,24	24,48	41,02
22	Καπνοβιομηχανία	50,22	58,99	90,19	14,24	17,93	34,88
23	Ὑφαντικαί βιομηχανίαι	42,37	50,49	81,19	15,25	19,38	37,52
24	Ὑποδηματοποιία καί ραπτική ὑφασμάτων	22,62	32,52	55,44	16,01	16,57	31,62
25	Βιομηχανία ξύλου καί φελλοῦ	24,03	34,36	61,00	15,60	17,80	31,96
26	Ἐπιπλοποιία	34,39	37,43	63,09	15,59	19,52	34,96
27	Χαρτοβιομηχανία	42,80	54,35	84,54	18,08	21,32	38,30
28	Ἐκτυπώσεως-Ἐκδόσεως	36,56	44,84	69,64	26,51	33,86	53,91
29	Δέρματα καί γοῦναι	38,69	44,79	75,77	20,15	20,47	36,87
30	Προϊόντα ἐξ ἐλαστικοῦ καί πλαστικῆς ὕλης	38,74	51,48	87,07	20,14	21,05	41,62
31	Χημικαί βιομηχανίαι	32,74	56,72	93,52	21,53	24,85	42,76
32	Ἐπεξεργασία πετρελαίου καί ἄνθρακος	48,73	73,41	103,21	29,00	36,54	59,05
33	Προϊόντα ἐκ μή μεταλλικῶν ὀρυκτῶν	40,68	52,88	84,05	19,51	25,16	44,31
34	Βασικαί μεταλλουργικαί	56,03	71,63	109,51	25,17	35,37	62,62
35	Μεταλλικά προϊόντα	45,91	48,71	80,51	16,34	20,91	38,64
36	Μηχαναί	35,39	45,13	69,09	17,91	21,51	40,15
37	Εἴδη ἠλεκτρισμοῦ	42,96	48,79	78,76	17,24	21,00	37,32
38	Μεταφορικά μέσα	40,59	55,90	83,64	22,10	25,52	44,20
39	Λοιπαί βιομηχανίαι	41,77	42,49	81,76	16,29	18,64	32,61

Πηγή: Ἀποτελέσματα Ἐτησίων Βιομηχανικῶν ἐρευνῶν τῶν ἀντιστοίχων ἐτῶν.

τοῦ Παραρτήματος, δύνανται νά ἐξαχθοῦν τά ἀκόλουθα συμπεράσματα: α) Ἡ μέση ὡριαία ἀμοιβή τῶν ἐργατῶν ἦτο κατά τό ἔτος 1965 10,13 δρχ. ἐνῷ κατά τό 1971 ἔφθασε τάς 17,35 δρχ. Παρουσίασε, συνεπῶς, μίαν αὔξησιν ἐγγίζουσα τό 80%, β) Ἡ κατά φῦλον μέση ἀμοιβή κατά τό ἔτος 1965 εἶχεν ὡς ἑξῆς: ἄρρενες 11,77 δρχ., θήλεις 7,31 δρχ. καί ἀντιστοίχως κατά τό ἔτος 1971: 19,70 δρχ. καί 13,04 δρχ. Εἶναι καταφανής ἡ ὑπεροχή εἰς τήν ἀμοιβήν τῶν ἀνδρῶν ἔναντι τῶν γυναικῶν, παρατηρεῖται ὅμως βραδυτέρα αὔξησις εἰς τούς πρώτους ἔναντι τῶν τελευταίων. Εἰς τόν πίνακα 12 τοῦ Παραρτήματος περιλαμβάνονται καί οἱ δείκται μεταβολῆς τῶν ὡριαίων ἀποδοχῶν τῶν ἐργατῶν μέ βάσιν τάς μέσας ὡριαίας ἀμοιβάς τοῦ μηνός Νοεμβρίου 1964 =100. Οὕτω διά τό ἔτος 1971, ἔχομεν δείκτην δι'ἀμφότερα μέν τά φῦλα 187,8 διά δέ τούς ἄρρενας 183,8 καί διά τάς θήλεις 193,5. Αἱ ὑφισταμέναι τάσεις συμφώνως πρός τούς δείκτας τῆς περιόδου τῶν ἐτῶν 1965-1971 εἶναι ἰδιαιτέρως ἔντονοι ἀπό τοῦ ἔτους 1969 καί ἐντεῦθεν.

@

Αἱ αὐταί περίπου παρατηρήσεις δύνανται νά διατυπωθοῦν καί κατά τήν μελέτην τῆς κατά φῦλον ἀμοιβῆς τῶν ἐπί μηνιαίῳ μισθῷ ἀπασχολουμένων ἐκτός τοῦ φαινομένου τῆς δυσαναλόγου αὐξήσεως τῶν μισθῶν τῶν ἀνδρῶν ἔναντι τῶν μισθῶν τῶν γυναικῶν. Παρατηρεῖται δηλαδή εἰς τήν κατηγορίαν αὐτήν τό ἀντίστροφον φαινόμενον, τῆς ταχυτέρας αὐξήσεως τῶν μηνιαίων ἀποδοχῶν τῶν ἀνδρῶν ἔναντι τῶν μισθῶν τῶν γυναικῶν. Τοῦτο συμβαίνει πιθανῶς ἐκ λόγων καθαρῶς μορφωτικοῦ ἐπιπέδου καί ἐμπειρίας ὡς π.χ. τῆς προσλήψεως περισσοτέρων ἀνδρῶν διαθετόντων εἰδικήν ἐπαγγελματικήν κατάρτισιν ἐπί διοικητικῶν καί τεχνικῶν θεμάτων ἤ τῆς διατηρήσεως εἰς τήν ἐργασίαν πεπειραμένων τεχνητῶν, ὑπό σύμβασιν ἐργασίας μέ μηνιαῖον μισθόν, πρός ἐξασφάλισιν τῆς συνεργασίας των.

Ἡ τάσις αὐξήσεως παρουσιάζεται εἰς τούς δείκτας τοῦ πίνακος 13 τοῦ Παραρτήματος ὡς ἑξῆς: ἀμφοτέρων τῶν φύλων: 174,8, ἀρρένων: 176,9, θηλέων 167,5. Αἱ μεταξύ τοῦ ἔτους 1965 καί τοῦ ἔτους 1971 μεταβολαί εἰς ἀπολύτους ἀριθμούς ἔχουν ὡς ἑξῆς: Μέσος μηνιαῖος μισθός ἀμφοτέρων τῶν φύλων 1965: 3.560 δρχ., 1971: 5.959 δρχ., ἀρρένων: 1965: 3.870 δρχ., 1971: 6.575 δρχ., θηλέων: 1965: 2.289 δρχ., 1971: 3.673 δρχ.

τά ἀνωτέρω ἐκτεθέντα ἐπιβεβαιοῦν ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς διαφορᾶς τοῦ ἐπιπέδου ἀμοιβῶν τό γεγονός, ὅτι ἡ συνεισφορά τῶν γυναικῶν ἐξ ἐπόψεως ποιότητος ἐργασίας εἶναι σαφῶς χαμηλοτέρα τῆς τοιαύτης τῶν ἀνδρῶν.

Ἕτερος λόγος συμβάλλων εἰς τόν διαφορισμόν τῶν ἀμοιβῶν εἶναι ἐνδεχομένως καί ἡ ἐπίδρασις ἐκ τῆς μικρᾶς μέσης διαρκείας ἐργασίας τῶν γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι συντόμως ἀποχωροῦν τῆς ἐργασίας διά νά ἀφιερωθοῦν εἰς τά οἰκιακά των καθήκοντα, μέ συνέπειαν τήν μικροτέραν συμμετοχήν ἐργατριῶν καί ὑπαλλήλων πεπειραμένων καί μέ προσθέτους ἀμοιβάς λόγῳ πολυετοῦς παραμονῆς εἰς τήν ἐργασίαν.

Ὁ συντελεστής ἐργασία ὡς στοιχεῖον κόστους

Ἡ συμμετοχή τοῦ συντελεστοῦ ἐργασία εἰς τήν ἀξίαν παραγωγῆς εἰς τά καταστήματα τῆς μείζονος βιομηχανίας, ἐμφανίζει ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον. Εἰς τούς πίνακας 47 καί 48 δίδονται αἱ ποσοστιαῖαι συμμετοχαί τῶν καθ' ἕκαστον στοιχείων κόστους ὡς αὗται ἐξάγονται ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἐτησίων βιομηχανικῶν ἐρευνῶν. Οὕτω, εἰς τόν πίνακα 47 δίδονται τά δεδομένα τῶν ἐτῶν 1963, 1964 καί 1965, καί εἰς τόν πίνακα 48 τά δεδομένα τῶν ἐτῶν 1967, 1968 καί 1969. Αἱ ποσοστιαῖαι σχέσεις βασίζονται ἐπί τῶν μέσων ὅρων ἑκάστης τριετίας, ἀναλυόμεναι εἰς ἀμοιβήν ἐργασίας, δαπάνας διά πρώτας καί βοηθητικάς ὕλας, ὑλικά συσκευασίας, καύσιμα, λοιπά ἀναλώσιμα εἴδη καί ἀμοιβήν κεφαλαίου ἐν γένει. Εἰς τό τελευταῖον περιλαμβάνονται πλήν τῆς ἀμοιβῆς τοῦ ἰδίου κεφαλαίου καί αἱ ἀμοιβαί τοῦ ξένου κεφαλαίου, ὡς καί αἱ δαπάναι διά τήν ὑπό τρίτων παροχήν ὑπηρεσιῶν καί ἐξυπηρετήσεων πρός τήν βιομηχανίαν.

Αἱ ποσοστιαῖαι σχέσεις μεταξύ τῶν στοιχείων τοῦ κόστους ἐμφανίζουν σημαντικόν ἐνδιαφέρον δεικνύουσαι μίαν μᾶλλον σταθεράν, ἐν τῷ χρόνῳ συμμετοχήν τῶν ἐπί μέρους στοιχείων καί ἰδιαιτέρως τῶν ἀναφερομένων εἰς τήν ἀμοιβήν τῆς ἐργασίας. Ἡ κατά κλάδους διαμόρφωσις τῶν σχέσεων ἐμφανίζει ὅλως σημαντικάς διαφοράς. Παρατηρεῖται ἐπί τοῦ προκειμένου μία ἔντονος συμμετοχή τῆς ἐργασίας εἰς τούς κλάδους τῆς κατασκευῆς μετα-

Πίναξ 47. Ἑκατοστιαία συμμετοχὴ ὡρισμένων στοιχείων κόστους τῆς μείζονος βιομηχανίας, εἰς τὴν ἀξίαν παραγωγῆς, ἀποτιμωμένης εἰς τιμὰς πωλήσεως.

δεδομένα τῆς τριετίας 1963-1965

Κλάδος βιομηχανίας		Ἀμοιβαὶ ἐργασίας	Πρῶται καὶ βοηθητικαὶ ὕλαι	Ὑλικὰ συσκευασίας	Καύσιμα καὶ ἠλεκτρικὴ ἐνέργεια	Λοιπὰ (+)	Ἀμοιβαὶ κεφαλαίου
2/3	Σύνολον	12,92	56,67	2,41	3,05	4,30	20,65
20	Εἴδη διατροφῆς	7,68	71,02	4,27	2,10	1,66	13,27
21	Βιομηχανίαποτῶν	9,46	57,36	4,20	2,36	3,51	23,11
22	Καπνοβιομηχανία	7,62	73,63	2,79	0,21	0,63	15,12
23	Ὑφαντικαὶ βιομηχανίαι	13,61	54,40	0,66	2,16	7,49	21,68
24	Ἐνδύσεως-ὑποδήσεως	15,88	57,50	0,97	0,59	3,57	21,49
25	Βιομηχανία ξύλου	14,74	62,16	0,38	1,82	2,63	18,27
26	Ἐπιπλοποιΐα	17,64	52,33	0,23	0,91	3,80	25,09
27	Χαρτοβιομηχανία	12,17	60,43	1,25	5,28	3,99	16,88
28	Ἐκτυπώσεις καὶ Ἐκδόσεις	26,67	33,76	0,08	0,97	9,93	28,59
29	Δέρματα καὶ γοῦναι	13,67	65,42	0,19	1,01	3,07	16,64
30	Προϊόντα ἐξ ἐλαστικοῦ καὶ πλαστικῆς ὕλης	14,79	49,33	1,28	2,76	3,88	27,96
31	Χημικαὶ βιομηχάνίαι	15,47	43,79	7,56	3,84	4,67	24,67
32	Ἐπεξεργασία πετρελαίου καὶ ἄνθρακος	4,81	67,67	1,20	3,39	1,40	21,53
33	Προϊόντα ἐκ μὴ μεταλλικῶν ὀρυκτῶν	19,94	19,34	4,46	17,63	7,55	31,08
34	Βασικαὶ μεταλλουργικαί	10,77	52,66	0,16	6,67	12,33	17,41
35	Μεταλλικὰ προϊόντα	14,92	56,89	0,86	2,25	4,38	20,70
36	Μηχαναί	19,57	48,25	0,19	1,39	4,82	25,78
37	Ἠλεκτρικῶν εἰδῶν	15,03	48,40	0,87	1,13	3,20	31,37
38	Μεταφορικὰ μέσα	28,03	37,76	-	1,16	5,80	27,25
39	Λοιπαὶ βιομηχανίαι	19,24	35,37	2,34	1,58	4,11	37,36

Πηγή: ΕΣΥΕ: Ἀποτελέσματα τῶν ἐτησίων βιομηχανικῶν ἐρευνῶν τῶν ἀντιστοίχων ἐτῶν.

(+) Περιλαμβάνονται ἀνταλλακτικὰ μηχανικοῦ ἐξοπλισμοῦ, ἐπισκευὴ καὶ συντήρησις κτιρίων, δαπάναι μεταφορικῶν μέσων, ἀναλώσιμα καὶ φασόν.

Πίναξ 48. Ἐκατοστιαία συμμετοχή ὡρισμένων στοιχείων κόστους τῆς μείζονος βιομηχανίας εἰς τὴν ἀξίαν παραγωγῆς, ἀποτιμωμένης εἰς τιμὰς πωλήσεως

Δεδομένα τῆς τριετίας 1967-1969

Κλάδος βιομηχανίας	Ἀμοιβαὶ ἐργασίας	Πρῶται καὶ βοηθητικαὶ ὕλαι	Ὑλικὰ συσκευασίας	Καύσιμα καὶ ἠλεκτρικὴ ἐνέργεια	Λοιπὰ (*)	Ἀμοιβαὶ κεφαλαίου
2/3 Σύνολον	13,79	53,51	2,50	3,43	3,77	23,00
20 Εἴδη διατροφῆς	9,33	67,18	4,89	1,87	1,80	14,93
21 Βιομηχανία ποτῶν	10,51	58,16	5,06	1,62	3,06	21,59
22 Καπνοβιομηχανία	8,92	68,34	3,34	0,24	0,92	18,24
23 Ὑφαντικαὶ βιομηχανίαι	15,20	52,79	0,74	2,15	6,22	22,90
24 Ἐνδύσεως-ὑποδήσεως	17,55	56,10	1,03	0,60	4,31	20,41
25 Βιομηχανία ξύλου	15,01	55,59	0,23	1,86	2,51	24,90
26 Ἐπιπλοποιία	20,29	48,36	0,12	0,87	2,76	27,60
27 Χαρτοβιομηχανία	12,84	58,23	1,27	5,45	4,06	18,15
28 Ἐκτυπώσεις καὶ ἐκδόσεις	27,06	32,67	0,08	0,75	8,30	31,14
29 Δέρματα καὶ γοῦναι	14,83	60,83	0,21	0,96	3,73	19,44
30 Προϊόντα ἐξ ἐλαστικοῦ καὶ πλαστικῆς ὕλης	16,49	43,03	1,88	2,47	3,32	33,41
31 Χημικαὶ βιομηχανίαι	14,26	41,21	6,49	5,26	3,74	29,04
32 Ἐπεξεργασία πετρελαίου καὶ ἄνθρακος	4,00	76,53	0,91	3,22	1,30	14,04
33 Προϊόντα ἐκ μὴ μεταλλικῶν ὀρυκτῶν	18,55	21,97	4,07	16,05	6,54	32,82
34 Βασικαὶ μεταλλουργικαί	8,96	43,72	0,25	9,59	6,11	31,37
35 Μεταλλικὰ προϊόντα	15,75	55,02	0,80	1,85	3,48	23,10
36 Μηχανῶν	23,35	45,97	0,19	1,34	4.16	24,99
37 Ἠλεκτρικῶν εἰδῶν	13,11	53,33	0,95	1,07	2,35	29,19
38 Μεταφορικὰ μέσα	35,47	36,64	-	1,08	4,32	22,49
39 Λοιπαὶ βιομηχανίαι	22,90	33,40	2,43	1,37	3,39	36,51

Πηγή: ΕΣΥΕ: Ἀποτελέσματα τῶν ἐτησίων βιομηχανικῶν ἐρευνῶν τῶν ἀντιστοίχων ἐτῶν.

(*) Περιλαμβάνονται ἀναλλακτικὰ μηχανικοῦ ἐξοπλισμοῦ, ἐπισκευαὶ καὶ συντήρησις κτιρίων, δαπάναι μεταφορικῶν μέσων, ἀναλώσιμα καὶ φασόν.

φορικῶν μέσων, τῶν ἐκδόσεων καί ἐκτυπώσεων, τῶν προϊόντων ἐκ μή μεταλλικῶν ὀρυκτῶν, τῆς ἐπιπλοποιΐας, τῶν εἰδῶν ἐνδύσεως-ὑποδήσεως, τῶν ἠλεκτρικῶν εἰδῶν καί τῶν χημικῶν προϊόντων. Ἡ βιομηχανία ἐπεξεργασίας πετρελαίου καί ἄνθρακος ἐμφανίζει ἀντιθέτως τήν χαμηλοτέραν συμμετοχήν ἐξ ἐπόψεως ἐργασίας εἰς τήν διαμόρφωσιν τοῦ κόστους. Αἱ σχέσεις μεταξύ τῶν δύο ὑπό σύγκρισιν περιόδων ἐμφανίζουν εἰς ἅπαντας τούς κλάδους ἐλαφράν αὔξησιν συμμετοχῆς τῆς ἐργασίας, ἥτις ἐκ τοῦ 12,92% ἀνῆλθεν εἰς τό 13,79%. Ἐξαίρεσιν ἀποτελεῖ ὁ κλάδος τῆς βασικῆς μεταλλουργίας εἰς τόν ὁποῖον τό ποσοστόν ὑποχωρεῖ ἀπό τοῦ 10,77% εἰς 8,96%, ὡς καί εἰς τήν ἐπεξεργασίαν πετρελαίου καί ἄνθρακος εἰς τήν ὁποίαν σημειοῦται ἐπίσης ἐλαφρά κάμψις (4,81 πρός 4%). Τά λοιπά στοιχεῖα κόστους ἀποτελούμενα βασικῶς ἐκ τῆς δαπάνης πρώτων ὑλῶν καί τῆς ἀποσβέσεως κεφαλαίου ὑπό τήν ἐκτεθεῖσαν ἀνωτέρω εὐρυτέραν ἔννοιαν κινοῦνται ὁμαλῶς.

Κεφ. 5. ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΙΣ ΤΩΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΒΙΟΤΕΧΝΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ.

Ἡ ἔλξις πρός τά ἀστικά κέντρα

Ἐξ ἐπόψεως γεωγραφικῆς συγκεντρώσεως τῶν βιομηχανικῶν καί βιοτεχνικῶν καταστημάτων, τά στατιστικά στοιχεῖα παρέχουν ἀρκετήν εὐχέρειαν συγκρίσεως. Κατά τήν πρώτην περίοδον τῆς βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως (1821-1920) ἐλέχθη ἤδη ὅτι ἡ βιομηχανική δραστηριότης ἐνεφανίσθη πλησίον τῶν λιμένων, λόγῳ τῆς εὐχερείας εἰς τάς μεταφοράς πρώτων ὑλῶν καί προϊόντων. Κατά τήν δευτέραν περίοδον τήν ἀναφερομένην εἰς τήν πεντηκονταετίαν 1921-1970, ἐπέδρασεν ὡς πρός τόν τόπον ἐγκαταστάσεως κυρίως ὁ προσανατολισμός πρός τά καταναλωτικά κέντρα ἐν συνδυασμῷ πρός τήν εὐχέρειαν εὑρέσεως ἐργατικῶν χειρῶν. Ἰδιαιτέρα συγκέντρωσις παρατηρεῖται εἰς τά μεγάλα ἀστικά κέντρα εἰς τά ὁποῖα αἱ δύο αὐταί προϋποθέσεις εἶναι ἐξησφαλισμέναι.

Ἐκ τοῦ πίνακος 49 διαπιστοῦται, ὅτι ἡ συγκέντρωσις τῶν βιομηχανικῶν μονάδων εἰς τάς μεγάλας πόλεις ἐνετάθη σημαντικῶς μεταξύ τῶν ἐτῶν 1930 καί 1969. Πράγματι, ἐνῷ αἱ ἐγκατεστημέναι, κατά τό ἔτος 1930, εἰς τήν περιοχήν Ἀθηνῶν-Πειραιῶς βιομηχανικαί καί βιοτεχνικαί μονάδες ἀπετέλουν

μόλις τό 17,2% τοῦ συνόλου τῆς Χώρας καί αἱ ἐγκατεστημέναι εἰς τάς πόλεις Ἀθηνῶν, Πειραιῶς, Θεσσαλονίκης, Πατρῶν καί Βόλου τό 25,7% τοῦτων, κατά τήν ἀπογραφήν τοῦ ἔτους 1969 ἡ κατάστασις εἶχε μεταβληθῆ ὁλοσχερῶς. Διεπιστώθη, δηλαδή, κατ'αὐτήν, ὅτι εἰς τήν περιοχήν Ἀθηνῶν-Πειραιῶς εἶχον συγκεντρωθῆ τά 32,9% τῶν βιομηχανικῶν καί βιοτεχνικῶν μονάδων καί εἰς τάς πέντε μεγαλυτέρας πόλεις (Ἀθήνας-Πειραιᾶ, Θεσσαλονίκην, Πάτρας, καί Βόλον), τό 44,4% τοῦ συνόλου τῶν καταστημάτων.

Ἡ συγκέντρωσις καθ'ὁμάδας κλάδων εἶναι ἀξιόλογος. Οὕτω, κατά μέν τό ἔτος 1930 αἱ πέντε ὡς ἄνω πόλεις συνεκέντρουν τό 24,4% τῶν καταστημάτων τῶν κλάδων τῆς βαρείας βιομηχανίας καί τό 32,6% τῶν ἀπασχολουμένων, κατά δέ τό 1969 τό 37,9% καί τό 52,9% ἀντιστοίχως. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τήν ἐλαφράν βιομηχανίαν, ἡ συγκέντρωσις ἐμφανίζει μεγαλυτέραν ἔντασιν ἔναντι ἐκείνης τῆς βαρείας. Οὕτω, ἐνῷ κατά τό ἔτος 1930 μόλις τά 15,4% τῶν βιομηχανικῶν καί βιοτεχνικῶν μονάδων ἦσαν ἐγκατεστημέναι εἰς τήν περιοχήν Ἀθηνῶν-Πειραιῶς, κατά τό ἔτος 1969 τό ποσοστόν ἀνῆλθεν εἰς τό 30,7% τοῦ συνόλου.

Ἐξ ἐπόψεως ἀπασχολήσεως, τά ἀντίστοιχα ποσοστά ἐμφανίζουν μικροτέραν αὔξησιν πρός ἐκείνην τῆς βαρείας κατά τό ἔτος 1930, διότι μόλις τό 29% τῶν ἀπασχολουμένων εἰργάζετο εἰς καταστήματα τῶν περιοχῶν αὐτῶν, ἐνῷ κατά τό 1969 τό ποσοστόν ἀνῆλθεν εἰς τό 43%. Παρατηρεῖται δηλαδή μία τάσις συγκεντρώσεως καταστημάτων μεγαλυτέρα τῆς ἀντιστοίχου τῶν ἀπασχολουμένων. Ἐκ τούτου συμπεραίνεται, ὅτι οἱ προσανατολιζόμενοι πρός τήν κατανάλωσιν κλάδοι τῆς ἐλαφρᾶς βιομηχανίας ηὐξήθησαν, εἰς ἀριθμόν καταστημάτων, σημαντικῶς εἰς τήν περιοχήν ταύτην καί μάλιστα εἰς ἀριθμόν καταστημάτων μικρᾶς σχετικῶς ἀπασχολήσεως.

Ἡ ἀπασχόλησις διά τό σύνολον τῶν κλάδων τῆς μεταποιήσεως εἰς τάς μεγάλας πόλεις ἐμφανίζει ἀντιθέτως ὑφηλότερον βαθμόν συγκεντρώσεως, ἔναντι τοῦ βαθμοῦ συγκεντρώσεως τῶν καταστημάτων. Ὑφίσταται, συνεπῶς, μία συγκέντρωσις τῶν μεγαλυτέρων ἐξ ἐπόψεως ἀπασχολήσεως καταστημάτων, εἰς τάς πέντε ταύτας πόλεις. Ἤδη, ἀπό τοῦ 1930 ἀπησχολεῖτο εἰς τήν περιοχήν

./.

Πίναξ 49. Βαθμός συγκεντρώσεως της ελληνικής βιομηχανίας εις τας μεγάλας πόλεις, κατά τά έτη 1930 και 1969

ΚΛΑΔΟΣ	ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ				ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΙ			
	Περιοχή Πρωτευούσης		Μεγάλαι πόλεις +		Περιοχή Πρωτευούσης		Μεγάλαι πόλεις +	
	1930	1969	1930	1969	1930	1969	1930	1969
2-3	17,2	32,9	26,7	44,4	30,9	46,6	43,1	58,8
20	6,8	13,8	11,7	20,3	17,7	26,5	28,1	37,2
21		7,6		13,4		39,1		53,6
22	19,6	11,9	30,5	45,2	28,2	31,6	51,4	65,8
23	20,2	44,2	32,4	60,8	42,0	55,6	58,6	74,2
24	25,2	35,1	37,0	48,6	36,6	49,5	54,5	66,1
25	23,6	21,1	34,8	28,7	34,5	29,9	49,8	39,3
26		45,6		62,3		50,6		66,9
27	45,6	71,7	63,1	87,9	54,2	53,9	71,0	75,1
28		67,2		77,5		78,8		88,9
29	14,5	31,4	22,5	41,2	22,0	29,8	33,4	37,5
30	34,0	63,9	27,9	75,6	68,5	77,0	72,4	91,1
31		51,9		67,2		64,4		69,1
32		52,1		70,1		38,6		47,1
33	---	32,7	---	42,1	---	34,3	---	45,2
34	61,7	65,4	90,4	69,3	69,0	21,6	96,0	21,7
35	20,5	31,6	29,9	42,3	35,6	49,3	48,8	62,5
36		36,7		53,2		50,5		71,1
37		59,9		75,6		73,4		85,6
38		36,7		49,5		57,6		71,5
39	13,0	56,2	24,4	70,1	31,5	65,9	48,0	79,0
Βαρεία	24,4	22,2	32,7	20,1	32,6	52,9	43,0	65,2
Ελαφρά	15,4	30,7	23,7	41,2	29,0	43,1	43,1	55,1

Πηγή: Αποτελέσματα απογραφών καταστημάτων των έτών 1930 και 1969
+ Μεγάλαι πόλεις: Περιοχή Πρωτευούσης, Θεσσαλονίκη, Πάτραι, Βόλος

'Αθηνῶν-Πειραιῶς τό 30,9% τοῦ συνόλου τῶν εἰς τήν μεταποίησιν ἀπασχολουμένων, εἰδικώτερον δέ, εἰς τάς πέντε πόλεις τό ποσοστόν ἀνῆρχετο εἰς 43,1%. 'Η ἀντίστοιχος εἰκών κατά τό ἔτος 1969 ἐμφανίζει σημαντικάς μεταβολάς. Εἰς μέν τήν περιοχήν 'Αθηνῶν-Πειραιῶς ἡ συγκέντρωσις τῆς ἀπασχολήσεως ἀνέρχεται εἰς 46,6% τοῦ συνόλου, εἰς δέ τό σύνολον τῶν πέντε μεγάλων πόλεων εἰς 58,8% αὐτῆς.

Αἱ αὐξητικαί τάσεις μεταξύ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν καταστημάτων καί τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀπασχολουμένων ἐμφανίζουν μίαν διάστασιν, δεδομένου ὅτι αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τόν ἀριθμόν τῶν καταστημάτων εἶναι ὑφηλότεραι ἐκείνων τῶν ἀπασχολουμένων. Παρατηρεῖται, οὕτω, μία τάσις μετακινήσεως τῶν ὑφισταμένων μεγάλων μονάδων καί ἐγκαταστάσεως τῶν νέων μακράν τῶν μεγάλων ἀστικῶν κέντρων τῆς Χώρας. 'Η κατά τήν ὑπό ἐξέτασιν περίοδον τῶν τεσσαράκοντα ἐτῶν (1930-1969) σοβαρά αὐτή μετακίνησις τῶν ὑφηλῆς ἀπασχολήσεως ἐργοστασιακῶν συγκροτημάτων, ἀποβλέπει εἰς τήν περί ἀποκεντρώσεως προσπάθειαν τῆς Διοικήσεως ἥτις καί ἐθεσμοθέτησε, ἰδίως κατά τήν τελευταίαν δεκαετίαν, τά κατάλληλα κίνητρα διά τήν ἐπιτυχίαν ταύτης. Ἕτερος λόγος ὑποβοηθητικός τῆς ἀποκεντρώσεως εἶναι ἀσφαλῶς ἡ δημιουργία μεγάλων μονάδων ἐπεξεργασίας γεωργικῶν προϊόντων ἢ ὀρυκτῶν πλησίον τῶν τόπων τῆς παραγωγῆς ἢ ἐξορύξεως τῶν πρώτων ὑλῶν.

Σημειοῦται σχετικῶς, ὅτι κατά τήν περίοδον τοῦ μεσοπολέμου ἀλλά συστηματικώτερον κατά τήν μεταπολεμικήν περίοδον, σημαντικαί συγκεντρώσεις καταστημάτων ἐδημιουργήθησαν καί εἰς ἄλλας ἀστικάς περιοχάς, ὡς π.χ. εἰς τό 'Ηράκλειον, τήν Λάρισαν, τήν Καβάλαν, τά Χανιά καί τήν Καλαμάταν. Εἰς τόν πίνακα 50 δίδεται ὁ ἀριθμός τῶν καταστημάτων καί τῶν ἀπασχολουμένων κατά πόλεις, ὡς καί τά ἀντίστοιχα ποσοστά συμμετοχῆς ὡς πρός τό σύνολον τῆς Χώρας, ὡς ταῦτα προκύπτουν ἐκ τῶν στοιχείων τῆς ἀπογραφῆς βιομηχανίας καί βιοτεχνίας τοῦ ἔτους 1969. Σημειοῦται, ὅτι τά στοιχεῖα ἐπί τῆς ἀπασχολήσεως δίδονται ὡς μέσοι ἐτήσιοι ὅροι αὐτῆς.

Πίναξ 50. Ἀριθμὸς καταστημάτων καὶ ἀπασχολουμένων κατὰ περιοχὰς κατὰ τὸ ἔτος 1969

Περιοχαί	Καταστήματα		Ἀπασχολούμενοι		Μέση ἀπασχόλησις κατὰ κατάστημα
	Ἀριθμός	Ποσοστὸν ἐπὶ τοῖς %	Ἀριθμός	Ποσοστὸν ἐπὶ τοῖς %	
1. Σύνολον Χώρας	124.651	100	501.522	100	4,02
Α.Μεγάλαι πόλεις					
2. Περιοχὴ Πρωτευούσης	40.956	32,85	233.779	46,61	5,70
3. Συγκρότημα Θεσ/νίκης	10.853	8,70	49.557	9,88	4,57
" Πατρῶν	1.847	1,48	12.361	2,46	6,69
" Βόλου	1.659	1,33	8.047	1,60	4,85
Β'Λοιπαὶ πόλεις					
4. Συγκρότημα Ἡρακλείου	1.554	1,24	6.077	1,21	3,91
" Λαρίσης	1.153	0,99	4.527	0,90	3,92
" Καβάλας	919	0,73	4.319	0,86	4,70
" Χανίων	964	0,77	2.509	0,50	2,60
" Καλαμάτας	746	0,59	3.280	0,65	4,40
ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ					
1. Σύνολον Χώρας	124.651	100,0	501.522	100,0	4,02
2. Περιοχὴ Πρωτευούσης	40.956	32,85	233.779	46,61	5,70
2+3 Μεγάλαι πόλεις	55.315	44,37	303.744	60,56	5,49
4 Λοιπαὶ πόλεις	5.536	4,44	20.702	4,12	3,73
Σύνολον ἀστικῶν κέντρων	60.851	48,81	324.446	64,68	5,33
Λοιπὴ Χώρα	63.800	51,19	177.076	35,32	2,77

Πηγή: Ἀπογραφὴ βιομηχανίας βιοτεχνίας 1969, "Συνοπτικὰ ἀποτελέσματα" Ἀθῆναι, 1971.

Ἐκ τῶν στοιχείων τοῦ πίνακος τούτου, ὡς καί τοῦ διαγράμματος 11, προκύπτει, ὅτι ὁ ἀριθμός τῶν καταστημάτων καί τῶν ἀπασχολουμένων εἰς τά μεγαλύτερα ἀστικά κέντρα, κατά τό ἔτος 1969 ἀνήρχετο εἰς 60.851 μονάδας καί 324.446 ἀπασχολουμένους. Τά ἐν λόγω μεγέθη ἀντιπροσώπευον τό 48,8% τοῦ συνόλου τῶν καταστημάτων καί τό 64,7% τοῦ συνόλου τῶν ἀπασχολουμένων. Ἡ παρατηρουμένη σοβαρά συγκέντρωσις τῶν μονάδων τῆς βιομηχανίας καί τῆς βιοτεχνίας εἰς τάς ἀστικάς περιοχάς ἐνισχύει τήν ἄποψιν, ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν βιομηχανικῶν κλάδων προσανατολίζονται εἰσέτι, ὡς πρός τόν τόπον ἐγκαταστάσεως, πρός τά καταναλωτικά κέντρα καί τά κέντρα εὐχεροῦς ἐξασφαλίσεως ἐργατικῶν χειρῶν. Τοῦτο βεβαίως ἀποτελεῖ ἀρχήν ἐφαρμοζομένην εὐρέως. Εἰς αὐτήν δέ συνεπικουροῦν ἐν προκειμένῳ καί λόγοι συγκοινωνιακῶν εὐχερειῶν μεταφορᾶς τῶν προϊόντων καί τῶν πρώτων ὑλῶν, ὡς καί λόγοι ἱστορικοί. Ἀποτελεῖ οὕτω σημερινήν πραγματικότητα ἡ συγκέντρωσις καταστημάτων καί ἀπασχολήσεως εἰς τάς μεγάλας πόλεις. Εἰς τάς ἐν λόγῳ περιοχάς εἶναι σήμερον συγκεντρωμένα τά 44,4% τοῦ ἀριθμοῦ τῶν καταστημάτων καί τά 60,6% τῶν ἀπασχολουμένων.

Ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν ποσοστῶν τῶν καταστημάτων καί τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀπασχολουμένων διαπιστοῦται σταθερά καί σημαντική ὑπεροχή εἰς τόν τομέα τῆς ἀπασχολήσεως τόσον εἰς τάς μεγάλας πόλεις, ὅσον καί εἰς τό σύνολον τῶν ἀστικῶν κέντρων, παρά τό γεγονός ὅτι αἱ λοιπαί πόλεις (Ἡράκλειον, Λάρισα, Καβάλα, Χανιά, Καλαμάτα) ἐμφανίζουν μικρότερον ποσοστόν ἀπασχολήσεως ἔναντι τοῦ ἀντιστοίχου ἀριθμοῦ καταστημάτων. Συμπεραίνεται, συνεπῶς, ὅτι εἰς τάς μεγάλας πόλεις συγκεντροῦνται καταστήματα μέ ἀπασχόλησιν μεγαλυτέραν τῆς μέσης τοιαύτης διά τό σύνολον τῆς Χώρας.

Εἰδική μνεία δέον νά γίνῃ διά τήν σημαντικωτάτην αὔξησιν τοῦ μεταποιητικοῦ δυναμικοῦ εἰς τήν περιοχήν τοῦ πολεοδομικοῦ συγκροτήματος τῆς Θεσσαλονίκης. Ἡ ἐγκατάστασις μεγάλων βιομηχανικῶν μονάδων, κατά τό διάστημα τῆς τελευταίας ἰδίᾳ δεκαετίας, ἐπέφερε ριζικήν μεταβολήν τῆς συνθέσεως τοῦ μεταποιητικοῦ δυναμικοῦ τῆς περιοχῆς ταύτης, τόσον ἐξ ἐπόψεως συνθέσεως τῆς δραστηριότητος αὐτῆς κατά κλάδον, ὅσον καί ἐξ ἐπόψεως δομῆς τῶν καταστημάτων κατά μέγεθος. Εἰς τόν πίνακα 51 δίδεται μία παραστα-

./.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 11

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΑΡΙΘΜΟΥ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1969

1) ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ

ΠΕΡ. ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ	32.9%
ΘΕΣΣ/ΚΗ	8.7%
ΠΑΤΡΑΙ	1.5%
ΒΟΛΟΣ	1.3%
ΛΟΙΠΗ ΧΩΡΑ	55.6%

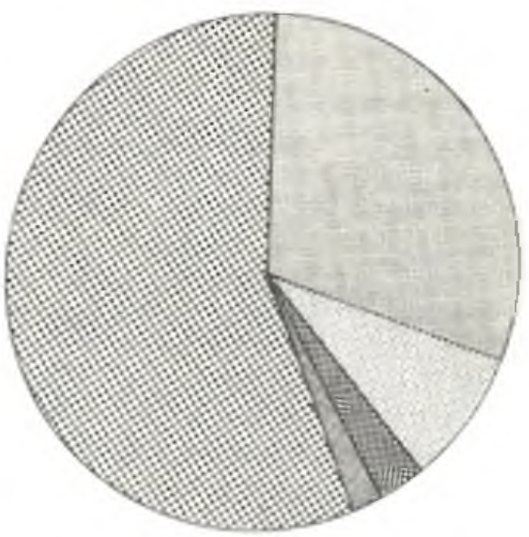

2) ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΙ

ΠΕΡ. ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ	46.6%
ΘΕΣΣ/ΚΗ	9.9%
ΠΑΤΡΑΙ	2.5%
ΒΟΛΟΣ	1.6%
ΛΟΙΠΗ ΧΩΡΑ	39.4%

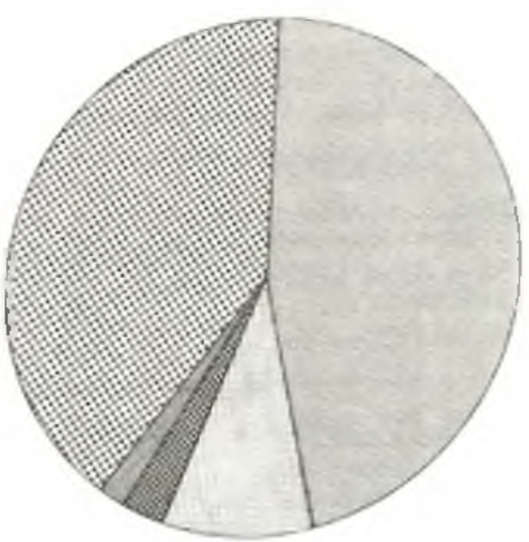

Πίναξ 51. Βιομηχανικόν Συγκρότημα Θεσσαλονίκης, Ἀριθμός καταστημάτων καί ἀπασχολουμένων κατά κλάδους, κατά τά ἔτη 1958, 1963 καί 1969.

Κ Λ Α Δ Ο Σ	Ἀριθμός καταστημάτων			Ἀριθμός ἀπασχολουμένων		
	1958	1963	1969	1958	1963	1969
2 - 3 Σύνολον βιομηχανίας	6.363	7.640	10.853	37.754	42.308	49.357
20 Βιομηχανίαι εἰδῶν διατροφῆς.....	585	668	884	4.607	5.323	6.022
21 Βιομηχανία ποτῶν	88	92	84	623	671	820
22 Καπνοβιομηχανία	69	78	83	7.235	4.345	3.673
23 Ὑφαντικαί βιομηχανίαι	344	408	712	5.592	6.008	5.779
24 Βιομηχανίαι εἰδῶν ὑποδήσεως-ἐνδυμασίας	2.213	2.477	3.005	5.212	6.687	8.402
25 Βιομηχανία ξύλου καί φελλοῦ	343	458	575	1.336	1.647	1.963
26 Βιομηχανία ἐπίπλων καί εἰδῶν ἐπιπλώσεως	586	758	1.343	2.116	2.599	3.582
27 Βιομηχανία χάρτου	34	40	46	425	556	480
28 Ἐκτυπώσεις, ἐκδόσεις	90	110	176	621	811	1.026
29 Βιομηχανίαι δέρματος	112	143	181	465	672	635
30 Βιομηχανία προϊόντων ἐξ ἐλαστικοῦ-πλαστικῶν	27	57	130	799	983	1.039
31 Χημικαί βιομηχανίαι	57	59	121	271	441	638
32 Βιομηχανίαι παραγώγων πετρελαίου-ἄνθρακος...	2	10	18	6	95	238
33 Βιομηχανία μή μεταλλικῶν ὀρυκτῶν.....	145	226	334	1.048	1.782	1.982
34 Βασικαί μεταλλουργικαί βιομηχανίαι.....	2	-	2	43	-	7
35 Κατασκευή προϊόντων ἐκ μετάλλου	676	787	1.102	2.196	3.245	3.997
36 Κατασκευή μηχανῶν καί συσκευῶν ἐκτός ἠλεκτρ.	183	300	424	1.390	2.250	2.620
37 Κατασκευή ἠλεκτρικῶν μηχ/νων, συσκευῶν.....	239	225	422	858	778	1.845
38 Κατασκευή μεταφορικῶν μέσων.....	350	487	789	2.336	2.768	3.828
39 Λοιπαί βιομηχανίαι...	218	257	422	575	647	981
Βαρεῖαι βιομηχανίαι	1.681	2.151	3.342	8.947	12.342	16.194
Ἐλαφρά βιομηχανία	4.682	5.489	7.511	28.807	29.966	33.363

Πηγή: ΕΣΥΕ, Ἀποτελέσματα ἀπογραφῶν καταστημάτων τῶν ἐτῶν 1958, 1963, 1969.

τική εἰκών περί τῶν σχετικῶν μεταβολῶν εἰς τήν περιοχήν ταύτην μεταξύ τῶν ἐτῶν 1958 καί 1969. Ἐκ τῶν στοιχείων τοῦ πίνακος προκύπτει, ὅτι ὁ μέν ἀριθμός τῶν καταστημάτων ηὐξήθη ἐντός τῆς ἐρευνωμένης δεκαετίας κατά 70%, ὁ δέ ἀριθμός τῶν ἀπασχολουμένων κατά 31,2%. Ἰδιαιτέραν βαρύτητα ἔχει τό γεγονός τῆς ὀφηλῆς συμμετοχῆς τῆς βαρείας βιομηχανίας εἰς τάς ὡς ἄνω αὐξητικάς τάσεις. Πράγματι, ὁ ἀριθμός τῶν καταστημάτων τῶν ἐν λόγῳ κλάδων τῆς βαρείας βιομηχανίας ηὐξήθη κατά τό ὡς ἄνω διάστημα κατά 98,8%, ἡ δέ ἀντίστοιχος ἀπασχόλησις κατά 80,9%. Αἱ ἐν λόγῳ αὐξητικαί τάσεις ὀφείλονται κυρίως εἰς τήν δημιουργίαν νέων σημαντικῶν βιομηχανικῶν μονάδων, ὡς καί εἰς τήν γενικήν ἔντασιν τοῦ ρυθμοῦ τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος τῆς κεντρικῆς Μακεδονίας.

Ἡ γεωγραφική συγκέντρωσις κατά τήν περίοδον τῶν ἐτῶν 1958-1969.

Εἰδικόν ἐνδιαφέρον ἐμφανίζει ἡ ἐνδημοῦσα ἔντονος συγκέντρωσις τῆς βιομηχανικῆς δραστηριότητος εἰς τήν Περιφέρειαν Πρωτευούσης. Κατά τήν περίοδον τῶν ἐτῶν 1958-1969, ἡ περιοχή αὕτη συνεκέντρωνε τά 22% τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Χώρας, ἡ δέ συμμετοχή τῆς ἀπασχολήσεως εἰς τήν βιομηχανίαν αὐτῆς ἀνήρχετο εἰς τό 41% τοῦ συνόλου τῶν ἀπασχολουμένων. Ὡς πρός τήν κατά κλάδους ἀνάλυσιν, ἡ μεγαλυτέρα συγκέντρωσις παρατηρεῖται εἰς τήν ὑφαντουργίαν, τήν βιομηχανίαν χάρτου, ἐκτυπώσεων, ἐλαστικοῦ, βασικῆς μεταλλουργίας, εἰδῶν ἠλεκτρισμοῦ καί μεταφορικῶν μέσων. Εἶναι φυσικόν εἰς μίαν μικράν χώραν ὡς ἡ Ἑλλάς νά ἐμφανίζεται τό φαινόμενον τῆς συγκεντρώσεως τῆς βιομηχανικῆς δραστηριότητος εἰς μίαν κυρίως μεγάλην πόλιν. Ὡς ἐλέχθη καί ἀνωτέρω (πίναξ 50), κατά τήν ἀπογραφήν τοῦ ἔτους 1969 τό 32,9% τῶν καταστημάτων καί τό 46,6% τῶν ἀπασχολουμένων εἰς τήν βιομηχανίαν ἦσαν ἐγκατεστημένα εἰς τήν ἐν λόγῳ περιοχήν.

Ἀξιόλογοι πληροφορίαι περί τῆς συμμετοχῆς τῆς περιφερείας Πρωτευούσης εἰς τό συνολικόν ἀποτέλεσμα ἐξ ἐπόψεως πραγματοποιουμένης προστιθεμένης ἀξίας, προκύπτουν ἐκ τῶν βιομηχανικῶν ἐρευνῶν. Εἰς τόν πίνακα 52 παρατίθενται στοιχεῖα ἐκ τῶν ἐρευνῶν τῆς τριετίας 1963-1965, ὡς ποσοστιαῖαι

σχέσεις τῶν ἀντιστοίχων μεγεθῶν κατά κλάδους, τῶν καταστημάτων τῆς περιφερείας Πρωτευούσης, πρός τό σύνολον τῆς Χώρας. Ἐκ τῶν δεδομένων τοῦ πίνακος τούτου προκύπτουν ἐνδιαφέροντα συμπεράσματα ὅσον ἀφορᾶ τήν μείζονα βιομηχανίαν, μεταξύ τῶν ὁποίων καί τά ἀκόλουθα:

α) Εἰς τήν περιφέρειαν Πρωτευούσης πραγματοποιεῖται τό 59% τῆς προστιθεμένης ἀξίας, τό 52% τῆς ἀκαθαρίστου ἀξίας παραγωγῆς, τό 48% τῶν ἀναλώσεων, καταβάλλονται δέ τά 63% τοῦ συνόλου τῶν ἀμοιβῶν τῶν ἐργαζομένων εἰς τήν μεταποίησιν.

β) Οἱ κλάδοι: παραγωγῆς ἠλεκτρικῶν εἰδῶν (91,7%), ἐκτυπώσεων-ἐκδόσεων (88,8%), εἰδῶν ἐκ μετάλλου (82,6%), μεταφορικῶν μέσων (87,3%), αἱ χημικαί βιομηχανίαι (81,1%), ἡ βιομηχανία εἰδῶν ἐνδύσεως καί ὑποδήσεως (80,5%) ὡς καί αἱ διάφοροι βιομηχανίαι (81,6%) πραγματοποιοῦν εἰς τήν περιοχήν αὐτήν ποσοστόν ἄνω τοῦ 80% τοῦ συνόλου τῆς προστιθεμένης ἀξίας τῶν ἀντιστοίχων κλάδων.

γ) Ἡ βαρεῖα βιομηχανία συγκεντρώνει ἐπίσης εἰς τήν περιοχήν Πρωτευούσης τό μεγαλύτερον ποσοστόν δραστηριότητος. Σημειοῦται, ὅτι ἡ εἰκών ἡ δι δομένη διά τοῦ πίνακος 52 διά τούς κλάδους ἐπεξεργασίας πετρελαίου καί ἄνθρακος καί τῆς βασικῆς μεταλλουργίας δέν εἶναι ἀκριβής δεδομένου, ὅτι δέν περιλαμβάνει ὡρισμένας μεγάλας μονάδας τῶν κλάδων τούτων αἱ ὁποῖαι εἶναι ἐγκατεστημέναι εἰς τήν περιοχήν τοῦ Ἀσπροπύργου καί τῆς Ἐλευσῖνος, αἱ ὁποῖαι κεῖνται ἐκτός τῆς περιοχῆς Πρωτευούσης (βλ. ἐδαφικήν ἔκτασιν περ. Πρωτευούσης εἰς τό Παράρτημα Πίναξ 2). Συνάγεται ὡς ἐκ τούτου τό συμπέρασμα, ὅτι εἰς τήν πραγματικότητα ἡ γεωγραφική συγκέντρωσις διά τήν περιοχήν αὐτήν εἰς τούς ἀνωτέρω κλάδους εἶναι ἔτι μεγαλυτέρα.

Εἰς τόν πίνακα 53 δίδεται ἡ ποσοστιαία συμμετοχή εἰς τήν συνολικήν ἀξίαν παραγωγῆς τῶν στοιχείων κόστους διά τήν τριετίαν 1967-1969. Ἐκ τούτων προκύπτει, ὅτι τά ὑψηλότερα ποσοστά ἀμοιβῆς ἐργασίας ἀνήκουν εἰς τούς κλάδους μεταφορικῶν μέσων (36%), ἐκτυπώσεων-ἐκδόσεων (25,8%), κατασκευῆς μηχανῶν (24%) καί προϊόντων ἐκ μή μεταλλικῶν ὀρυκτῶν (23,7%).

Πίναξ 52. Ἐκατοστιαία συμμετοχή τῆς μείζονος βιομηχανίας τῆς περιφερείας Πρωτευούσης εἰς τό σύνολον τῆς βιομηχανίας.

Δεδομένα τῆς ἐτείας 1963 - 1965.

Κλάδος βιομηχανίας	Ἀριθμός καταστημάτων	Ἀμεσι-βόμενοι	Ἀμοιβαί	Ἀκαθάριστος ἀξία παραγωγῆς	Ἀναλώσεις	Προστιθεμένη ἀξία
2-3 Σύνολον	54,67	59,32	62,95	51,98	48,44	59,00
20 Εἰδῶν διατροφῆς	33,01	34,68	42,66	36,97	36,85	37,42
21 Ποτῶν	26,65	45,49	53,32	42,45	43,76	39,74
22 Καπνοῦ	7,63	35,38	36,47	20,35	17,34	30,58
23 Ὑφαντικαί	57,48	58,59	52,48	58,06	55,78	62,24
24 Ἐνδύσεως-ὑποδήσεως	72,82	78,02	80,29	79,24	78,48	80,53
25 Ξύλου	46,58	52,35	54,09	51,97	48,77	58,44
26 Ἐπιπλοποιΐα	63,29	73,83	77,42	73,87	71,16	77,51
27 Χάρτου	74,92	53,45	48,09	46,71	48,40	43,26
28 Ἐκτυπώσεων-Ἐκδόσεων	72,22	80,90	84,78	90,40	92,33	88,83
29 Δέρματος	29,57	25,70	29,07	34,47	34,62	34,10
30 Ἐλαστικοῦ καί πλαστικῆς.....	91,45	83,46	83,79	81,00	83,37	77,82
31 Χημικαί	68,83	75,95	79,12	77,53	75,14	81,09
32 Πετρελαίου καί ἄνθρακος	72,55	34,74	26,03	6,16	5,09	9,15
33 Προϊόντων ἐκ μή μεταλλικῶν ὀρυκτῶν.....	38,74	42,37	46,47	40,59	39,60	41,54
34 Βασικαί μεταλλουργικαί	53,19	26,33	21,68	20,68	22,31	16,53
35 Εἰδῶν ἐκ μετάλλου	75,26	81,48	84,42	82,41	82,30	82,63
36 Μηχανῶν	56,36	64,43	68,94	70,23	71,26	68,99
37 Ἠλεκτρικῶν εἰδῶν	85,97	89,44	91,25	92,55	93,32	91,66
38 Μεταφορικῶν μέσων	64,64	85,16	88,07	85,53	83,31	87,32
39 Λοιπαί βιομηχανίαι	80,71	79,61	81,96	79,90	77,69	81,60

Πηγή: ΕΣΥΕ Ἀποτελέσματα ἐτησίων βιομηχανικῶν ἐρευνῶν τῶν ἐτῶν 1963, 1964, 1965.

'Εξ έπόψεως συμμετοχής τών δαπανών δι'άναλώσεις αί βασικαί μεταλλουργικαί (77,5%), τροφίμων (73,9%), ποτών (69,4%), χάρτου (68,5%) καί δέρματος (67,4%). 'Η συμμετοχή τής άμοιβής τού κεφαλαίου διά τούς περισσοτέρους κλάδους κυμαίνεται μεταξύ τού 25 καί 30%. Σημειούται ένταύθα, ότι είς τήν άμοιβήν κεφαλαίου περιλαμβάνονται καί μεγάθη άσχετα πρός τήν έννοιαν ταύτην, δεδομένου ότι ή προστιθεμένη άξία ύπολογίζεται ώς "έξ άπογραφής".

Είς τούς πίνακας 54 καί 55 δίδονται αί ποσοστιαίαι συμμετοχαί είς τήν προστιθεμένην άξίαν τής περιοχής Πρωτευούσης καί τής λοιπής Χώρας, κατά κλάδους δραστηριότητος καί διά τά έτη 1959, 1963 καί 1969. 'Εκ τών πινάκων τούτων προκύπτει σαφώς ή άναπτυχθείσα καί άνωτέρω άποφις τής έντόνου τάσεως είς τήν συγκέντρωσιν περί τήν Πρωτεύουσαν τού Κράτους σημαντικού μέρους τής όλης δραστηριότητος τών βιομηχανικών καί βιοτεχνικών μονάδων τής Χώρας.

'Η συγκέντρωσις είναι είς τήν πραγματικότητα μεγαλυτέρα λαμβανομένου ύπ'όψιν ότι, ώς ήδη έλέχθη, έκτός τών όρίων τής γεωγραφικής ένότητος τού πολεοδομικού συγκροτήματος τής Πρωτευούσης καί είς μικράν έκ τών όρίων αύτής άπόστασιν εύρίσκονται έγκατεστημέναι μεγάλαι βιομηχανικαί μονάδες, ώς π.χ. είς 'Ελευσίνα, 'Ασπρόπυργον, Μέγαρα καί κατά μήκος τών έθνικών όδών Κορίνθου καί Λαμίας. Δυστυχώς, αί παρεχόμεναι ύπό τών έτησίων βιομηχανικών έρευνών πληροφορίαι δέν δίδονται είς άνάλυσιν γεωγραφικήν δυναμένην νά παράσχη πληροφορίας περί τής δραστηριότητος τών λοιπών μεγάλων βιομηχανικών κέντρων τής Χώρας. Γεγονός, πάντως, άποτελεί ότι άναπτύσσονται όμορρόπως πρός τήν Περιοχήν Πρωτευούσης.

'Ιδιαιτέρως, ώς διαφαίνεται καί έκ τού πίνακος 51, άναπτύσσεται ή περιοχή τής πόλεως Θεσσαλονίκης. 'Εάν μάλιστα ληφθή ύπ'όψιν ή κατά μήκος τής όδού 'Αλεξανδρείας-Θεσσαλονίκης έγκατάστασις νέων μεγάλων βιομηχανικών μονάδων, μή περιλαμβανομένων είς τά γεωγραφικά όρια τού πολεοδομικού συγκροτήματος αύτής, καί μή συγκαταλεγομένων είς τόν έν λόγω πίνακα, ή όλη περιοχή έμφανίζει σαφώς έντονον βιομηχανικήν άνάπτυξιν.

Πιναξ 53. Ἐκατοστιαία συμμετοχή ὡρισμένων στοιχείων κόστους τῆς μείζονος βιομηχανίας τῆς περιοχῆς Πρωτευούσης εἰς τήν ἀξίαν παραγωγῆς ἀποτιμωμένης εἰς τιμάς πωλήσεως.

Δεδομένα τῆς Ἐτείας 1967-1969.

	Κλάδος Βιομηχανίας	Ἀμοιβή ἐργασίας	Ἀναλώσεις(*)	Ἀμοιβή κεφαλαίου
2-3	Σύνολον	17,10	58,76	24,14
20	Εἰδῶν διατροφῆς	10,77	73,94	15,29
21	Ποτῶν	11,78	69,39	18,83
22	Καπνοῦ	12,02	65,33	22,65
23	Ὑφαντικαί	16,83	60,41	22,76
24	Ἐνδύσεως-Ὑποδήσεως	17,94	61,76	20,30
25	Ξύλου	16,91	57,51	25,58
26	Ἐπιπλοποιΐα	19,98	50,08	29,94
27	Χάρτου	13,50	68,48	18,02
28	Ἐκτυπώσεων-Ἐκδόσεων	25,79	42,37	31,34
29	Δέρματος	14,44	67,35	18,21
30	Ἐλαστικοῦ-Πλαστικῶν	17,59	51,53	30,88
31	Χημικαί	16,58	53,23	30,19
32	Πετρελαίου καί ἄνθρακος	18,23	67,58	14,19
33	Προϊόντων ἐκ μή μεταλλικῶν ὀρυκτῶν	23,69	45,74	30,57
34	Βασικαί μεταλλουργικαί	22,03	77,48	0,49
35	Εἰδῶν ἐκ μετάλλου	17,25	60,69	22,06
36	Μηχανῶν	24,14	52,88	22,98
37	Ἠλεκτρικῶν εἰδῶν	12,79	56,87	30,34
38	Μεταφορικῶν μέσων	36,05	40,55	23,40
39	Λοιπαί βιομηχανίαι	23,68	40,65	35,67

(*) Περιλαμβάνονται πρῶται καί βοηθητικαί ὕλαι, ὑλικά συσκευασίας, ἀνταλλακτικά μηχανικοῦ ἐξοπλισμοῦ, ἐπισκευή καί συντήρησις κτιρίων, δαπάναι μεταφορικῶν μέσων, ἀμοιβαί φασόν, καύσιμα καί ἠλεκτρική ἐνέργεια.

Πηγή: ΕΣΥΕ Ἀποτελέσματα ἐτησίων βιομηχανικῶν ἐρευνῶν τῶν ἐτῶν 1967, 1968, 1969.

Εἰδικώτερον ἐκ τοῦ πίνακος 54 εἰς τὸν ὁποῖον περιλαμβάνονται πληροφορίαι περὶ τῆς κοσοστιαίας συμμετοχῆς τῶν καταστημάτων τῆς περιοχῆς Πρωτευούσης εἰς τὴν δημιουργηθεῖσαν κατὰ τὸ ἔτος 1963 προστιθεμένην ἀξίαν, μὲ διάκρισιν ταύτης κατὰ μέγεθος καταστήματος εἰς μείζονα καὶ μικράν, παρατηροῦμεν τὰ ἀκόλουθα: Οἱ κλάδοι ἠλεκτρικῶν εἰδῶν, μεταφορικῶν μέσων, ἐκτυπώσεων-ἐκδόσεων, χημικῶν προϊόντων, μεταλλικῶν εἰδῶν καὶ ἡ ἐπικλοποιΐα συμμετέχουν εἰς τὴν μείζονα βιομηχανίαν κατὰ 80% καὶ πλέον τοῦ συνόλου τῆς πραγματοποιηθείσης κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο προστιθεμένης ἀξίας. Ἀντιθέτως, ἡ μικρὰ βιομηχανία ἐμφανίζει μεγάλον βαθμὸν συγκεντρώσεως εἰς τὴν Πρωτεύουσα εἰς τοὺς κλάδους βασικῶν μεταλλουργικῶν καταστημάτων (τὰ ὁποῖα εἶναι ἁπλᾶ χυτήρια ἀνατήξεως παλαιῶν μετάλλων), ἐπεξεργασίας πετρελαίου,(τὰ ὁποῖα εἶναι μικρὰ ἐργαστήρια ἀναγεννήσεως ὁρυκτελαίων) καὶ ἐλαστικοῦ-πλαστικῶν. Τὰ τελευταῖα περιλαμβάνουν τὰς μικρὰς βιοτεχνίας κατασκευῆς εἰδῶν ἐκ πλαστικῆς ὕλης καὶ μικροαντικειμένων ἐξ ἐλαστικοῦ (καιγνίδιων-ὑποδημάτων κτλ.).

Εἰς τὸν πίνακα 55 δίδεται μία διαχρονικὴ σύγκρισις τῆς κοσοστιαίας συμμετοχῆς εἰς τὴν δημιουργουμένην προστιθεμένην ἀξίαν τοῦ συνόλου τῶν καταστημάτων -ἀδιακρίτως μεγέθους -μεταξὺ τῆς περιοχῆς Πρωτευούσης καὶ τῆς λοιπῆς Χώρας. Ἡ ἐρευνωμένη περίοδος τῶν ἐτῶν 1959-1969 παρέχει λίαν ἐνδιαφέροντα συμπεράσματα δυνάμεθα νὰ συνοφισθοῦν ὡς ἀκολούθως:

α) Εἰς τὸ σύνολον τῆς μεταποιητικῆς δραστηριότητος παρατηρεῖται μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1959 καὶ 1963 σημαντικὴ τάσις αὐξήσεως τῆς συμβολῆς τῆς Πρωτευούσης εἰς τὴν πραγματοποιηθεῖσαν προστιθεμένην ἀξίαν. Ἡ τάσις αὕτη προκαλεῖται κυρίως ἐκ τῶν κλάδων βιομηχανίας ἐλαστικοῦ-πλαστικῶν, ἐπεξεργασίας πετρελαίου, μὴ μεταλλικῶν ὁρυκτῶν, κατασκευῆς μηχανῶν, ἠλεκτρικῶν εἰδῶν καὶ μεταφορικῶν μέσων.

β) Μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1963 καὶ 1969 ἡ εἰκὼν ἐμφανίζεται ἐντελῶς διάφορος. Ἡ συμβολὴ διὰ τὸ σύνολον τῆς μεταποιητικῆς δραστηριότητος εἰς τὴν περιοχὴν Πρωτευούσης ὑπεχώρησε σημαντικῶς. Ἡ μεταβολὴ αὕτη προέρχε-

Πίναξ 54. Ποσοστιαία συμμετοχή της πραγματοποιουμένης ὑπό της μείζονος καί μικρᾶς βιομηχανίας προστιθεμένης ἀξίας εἰς τήν περιοχήν Πρωτευούσης καί τήν λοιπήν Χώραν κατά τό ἔτος 1963.

ΚΛΑΔΟΙ		Σύνολον Βιομηχανίας		Μείζων Βιομηχανία		Μικρά Βιομηχανία	
		Περιοχή Πρωτευούσης	Λοιπή Χώρα	Περιοχή Πρωτευούσης	Λοιπή Χώρα	Περιοχή Πρωτευούσης	Λοιπή Χώρα
2-3	Σύνολον	54,6	45,4	59,4	40,6	42,4	57,6
20	Τροφίμων	32,2	67,8	38,6	61,4	83,4	76,6
21	Ποτῶν	30,9	69,1	36,8	63,2	16,7	83,3
22	Καπνοῦ	27,8	72,2	28,1	71,9	7,2	92,8
23	Ὑφαντικαί	59,5	40,1	60,5	39,5	52,8	47,2
24	Ἐνδύσεως-ὑποδήσεως	62,4	37,6	77,3	22,7	56,1	43,9
25	Ξύλου-φελλοῦ	43,6	56,4	61,2	38,8	33,2	66,8
26	Ἐπιπλοποιΐας	67,0	33,0	80,8	19,2	56,7	43,3
27	Χάρτου	47,8	52,2	44,1	55,9	82,9	17,1
28	Ἐκτυπώσεων-ἐκδόσεων	85,7	14,3	89,8	10,2	72,7	27,3
29	Δέρματος	33,6	66,4	30,7	69,3	39,0	61,0
30	Ἐλαστικοῦ-πλαστικῶν	74,4	25,6	72,7	27,3	88,1	11,9
31	Χημικῶν προϊόντων	85,3	14,7	87,1	12,9	68,9	31,1
32	Ἐπεξεργασίας πετρελαίου	11,3	88,7	8,9	91,1	93,5	6,5
33	Μή μεταλλικῶν ὀρυκτῶν	44,8	55,2	46,3	53,7	38,9	61,1
34	Βασικαί μεταλλουργικαί	33,8	66,2	33,8	66,2	100,0	-
35	Μεταλλικῶν εἰδῶν	66,5	33,5	83,7	16,3	40,9	59,1
36	Μηχανῶν	63,5	36,5	67,7	32,3	53,6	46,4
37	Ἠλεκτρικῶν εἰδῶν	88,1	11,9	93,9	6,1	53,2	46,8
38	Μεταφορικῶν μέσων	76,8	23,2	91,4	8,6	38,3	61,7
39	Διάφοροι	60,8	39,2	84,0	16,0	47,8	52,2

Πηγή: ΕΣΥΕ Ἀποτελέσματα ἐτησίας βιομηχανικῆς ἐρεύνης 1963

Πίναξ 55. Ποσοστιαία συμμετοχή της πραγματοποιουμένης είς την μείζονα βιομηχανίαν διά την περιοχήν Πρωτευούσης καί την λοιπήν Χώραν προστιθεμένης άξίας κατά τά έτη 1959, 1963 καί 1969.

ΚΛΑΔΟΣ		1959		1963		1969	
		Περιοχή Πρωτευούσης	Λοιπή Χώρα	Περιοχή Πρωτευούσης	Λοιπή Χώρα	Περιοχή Πρωτευούσης	Λοιπή Χώρα
2-3	Σύνολον	56,0	44,0	59,4	40,6	53,1	46,9
20	Τροφίμων	45,9	54,1	38,6	61,4	39,1	60,9
21	Ποτῶν	43,9	56,1	36,8	63,2	50,2	49,8
22	Καπνοῦ	23,0	77,0	28,1	71,9	44,4	55,6
23	Ὑφαντικαί	60,8	39,2	60,5	39,5	63,4	36,6
24	Εἰδῶν ἐνδύσεως-ὑποδήσεως	81,6	18,4	77,3	22,7	79,9	20,1
25	Ξύλου καί φελλοῦ	63,5	36,5	61,2	38,8	34,2	65,8
26	Ἐπιπλοποιΐας	86,0	14,0	80,8	19,2	74,5	25,5
27	Χάρτου	60,7	39,3	44,1	55,9	50,0	50,0
28	Ἐκτυπώσεων-ἐκδόσεων	89,4	10,6	89,8	10,2	86.9	13,1
29	Δέρματος	54,7	45,3	30,7	69,3	32,5	67,5
30	Ἐλαστικοῦ-πλαστικοῦ	68,0	32,0	72,7	27,3	74,6	25,4
31	Χημικῶν προϊόντων	89,1	10,9	87,1	12,9	58,0	42,0
32	Ἐπεξεργασίας πετρελαίου	7,2	92,8	8,9	91,1	8,1	91,9
33	Μή μεταλλικῶν ὀρυκτῶν	41,8	58,2	46,3	53,7	33,1	66,9
34	Βασικαί μεταλλουργικαί	43,1	56,9	33,8	66,2	1,2	98,8
35	Μεταλλικῶν εἰδῶν	83,0	17,0	83,7	16,3	66,3	33,7
36	Μηχανῶν	62,5	37,5	67,7	32,3	65,1	34,9
37	Ἠλεκτρικῶν εἰδῶν	91,6	8,4	93,9	6,1	85,1	14,9
38	Μεταφορικῶν μέσων	72,8	27,2	91,4	8,6	91,7	8,3
39	Διάφοροι	84,9	15,1	84,0	16,0	82,1	17,9

Πηγή: ΕΣΥΕ Ἀποτελέσματα ἐτησίων βιομηχανικῶν ἐρευνῶν τῶν ἐτῶν 1959 1963, 1969.

ται ἐκ τῆς ἐντάνου μειώσεως τῶν ποσοστῶν εἰς τοὺς κλάδους ξύλου-φελλοῦ, ἐπιπλοποιΐας, ἐκτυπώσεων-ἐκδόσεων, χημικῶν προϊόντων, μὴ μεταλλικῶν ὀρυκτῶν, βασικῆς μεταλλουργίας, μεταλλικῶν εἰδῶν καὶ ἠλεκτρικῶν εἰδῶν. Ἡ σοβαρὰ αὐτὴ μεταβολὴ δέον νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὰ ἔντονα κίνητρα ἀποκεντρώσεως τὰ ὁποῖα ἐδόθησαν εἰς τὰς βιομηχανικὰς μονάδας κατὰ τὴν τελευταίαν ἰδίως κενταετίαν, διὰ τὴν ἐκτὸς τῶν κατωκημένων περιοχῶν μετακίνησίν των, ὡς καὶ ἐκ τῆς δημιουργίας νέων ἐντελῶς μονάδων μακρὰν τῶν μεγάλων πόλεων.

Κεφ. 6. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1921-1971

Ἐκ τῆς διερευνήσεως τῶν ὑφισταμένων στοιχείων προκύπτει, ὅτι ἡ ἐξέλιξις τῆς βιομηχανικῆς καὶ βιοτεχνικῆς δραστηριότητος κατὰ τὸν πρῶτον αἰῶνα τοῦ ἐλευθέρου βίου ἦτο μᾶλλον βραδεῖα. Ἀπὸ τῆς περιόδου τῶν ἐτῶν 1870-1880, ἐσημειώθησαν αἱ ἱδρύσεις τῶν πρώτων καθαυτὸ ἐργοστασιακῶν μονάδων καὶ μέχρι τοῦ 1920 ἐπραγματοποιήθησαν τὰ πρῶτα βήματα τῆς βιομηχανικῆς ἀνακτύξεως. Ἡ σχετικῶς βραδεῖα αὕτη πρόοδος δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ καλύψῃ τὴν ὑφισταμένην ἤδη καθυστέρησιν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν τομέα αὐτὸν ἔναντι τῶν χωρῶν τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης.

Ἀντιθέτως, ἡ ἐξέλιξις τῆς βιομηχανικῆς καὶ βιοτεχνικῆς δραστηριότητος κατὰ τὴν τελευταίαν πεντηκονταετίαν ἐμφανίζει σοβαρὰν πρόοδον. Ἤδη εὐθὺς μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ Α' παγκοσμίου πολέμου αἱ συνθῆκαι καὶ αἱ προϋποθέσεις διὰ μίαν ταχυτέραν ἀνάπτυξιν εἶχον διαμορφωθῇ ἐπαρκῶς. Εἰς τοῦτο συνέτειναν πλεῖστοι ὅσοι παράγοντες πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ὑφῆς. Οἱ σημαντικώτεροι ἐξ αὐτῶν ἀναπτύσσονται κατωτέρω.

Ἐπιδράσεις ἐκ τῆς ἐπεκτάσεως τῶν ὁρίων τῆς Χώρας

Κατὰ τὴν περίοδον τῶν ἐτῶν 1912-1922 ἡ Ἑλλὰς, ἀποδυθεῖσα εἰς μίαν ἄνευ προηγουμένου πολεμικὴν προσπάθειαν, ἐπέτυχε τὸν ἐντὸς μιᾶς μιᾶς δεκαετίας διπλασιασμὸν τοῦ ἐθνικοῦ της χώρου καὶ ὑπερδιπλασιασμὸν τοῦ

πληθυσμοῦ της.[1]

Εἶναι γεγονός ὅτι αἱ ἐδαφικαὶ αὗται ἐκτάσεις ἐπραγματοποιήθησαν πρὸς περιοχὰς ἥσσονος βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν βαθμὸν ἐξελίξεως τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος. Τοῦτο καταφαίνεται καὶ ἐκ τῶν εἰς τὸν πίνακα 56 περιλαμβανομένων στοιχείων ἐκ τῆς ἀπογραφῆς βιομηχανικῶν καταστημάτων τοῦ ἔτους 1917, μὲ διάκρισιν τῶν περιοχῶν παλαιᾶς καὶ νέας Ἑλλάδος.[2]

Πίναξ 56. Σχέσις ἀριθμοῦ καταστημάτων καὶ ἀριθμοῦ ἀπασχολουμένων κατὰ τάξεις μεγέθους καταστημάτων μεταξὺ παλαιᾶς καὶ νέας Ἑλλάδος κατὰ τὸ ἔτος 1917.

Τάξεις ἀπασχολήσεως	Σχέσις καταστημάτων			Σχέσις ἀπασχολουμένων		
	Παλαιὰ Ἑλλάς	Νέα Ἑλλάς	Σύνολον Χώρας	Παλαιὰ Ἑλλάς	Νέα Ἑλλάς	Σύνολον Χώρας
1 - 5 ἄτομα	69,8	30,2	100	72,1	27,9	100
6 -25 "	72,7	27,3	100	73,2	26,8	100
26 ἄτομα καὶ ἄνω	78,7	21,3	100	75,3	24,7	100
Σ Υ Ν Ο Λ Ο Ν	71,9	28,1	100	74,5	25,5	100

Ἐκ τῶν στοιχείων τοῦ πίνακος 56 καθίσταται σαφὲς ὅτι αἱ νεοπροσαρτηθεῖσαι περιοχαί, παρ'ὅλον ὅτι εἰς ἐδαφικὴν ἔκτασιν ἐπλησίαζον τὴν ταυτὴν τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος καὶ εἰς πληθυσμὸν εὑρίσκοντο περίπου εἰς τὰ αὐτὰ ἐπίπεδα, ὑστέρουν σημαντικῶς καὶ εἰς ἀριθμὸν βιομηχανικῶν καταστημάτων καὶ εἰς ἀριθμὸν ἀπασχολουμένων εἰς τὴν μεταποίησιν.

(1) Συμφώνως πρὸς τὰ στοιχεῖα τῶν ἀπογραφῶν πληθυσμοῦ ἡ κατάστασις τοῦ πληθυσμοῦ εἶχεν ὡς ἑξῆς:

Ἀπογραφὴ	1907 :	πληθυσμὸς	2.631.952	Ἔκτασις	63.211 τχ.
"	1920 :	"	5.016.889	"	127.000 "
"	1929 :	"	6.204.684	"	129.281 "
"	1940 :	"	7.344.860	"	129.281 "

Περὶ τῆς ἐκτάσεως καὶ ἀξιοπιστίας τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἐν λόγῳ ἀπογραφῆς βλ. καὶ Γ 15 σελ. 257/.

(2) Περιοχαὶ νέας Ἑλλάδος νοοῦνται αἱ προσαρτηθεῖσαι διὰ τῶν πολέμων 1912-1913.

Ὁ διπλασιασμὸς σχεδὸν τῆς ἐκτάσεως καὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας εἶχεν ἀσφαλῶς σοβαρὰς ἐπιπτώσεις ἐπὶ τῆς βιομηχανικῆς καὶ βιοτεχνικῆς δραστηριότητος. Ἡ αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ διηύρυνε τὴν ἐσωτερικὴ ἀγορὰν σημαντικῶς. Βεβαίως οἱ νεοεγκατασταθέντες εἰς αὐτὴν πληθυσμοί, μόλις ἀπαλλαγέντες τῆς Τουρκικῆς ἐπιρροῆς, ἐξηκολούθουν νὰ ἔχουν χαμηλὸν ἐπίπεδον διαβιώσεως καὶ, συνεπῶς, εἶχον περιωρισμένας ἀνάγκας εἰς βιομηχανικὰ προϊόντα. Ταυτοχρόνως, ὅμως, ὁ πληθυσμὸς τῶν νέων χωρῶν συνέβαλεν εἰς τὴν προσφορὰν ἐργατικῶν χειρῶν, ἔστω καὶ ἀνειδικεύτων, εἰς τὸν βιομηχανικὸν καὶ βιοτεχνικὸν τομέα τῆς οἰκονομίας.

Αἱ εὐνοϊκαὶ ἐπιπτώσεις ἐκ τῆς εἰσόδου τῶν προσφύγων

Ἡ εἴσοδος ἑνὸς καὶ πλέον ἑκατομμυρίου προσφύγων ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, μετὰ τὴν κατάρρευσιν τοῦ μετώπου τὸ 1922, παρὰ τὴν ἀπότομον πληθυσμιακὴν ἀναταραχὴν καὶ τὴν δημιουργίαν τεραστίων οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν προβλημάτων, εἶχεν εὐνοϊκὰς ἐπιπτώσεις ἐπὶ τῆς βιομηχανικῆς προόδου. Τοῦτο δύναται νὰ ἀποδοθῇ ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν ἐκ τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ διόγκωσιν τῆς ζητήσεως βιομηχανικῶν προϊόντων, ὡς ἐγένετο καὶ ἐκ τῆς ἀναφερθείσης προηγουμένως ἐδαφικῆς ἐκτάσεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν ηὐξημένην ζήτησιν ἥτις ἀνέκυψε πρὸς κάλυψιν τῶν ἀναγκῶν τῶν τὰ πάντα στερηθέντων προσφύγων. Πράγματι, οἱ εἰσελθόντες ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἐξ ἄλλων περιοχῶν πρόσφυγες κατέστη ἀπαραίτητον νὰ ἐφοδιασθοῦν διὰ τῶν ἀναγκαίων πρὸς τὸ ζῆν, νὰ στεγασθοῦν ἔστω καὶ προχείρως καὶ τέλος νὰ χορηγηθοῦν εἰς αὐτοὺς τὰ ἀναγκαῖα ἐργαλεῖα διὰ νὰ ἐργασθοῦν.

Πέραν ὅμως τῶν ἀμέσων ἐπιπτώσεων ἐπὶ τῆς ζητήσεως, ἡ εἴσοδος τῶν προσφύγων καὶ ἰδίᾳ ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰ μεγάλα ἀστικὰ κέντρα ἀπέβη ἀποφασιστική, μακροχρονίως, διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν προσέφερεν εἰς τὰς ὑφισταμένας βιομηχανίας ἀφθόνους ἐργατικὰς χεῖρας καὶ μάλιστα μὲ χαμηλὰ ἡμερομίσθια, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ προσφυγικὸν στοιχεῖον ἀπεδείχθη, ὅτι περιελάμβανε σημαντικὸν ἀριθμὸν εἰδικευμένων ἐργατῶν, οἱ ὁποῖοι ἠδύναντο

νά συμβάλουν ἀμέσως εἰς τήν παραγωγικήν δραστηριότητα. Σημειοῦται ἐπίσης, ὅτι ἐκ τῶν προσφύγων προῆλθεν ἀξιόλογος ἀριθμός ἐπιχειρηματιῶν καί γενικῶς στελεχῶν βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων δεδομένου, ὅτι ὑπῆρχε τό ἀντίστοιχον ἀνθρώπινον δυναμικόν καί αἱ ἀπαραίτητοι ἐμπειρίαι πρός τήν κατεύθυνσιν ταύτην.

Ἐνταῦθα καθίσταται ἀναγκαία μία σύντομος ἀνασκόπησις τῆς οἰκονομικῆς καί κοινωνικῆς καταστάσεως τῶν ἑλληνικῶν πληθυσμῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας πρό τοῦ Α' παγκοσμίου πολέμου, διά νά καταστῇ σαφεστέρα ἡ εὐνοϊκή ἐπίδρασις, ἐκ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν προσφύγων, εἰς τήν οἰκονομικήν ζωήν τῆς Ἑλλάδος. Τά στατιστικά στοιχεῖα δέν εἶναι ἐπαρκῆ διά τήν ἐνδελεχῆ διερεύνησιν τῆς καταστάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου εἰς τήν περιοχήν ταύτην. Τά δεδομένα τῆς τουρκικῆς ἀπογραφῆς πληθυσμοῦ τοῦ ἔτους 1921 μόνον ὡς ἁπλαῖ ἐνδείξεις εἶναι δυνατόν νά ληφθοῦν, διότι ἡ ἀπογραφή αὕτη δέν περιλαμβάνει στοιχεῖα περί τῆς κατεχομένης ὑπό τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων περιοχῆς τῆς Σμύρνης. Παρά ταῦτα μέ τήν διασταύρωσιν καί συμπλήρωσιν τῶν στοιχείων τῆς ἐν λόγῳ ἀπογραφῆς διά πληροφοριῶν ἐξ ἄλλων πηγῶν ἐξάγεται τό συμπέρασμα, ὅτι ὁ ἀριθμός τῶν Ἑλλήνων τῆς Μ. Ἀσίας κατά τήν πρώτην εἰκοσαετίαν τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος ἀνήρχετο κατά τούς μετριωτέρους ὑπολογισμούς, εἰς ἕν καί ἥμισυ ἑκατομμύριον ψυχῶν.

Συμφώνως πρός τάς αὐτάς πηγάς πληροφοριῶν [83 σελ. 15] τό ἑλληνικόν στοιχεῖον ηὐξάνετο μέ ταχύτερον ρυθμόν ἀπό τόν ρυθμόν αὐξήσεως τῶν Τούρκων. Τοῦτο ὀφείλεται κυρίως εἰς τήν ὑψηλοτέραν σχετικῶς γεννητικότητα καί τήν χαμηλήν παιδικήν θνησιμότητα τῶν Ἑλλήνων. Ἀντιθέτως, τό τουρκικόν στοιχεῖον παρουσίαζε στασιμότητα παρά τήν ἀθρόαν ἐγκατάστασιν εἰς τήν περιοχήν προσφύγων ἐκ τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου, ἰδίως μετά τόν πόλεμον τοῦ 1912 [81].

Παραλλήλως πρός τήν ἀνάπτυξιν τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ, ἥτις συνεχίζετο ἀμείωτος καθ'ὅλην τήν διάρκειαν τοῦ 19ου αἰῶνος, παρετηρεῖτο ταυτοχρόνως μετωκίνησις αὐτοῦ ἐκ τῶν παραλίων τῆς Ἰωνίας πρός τήν ἐνδοχώραν. Ἡ διείσδυσις αὕτη δέν ἐνεφάνιζε μορφήν ὠργανωμένης μεταναστεύσεως πρός τόν σκοπόν ἱδρύσεως ἑλληνικῶν ἀποικιῶν. Ἐπρόκειτο περί μιᾶς αὐθορμήτου προ-

σπαθείας βελτιώσεως τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως διά τῆς μεταναστεύσεως εἰς περιοχάς παρεχούσας τάς προϋποθέσεις πρός τόν σκοπόν αὐτόν.

Ἡ διείσδυσις αὕτη διηυκολύνετο ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι οἱ Ἕλληνες αὐτοί ἦσαν Ὀθωμανοί ὑπήκοοι καί εἶχον, κατά συνέπειαν, ἐλευθερίαν κινήσεως ἐντός τῆς αὐτοκρατορίας. Αἱ αὐταί συνθῆκαι ἐβοήθησαν ἄλλωστε καί εἰς τήν διατήρησιν καί ἀνάπτυξιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ τοῦ Πόντου καί τῆς Αἰγύπτου.

Ὁ ἑλληνικός πληθυσμός τῆς Μ.Ἀσίας ὁ ἐγκατεστημένος εἰς τήν ὕπαιθρον ἦτο, ὡς εἶναι ἐπόμενον, ἐξ ἐπόψεως ἀπασχολήσεως προσανατολισμένος πρός τήν γεωργίαν καί τήν κτηνοτροφίαν. Ἀντιθέτως οἱ ἐγκατεστημένοι εἰς τάς πόλεις ἠσχολοῦντο κυρίως μέ τό ἐμπόριον καί τήν μεταποίησιν. Αἱ ἐμπορικαί συναλλαγαί εὑρίσκοντο κατά κύριον λόγον εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι ἤλεγχον κατά μέγα μέρος καί τά πιστωτικά ἱδρύματα. Οἱ ἑλληνικοί ἐξαγωγικοί καί εἰσαγωγικοί οἶκοι εἶχον ἀναπτύξει εὐρυτάτας συναλλαγάς μετά τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης καί μετά τῆς Ἑλλάδος, πρός ὄφελος τοῦ συνόλου τῶν Ἑλλήνων τῆς Μ. Ἀσίας.

Ἡ μεταποιητική δραστηριότης εἶχε περιέλθει ἐπίσης κατά τό μεγαλύτερον ποσοστόν ὑπό τόν ἔλεγχον τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι ὡς βιομήχανοι ἤ βιοτέχναι ἤ εἰσέτι ὡς διοικητικοί ὑπάλληλοι εἰς τουρκικάς βιομηχανικάς μονάδας, ἤλεγχον κατά μέγα μέρος τόν τομέα τῆς μεταποιητικῆς δραστηριότητος.

Εἰδικώτερον ἡ μεταποιητική παραγωγή εἶχεν ἀναπτυχθῆ ἰδιαιτέρως ὑπό τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου εἰς ὁλόκληρον τήν Ἀνατολήν ὑπό μορφήν βιοτεχνικήν, ἐξυπηρετοῦσαν τάς ἐπιτοπίους ἀνάγκας. Ἡ βιοτεχνική αὕτη δραστηριότης ἐστρέφετο κυρίως πρός τήν παραγωγήν ταπήτων, μεταξωτῶν ὑφασμάτων, χαλκίνων σκευῶν καί δερματίνων εἰδῶν.

Εἰς τάς μεγάλας πόλεις παραλλήλως πρός τήν βιοτεχνικήν παραγωγήν εἶχεν ἀναπτυχθῆ σημαντικῶς ἡ ἐργοστασιακή δραστηριότης εἰς τήν ὁποίαν ἀπησχολεῖτο μεγάλος ἀριθμός τεχνιτῶν καί ἐργατῶν, κατά τό πλεῖστον Ἑλλήνων. Πλήν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ ὁποία συνεκέντρωνε τό μεγαλύτερον μέρος τῆς ἐμπορικῆς καί βιομηχανικῆς δραστηριότητος, εἶχον ἀναπτυχθῆ καί ἄλλα ἀξιόλογα ἐμπορικά καί βιομηχανικά κέντρα. Μεταξύ τούτων συνεκατελέγοντο ἡ Σμύρνη, αἱ Κυδωνίαι (Ἀϊβαλί), ἡ Πέργαμος καί ἡ Σαμψοῦς ἐπί τοῦ Πόντου, αἱ ὁποῖαι

εἶχον ἀνεπτυγμένην μεταποιητικήν δραστηριότητα.

Εἰς τήν Κωνσταντινούπολιν τό ἑλληνικόν στοιχεῖον ἦτο πολυπληθές. Ἡ σύνθεσις τοῦ πληθυσμοῦ τῆς πόλεως κατά τό ἔτος 1914 ἦτο ἡ ἀκόλουθος: Τοῦρκοι 400.000, Ἕλληνες 280.000, Ἀρμένιοι 150.000, Ἰσραηλῖται 50.000 καί λοιπῶν ἐθνοτήτων 150.000 /82, σελ. 167. Πέραν ὅμως τῆς σημαντικῆς ἀριθμητικῆς συμμετοχῆς τῶν Ἑλλήνων, σοβαρωτέρα ἦτο ἡ ἐπιρροή των εἰς τήν οἰκονομικήν καί κοινωνικήν ζωήν τῆς πόλεως. Τό ἐμπόριον, αἱ Τράπεζαι, αἱ μεγαλύτεραι ἐπιχειρήσεις μεταφορῶν ὡς καί τῶν ξενοδοχείων, εὑρίσκοντο εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Αἱ κοινωνικαί καί πνευματικαί δραστηριότητες ἦσαν ἐπίσης λίαν ἀνεπτυγμέναι. Σχολεῖα, βιβλιοθῆκαι, πνευματικά σωματεῖα καί ἀγαθοεργοί σύλλογοι εἶχον δημιουργηθῆ. Ἐφημερίδες καί περιοδικά εἰς τήν ἑλληνικήν ἐκυκλοφόρουν εὐρέως καί ἤσκουν βαθυτάτην ἐπίδρασιν ἐπί τοῦ Χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ τῆς πόλεως.

Εἰς τήν Σμύρνην τό ἑλληνικόν στοιχεῖον ἐπικρατοῦσε καί ἀριθμητικῶς τοῦ Τουρκικοῦ. Κατά τό ἔτος 1920 ὁ πληθυσμός τῆς πόλεως ἀνήρχετο εἰς 270.000. Ἐξ αὐτῶν 165.000 ἦσαν Ἕλληνες, 65.000 Τοῦρκοι, 10.000 Ἰσραηλῖται, 10.000 Ἀρμένιοι καί 14.000 διαφόρων ἐθνοτήτων. Ἡ Σμύρνη κατά τήν πρό τοῦ Α' παγκοσμίου πολέμου περίοδον ἦτο ὁ σημαντικώτερος λιμήν τῆς Μ.Ἀσίας. Κατέπλεον εἰς αὐτόν κατ'ἔτος 2.000 ἀτμόπλοια καί 20.000 ἱστιοφόρα. Ἐκ τοῦ λιμένος της ἐξήγοντο κατά σειράν σπουδαιότητος βαλανίδια, σταφίς, ριθή, τάπητες, σῦκα, βάμβαξ καί ἄλλα γεωργικά κυρίως προϊόντα. Τά ὑφιστάμενα ἐργοστάσια ἀνῆκον εἰς Ἕλληνας, εὐρωπαίους ἤ Τούρκους ἐπιχειρηματίας. Συμφώνως πρός τά ἀποτελέσματα σχετικῆς ἐρεύνης τοῦ Ἐμπορικοῦ Ἐπιμελητηρίου τῆς Σμύρνης /81 σελ. 167, ἐκ τῶν 3315 ἐργοστασίων καί ἐργαστηρίων τῆς πόλεως τά 73% ἀνῆκον εἰς τούς Ἕλληνας καί μόλις τά 26% εἰς τούς Τούρκους. Τό ἑλληνικόν στοιχεῖον ἐδέσποζεν ἐπίσης καί ἐξ ἐπόψεως ἀπασχολήσεως εἰς τήν μεταποίησιν. Συμφώνως πρός τά ἀποτελέσματα τῆς ὡς ἄνω ἐρεύνης, ἐπί 1230 ὑπαλλήλων βιομηχανικῶν καί βιοτεχνικῶν ἐπιχειρήσεων τό 88% ἦσαν Ἕλληνες καί μόλις τό 8% Τοῦρκοι καί ἐπί 20.000 ἐργατῶν τό 82% ἐξ αὐτῶν ἦσαν Ἕλληνες καί τό 16% Τοῦρκοι.

Εἰς τάς Κυδωνίας ὁ πληθυσμός ἦτο ἀκραιφνῶς ἑλληνικός, ἀνερχόμενος εἰς 35.000 κατοίκους. Εἰς τόν λιμένα κατέπλεον περίπου 600 ἀτμόπλοια καί 2000 ἱστιοφόρα ἐτησίως. Ὑπῆρχον 1000 περίπου ἐργοστάσια καί ἐργαστήρια ἐκ τῶν ὁποίων τά σπουδαιότερα ἦσαν τά ἀκόλουθα: 22 ἐλαιουργεῖα, 80 βυρσοδεψεῖα, 15 σαπωναποιεῖα καί 3 πυρηνελαιουργεῖα. Εἰς τήν Πέργαμον ὅπου ἐπίσης ὑπερεῖχε τό ἑλληνικόν στοιχεῖον ὑπῆρχον ἀτμοκίνητοι ἀλευρόμυλοι καί ἐλαιοτριβεῖα /84, σελ. 232/.

Εἰς τήν περιοχήν τοῦ Πόντου δέν ὑπῆρχον ἀξιόλογα ἐργοστάσια, εἰς τάς πόλεις ὅμως εἶχεν ἀναπτυχθῆ σημαντικῶς ἡ βιοτεχνία τῆς χρυσοχοΐας, τῆς μαχαιροποιΐας, τά σιδηρουργεῖα εἰς δέ τάς παραλίους τοιαῦτας καί τά ναυπηγεῖα ξυλίνων σκαφῶν. Εἰς τήν Ἀμισόν (Σαμψοῦντα) διενηργεῖτο εἰς μεγάλην κλίμακα ἐπεξεργασία φύλλων καπνοῦ, τά ὁποῖα μάλιστα ἐξήγοντο κατά τό μεγαλύτερον μέρος των εἰς τήν Εὐρώπην. Τό ἑλληνικόν στοιχεῖον ὑπερίσχυε καί ἐκεῖ τοῦ Τουρκικοῦ. Κατά τό ἔτος 1914, ἐπί συνολικοῦ πληθυσμοῦ 40.000 κατοίκων αἱ 20.000 ἦσαν Ἕλληνες καί αἱ 16.500 Τοῦρκοι. Σημαντικωτέρα τῆς ἀριθμητικῆς ὑπεροχῆς ἦτο ἡ πνευματική καί κοινωνική ὑπεροχή τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἱδρύσει εἰς τήν πόλιν ὡς καί εἰς τάς ἄλλας πόλεις τοῦ Πόντου, μορφωτικά ἱδρύματα καί πνευματικά σωματεῖα ἀξιόλογα.

Ἐκ τῆς συνοπτικῆς ταύτης ἐπισκοπήσεως τῆς καταστάσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μ.Ἀσίας, πρό τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς, καθίσταται εὔνόητον ὅτι ἡ ἔστω καί βιαία μετακίνησις τοῦ πληθυσμοῦ αὐτοῦ εἰς τήν Ἑλλάδα εἶχεν ὡς συνέπειαν τήν μεταφύτευσιν τῆς ὑφισταμένης ἤδη ἐμπειρίας καί δραστηριότητος μέ ὅλας τάς ἀγαθάς ἐξ αὐτοῦ συνεπείας. Αἱ εὐνοϊκαί ἐπιδράσεις ἐξετείνοντο εἰς ὅλους τούς τομεῖς τῆς κοινωνικῆς καί οἰκονομικῆς δραστηριότητος καί ταχέως ἐγένοντο ἀντιληπταί εἰς ὅλας τάς περιοχάς, ἀγροτικάς καί ἀστικάς, εἰς τάς ὁποίας ἐγκατεστάθησαν οἱ πρόσφυγες. Αἱ ἐπιδράσεις ἐξετείνοντο ἐφ'ὅλων τῶν τομέων τῆς οἰκονομίας, ἀπό τῆς γεωργίας καί κτηνοτροφίας, τῆς ἁλιείας, τῶν ὀρυχείων, τῆς βιοτεχνίας καί βιομηχανίας, τοῦ ἐμπορίου μέχρι καί τῶν πιστωτικῶν ἱδρυμάτων καί τῶν λοιπῶν ὑπηρεσιῶν /86, σελ. 75-78/.

'Η συμβολή τοῦ προσφυγικοῦ στοιχείου εἰδικώτερον ἐπί τῆς μεταποιητικῆς δραστηριότητος καί τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας καί βιοτεχνίας ἦτο ἀξιοσημείωτος. Αὕτη δύναται νά ἀποδοθῇ κατά μέγα μέρος εἰς τό γεγονός, ὅτι τό πλεῖστον τῶν προσφύγων τῶν προελθόντων ἐκ τῶν μεγάλων πόλεων τῆς 'Ιωνίας καί τοῦ Πόντου ἐγκατεστάθησαν εἰς ἀστικούς οἰκισμούς καί ἐστράφησαν πρός μεταποιητικάς ἤ ἐμπορικάς δραστηριότητας [85,σελ.20].

Σημειοῦται ὅτι ἀρκετοί ἐξ αὐτῶν, λόγῳ τῶν συναλλαγῶν τάς ὁποίας εἶχον ἀναπτύξει μετά τῶν ἐμπορικῶν οἴκων τῆς Εὐρώπης, διέθετον ἐμπορικήν πίστιν, τινές δέ εἶχαν καί καταθέσεις εἰς 'Ελληνικάς καί ξένας Τραπέζας. Αἱ προϋποθέσεις αὗται προσέφερον τήν εὐκαιρίαν δημιουργίας νέων ἐπιχειρήσεων, αἱ ὁποῖαι συντόμως εὐδοκίμησαν.

Εἰς τούς πρόσφυγας ἐπίσης ἐκείνους οἱ ὁποῖοι εἶχον κοινάν τινα εἰδίκευσιν εἰς τήν βιομηχανίαν ὡς ἐργάται καί τεχνῖται τῶν ἐργοστασίων καί ἐργαστηρίων τῆς 'Ανατολῆς ἐδόθη ἡ εὐκαιρία νά συμβάλουν ἀμέσως εἰς τήν παραγωγήν. 'Η τοιαύτη ἐπίδοσις εἶχεν, ὡς θά ἴδωμεν καί κατωτέρω, γενικωτέρας ἐπιπτώσεις ἐπί τῆς βιομηχανικῆς μας ἐξελίξεως.

'Η καθιέρωσις προστατευτικοῦ δασμολογίου

'Η γενική ἀναμόρφωσις τοῦ δασμολογίου ἀπετέλεσεν ἀσφαλῶς μίαν ἐπίσης σημαντικήν καμπήν εἰς τήν προώθησιν τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς. Λαμβανομένου ὑπ'ὄψιν τοῦ γεγονότος, ὅτι ἡ νεαρά ἑλληνική βιομηχανία εἶχε νά ἀντιμετωπίσῃ τόν συναγωνισμόν τῶν ἤδη προοδευμένων βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων τῆς ἀλλοδαπῆς, ἦτο ἀπαραίτητος, ἡ προσωρινή ἔστω, δασμολογική προστασία της. Κατά τήν περίοδον ταύτην ὁ κρατικός μηχανισμός ἔλαβεν ἀποφασιστικά μέτρα διά τήν πλήρη μετατροπήν τοῦ δασμολογίου ἀπό ταμιευτικοῦ εἰς προστατευτικόν. 'Η τοιαύτη μεταστροφή εἶχεν ἤδη ἀρχίσει ἀπό τῆς ἐποχῆς τοῦ Χ. Τρικούπη, ἡ ἐφαρμογή ὅμως τῶν προστατευτικῶν δασμῶν ὁλοκληρώθη μόλις κατά τήν διάρκειαν τοῦ Α' Παγκοσμίου πολέμου.

Εἰδικαί δασμολογικαί συνθῆκαι, ἐπιδράσασαι ἐπί τῆς καθόλου οἰκονομικῆς ἐξελίξεως τῆς Χώρας, ἴσχυσαν εὐθύς μετά τόν τερματισμόν τοῦ Β΄ Παγκοσμίου πολέμου. Ἡ Ἑλλάς ἐντός τοῦ πλαισίου τῆς ἀναπτυχθείσης συνεργασίας ἐπί διεθνοῦς ἐπιπέδου ἐπί θεμάτων οἰκονομικῆς καί κοινωνικῆς ἀναπτύξεως, ἔλαβε μέρος εἰς Ὀργανισμούς ἱδρυθέντας πρός τόν σκοπόν βελτιώσεως τῶν σχέσεων τῶν χωρῶν μελῶν τοῦ Ο.Η.Ε. εἰς τά θέματα τῆς οἰκονομικῆς ἀνασυγκροτήσεως καί ἀναπτύξεως [90].

Πρός τόν σκοπόν ἀναπτύξεως τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν της μετά τῶν λοιπῶν Χωρῶν, ἡ Ἑλλάς προσεχώρησε κατά τό ἔτος 1956 εἰς τήν Γενικήν Συμφωνίαν Δασμῶν καί Ἐμπορίου (GATT)(1)

Ἐν συνεχείᾳ συνεδέθη διά τῆς Συμφωνίας τῶν Ἀθηνῶν τῆς 9ης Ἰουλίου 1961 μετά τῶν Χωρῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Οἰκονομικῆς Κοινότητος, μέ προοπτικήν πλήρους ἐντάξεως τῆς Χώρας εἰς τήν Κοινότητα μετά πάροδον μεταβατικῆς περιόδου προσαρμογῆς 22 ἐτῶν. Αἱ ἐκ τῆς προσχωρήσεως εἰς τήν GATT καί αἱ ἐκ τῆς συνδέσεως μετά τῆς ΕΟΚ ἐπιπτώσεις δέον νά θεωρηθοῦν ὡς λίαν σημαντικαί ἐπί τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας πρός ἀμφοτέρας τάς κατευθύνσεις. Εὐνοϊκῶς μέν διότι διηυκόλυναν τήν ἐξαγωγικήν της προσπάθειαν, δυσμενῶς δέ διότι ἐμείωσαν τήν ἀποτελεσματικότητα τοῦ τοίχους τῆς δασμολογικῆς προστασίας, τό ὁποῖον εἶχεν ἐγερθῆ πρός χάριν της κατά τήν περίοδον τοῦ μεσοπολέμου.

Ἡ πολεμική προσπάθεια τοῦ ἔθνους καί ἡ βιομηχανία

Αἱ πολεμικαί περιπέτειαι τῆς δεκαετίας 1912-1922 εἶχον ἐπίσης σημαντικάς ἐπιδράσεις ἐπί τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας. Αἱ ηὐξημέναι ἀνάγκαι εἰς βιομηχανικά προϊόντα διά τάς πολεμικάς ἐπιχειρήσεις κατέστη δυνατόν νά

---

(1) GATT (GENERAL AGREEMENT ON TARIFFS AND TRADE) ὑπογραφεῖσα ὑπό εἰκοσιτριῶν χωρῶν ἐν Γενεύῃ τήν 30ην Ὀκτωβρίου 1947.

ἱκανοποιηθοῦν, ἐν μέρει τοὐλάχιστον, ἀπό τήν ἐγχώριον παραγωγήν. Διαρκοῦντος τοῦ Δ΄ παγκοσμίου πολέμου, ὡς ἐλέχθη ἤδη, ὁ διά θαλάσσης ἐφοδιασμός εἰς εἴδη πρώτης ἀνάγκης ἦτο προβληματικός ἀφ'ἑνός μέν λόγῳ τοῦ ὑποβρυχίου πολέμου καί ἀφ'ἑτέρου λόγῳ τῆς δημιουργηθείσης ἐκ τοῦ πολέμου σπάνιος αὐτῶν. Ἡ ἔλλειψις οὕτω ὡρισμένων προϊόντων εἰσαγομένων ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ ὑποκατεστάθη δι'ἄλλων παραγομένων ἐπιτοπίως. Ἡ ἔλλειψις ἐπίσης καυσίμων ἠνάγκασε τάς βιομηχανικάς μονάδας εἰς τήν εὕρεσιν χρησιμοποίησιν τῶν ἐγχωρίων λιγνιτῶν.

Γενικῶς, αἱ βιομηχανικαί ἐπιχειρήσεις ἐξεμεταλλεύθησαν εὐκαιρίας ἰδίως εἰς κλάδους τῶν ὁποίων αἱ πρῶται ὕλαι προήρχοντο ἐκ τῆς γεωργικῆς καί ἐκ τῆς κτηνοτροφικῆς παραγωγῆς ἤ ἐκ τοῦ μεταλλευτικοῦ πλούτου τῆς χώρας. Δέον νά σημειωθῇ ἐνταῦθα ἡ εὐνοϊκή ἐπίδρασις ἐπί τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς κατά τήν ἐποχήν αὐτήν λόγῳ ηὐξημένης ζητήσεως βιομηχανικῶν προϊόντων ὑπό τοῦ πολυαρίθμου ἐκστρατευτικοῦ συμμαχικοῦ σώματος τῆς Καλλιπόλεως καί ἐν συνεχείᾳ τῆς Μακεδονίας. Ἡ ζήτησις αὕτη, λόγῳ τῶν προαναφερθεισῶν δυσχερειῶν ἱκανοποιήσεώς της ἔξωθεν, ἐστράφη πρός τήν ἐγχώριον βιομηχανίαν, ἥτις εὗρε τήν εὐκαιρίαν πραγματοποιήσεως ἀξιολόγων κερδῶν.

Κατά τήν περίοδον τοῦ Β΄ παγκοσμίου πολέμου ἡ συμβολή τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας εἰς τήν καθόλου ζωήν τῆς Χώρας, ἦτο ἐξ ἴσου σημαντική. Πλήν τοῦ ἐφοδιασμοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ αὕτη ἔφερε τό βάρος τῆς ἀντιμετωπίσεως τῶν ἀναγκῶν τοῦ πληθυσμοῦ εἰς ἀγαθά τῶν ὁποίων ἡ εἰσαγωγή ἐκ τῶν χωρῶν τῆς Δυτικῆς καί Κεντρικῆς Εὐρώπης εἶχε καταστῆ δυσχερής.

Αἱ νομισματικαὶ συνθῆκαι

Αἱ νομισματικαὶ συνθῆκαι, λόγῳ τῶν συνεχῶν ἀπό τοῦ 1920 ὑποτιμήσεων τῆς δραχμῆς[1], ὑπῆρξαν ἐνισχυτικαὶ διά τὴν ἐγχώριον παραγωγήν, τὴν ὁποίαν καθίστων πλέον συναγωνιστικήν ἔναντι τῆς ἀντιστοίχου τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν χωρῶν. Ἡ βιομηχανία ἡ χρησιμοποιοῦσα ἐγχωρίους πρώτας ὕλας ἐπραγματοποίησεν οὕτω σημαντικὰ ὀφέλη τὰ ὁποῖα, ὡς ἦτο φυσικόν, κατά μέγα μέρος διετέθησαν διά νέας ἐπενδύσεις. Ἡ τοιαύτη νομισματική σχέσις εἶχεν ὡς συνέπειαν καὶ τὴν ἀποθάρρυνσιν τῶν εἰσαγωγῶν, ἐπενεργοῦσα ὡς πρόσθετος πέραν τοῦ δασμολογίου προστατευτικὸς φραγμὸς ὑπέρ τῆς ἐγχωρίου παραγωγῆς.

Εἶναι γνωσταὶ αἱ δυσμενεῖς ἐπιπτώσεις τοῦ Β' παγκοσμίου πολέμου ἐπὶ τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας καὶ ἡ πλήρης ἐξάρθρωσις τοῦ νομισματικοῦ συστήματος τῆς Χώρας κατά τὴν διάρκειαν τῆς Κατοχῆς. Ἀμέσως μετά τὴν ἀπελευθέρωσιν κατεβλήθησαν προσπάθειαι διά τὴν ἐμπέδωσιν ἐκ νέου τῆς πίστεως πρὸς τὸ ἐθνικὸν νόμισμα καὶ ἐπάνοδον τῶν νομισματικῶν συνθηκῶν εἰς τὴν ὁμαλότητα. Ἡ σύνδεσις τῆς Χώρας μετά τοῦ Διεθνοῦς Νομισματικοῦ Ταμείου[2] καὶ μετά τῆς Διεθνοῦς Τραπέζης Ἀνασυγκροτήσεως καὶ Ἀναπτύξεως[3] ὅμοῦ μετά τῶν προσπαθειῶν τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς, διηυκόλυνε τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐμπιστοσύνης πρὸς τὴν δραχμὴν μὲ ὅλας τὰς ἐκ ταύτης εὐνοϊκὰς ἐπιπτώσεις ἐπὶ τῆς οἰκονομίας καὶ τῆς βιομηχανίας εἰδικώτερον.

---

(1) Ἡ τιμὴ τῆς χρυσῆς λίρας συμφώνως πρὸς στοιχεῖα τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος, ἐξελίχθη ὡς ἑξῆς:

Ἔτη	Τιμὴ εἰς δρχ.	Ἔτη	Τιμὴ εἰς δρχ.
1917	24,676	1922	166,500
1918	24,775	1923	296,670
1919	24,536	1924	247,350
1920	34,244	1925	322,740
1921	70,912		

(2) INTERNATIONAL MONETARY FUND ἱδρυθὲν εἰς ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφάσεων τῆς διασκέψεως τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν εἰς BRETTON WOODS (ΗΠΑ)

(3) BANQUE INTERNATIONALE POUR LA RECONSTRUCTION ET LE DEVELOPPEMENT ἱδρυθεῖσα τὸ 1945 καὶ λειτουργοῦσα ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου 1946.

Ἡ τεχνική ἐκπαίδευσις

Πέραν τῶν ἐκτεθέντων ἀνωτέρω παραγόντων, ἡ ἐνίσχυσις τῆς τεχνικῆς ἐκπαιδεύσεως διά τῆς ἱδρύσεως πολυαρίθμων σχολῶν μέσης ἰδίᾳ τεχνικῆς καταρτίσεως εἶχεν ἐμμέσως εὐνοϊκήν ἐπίδρασιν ἐπί τῆς βιομηχανικῆς καί βιοτεχνικῆς ἀναπτύξεως. Ἡ βελτίωσις αὕτη κατέστησε δυνατήν τήν παροχήν εἰδικευμένης ἐργασίας, μέσου ἐπιπέδου, τόσον ἀπαραιτήτου διά τήν βιομηχανικήν ἀνάπτυξιν καί τόν ἐκσυγχρονισμόν τῆς παραγωγῆς. Εἶχεν ἐπισημανθῆ ἤδη ἀνωτέρω, ἡ ἐκ τῆς ἐλλείψεως τεχνικῆς καταρτίσεως δυσχέρεια διά τήν χρησιμοποίησιν μηχανῶν καί τήν ἀποδοτικωτέραν λειτουργίαν τῶν βιομηχανικῶν μονάδων.

Ἡ ἀνάγκη βελτιώσεως καί ἀναπτύξεως τῆς τεχνικῆς ἐκπαιδεύσεως ἔτυχε τῆς προσοχῆς τῶν ἁρμοδίων ἰδίᾳ κατά τήν τελευταίαν εἰκοσαετίαν. Ἐπεσημάνθη ἰδιαιτέρως ἡ ἔλλειψις τεχνικῶν μέσης στάθμης καί κατεβλήθη προσπάθεια διά τήν κάλυψιν τοῦ σοβαρωτάτου τούτου κενοῦ. Ἡ προσπάθεια αὕτη ἀποδίδει ἤδη ἱκανοποιητικῶς καί ἐλπίζεται, ὅτι καταλλήλως ἐνισχυομένη καί βελτιουμένη θά ἀποδώσῃ ἔτι περαιτέρω, εἰς τό ἄμεσον μέλλον.

Ἡ ἐμπέδωσις βιομηχανικῆς συνειδήσεως

Ὡς ἀνεφέρθη ἤδη ἀνωτέρω, αἱ πολεμικαί δοκιμασίαι τοῦ Ἔθνους ἐπέβαλον τήν ἑλληνικήν βιομηχανίαν εἰς τήν συνείδησιν τοῦ κοινοῦ, ὡς κλάδου δυναμένου νά προσφέρῃ καί ἐθνικάς ὑπηρεσίας ἀκόμη. Πράγματι, ἡ ἑλληνική βιομηχανία κατά τάς κρισίμους ταύτας περιόδους, ὄχι μόνον παρῆγαγε μέρος τῶν ἀναγκαίων διά τάς πολεμικάς ἐπιχειρήσεις εἰδῶν, ἀλλά ἐπέτυχε, ἐπίσης, νά ὑποκαταστήσῃ τάς μειωθείσας λόγῳ τῶν δυσχερειῶν ἀνεφοδιασμοῦ τῆς Χώρας ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς, εἰσαγωγάς βιομηχανικῶν εἰδῶν πρώτης ἀνάγκης.

Παρετηρήθη οὕτω μία βαθμιαία μεταστροφή πνευμάτων, ἡ ὁποία καί μετέβαλε τήν ἀπό τῆς ἐποχῆς τῆς τουρκοκρατίας ἐπικρατοῦσαν τάσιν τῶν Ἑλλήνων εἰς ἀπασχολήσεις σχέσιν ἐχούσας μέ τήν γεωργίαν, μέ τήν ναυτιλίαν καί τό ἐμπόριον.

'Η μεταστροφή αὕτη, κατέστη περισσότερον ἐμφανὴς ἀπό τῆς εἰσόδου εἰς τόν ἐπιχειρηματικόν στίβον τῶν ἐκ τῆς Μικρᾶς 'Ασίας προσφύγων. Τοῦτο ὀφείλεται ἴσως καί εἰς τό γεγονός ὅτι οἱ ἐκ Μικρᾶς 'Ασίας "Ελληνες εἶχον δημιουργήσει μακράν βιομηχανικήν καί βιοτεχνικήν παράδοσιν εἰς τήν 'Ανατολήν. "Οπως ἄλλωστε ἐξετέθη προηγουμένως τόσον ἡ ἐμπορική ὅσον καί ἡ βιομηχανική δραστηριότης τῆς Μικρᾶς 'Ασίας εἶχον περιέλθει κατά σημαντικόν ποσοστόν εἰς τό ἐκεῖ ἐγκατεστημένον ἑλληνικόν στοιχεῖον. 'Η δραστηριότης αὕτη καί ἡ ἐμπειρία μετεφυτεύθη, διά τῆς μετακινήσεως τοῦ πληθυσμοῦ, εἰς τήν παλαιάν 'Ελλάδα καί προσέδωκε μίαν νέαν τάσιν πρός παραδοχήν τῆς βιομηχανικῆς δραστηριότητος ὡς ἀναγκαίας, χρησίμου καί ἐπικερδοῦς ἀπασχολήσεως.

'Ως ἀναφέρει καί ὁ A. ALEXANDER [4 σελ. 62 καί 101] σημαντικός ἀριθμός 'Ελλήνων ἐκ Μικρᾶς 'Ασίας διέπρεψε κατά τήν πρώτην ἀπό τῆς ἐγκαταστάσεως εἰς τήν ἐλευθέραν πατρίδα εἰκοσαετίαν εἰς τόν στίβον τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας καί ὅτι ἐπίσης αἱ κλάδοι τῆς ταπητουργίας καί τῆς κλωστοϋφαντουργίας, κυρίως, ὠφελήθησαν καί ἐβελτιώθησαν χάρις εἰς τήν μεταφυτευθεῖσαν ἐπιχειρηματικήν καί τεχνικήν ἐμπειρίαν τῶν προσφύγων. Σημειοῦται, ὅτι διά τῆς προαναφερθείσης μελέτης τοῦ A. ALEXANDER ἀναλύονται τά ἀποτελέσματα τῆς ὑπό τοῦ ΚΕΠΕ διενεργηθείσης κατά τό ἔτος 1961 ἐρεύνης περί τῆς καταγωγῆς τῶν 'Ελλήνων βιομηχάνων καί διαπιστοῦται, ὅτι τεσσαράκοντα ἔτη μετά τήν κροσφυγικήν μετακίνησιν τό 20% τοῦ συνόλου τούτων κατήγετο ἢ προῆρχετο ἐκ τῆς Μικρᾶς 'Ασίας.

'Η Κρατική προστασία

Σημαντικήν ὤθησιν εἰς τήν πρόοδον τῆς μεταποιητικῆς δραστηριότητος προσέδωκαν ἐπίσης αἱ ὑπό τῶν κρατικῶν ἀρχῶν θεσπισθεῖσαι καί παρασχεθεῖσαι γενικώτεραι εὐχέρειαι ἀναπτύξεως τοῦ κλάδου, διά τῆς λήψεως σημαντικῶν μέτρων προστασίας αὐτοῦ καί διά τῆς ταυτοχρόνου ἐπεκτάσεως τοῦ ἐνδιαφέροντος τῶν ἁρμοδίων ἐπί τῆς βελτιώσεως τῆς θέσεως τῶν ἐργαζομένων. 'Η ἐφαρμογή τῶν συλλογικῶν συμβάσεων ἐργασίας, ἡ καθιέρωσις τοῦ ὀκταώρου εἰς τάς κλείστας βιομηχανικάς ἐπιχειρήσεις, ὡς καί ἡ ἴδρυσις τοῦ θεσμοῦ τῶν κοινωνικῶν ἀσφαλίσεων, προσέφερον εἰς τόν ἐργαζόμενον τά κίνητρα διά τήν πρόθυμον καί ἀποδοτικήν ἔνταξίν του εἰς τόν βιομηχανικόν κλάδον. Οἱ νέοι

./.

ὅροι ἐργασίας εἰς τὴν βιομηχανίαν ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὸ χαμηλὸν γεωργικὸν εἰσόδημα ἔστρεφαν τὴν προτίμησιν τῶν ἐργαζομένων μέχρι τότε εἰς τὴν γεωργίαν πρὸς τὴν βιομηχανικὴν ἀπασχόλησιν. Εἰς τοῦτο συνέβαλεν ἀσφαλῶς καὶ ἡ ἐνταθεῖσα κατὰ τὴν περίοδον ταύτην φυγὴ πρὸς τὰς πόλεις, μὲ συνέπειαν τὴν αὔξησιν τοῦ διαθεσίμου ἐργατικοῦ δυναμικοῦ εἰς τοὺς κλάδους τῆς δευτερογενοῦς παραγωγῆς καὶ τῶν ὑπηρεσιῶν.

Τὰ ἔργα ὑποδομῆς

Πέραν τῶν γενικῶν αὐτῶν διαπιστώσεων ἐπὶ τῶν παραγόντων οἱ ὁποῖοι ἐπέδρασαν εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας, δέον νὰ σημειωθῇ ἡ γενικὴ μεταβολὴ τῆς ὑποδομῆς τῆς ὅλης οἰκονομικῆς ζωῆς. Αἱ μεταβολαὶ καὶ αἱ βελτιώσεις αἱ ὁποῖαι ἐπραγματοποιήθησαν κατὰ τὴν περίοδον τῆς τελευταίας πεντηκονταετίας καὶ ἰδίως κατὰ τὴν μετὰ τὸ Β' παγκόσμιον πόλεμον δημιουργικὴν ἐξόρμησιν, εἶχον ἀσφαλῶς ἀποφασιστικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως ὁλοκλήρου τῆς οἰκονομίας καὶ τοῦ βιομηχανικοῦ κλάδου ἰδιαιτέρως. Ἡ βελτίωσις τῶν σιδηροδρομικῶν μεταφορῶν, ἡ διάνοιξις νέων ὁδῶν, ἡ κατασκευὴ λιμένων καὶ γενικῶς ἡ διευκόλυνσις τῶν μεταφορῶν καὶ τῶν ἐπικοινωνιῶν ἀπετέλεσαν ἀποφασιστικὸν παράγοντα ἀναπτύξεως τῆς βιομηχανίας. Διὰ τῶν νέων εὐχερειῶν αἱ ὁποῖαι παρεσχέθησαν ἐκ τῆς κατασκευῆς τῶν προμνησθέντων ἔργων ὑποδομῆς, κατέστησαν πλέον ἐκμεταλλεύσιμα τὰ γεωργικὰ προϊόντα. Ταυτοχρόνως αἱ πρῶται ὕλαι ἐκ τῆς γεωργικῆς καὶ μεταλλευτικῆς παραγωγῆς ἦσαν εὐχερῶς χρησιμοποιήσιμοι ὑπὸ τῆς βιομηχανίας, ἐνῷ τὰ παραγόμενα ἀγαθὰ ἦτο δυνατὸν νὰ διοχετευθοῦν ἀνέτως εἰς ὅλην τὴν Χώραν. Αἱ τοιαῦται εὐχέρειαι ὑπεβοήθησαν σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τὴν μετακίνησιν τῶν ἐργατικῶν χειρῶν, ἀπετέλεσαν δὲ παράγοντας ὑποβοηθητικοὺς τῆς βιομηχανικῆς προόδου.

Ὁ ἠλεκτρισμός

Σημαντικὸς ἐπίσης παράγων ἀναπτύξεως, λαμβανομένης μάλιστα ὑπ'ὄψιν καὶ τῆς ραγδαίας τεχνικῆς ἐξελίξεως καὶ μηχανοποιήσεως τῆς παραγωγῆς, εἶναι καὶ ἡ παροχὴ ἀφθόνου καὶ σχετικῶς εὐθηνῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας. Κατὰ τὴν τελευταίαν ἰδίως εἰκοσαετίαν, ἡ παραγωγὴ ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας ηὐξήθη ἀλματωδῶς. Ταυτοχρόνως, διὰ τοῦ δημιουργηθέντος ἐνιαίου ἐθνικοῦ δικτύου μεταφορᾶς καὶ διανομῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας εἰς τὸ ὁποῖον ἐνετάγησαν αἱ ὑφιστά-

μεναι καί αί νεοδημιουργηθεῖσαι μονάδες παραγωγῆς τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος ἐπετεύχθη ἡ ἠλεκτροδότησις τῶν περισσοτέρων οἰκισμῶν τῆς Χώρας. Ἡ κατασκευή τῶν μεγάλων θερμοηλεκτρικῶν σταθμῶν, οἱ ὁποῖοι χρησιμοποιοῦν εἰς σημαντικόν βαθμόν τόν λιγνίτην καί πρό παντός ἡ εὐρεῖα χρησιμοποίησις τοῦ λευκοῦ ἄνθρακος διά τήν παραγωγήν ἐνεργείας ἐπέτρεψαν τήν παροχήν ἠλεκτρικοῦ ρεύματος εἰς τήν βιομηχανίαν καί τήν βιοτεχνίαν ὑπό εἰδικά μειωμένα τιμολόγια μέ εὐνοήτους τάς ἐκ τούτου εὐεργετικάς ἐπιδράσεις.

Εἶναι ἀπαραίτητον νά σημειωθῇ, ὅτι ἡ συμβολή τῆς ἐπεκτάσεως τῆς χρήσεως τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας ὑπό τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ, εἶχε διττήν εὐεργετικήν ἐπίδρασιν καί ἐπί τῆς βιομηχανίας. Ἡ πρώτη ἐξ αὐτῶν ἀφορᾶ εἰς τήν εὐχερῆ χρησιμοποίησιν τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας ὡς μέσου βοηθητικοῦ τῆς παραγωγῆς διά τῆς χρήσεως ταύτης ἀμέσως ἤ ἐμμέσως εἰς τήν παραγωγικήν διαδικασίαν (π.χ. διά τήν κίνησιν τῶν μηχανημάτων, τήν θέρμανσιν κλιβάνων, τήν ἠλεκτρόλυσιν ἤ τήν χρησιμοποίησίν της εἰς βοηθητικάς τῆς παραγωγῆς διαδικασίας ὡς τήν κίνησιν μεταφορικῶν ταινιῶν, ἀναβατήρων, τόν κλιματισμόν, τήν θέρμανσιν κτλ.). Συμφώνως πρός τά στοιχεῖα τά ὁποῖα παρατίθενται εἰς τόν πίνακα 57, ἡ κατανάλωσις ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας εἰς τήν βιομηχανίαν καί τήν βιοτεχνίαν ἀπό τοῦ ἔτους 1954, τό ὁποῖον εἶναι καί τό πρῶτον ἔτος διά τό ὁποῖον διατίθενται σχετικά στοιχεῖα, μέχρι τοῦ 1971 ἐκυμαίνετο μεταξύ τοῦ 47% καί τοῦ 64% τοῦ συνόλου αὐτῆς. Λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν της, κατά τήν τελευταίαν ἰδίως δεκαετίαν, ἀλματώδους αὐξήσεως τῆς συνολικῆς παραγωγῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας, ἡ ποσοστιαία συμμετοχή τῆς βιομηχανίας δύναται νά θεωρηθῇ ὡς ἀξιόλογος.

Στοιχεῖα περί τῆς συνολικῆς παραγωγῆς μετά διακρίσεως ταύτης εἰς θερμικήν καί ὑδροηλεκτρικήν διά τό χρονικόν διάστημα τῶν ἐτῶν 1930-1938 καί 1948-1971 δίδονται εἰς τόν πίνακα 58. Ἐκ τῶν στοιχείων τοῦ πίνακος τούτου καταφαίνεται ἡ ραγδαία ἐξέλιξις τοῦ ἐξηλεκτρισμοῦ εἰς τήν Χώραν καί ἡ ἐκ τούτου σημαντική συμβολή του εἰς τήν οἰκονομικήν καί πολιτιστικήν

Πίναξ 57. Συνολική κατανάλωσις ήλεκτρικής ένεργείας καί κατανάλωσις είς την βιομηχανίαν καί τήν βιοτεχνίαν κατά τά έτη 1954-1971

Είς έκατ. ΩΧΒ

Έτη	Συνολική κατανάλωσις	Βιομηχανική χρήσις	Ποσοστόν έπί τοίς %	Έτη	Συνολική κατανάλωσις	Βιομηχανική χρήσις	Ποσοστόν έπί τοίς %
1954	881	480	54,5	1964	3.218	1.679	52,2
1955	1.014	566	55,8	1965	3.748	1.976	52,7
1956	1.183	659	55,7	1966	4.988	3.003	60,2
1957	1.349	760	56,3	1967	5.976	3.804	63,7
1958	1.500	802	53,5	1968	6.479	4.150	64,1
1959	1.691	833	49,3	1969	7.434	4.405	59,3
1960	1.888	886	46,9	1970	8.357	4.932	59,0
				1971	9.822	5.898	60,0

Πηγή: Στατιστική Έπετηρίς τής Έλλάδος (1955 καί 1972).

Πίναξ 58. Συνολική παραγωγή ήλεκτρικής ένεργείας κατά τά έτη 1930 -1930 καί 1948 - 1971

(Είς έκατομμύρια ΩΧΒ).

Έτη	Συνολική παραγωγή	Έτη	Συνολική παραγωγή	Έξ ής ύδροηλεκτρική	Έτη	Σύνολική παραγωγή	Έξ ής ύδροηλεκτρική
1930	100	1948	479	...	1960	2.198	469
1931	115	1949	583	...	1961	2.484	554
1932	120	1950	665	...	1962	2.735	614
1933	125	1951	745	...	1963	3.113	806
1934	158	1952	814	...	1964	3.716	749
1935	183	1953	917	...	1965	4.145	759
1936	227	1954	1.073	...	1966	5.462	1.714
1937	243	1955	1.258	310	1967	6.309	1.643
1938	272	1956	1.476	502	1968	6.949	1.354
...	...	1957	1.627	348	1969	8.010	2.031
...	...	1958	1.790	451	1970	8.991	2.630
		1959	1.962	433	1971	10.611	2.646

Πηγή: Στατιστική Έπετηρίς τής Έλλάδος (1955 καί 1972).

πρόοδον τῆς Ἑλλάδος. Ἐπίσης παρατηρεῖται μία διαρθρωτική μεταβολή εἰς τήν προέλευσιν τῆς ἐνεργείας, συνισταμένη εἰς ἀξιόλογον αὔξησιν τῆς ὑδροηλεκτρικῆς, κατά τήν τελευταίαν ἰδίως πεντετίαν, ἔναντι τῆς θερμικῆς. Ἡ σχέσις πάντως συμμετοχῆς τῶν δύο τούτων μορφῶν ἐνεργείας παραμένει σχεδόν ἀμετάβλητος, λόγῳ παραλλήλου αὐξήσεως καί τῆς θερμικῆς τοιαύτης.

Ἡ ἐπίδρασις ἐκ τῆς χρησιμοποιήσεως ἀφθόνου ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας καθ' ἅπασαν σχεδόν τήν Χώραν ἔχει καί ἑτέραν εὐμενῆ ἐπίπτωσιν ἐπί τῆς βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως, λόγῳ τῆς ἀθρόας αὐξήσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν καταναλωτῶν δι' οἰκιακήν, γεωργικήν, ἐμπορικήν κτλ. χρῆσιν. Παρατηρεῖται δηλαδή κατά τήν τελευταίαν ἰδίως δεκαετίαν ηὐξημένη ζήτησις διά τά προϊόντα τοῦ κλάδου ἐφαρμογῆς ἠλεκτρισμοῦ, ἡ ἐγχώριος δέ παραγωγή συμμετέχει κατά μέγα ποσοστόν εἰς τήν ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν τῆς ἀγορᾶς, διά τῆς παραγωγῆς μεγάλης ποικιλίας τοιούτων εἰδῶν. Οὕτω, ἡ ἀνάπτυξις τῶν κλάδων παραγωγῆς τῶν εἰδῶν τούτων ὡς καί τῶν κλάδων παραγωγῆς τῶν ἐγχωρίως παραγομένων πρώτων ὑλῶν διά τήν παραγωγήν τῶν ὡς ἄνω προϊόντων εἶναι σημαντική. Ἐξ ἄλλου, αἱ ἐπιδράσεις ἐκ τῆς δημιουργίας συνθηκῶν ἀνέσεως καί ὑγιεινῆς εἰς τά ἐργοστάσια λόγῳ τῆς εὐχερείας λειτουργίας μηχανημάτων ἐξαερισμοῦ, θερμάνσεως, φωτισμοῦ τῶν χώρων ἐργασίας δέν δύνανται βεβαίως νά μετρηθοῦν, δέν παύουν ὅμως νά ἀποτελοῦν ἕνα σημαντικόν παράγοντα συντελοῦντα εἰς τήν αὔξησιν τῆς παραγωγικότητος καί τήν ἄνοδον τοῦ πολιτιστικοῦ ἐπιπέδου.

Οἱ ἀναστατικοί παράγοντες

Περαίνοντες τήν ἐπισκόπησιν τῶν εὐνοϊκῶν διά τήν βιομηχανικήν ἀνάπτυξιν παραγόντων, ὡς καί τῶν γενικῶν μέτρων τῆς Διοικήσεως ἅτινα ἐπέδρασαν ἐπί τῆς ὅλης ἐξελίξεως τῆς βιομηχανικῆς καί βιοτεχνικῆς δραστηριότητος κατά τήν τελευταίαν πεντηκονταετίαν δέν πρέπει νά ἀγνοήσωμεν τόν ἀνασταλτικόν ρόλον εἰς τήν ἀνάπτυξιν τῆς βιομηχανίας, τόν ὁποῖον συνέχισαν νά διαδραματίζουν οἱ παράγοντες τῆς στενότητος κεφαλαίων πρός ἐπένδυσιν καί κίνησιν τῶν βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων καί τῆς ἐλλείψεως ἐπαρκοῦς εἰδικευμένου ἐργατικοῦ δυναμικοῦ.

Ἡ λαίλαψ τοῦ Β΄ παγκοσμίου πολέμου, ἡ ἐπακολουθήσασα κατοχή καί αἱ περιπέτειαι τοῦ ἔθνους κατά τήν δεκαετίαν 1940-1949, ἐπέφερον εἰς τήν ἑλληνικήν βιομηχανίαν σημαντικήν ὀπισθοδρόμησιν. Ὁ βιομηχανικός ἐξοπλισμός καί ἡ ὅλη δομή τῆς βιομηχανίας ἐκλονίσθη ἐκ θεμελίων. Παρά ταῦτα, τό πνεῦμα τῆς ἀναδημιουργίας ἐθριάμβευσε καί πάλιν. Ἐπί τῶν ἐρειπίων τῶν βιομηχανικῶν μονάδων καί ἐκ τοῦ χάους τό ὁποῖον ἐδημιουργήθη ἤρχισεν ἡ ἀνασυγκρότησις.

Α ἰ ν έ α τ ά σ ε ι ς π ρ ο ό δ ο υ

Ἀπό τοῦ 1950 καί ἐντεῦθεν ἤρχισε, μέ τήν συμβολήν τῆς ἀμερικανικῆς βοηθείας, νέα ἐξόρμησις τῆς βιομηχανίας ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς ἀνασυγκροτήσεως τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Ριζικά μέτρα οἰκονομικῆς ἀνορθώσεως ἐλήφθησαν, ἀποβλέποντα κυρίως εἰς τήν ἀποκατάστασιν τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ κοινοῦ πρός τήν οἰκονομικήν σταθερότητα. Ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν εἰσαγωγῶν, ἡ ὑποτίμησις τῆς δραχμῆς κατά τό 1953, ἡ ἔναρξις καταρτίσεως προγραμμάτων οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, θεωροῦνται ἐν προκειμένῳ ὡς τά πλέον σημαντικά.

Ἡ συστηματική προσπάθεια ἡ καταβληθεῖσα ὑπό τοῦ Κράτους διά τῆς θεσπίσεως εἰδικῶν νομοθετικῶν μέτρων προσελκύσεως ξένων κεφαλαίων πρός ἐπένδυσιν εἰς τήν Χώραν εἶχεν ἐπίσης ὡς ἀποτέλεσμα τήν δημιουργίαν σημαντικοῦ ἀριθμοῦ νέων μεγάλων βιομηχανικῶν μονάδων.

Παραλλήλως πρός τήν εἰσροήν ξένων κεφαλαίων παρετηρήθη καί ἀξιόλογος μεταφορά εὑρεσιτεχνιῶν καί τεχνικῆς ἐμπειρίας (KNOW-HOW) ἐκ τῶν βιομηχανικῶς ἀνεπτυγμένων χωρῶν, ἥτις ἐβελτίωσεν αἰσθητῶς τάς μεθόδους τῆς παραγωγῆς τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων ὑποβαθήσασα οὕτως εἰς τήν διαμόρφωσιν σχετικῶς χαμηλῶν ἐπιπέδων κόστους.

Πέραν τῶν ἀνωτέρω ἀποφασιστικήν συμβολήν εἶχον καί ἄλλοι παράγοντες μεταξύ τῶν ὁποίων ἀναφέρομεν τήν ἐπίδρασιν ἐκ τῆς μεταβολῆς τῶν συνηθειῶν καταναλώσεως (PATTERNS OF CONSUMPTION) ἡ ὁποία ἐπῆλθεν ἐκ τῆς βελτιώσεως τοῦ ἐπιπέδου διαβιώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὅστις ἀμέσως μετά τήν πολεμικήν περίοδον, ἤρχισε νά ἀπομακρύνεται σταθερῶς ἐκ τῆς κατά παράδοσιν λιτῆς διαβιώσεως. Γενικῶς ἡ ἐν γένει οἰκονομική πολιτική καί αἱ ἐπιδράσεις τῆς ἐπιστήμης καί τῆς τεχνολογίας ἐδημιούργησαν τάς ἀπαραιτήτους ἐκείνας προϋποθέσεις διά τήν ἀνάπτυξιν τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας παραλλήλως καί ταυτοχρόνως πρός τήν ἀνάπτυξιν τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας [92].

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

Προπαρασκευαὶ ἐξελίξεως τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας

Ὡς ἐξετέθη εἰς τὸ κύριον μέρος τῆς παρούσης μελέτης, ἡ περίοδος ἡ καλύπτουσα τὸ διάστημα τῶν ἐτῶν ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι καὶ τοῦ 1920, ἀπετέλεσε τὴν βραδεῖαν προετοιμασίαν τῆς ἀνορθώσεως τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας. Ὁ ρυθμὸς ἄλλωστε τῆς βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως καὶ εἰς τὰς ἄλλας εὐρωπαϊκὰς χώρας κατὰ τὴν ὑπ'ὄψιν περίοδον δὲν ἦτο ἀσφαλῶς τόσον ἔντονος ὡς εἶναι σήμερον. Ἡ γεωργία ἐξηκολούθει νὰ παραμένῃ καθ'ὅλον τὸ μέχρι τοῦ Α' παγκοσμίου πολέμου διάστημα, ὁ κυριώτερος συντελεστὴς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος διὰ τὰς περισσοτέρας τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν. Δὲν ὑπῆρχε λοιπὸν ἔντονον τὸ κίνητρον στροφῆς πρὸς τὴν ἐκβιομηχάνησιν, ὥστε νὰ μεταβληθῇ ἡ δομὴ τῆς οἰκονομίας τῆς χώρας ἀπὸ γεωργικὴν εἰς βιομηχανικήν.

Ἡ τοιαύτη σύγκρισις δικαιολογεῖ ἐν μέρει καὶ τὴν βραδεῖαν στροφὴν τοῦ Ἕλληνος ἐπιχειρηματίου ἀπὸ τὴν γεωργικὴν καὶ τὴν ἐμπορικὴν ἐπιχείρησιν πρὸς τὴν ἄγνωστον καὶ ἴσως ἐπικίνδυνον, ὡς τὴν ἐθεώρει, περιπέτειαν, τῆς βιομηχανικῆς ἐπιδόσεως. Τὸ αὐτὸ δύναται νὰ λεχθῇ καὶ διὰ τὴν βραδυτάτην προσαρμογὴν τῆς κρατικῆς πολιτικῆς πρὸς τὰ θέματα ὑποβοηθήσεως καὶ παθηγετήσεως τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας εἰς τὰ πρῶτα, τοὐλάχιστον, αὐτῆς βήματα. Σποραδικαὶ εἶναι, πράγματι, αἱ περιπτώσεις κατὰ τὰς ὁποίας ἡ πολιτεία ἐθέσπισεν ἔστω καὶ σκιώδη μέτρα ὑπὲρ τοῦ κλάδου αὐτοῦ τῆς οἰκονομίας, κατὰ τὴν περίοδον τῶν πεντήκοντα πρώτων ἀπὸ τῆς ἀνεξαρτησίας ἐτῶν.

Ἡ γωνία αὐτὴ τῆς εὐρωπαϊκῆς ἠπείρου εἰς τὴν ὁποίαν ἤκμασεν ὁ πολιτισμὸς τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος, ὑπέστη τὰ δεινὰ μιᾶς μακραίωνος δουλείας, ἥτις ὄχι μόνον ἀνέκοψε πᾶσαν ἐξέλιξιν, ἀλλὰ προεκάλεσε μίαν σοβαρὰν κοινωνικὴν καὶ οἰκονομικὴν ὀπισθοδρόμησιν. Ἡ ὑποδουλωθεῖσα χώρα ὅμως,

κατόπιν σκληροῦ ἀγῶνος κατώρθωσε νὰ ἀνακτήσῃ τὴν ἐλευθερίαν της, δι'ἓν τοὐλάχιστον μέρος τοῦ ἐθνικοῦ της χώρου καὶ νὰ ἀναγεννηθῇ ὡς ἀνεξάρτητον κράτος.

Κατὰ τὸ διάστημα τοῦ ἑνὸς καὶ ἡμίσεος αἰῶνος ἀπὸ τῆς δημιουργίας τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος μέχρι σήμερον, ἡ πρόοδος ἀπὸ κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀπόψεως ὑπῆρξε σημαντική. Ἡ Ἑλλὰς ἐξελθοῦσα ἀπὸ τὸ βαθὺ σκότος εἰς τὸ ὁποῖον εἶχε περιέλθει ἐπέτυχεν, ἄλλοτε ἐργαζομένη καὶ ἄλλοτε μαχομένη, νὰ ἐντάξῃ ἑαυτὴν λίαν ἐνωρὶς ὡς ἰσότιμον μέλος εἰς τὴν χορείαν τῶν προοδευμένων εὐρωπαϊκῶν χωρῶν. Ὁ σημερινὸς Ἕλλην εὑρίσκεται εἰς τὸ αὐτὸ πολιτιστικὸν ἐπίπεδον μὲ τοὺς λοιποὺς εὐρωπαϊκοὺς λαούς.

Εἶναι γενικῶς παραδεκτὸν ὅτι ἡ βιομηχανικὴ ἐξέλιξις μιᾶς χώρας ἀποτελεῖ ὅρον διὰ τὸν ἐκσυγχρονισμὸν τῆς καθόλου οἰκονομικῆς, κοινωνικῆς καὶ πολιτιστικῆς ζωῆς αὐτῆς. Ἐξ ἑτέρου ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν τῆς συντελεσθείσης προόδου εἰς τὴν τεχνικὴν καὶ ἐπαγγελματικὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, διότι ἐν καταλλήλῳ θεμελιώδης προωθητικὸς παράγων εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἐξέλιξιν δὲν εἶναι παρὰ ὁ κατάλληλος ἐκπαιδευμένος πληθυσμός [93].

Ἡ σημερινὴ Ἑλλὰς πραγματοποιεῖ ἀσφαλῶς μίαν ταχεῖαν πορείαν πρὸς τὴν ἐκβιομηχάνησιν. Ἡ σύνδεσίς της πρὸς εὐρυτέρους οἰκονομικοὺς συνασπισμοὺς καὶ ἡ ἀνάγκη μιᾶς συντόνου προσπαθείας εὐθυγραμμίσεως τῆς ἑλληνικῆς παραγωγικῆς δραστηριότητος πρὸς τὰ ἀντίστοιχα ἐπίπεδα τῶν ἄλλων χωρῶν τῶν ἐν λόγῳ συνασπισμῶν ἐπιβάλλει, ἄλλωστε, τὴν ἐξέλιξιν ταύτην.

Αἱ βασικαὶ ἔνδείξεις περὶ τῆς δραστηριότητος τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας κατὰ τὴν δωδεκαετίαν 1959-1970, προκύπτουσαι ἐκ τῶν ἐτησίων βιομηχανικῶν ἐρευνῶν τῶν ἀντιστοίχων ἐτῶν, παρέχουν ἐνθαρρυντικὰς πληροφορίας περὶ τοῦ μέλλοντος τοῦ κλάδου τῆς μεταποιήσεως ἐν Ἑλλάδι.

Διὰ τὴν τελευταίαν ταύτην περίοδον ἡ διερεύνησις τῆς ἐξελίξεως διεξήχθη κατὰ τρόπον πλέον ἐμπεριστατωμένον, ἀφ'ἑνὸς μὲν διότι ὑφίστανται στοιχεῖα περὶ τῆς συμβολῆς τῆς βιομηχανίας ἐξ ἐπόψεως προστιθεμένης ἀξίας, ἀφ'ἑτέρου δὲ διότι ἐμφανίζονται κατ'αὐτὴν σοβαραὶ διαρθρωτικαὶ μεταβολαί, προερχόμεναι κυρίως ἐκ τῶν ἐπιπτώσεων ἐκ τῆς σταδιακῆς συνδέσεώς μας μετὰ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Οἰκονομικῆς Κοινότητος (ΕΟΚ) καὶ ἐκ τῶν μέτρων τῆς Διοικήσεως ὑπὲρ τῆς βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως.

Εἰδικώτερον, ἡ σύνδεσις τῆς Χώρας μετὰ τῆς Ε.Ο.Κ. ὑπεκίνησε τὸ ἐνδιαφέρον πρὸς μίαν νέαν ἐξόρμησιν ἀνανεώσεως τοῦ μηχανολογικοῦ ἐξοπλισμοῦ καὶ ἐφαρμογῆς νέων ἀποδοτικωτέρων μεθόδων παραγωγῆς. Αὕτη ἐξεδηλώθη βεβαίως εἰς ἐκείνους ἰδιαιτέρως τοὺς κλάδους τῆς βιομηχανίας, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀξιόλογον δασμολογικὴν προστασίαν ἀφ'ἑνὸς καὶ δὲν εἶχαν ἄμεσον τὴν σύνδεσιν πρὸς ἐγχωρίως παραγομένας πρώτας ὕλας ἀφ'ἑτέρου. Σοβαρὸς παράγων ἐξισορροπήσεως τῶν ὑφισταμένων διαφορῶν ἀνταγωνιστικότητος τῶν ἐγχωρίων βιομηχανικῶν μονάδων ἔναντι τῆς προηγμένης τεχνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀποδόσεως τῶν ἀντιστοίχων μονάδων τῶν χωρῶν τῆς Ε.Ο.Κ. ἦτο ἀσφαλῶς ἡ χρησιμοποίησις χαμηλῆς ἴσως ἐξειδικεύσεως, ἀλλὰ εὐθηνῆς ἐργασίας. Ἡ συγκυρία αὕτη συνεπικουρουμένη ἀπὸ τὴν ὑπὸ τοῦ Κράτους παροχὴν κινήτρων διὰ τὴν προσέλκυσιν ξένων κεφαλαίων πρὸς ἐπένδυσιν εἰς βιομηχανικὰς ἐγκαταστάσεις, ἀπετέλεσε τὴν ἀπαρχὴν διὰ τὴν δημιουργίαν ἀξιολόγου ρεύματος εἰσροῆς ξένων κεφαλαίων ἀλλὰ καὶ τεχνικῶν γνώσεων καὶ εὑρεσιτεχνιῶν πρὸς ἀξιοποίησιν ἐγχωρίων πρώτων ὑλῶν, προερχομένων ἐκ τῆς γεωργικῆς καὶ κτηνοτροφικῆς παραγωγῆς ὡς καὶ ἐξ ἐκμεταλλεύσεως τοῦ ὑπεδάφους.

Διεύρυνσις τῶν ἐξαγωγικῶν δυνατοτήτων

Ἡ ἑλληνική βιομηχανία ὄχι μόνον κατώρθωσε νά καλύπτη τάς ἐγχωρίους ἀνάγκας, διά μεγάλον ἀριθμόν βιομηχανικῶν προϊόντων, ἀλλά ἐπέτυχε νά διευρύνη καί τήν ἐξαγωγικήν της δραστηριότητα εἰς ἀξιόλογον βαθμόν. Διά τῶν εἰς τόν πίνακα 59 περιλαμβανομένων στοιχείων ἐπιχειρεῖται μία διερεύνησις περί τῆς συμμετοχῆς τῶν ἐξαγωγῶν βιομηχανικῶν προϊόντων εἰς τό σύνολον τῶν ἐξαγωγῶν τῆς Χώρας κατά τήν τελευταίαν δεκαετίαν.

Ἐκ τῶν στοιχείων τοῦ πίνακος τούτου, ἡ μελέτη τοῦ ὁποίου δέον νά περιορισθῇ εἰς τήν ποσοστιαίαν συμμετοχήν τῶν ἐξαγωγῶν τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων ἐπί τοῦ συνόλου τῶν ἐξαγωγῶν τῆς Χώρας-δεδομένου ὅτι αἱ ἀπογραφόμεναι ἀξίαι παρέχονται εἰς τρεχούσας τιμάς - προκύπτουν ἀξιόλογαι πληροφορίαι. Εἶναι ἄξιον μνείας τό γεγονός, ὅτι τό ποσοστόν συμμετοχῆς τῶν ἐξαγωγῶν τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων ἀπό τοῦ 12,2% κατά τό ἔτος 1962, αὐξανόμενον σταθερῶς κατ'ἔτος, ἔφθασεν εἰς τό ὕψος τοῦ 50% κατά τό 1971. Ἀφ' ἑτέρου, ἡ ἐξέλιξις τῶν ἐξαγωγῶν βιομηχανικῶν προϊόντων κατά κατηγορίας ἐμφανίζει καί ἕτερον σημαντικόν στοιχεῖον, τήν κατά ταχύτερον ρυθμόν αὔξησιν τῶν ἐξαγωγῶν τῶν βιομηχανοποιημένων τροφίμων καί ποτῶν καί τῶν λοιπῶν βιομηχανικῶν εἰδῶν. Ἐκ τῶν ἐξελίξεων τῶν κατηγοριῶν τούτων συμπεραίνεται, ὅτι ἡ ἑλληνική βιομηχανική παραγωγή προσανατολίζεται πρός τήν ἐξαγωγήν καί νέων προϊόντων, ἅτινα εἰς τό παρελθόν δέν παρήγοντο ἢ παρήγοντο μόνον διά τήν ἐσωτερικήν ἀγοράν. Ἡ προοπτική ἔτι περαιτέρω διευρύνσεως τῆς ἐξαγωγικῆς δραστηριότητος ἀλλά καί ὑποκαταστάσεως τῶν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἰσαγομένων διά τῶν ἐγχωρίως παραγομένων εἰς ὁλονέν αὐξανόμενον ρυθμόν διαφαίνεται ὡς μᾶλλον πιθανή.

Αἱ ἐπιδράσεις ἐκ τῆς ζητήσεως οἰκοδομικῆς δραστηριότητος

Μεταξύ τῶν προαναφερθέντων αἰτίων τά ὁποῖα προεκάλεσαν τήν ἔντονον ἀνοδικήν τάσιν εἰς τήν δραστηριότητα τῆς βιομηχανίας δέον νά συγκαταλεγῇ καί ἡ ζωηρά κίνησις καί διάθεσις κεφαλαίων εἰς τήν οἰκοδομικήν δραστη-

Πέναξ 59. Ἐξαγωγαί βιομηχανικῶν προϊόντων κατά τά ἔτη 1962-1970 εἰς ἑκατ. δρχ. εἰς τρέχ. τιμάς

Κατηγορίαι προϊόντων	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971
Προϊόντα χημικῶν βιομηχανιῶν	183	101	140	180	206	469	949	940	1.384	1.453
Μηχανήματα καί ὑλικόν μεταφορῶν	147	124	172	193	210	169	109	190	287	367
Προϊόντα πετρελαίου	-	-	-	-	104	143	182	165	192	182
Βιομηχανοποιημένα τρόφιμα καί ποτά	78	112	200	291	287	366	879	1.128	1.880	2.188
Σιγαρέττα	6	7	6	8	11	10	2	3	2	5
Λοιπά βιομηχανικά εἴδη	498	592	703	955	1.755	2.417	2.672	4.898	6.215	5.747
Σύνολον βιομηχανικῶν προϊόντων♦	912	936	1.221	1.627	2.573	3.574	4.793	7.324	9.960	9.942
Σύνολον ἐξαγωγῶν	7.503	8.703	9.257	9.833	12.180	14.856	14.047	16.609	19.276	19.874
Ποσοστόν ἐξαγωγῶν βιομηχανικῶν προϊόντων ἐπί συνόλου: (ἐπί τοῖς %)	12,2	10,8	13,2	16,5	21,1	24,0	34,1	44,1	51,7	50,0

♦ Δέν περιλαμβάνονται αἱ ἐξαγωγαί καπνοῦ καί σταφίδος

Πηγή: α) Διά τά ἔτη 1962-1965: Ἐθνικοί Λογαριασμοί τῆς Ἑλλάδος 1948-1965, ἀριθ. 16 σελ. 14
β) " " " 1966-1967: " " " " 1960-1968 ἀριθ. 19 σελ. 14
γ) " " " 1968-1970: " " " " 1948-1970 ἀριθ.21 σελ. 16
δ) Διά τό ἔτος 1971 στοιχεῖα προσωρινά ληφθέντα ἐκ τῆς Γεν.Δ/νσεως Ἐθν. Λογαριασμῶν

ριότητα. Παρά τό γεγονός ὅτι αὐτή καθ'ἑαυτήν ἡ οἰκοδομική δραστηριότης δημιουργεῖ ἐπενδύσεις χαμηλοῦ ἐνδιαφέροντος ἐξ ἐπόψεως παραγωγικότητος δέν πρέπει νά παραγνωρισθῇ ἐνταῦθα, ὅτι αὕτη ἐκδηλουμένη μέ ὁλονέν αὐξανομένην ζήτησιν οἰκοδομικῶν ὑλικῶν εἶχεν σύνοικάς ἐπιπτώσεις ἐπί τῆς ἀναπτύξεως τῶν βιομηχανικῶν κλάδων παραγωγῆς τῶν σχετικῶν προϊόντων.

Ἐνταῦθα κρίνεται χρήσιμος μία σύντομος ἐπισκόπησις τῶν διαθεσίμων στατιστικῶν στοιχείων περί τῆς οἰκοδομικῆς δραστηριότητος κατά τήν τελευταίαν ἰδίᾳ περίοδον.

Οὕτω, κατά τήν πενταετίαν (1967-1971) ἡ ἰδιωτική οἰκοδομική δραστηριότης διεμορφώθη ἐν συγκρίσει πρός τήν προηγουμένην πενταετίαν (1962-1966) εἰς λίαν ὑψηλά ἐπίπεδα. Συγκεκριμένως, ὁ ὄγκος τῶν νέων οἰκοδομῶν καί προσθηκῶν οἰκοδομῶν, ἀνῆλθεν ἐντός τῆς ἐπισκοπουμένης πενταετίας εἰς 239.624 χιλιάδας $μ^3$, ἔναντι 133.355 χιλιάδων $μ^3$ τῆς πενταετίας 1962-1966, ἤτοι ἐσημείωσεν αὔξησιν κατά 106.269 χιλ.$μ^3$ ἤ 80%. Τά σχετικά στοιχεῖα περί τῆς οἰκοδομικῆς δραστηριότητος τῆς πενταετίας δίδονται εἰς τόν πίνακα 60.

Πίναξ 60. Ἰδιωτική οἰκοδομική δραστηριότης κατά τά ἔτη 1967-1971
(βάσει ἀδειῶν οἰκοδομήσεως)

Ἔτη	Νέαι οἰκοδομαί Ὄγκος εἰς χιλ. $μ^3$	Προσθῆκαι οἰκοδομῶν Ὄγκος εἰς χιλ.$μ^3$	Σύνολον νέων οἰκοδομῶν καί προσθηκῶν Ὄγκος εἰς χιλ.$μ^3$	+ %
1967	26.603	6.852	33.455	
1968	35.852	9.425	45.277	+35,3
1969	43.318	10.748	54.066	+19,4
1970	40.710	10.622	51.332	- 5,1
1971	45.098	10.396	55.494	+ 8,1

Πηγή: ΕΣΥΕ Στατιστική Ἐπετηρίς 1972

Ὁ ὑφηλὸς οὗτος ρυθμὸς ἀνελίξεως τῆς οἰκοδομικῆς δραστηριότητος δικαιολογεῖ πλήρως τὴν σημειωθεῖσαν ἄνθησιν τῶν ἀντιστοίχων βιομηχανικῶν κλάδων κατὰ τὴν τελευταίαν πενταετίαν.

Ἡ βιομηχανικὴ καὶ βιοτεχνικὴ δραστηριότης κατὰ τὴν περίοδον τῶν ἐτῶν 1963-1970

Ἡ ἐξέλιξις τῆς βιομηχανικῆς δραστηριότητος κατὰ τὴν περίοδον τῶν ἐτῶν 1963-1970 ἐμφανίζει σημεῖα μεταβολῆς τῆς δομῆς τῆς μεταποιητικῆς δραστηριότητος λόγῳ κυρίως τῶν προαναφερθέντων αἰτίων καὶ ἐκ τῶν παρασχεθέντων κινήτρων ἀναπτύξεως ταύτης. Εἰς τὸν πίνακα 61 δίδονται στοιχεῖα ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἐτησίων βιομηχανικῶν ἐρευνῶν, περὶ τῆς προστιθεμένης ἀξίας κατὰ τὰ ἔτη 1963-1970.

Πίναξ 61. Δείκτης μεταβολῆς τῆς προστιθεμένης ἀξίας εἰς τὴν βιομηχανίαν ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος κατὰ τὰ ἔτη 1963 - 1970.

Ε Τ Η	Ποσοστὸν τῆς μεταβολῆς τῆς προστιθεμένης ἀξίας		
	Συνόλου Βιομηχανίας	Μείζονος Βιομηχανίας	Μικρᾶς Βιομηχανίας
1964/1963	114,2	112,2	119,2
1965/1964	114,1	119,4	101,5
1966/1965	113,5	115,3	108,5
1967/1966	109,4	108,4	112,2
1968/1967	111,0	110,9	111,3
1969/1968	117,8	120,6	109,7
1970/1969	121,7	124,7	112,4

Πηγή: ΕΣΥΕ. Ἀποτελέσματα βιομηχανικῶν ἐρευνῶν τῶν ἐτῶν 1963-1970.

Ἐκ τῶν στοιχείων τοῦ πίνακος 61 καταφαίνεται, ὅτι ἡ κατά μέσον ὅρον ἐτησία αὔξησις τῆς προστιθεμένης ἀξίας εἰς τήν βιομηχανίαν ἐν συνόλῳ ἀνῆλθεν μεταξύ τῶν ἐτῶν 1963 καί 1970 εἰς 14,5%. Ἡ αὔξησις αὕτη ἠκολούθησεν ἐντονώτερον ρυθμόν εἰς τά βιομηχανικά καταστήματα τῆς μείζονος βιομηχανίας, ἀνελθοῦσα εἰς 16,0%, ἐλαφρῶς δέ χαμηλότερον εἰς τά βιομηχανικά καταστήματα τῆς μικρᾶς βιομηχανίας, ἀνελθοῦσα εἰς 10,7%.

Ἰδιαιτέρως σημαντικοί ἦσαν οἱ ρυθμοί αὐξήσεων τῶν ἐτῶν 1968-1969 (17,0%) καί 1969-1970 (24,8%). Δέον νά σημειωθῇ, ὅτι αἱ μεταβολαί αὗται ὀφείλονται ἔν τινι μέτρῳ καί εἰς τάς μεταβολάς τῶν τιμῶν, δεδομένου ὅτι τά μεγέθη τῆς προστιθεμένης ἀξίας δίδονται εἰς τρεχούσας τιμάς.

Τά ἀπόλυτα μεγέθη τῆς προστιθεμένης ἀξίας εἰς τρεχούσας τιμάς, κατά τά ὡς ἄνω ἔτη, δίδονται εἰς τόν πίνακα 62 καί ὑπό συγκριτικήν μορφήν εἰς τό Διάγραμμα 12.

Πίναξ 62. Προστιθεμένη ἀξία κατά τά ἔτη 1963-1970 εἰς τρεχούσας τιμάς, εἰς ἑκατ. δρχ.

Ε Τ Η	Σ Υ Ν Ο Λ Ο Ν		ΜΕΙΖΟΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ		ΜΙΚΡΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ	
1963	19.001	100	13.615	71,6	5.386	28,4
1964	21.695	100	15.276	70,4	6.419	29,6
1965	24.757	100	18.241	73,7	6.516	26,3
1966	28.098	100	21.028	74,8	7.070	25,2
1967	30.738	100	22.802	74,2	7.936	25,8
1968	34.128	100	25.297	74,1	8.831	25,9
1969	40.206	100	30.514	75,9	9.692	24,1
1970	48.945	100	38.052	77,7	10.893	22,3

Πηγή: ΕΣΥΕ. Ἀποτελέσματα βιομηχανικῶν ἐρευνῶν.

'Αξιοπαρατήρητον εἶναι τὸ γεγονὸς τῆς μεταβολῆς τῆς συμμετοχῆς τῆς μικρᾶς βιομηχανίας εἰς τὸ σύνολον, πρὸς ὄφελος τῆς μείζονος. Οὕτω, ἐνῷ κατὰ τὸ ἔτος 1963 ἡ συμβολὴ ταύτης ἀνήρχετο εἰς 28,4% κατὰ τὸ ἔτος 1970 περιωρίσθη εἰς τὸ 24,1%. 'Η μεταβολὴ αὕτη ἐπραγματοποιήθη κατὰ τρόπον σταθερὸν κατὰ τὴν ὡς ἄνω χρονικὴν περίοδον καὶ ἀσφαλῶς ἀπεικονίζει τὴν διαχρονικὴν τάσιν τῆς οἰκονομικῆς συγκεντρώσεως.

'Η ἐξέλιξις τῶν ἐπὶ μέρους κλάδων τῆς βιομηχανικῆς δραστηριότητος παρουσιάζει σημαντικὰς τάσεις διαφορισμοῦ. 'Ιδιαιτέρως ἔντονοι μεταβολαὶ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1963-1970 ἐμφανίζονται εἰς τοὺς κλάδους τῆς βασικῆς μεταλλουργίας, τῆς ἐπεξεργασίας πετρελαιοειδῶν, τῶν χημικῶν προϊόντων, τῶν ἠλεκτρικῶν εἰδῶν, τῆς ἐπεξεργασίας ξύλου, τῆς ἐπεξεργασίας μὴ μεταλλικῶν ὀρυκτῶν καὶ τῆς βιομηχανίας ποτῶν.

'Η κατὰ κλάδους συμβολὴ εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ συνόλου τῆς προστιθεμένης ἀξίας τοῦ δευτερογενοῦς τομέως τῆς οἰκονομίας δίδεται ἀναλυτικῶς διὰ τὸ ἔτος 1970 εἰς τὸν πίνακα 63.

'Η παρεχομένη ἐκ τοῦ πίνακος τούτου εἰκὼν εἶναι λίαν χαρακτηριστικὴ ὡς πρὸς τὸν βαθμὸν συγκεντρώσεως καὶ ὡς πρὸς τὴν σχέσιν μεταξὺ τοῦ μεγέθους τῆς ἀπασχολήσεως καὶ τῆς προστιθεμένης ἀξίας. Παρατηρεῖται, πράγματι, μία ἔντονος συγκέντρωσις εἰς τοὺς κλάδους τῆς βασικῆς μεταλλουργίας, χημικῶν προϊόντων καὶ ἠλεκτρικῶν εἰδῶν, εἰς τοὺς ὁποίους μικρὸς ἀριθμὸς βιομηχανικῶν μονάδων πραγματοποιεῖ σημαντικὸν μέρος τῆς ὅλης προστιθεμένης ἀξίας. 'Εξ ἐπόψεως ἀπασχολήσεως οἱ ἐντάσεως ἐργασίας κλάδοι τῶν τροφίμων, ἐνδύσεως-ὑποδήσεως καὶ αἱ ὑφαντικαὶ συγκεντρώνουν ἐπίσης ὑψηλὸν ποσοστὸν τῆς προστιθεμένης ἀξίας.

'Ενδιαφέρουσα ἐπίσης εἶναι ἡ ἐμφανιζομένη εἰς τὸν πίνακα 64 σύγκρισις τῶν μεγεθῶν τῶν ἐτῶν 1963 καὶ 1970. 'Η προκύπτουσα εἰκὼν τῶν διαρθρωτικῶν μεταβολῶν, ἐκ τῆς ἀντιπαραβολῆς τῶν ποσοστιαίων συμμετοχῶν, τῶν ἐπὶ μέρους κλάδων, εἰς τὴν συνολικῶς πραγματοποιηθεῖσαν προστιθεμένην ἀξίαν, ἐμφανίζει ἐναργῶς τὴν ἐπελθοῦσαν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην μεταβολήν.

Πίναξ 63. Ἀριθμός καταστημάτων, ἀπασχολουμένων καί προστιθεμένη ἀξία κατά τό ἔτος 1970, κατά φθίνουσαν τάξιν τοῦ μεγέθους τῆς παραχθείσης προστιθεμένης ἀξίας.

Σειρά	Κ λ ά δ ο ς	Ἀριθμός καταστημάτων	Ἀριθμός ἀπασχολουμένων εἰς χιλιάδας	Προστιθεμένη ἀξία εἰς ἑκατ.δρχ.	Ποσοστόν συμμετοχῆς
1	Τροφίμων	19.512	83,1	6.602	13,5
2	Ὑφαντικαί	5.052	56,4	6.107	12,5
3	Μή μεταλλικῶν ὀρυκτῶν	5.271	34,3	3.924	8,0
4	Βασικαί μεταλλουργικαί	40	6,6	3.839	7,8
5	Χημικῶν προϊόντων	942	16,8	3.366	6,9
6	Ἐνδύσεως-ὑποδήσεως	28.231	68,6	3.162	6,5
7	Εἰδῶν ἐκ μετάλλου	13.854	41,0	2.937	6,0
8	Μεταφορικῶν μέσων	8.268	35,2	2.707	5,5
9	Ἠλεκτρικῶν εἰδῶν	3.534	20,7	2.514	5,1
10	Ποτῶν	2.814	14,0	1.756	3,6
11	Ἐκτυπώσεων	2.251	13,7	1.631	3,3
12	Ἐλαστικοῦ-πλαστικῶν	1.365	12,1	1.519	3,1
13	Ἐπεξεργασίας ξύλου	12.037	30,4	1.504	3,1
14	Ἐπιπλοποιΐα	10.041	23,3	1.458	3,0
15	Μηχανῶν	3.261	17,0	1.264	2,6
16	Καπνοῦ	210	10,2	1.233	2,5
17	Πετρελαιοειδῶν	90	2,4	1.196	2,4
18	Χάρτου	373	7,9	959	2,0
19	Δέρματος	2.147	9,7	704	1,4
20	Διάφοροι	3.686	9,8	564	1,2
	Σ Υ Ν Ο Λ Ο Ν	122.979	513,2	48.946	100,0

Πηγή: Ἀποτελέσματα βιομηχανικῆς ἐρεύνης 1970

Πίναξ 64. Σειρά κατατάξεως ἑκάστου κλάδου ἀναλόγως τῆς παρ'αὐτοῦ πραγματοποιουμένης προστιθεμένης ἀξίας, κατά τά ἔτη 1963 καί 1970.

Κ λ ά δ ο ι	Σ ε ι ρ ά κατατάξεως		Συμμετοχή ἑκάστου κλάδου εἰς τήν Π.Α. [illegible] τοῖς %	
	1 9 7 0	1 9 6 3	1 9 7 0	1 9 6 3
20 Τροφίμων	1	1	13,5	16,9
23 Ὑφαντικαί	2	2	12,5	14,8
33 Μή μεταλλικῶν ὀρυκτῶν	3	4	8,0	7,3
34 Βασικαί μεταλλουργίαι	4	18	7,8	1,8
31 Χημικῶν προϊόντων	5	7	6,9	5,1
24 Ἐνδύσεως-ὑποδήσεως	6	3	6,5	7,9
35 Εἰδῶν ἐκ μετάλλου	7	5	6,0	6,5
38 Μεταφορικῶν μέσων	8	6	5,5	5,6
37 Ἠλεκτρικῶν εἰδῶν	9	9	5,1	4,1
21 Ποτῶν	10	11	3,6	3,2
28 Ἐκτυπώσεων	11	10	3,3	3,9
30 Ἐλαστικοῦ-πλαστικῶν	12	15	3,1	2,6
25 Ἐπεξεργασίας ξύλου	13	12	3,1	2,9
26 Ἐπιπλοποιΐα	14	14	3,0	2,7
36 Μηχανῶν	15	13	2,6	2,8
22 Καπνοῦ	16	8	2,5	4,5
32 Πετρελαιοειδῶν	17	16	2,4	2,5
27 Χάρτου	18	17	2,0	1,9
29 Δέρματος	19	19	1,4	1,7
39 Διάφοροι	20	20	1,2	1,3
2/3			100,0	100,0
Βαρεῖα Βιομηχανία			46,8	38,3
Ἐλαφρά Βιομηχανία			53,2	61,7

Πηγή: Ἀποτελέσματα τῶν βιομηχανικῶν ἐρευνῶν τῶν ἐτῶν 1963 καί 1970

Ἐκ τῆς ἀντιπαραβολῆς τῆς σειρᾶς τοῦ ἔτους 1970 πρὸς τὴν τοιαύτην τοῦ ἔτους 1963 προκύπτει, ὅτι οἱ κλάδοι τῆς βασικῆς μεταλλουργίας, ἐπεξεργασίας μὴ μεταλλικῶν ὀρυκτῶν, ἠλεκτρικῶν εἰδῶν, χημικῶν προϊόντων, ἐλαστικοῦ-πλαστικῶν, προηγήθησαν σημαντικῶς τῶν λοιπῶν κλάδων τῆς μεταποιήσεως. Γενικῶς παρατηρεῖται μία σοβαρὰ διαρθρωτικὴ μεταβολὴ ὑπὲρ τῶν κλάδων τῶν ἀπαρτιζόντων τὴν βαρεῖαν βιομηχανίαν. Οὕτω οἱ κλάδοι: α) ἐλαστικοῦ-πλαστικῶν, β) χημικῶν προϊόντων, γ) πετρελαιοειδῶν, δ) μὴ μεταλλικῶν ὀρυκτῶν, ε) βασικῆς μεταλλουργίας, στ) εἰδῶν ἐκ μετάλλου, ζ) ἠλεκτρικῶν εἰδῶν καὶ η) μεταφορικῶν μέσων ηὔξησαν τὴν συμμετοχήν των εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς συνολικῆς προστιθεμένης ἀξίας κατὰ τὸ 1970 εἰς 44,8% ἔναντι τοῦ 35,5% τοῦ ἔτους 1963.

Διὰ τὰ μετὰ τὸ 1970 δύο ἔτη, δηλαδὴ 1971 καὶ 1972, διὰ τὰ ὁποῖα δὲν ὑφίστανται εἰσέτι στοιχεῖα ἐκ τῶν ἐτησίων ἐρευνῶν λαμβάνομεν μίαν εἰκόνα τῆς συνεχίσεως τῆς ἀνοδικῆς ἐξελίξεως τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας ἐκ τοῦ Μηνιαίου Δείκτου Βιομηχανικῆς Παραγωγῆς, ὁ ὁποῖος ἐμφανίζει κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα μεγάλον ἐτήσιον ρυθμὸν αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς. Οὕτω, τὸ μέσον ἐπίπεδον βιομηχανικῆς παραγωγῆς ἐνεφάνισεν ἄνοδον κατὰ μὲν τὸ 1971, ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ 1970, κατὰ 9,8% κατὰ δὲ τὸ 1972, ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ 1971, κατὰ 12,4%. Ἐξ ἄλλου οἱ κλάδοι μὲ τὸν μεγαλύτερον αὐξητικὸν ρυθμὸν κατὰ τὰ δύο ταῦτα ἔτη εἶναι οἱ ἑξῆς: 1)Ἠλεκτρικῶν μηχανῶν, συσκευῶν κλπ. (15,8%, 26,3%) 2)Ἐλαστικοῦ-πλαστικῶν εἰδῶν (13,7%, 27,3%), 3) Βασικῶν μεταλλουργικῶν (11,1%, 21,0%), 4) Χημικῶν προϊόντων (11,9%, 17,9%), 5) Παραγώγων πετρελαίου καὶ ἄνθρακος (6,5%, 18,4%), 6) Ποτῶν (12,1%, 17,5%), 7) Μὴ μεταλλικῶν ὀρυκτῶν (6,4%, 16,7%), 8)Ὑφαντικῶν εἰδῶν (14,0%, 14,0%), 9) Μεταλλουργικῶν προϊόντων (14,3%, 9,2%), 10) Ξύλου καὶ φελλοῦ (8,5%, 8,3%), 11) Μεταφορικῶν μέσων (6,6%, 6,8%).

Τὴν πρὸς τὰ πρόσω ἐξέλιξιν τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας δὲν πρέπει νὰ παραγνωρισθῇ ὅτι σοβαρῶς ὑποβαθεῖ κατὰ τὴν τελευταίαν τοὐλάχιστον δεκαετίαν, καὶ ἡ σύνδεσις τῆς Χώρας μετὰ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Οἰκονομικῆς Κοινότητας.

'Η ἑλληνική βιομηχανία ἀπολαμβάνει σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου τῶν πλεονεκτημάτων τῆς τεραστίας ἀγορᾶς τῶν πληθυσμῶν τῆς Κοινότητος, ἀλλά ταυτοχρόνως ἀντιμετωπίζει ἔντονον συναγωνιστικήν πίεσιν διά τήν διατήρησιν τῆς ἑλληνικῆς ἀγορᾶς. Χάρις εἰς τό ἐπιχειρηματικόν δαιμόνιον, τήν ἐργατικότητα τοῦ Ἕλληνος καί τήν ἔντονον καί προγραμματισμένην συμπαράστασιν τοῦ Κράτους ἐλπίζεται βασίμως, ὅτι κατά τά ἀμέσως προσεχές μέλλον ἡ 'Ελληνική Βιομηχανία θά καταλάβῃ τήν ἁρμόζουσαν εἰς αὐτήν θέσιν ἐντός τοῦ εὐρυτέρου τούτου γεωγραφικοῦ καί οἰκονομικοῦ χώρου καί ὅτι θά συνεχίσῃ νά διαδραματίζῃ τόν ρόλον της, συμβάλλοντας εἰς τήν οἰκονομικήν καί κοινωνικήν ἀνάπτυξιν τῆς Χώρας.

Α' ΓΕΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

'Αθανασιάδου Κ. "Στατιστική" Τομ. 4 , 'Αθήναι, 1958

Archibald G. "Industrialization and capital requirements in Greece" ΚΕΠΕ 'Αθήναι, 1964

Boulding K. "Principles of economic policy" N. Jersey, Prentice Hall Inc , 1958

Γερωνυμάκη Στ. "Οἰκονομική ἀνάπτυξις καί ἰδιωτική κατανάλωσις" 'Αθήναι 1961.

Γερωνυμάκη Στ. "Προοπτικαί ἐξελίξεως ἐκ τῆς συνδέσεως τῆς 'Ελλάδος μετά τῆς ΕΟΚ" 'Αθήναι, 1963.

Γεωργίου 'Ηλία "Νεώτερα στοιχεῖα περί τῆς ἱστορίας καί τῆς συντροφίας τῶν 'Αμπελακίων" 'Αθήναι, 1950.

Coutsoumaris G. "The location pattern of Greek industry" ΚΕΠΕ 'Αθήναι, 1962

Croxton F. Cowden D, Klein S. "Applied General Statistics", 3rd edition Prentice-Hall Inc., New Jersey, 1967

Λιβάνη 'Ι. "Στοιχεῖα Στατιστικῆς" τομ. 2, Θεσσαλονίκη, 1971.

Μαρκεζίνη Σπ. "'Ιστορία τῆς Νεωτέρας 'Ελλάδος" τομ. 4 'Αθήναι 1966.

Σάθα Κ. "Τουρκοκρατουμένη 'Ελλάς 1453-1821", 'Αθήναι 1962.

Samuelson Paul "Economics" An economic analysis 3rd edition N. York 1962

Σαρσέντη Δ. "Τά πρῶτα βήματα τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῆς 'Ελλάδος" Οἰκονομικός Ταχυδρόμος τεῦχος 1020 (8-11-73) σελ. 23

Σιάμπου Γ. "Δημογραφική ἐξέλιξις τῆς Νεωτέρας 'Ελλάδος" 'Αθήναι 1966

Σίδερη Νικ. "'Η ἑλληνική βιομηχανία-βιομηχανική παραγωγή καί ἀξία αὐτῆς κατά τά ἔτη 1953 καί 1954, 'Αθήναι, 1955.

Σύνδεσμος 'Ελλήνων Βιομηχάνων "'Η διάρθρωσις μισθῶν καί ἡμερομισθίων εἰς τήν ἑλληνικήν βιομηχανίαν" 'Αθήναι 1970.

'Υπουργεῖον Συντονισμοῦ "'Η ἑλληνική κλωστοϋφαντουργία" 'Αθήναι 1962

Χουλιαράκη Κ. "'Ιστορική ἐξέλιξις τῆς Κρατικῆς Στατιστικῆς ἐν 'Ελλάδι 1821-1971" 'Αθήναι 1972.

Β' Ε Ι Δ Ι Κ Η Β Ι Β Λ Ι Ο Γ Ρ Α Φ Ι Α*

1. - Γ. Ἀγγελοπούλου " Στατιστική Πειραιῶς" Ἀθῆναι, 1852

2. - Χρ. Ἀθανασοπούλου "Ἑλληνική Βιομηχανία", Ἀθῆναι 1970

3. - Γ. Ἀναστασοπούλου "Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Βιομηχανίας, 1840-1940" , Ἀθῆναι, 1946 (Τόμοι 3)

4. - A. Alexander " Greek Industrialists" ΚΕΠΕ Ἀθῆναι

5. - Κ. Ἀργυροῦ καί Ν. Μικέλη "Ἡ ἑλληνική βιομηχανία μετά κατα-λόγου τῶν κυριωτέρων ἐργοστασίων". Ἀθῆναι, 1925

6. - Γ. Λαπρέα "Πολιτική Ἱστορία τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος" Ἀθῆναι, 1939

7. - Jean Vavajannis "L'industrie Hellénique contemporaine" Bul. de la Chambre de Commerce et d'Industrie d'Athènes, 1926

8. - Ἀδρ. Βάλβι "Γεωγραφία" Μετάφρασις Κ. Κούμα, Ἀθῆναι-Βιέννη, 1839

9. - S.L.J. Bartholdy "Bruchstücke, etc." Berlin, 1805

10. - F. Beaujour, ex consul en Grèce," Tableau du Commerce de la Grèce, formé d'après une année moyenne depuis 1787 jusqu'en 1800

11. - Ἀθ. Βερναρδάκη "Τραχιάσται ὁδοί παρά τοῖς Ἀρχαίοις" Οἰκονομική Ἐπιθεώρησις 1876-77. Τεῦχος 46-47, Ἀθῆναι

12. - F. Boulanger "Ambelakia ou les Associations et les Municipalités Hellenoiques" Paris, 1875

13. - K. Bücher "Die Entstehung der Volkswirtschaft" σελ. 18η Tübigen, 1922

14. - Δ. Γαβριηλίδου "Αἱ νέαι βιομηχανίαι τῆς Ἑλλάδος", Ἀθῆναι, 1913

15. - Κ. Γκιβέτση "Ἡ Στατιστική τῆς βιομηχανίας καί βιοτεχνίας εἰς τήν νεωτέραν Ἑλλάδα" Ἔκδοσις ΕΣΚΕ,"Στατιστικαί Μελέται" Ἀθῆναι, 1973

16. - Ν. Λεμάθα "Περί τῆς βιομηχανικῆς προόδου ἐν Ἑλλάδι" Ἀττικόν Ἡμερολόγιον, ἔτους 1877.

17. - Λ. Δάσιου "Περί βιομηχανίας ἐν Ἑλλάδι", Ἀθῆναι, 1871

18. - H. Ellis "Industrial capital in Greek development" ΚΕΠΕ, Ἀθῆναι 1964

---

* Τά συγγράμματα ἀναφέρονται ἐν τῷ κειμένῳ διά τοῦ ἀδύντος ἀριθμοῦ αὐτῶν.

19. - Fr. Ritter von Zantner "Gesammelte Notizen über die Industrie und Landwirtschaft im Königreiche Griechenland " Mannheim, 1860

20. - Σ. Ζίγουρα " Περί γενικής βιομηχανίας" , Ἀθῆναι, 1877

21. - Σ. Ζολώτα "Ἡ Ἑλλάς εἰς τό στάδιον τῆς ἐκβιομηχανίσεως" Ἀθῆναι, 1926

22. - Δ. Ζωγράφου "Ἱστορία τῆς ἱδρύσεως τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης" Ἀθῆναι, 1925

23. - A. Heisenberg "Neugriechenland" Leipzig, 1919

24. - Ι. Καποδίστρια "Ἐπιστολαί, ἀπό 3-4-1827 ἕως 26-9-1931" Μετάφρασις ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ Μιχ. Σχινᾶ, Ἀθῆναι, 1841

25. - Δ. Καλιτσουνάκι "Ἐφηρμοσμένη Οἰκονομία" Ἀθῆναι 1945

26. - E. Kartakis "Le développement Industriel de la Grèce" Lausanne,1970

27. - Γ.Σ. Κλαδᾶ "Ἡ Στατιστική ἐν Ἑλλάδι" Ἀθῆναι, 1932

28. - Γ. Κουτσουμάρη "Ἡ μορφολογία τῆς Ἑλληνικῆς βιομηχανίας" ΚΕΠΕ, Ἀθῆναι 1963

29. -. Krengel.R "Πάγιον κεφάλαιον καί μελλοντικαί ἀνάγκαι ἐπενδύσεων εἰς τήν ἑλληνικήν βιομηχανίαν" ΚΕΠΕ,Ἀθῆναι, 1967

30. - K.T.E. "L'établissement des refugiés en Grèce", Genève, 1928

31. - D. Kyriazi "Zur Entwicklung des Gewerbes in heutigen Griechenland" Athen, 1915

32. - Σ. Λάμπρου "Ἡ πυρίτης τῆς Δημητσάνης" Ἀθῆναι, 1902

33. - Σ. Λάμπρου "Ἡ Ἑλληνική βιομηχανία τῆς Δημητσάνης" Οἰκονομικός Ταχυδρόμος, Τεῦχος 935, σελ. 24 Ἀθῆναι, 1972

34. - Casimir Leconte "Etude Economique de la Grèce de sa position actuelle de son avenir, suivi de documents sur le commerce de l'Orient,Paris,1847

35. - Ἀνδρ. Λευτάκη "Ἐντονο πλεονασματικό τό ἐμπορικό ἰσοζύγιο τῆς Ἑλλάδος πρίν τό 1821" Οἰκονομικός Ταχυδρόμος Ἀρ.Σ.935 Ἀθῆναι 1972, σελ. 91

36. - M. Lhetitier, "La Grèce" Paris, 1921

37. - H Lefeuvre-Méaulle "La Grèce économique et financière en 1915" Paris, 1916

38. - Σπ. Λορέδαν "Ὁ Ἑλληνικός Ἑλκυστήρ" Ἀθῆναι, 1902

39. - Ν. Λυρέντη "Ἠπειρωτική διδασκαλική Βιβλιογραφία" Ἰωάννινα, 1930

40. - Σ. Μακρῆ "Ὁ Οἰκονομικῶς ἐνεργὸς πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ ἀπασχόλησις αὐτοῦ. 1821-1971" Ἔκδοσις ΕΚΚΕ, "Στατιστικαὶ Μελέται", Ἀθῆναι, 1972

41.- Ἀλεξ. Μανσδλα "Πολιτειογραφικαὶ πληροφορίαι περὶ Ἑλλάδος" Ἀθῆναι, 1867

42. - Ἀλεξ. Μανσδλα "Ἀπογραφικαὶ πληροφορίαι περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι ἀτμοκινήτων βιομηχανικῶν καταστημάτων, Ἀθῆναι 1876

43. - Ἀ.Γ. Μπακάλμπασης " Ἡ οἰκονομία τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ ὀργανωμένη ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία κατὰ τὴν περίοδον τῆς κατοχῆς 1941-1944" ΕΛΑ-ΤΟΥΡΚ. Ἀθῆναι, 1945

44. - Μ. Μποδκα "Ὁδηγὸς τῆς Ἑλλάδος τοῦ ἔτους 1875".

45. - Μ. Νεγρεπόντη-Δελιβάνη "Τεχνικὴ πρόοδος καὶ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις" Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Λ.Β.Σ.Θ. 1969-70, Θεσσαλονίκη 1970.

46. - Μ. Νεγρεπόντη-Δελιβάνη "Ἡ συμβολὴ τοῦ Καποδίστρια εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἀνόρθωσιν τῆς Ἑλλάδος", Δημοσίευμα Λ.Β.Σ.Θ. ὑπ'ἀρ. 29, Θεσσαλονίκη, 1972

47. - Δ.Α. Νικολετόπούλου " Ἐμπόριον καὶ μεταποίησις στὴν Ἑλλάδα στὰ χρόνια πρὶν ἀπὸ τὴν Ἐπανάστασιν" Οἰκονομικὸς Ταχυδρόμος ἀριθ. 935, Ἀθῆναι 1972 σελ. 11

48. - Κ. Παπαρρηγοπούλου "Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους" τ. Ε'καὶ ΣΤ', Ἀθῆναι

49. - **F. Martin, Percy "Greece of the 20th century" London, 1923**

50. - **F.C.H.L. Pouqueville, ancien Consul-Général de France auprès d'Ali Pasha de Janina "Voyage de la Grèce" Vol. 5 Paris, 1820**

51. - Στ. Πουλοπούλου "Τὸ Κοινωνικοοικονομικὸν σύστημα τῆς Ἑλλάδος" Θεσσαλονίκη, 1972

52. - Ἀλ. Ραγκαβῆ "Ἀπομνημονεύματα" (Τόμοι 2), Ἀθῆναι 1894

53. - Π.Κ. Ραπτάρχη "Ἱστορία τῆς Οἰκονομικῆς ζωῆς τῆς Ἑλλάδος" Ἀθῆναι, 1934

54. - Θ. Ρουσοπούλου " Ἡ βιομηχανία μας" Ἀθῆναι, 1905

55. - Κ. Σαρατζοπούλου "Ἡ Οἰκονομικὴ Ἑλλὰς διὰ μέσου τῶν αἰώνων, 2500 π.Χ. - 1934 μ.Χ." Τόμος Α'

56. - Ν. Ββορόνου " Τὸ ἐμπόριον τῆς Θεσσαλονίκης κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα" Παρίσιοι, 1956

57. - Κυρ. Σιμοπούλου "Ξένοι ταξιδιῶτες στήν 'Ελλάδα" 333-1800 μ.Χ. 'Αθῆναι 1973

58. - Ι. Σκαλτσούλη "Σκέψεις περί τῆς ἐν 'Ελλάδι βιομηχανίας" 'Αθῆναι, 1868

59. - S. Scrofani "Viaggio in Grecia, Fatto nell' anno 1794,1795" Λονδίνον, 1800

60. - Bickford Smith "Greece under the king George" Λονδίνον, 1893

61. - Σ. Σπηλιωτάκη "Στατιστικαί πληροφορίαι περί τῆς 'Ελλάδος" 'Αθῆναι 1867

62. - Κ. Στεργίου "Αἱ πρῶται βιομηχανήσιμοι ὕλαι τῆς 'Ελλάδος" 'Αθῆναι, 1932

63. - Fr. Strong "Greece as a kingdom or a statistical description of that country from the arrival of king Otho in 1833 down to the present time" London, 1842

64. - Adolf Stuck "Zur Landeskunde von Griechenland Kulturgeschichtliches und Wirtschaftliches" Frankfurt, 1922

65. - Σύνδεσμος 'Ελλήνων Βιομηχάνων "'Η ἑλληνική βιομηχανία κατά τό 1947" 'Αθῆναι, 1948

66. - E. Thery "La Grèce actuelle au point de vue économique et financier Paris, 1905

67. - Fr. Thiersch "L'état actuel de la Grèce et de moyens d'arriver à sa restauration", Leipzig, 1833

68. - Δ. Τσοποτοῦ "Γῆ καί Γεωργοί τῆς Θεσσαλίας κατά τήν Τουρκοκρατίαν" Βόλος, 1912 -

69. - United Nations Statistical Office "Patterns of industrial Growth 1938-1958" N. York, 1960

70. - United Nations "Statistical papers, Series M,No 54, Part I, Recommendations for the 1973 World Programme of industrial Statistics" N. York, 1971

71. - David Urquhart "La Turquie, son organization municipale, son commerce, etc." Paris, 1836

72. - Κλ. Φιλαρέτου "'Η ἐξέλιξις τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας κατά τά τελευταῖα ἔτη" Δελτίον Ε.Β.Ε.Α., 1922

73. - Γ. Χαριτάκη "'Η ἑλληνική βιομηχανία" 'Αθῆναι 1927

74. - Λ. Χουμανίδη "'Ιστορία Οἰκονομικοῦ Βίου" 'Αθῆναι, 1969

75. - Benjamin Ward "Greek Regional Development" Κ.Ε.Π. Ε. 'Αθῆναι, 1963

76. Άντων. Άγιοκτρίτη "Τά έξωτερικά δημόσια δάνεια άπό τής έκναστάσεως τού 1821 μέχρι σήμερον" ΕΚΚΕ "Στατιστικαί Μελέται 1821-1971" Άθήναι 1972

77. Παν. Β. Δερτιλή "Συμβολή είς τήν δημοσιοοικονομικήν Ιστορίαν τού Άγώνος τού 1821" ΑΒΣΘ, Έπιστημονική Έκετηρίς, Θεσσαλονίκη 1971.

78. Π.Ι. Ήλιοπούλου "Η έξέλιξις τού έξωτερικού έμπορίου τής Ελλάδος 1830 - 1972" ΕΒΕ Άθηνών, 1973

79. Γενική Στατιστική Υπηρεσία "Στατιστική Έκετηρίς τής Ελλάδος 1931" Άθήναι 1932.

80. Γενική Στατιστική Υπηρεσία "Άπογραφή βιομηχανικών καί βιοτεχνικών έπιχειρήσεων τής 18ης Δεκεμβρίου 1920" Τεύχη 4 Άθήναι 1927.

81. Reclus "Nouvelle Géographie Universelle" Paris 1894

82. Οίκονομικός Ταχυδρόμος "Είδικό άφιέρωμα 31" Τεύχος 992, Άθήναι, 26 Άπριλίου 1973

83. Ι. Πολύζου "Οί Έλληνες τής Μικράς Άσίας -τεραστία οίκονομική δύναμις" Οίκον. Ταχυδρόμος, Τεύχος 992, Άθήναι, 1973

84. Στ. Ι. Στεφάνου-Ντόρτγκιογλου "Ο Έλληνισμός τής Περγάμου" Άθήναι 1971

85. Άντ. Δαμασκηνίδη "Η συμβολή τών προσφύγων στήν άνάπτυξη τής Ελλάδος" Οίκον. Ταχυδρόμος, Τεύχος 992, Άθήναι 1973

86. Μ. Νεγρεπόντη-Δελιβάνη "Οίκονομική "άπογείωση" τής Βορείου Ελλάδος χάρη στούς πρόσφυγες" Οίκον. Ταχυδρόμος, τεύχος 992, Άθήναι 1973.

87. Δ. Δελιβάνη "Τά οίκονομικά προβλήματα τής μαχομένης Ελλάδος" Άθήναι 1941

88. Δ. Δελιβάνη "Τά μεταπολεμικά οίκονομικά προβλήματα" Άθήναι 1941

89. Δ. Δελιβάνη "Η έπίδρασις τού πολέμου έπί τού οίκονομικού βίου" Άθήναι 1941

90. Σ. Ροδίτη "Διεθνείς οίκονομικοί καί έμπορικοί όργανισμοί καί ή συμμετοχή τής Ελλάδος είς αύτούς" Ε.Β.Ε.Α. Άθήναι 1969.

91. ΕΣΥΕ "Στατιστική Έκετηρίς τής Ελλάδος 1972" Άθήναι 1973.

92. Νεγρεπόντη-Δελιβάνη Μαρίας "Η τεχνική πρόοδος καί οίκονομική άνάπτυξις" Έπιστημονική Έκετηρίς τής ΑΒΣΘ 1969-1970

93. Ξηροτύρη Ίωάν. "Η βιομηχανική έπανάστασις" ΑΒΣΘ 1966

Π Α Ρ Α Ρ Τ Η Μ Α

ΠΙΝΑΞ 1. Πληθυσμός, ἐπιφάνεια καί πυκνότης τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος : 1821 - 1971

Ἔτος ἀπογραφῆς	Πληθυσμός	Ἐπιφάνεια εἰς τ.χμ.	Κάτοικοι κατά τ.χμ.
1821	938.765	47.516	19,76
1828	753.400	-"-	15,86
1838	752.077	-"-	15,83
1839	823.773	-"-	17,34
1840	850.246	-"-	17,89
1841	861.019	-"-	18,12
1842	853.005	-"-	17,95
1843	915.059	-"-	19,26
1844	930.295	-"-	19,58
1845	960.236	-"-	20,21
1848	986.731	-"-	20,77
1853	1.035.527	-"-	21,79
1856	1.062.627	-"-	22,36
1861	1.096.810	-"-	23,08
1870	1.457.894	50.211	29,04
1879	1.679.470	-"-	33,45
1889	2.187.208	63.606	34,39
1896	2.433.806	-"-	38,26
1907	2.631.952	63.211	41,64
1920	5.016.889	127.000	39,50
1928	6.204.684	129.281	47,99
1940	7.344.860	-"-	56,81
1951	7.632.801	131.986	57,83
1961	8.388.553	-"-	63,56
1971	8.768.641	-"-	66,44

Πηγή : Ε.Σ.Υ.Ε. Στατ. Ἐπετηρίς τῆς Ἑλλάδος 1972.-

ΠΙΝΑΞ 2.

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Α'Βιομηχανικόν Κέντρον Πρωτευούσης

ΔΗΜΟΙ

'Αγίου 'Ιωάννου Ρέντη
'Αθηναίων
Αἰγάλεω
'Αμαρουσίου
Βύρωνος
Γλυφάδας
Δάφνης
Δραπετσῶνος
Ζωγράφου
'Ηρακλείου
Καισαριανῆς
Καλλιθέας
Κερατσινίου
Χηφισιᾶς
Κορυδαλλοῦ
Μοσχάτου
Νέας 'Ιωνίας
Νέας Σμύρνης
Νέας Φιλαδελφείας
Νέου Φαλήρου
Νικαίας
Παλαιοῦ Φαλήρου
Πειραιῶς
Περιστερίου
Ταύρου
Χαϊδαρίου
Χαλανδρίου

ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ

'Αγίας Βαρβάρας
'Αγίας Παρασκευῆς
'Αγίου Δημητρίου
'Αγίων 'Αναργύρων
'Αργυρουπόλεως
Βούλας
Βουλιαγμένης
Βριλησσίων
Γαλατσίου
'Εκάλης
'Ελληνικοῦ
'Ηλιουπόλεως
Καλαμακίου
Καματεροῦ
Δυκόβρυσης
Μελισσίων
Μεταμορφ/ως
Νέας 'Ερυθραίας
Νέας Πεντέλης
Νέας Χαλκηδόνος
Νέου Ψυχικοῦ
Νέων Διοσίων
Πεντέλης
Περάματος
Πετρουπόλεως
Πεύκης
'Υμηττοῦ
Φιλοθέης
Χολαργοῦ
Ψυχικοῦ

Β'Βιομηχανικόν Κέντρον Θεσ/κης

ΔΗΜΟΙ

'Αμπελοκήπων
Θεσσαλονίκης
Καλαμαριᾶς
Νεαπόλεως
Συκεῶν

ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ

'Αγίου Παύλου
'Ελευθερίου
Εὐόσμου
Μενεμένης
Πολίχνης
Πυλαίας
Σταυρουπόλεως
Τριανδρίας

Γ'Βιομηχανικόν Κέντρον Πατρῶν

ΔΗΜΟΙ

Πατρέων

ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ

Βραχναϊκῶν
Μιντιλογλίου
Μονοδενδρίου
'Ορριᾶς
Παραλίας
Ροιτικῶν

Δ'Βιομηχανικόν Κέντρον Βόλου

ΔΗΜΟΙ

Βόλου
Νέας 'Ιωνίας

ΠΙΝΑΞ 3. Ἀριθμός ἐργοστασίων κατά κλάδους κατά τό ἔτος 1876, μετά στοιχείων ἀπασχολήσεως.
(κατά Μανσόλαν)

	Κλάδοι	Ἀριθμός Ἐργοστασίων			Ἀπασχόληση		
		Ἐχοντα κιν.δύν.	Μή ἐχοντα κιν. δύν.	Σύνολον	Εἰς ἐχοντα κιν. δύν.	Εἰς μή ἐχοντα κιν.δύν.	Σύνολον
2/3	Γενικόν Σύνολον (+)	129	(3692)	(3821)	(3681)	(440)	(4092)
20	1)Ἀλευρόμυλοι	35	3650	3685	815	...	(815)
	2)Μανεστρατοποιεῖα	–	6	6	–	45	45
	3)Μηχ.ἀρτοποιεῖα	1	–	1	8	–	8
	4)Ἐλαιοτριβεῖα	10	–	10	202	–	202
	5)Σοκολατοποιεῖα	1	–	1	7	–	7
	6)Χαλβαδοποιεῖα	2	–	2	10	–	10
	7)Παγοποιεῖα	1	–	1	6	–	6
	Σύνολον	50	3656	3706	1048	(45)	(1093)
21	1)Οἰνοποιεῖα	8	–	8	...	–	...
	2)Οἰνοπνευματοποιεῖα	5	16	21	41	22	63
	Σύνολον	13	16	29	(41)	22	(63)
22	Ἐπεξεργασίας καπνοῦ	–	...	...	–	...	...
23	1)Ἐγκαταστήρια βάμβακος	13	–	13	136	–	136
	2)Ὑφαντήρια	2	–	2	68	–	68
	3)Κλωστήρια	18	–	18	1084	–	1084
	4)Μεταξουργεῖα	12	–	12	869	–	869
	5)Σχοινοποιεῖα	–	1	1	–	62	62
	6)Βαφεῖα	1	–	1	4	–	4
	Σύνολον	46	1	47	2161	62	2223
24	Ἐνδυσις – Ὑπόδησις	–	...	...	–	...	...
25	Ξύλου – Φελλοῦ	—	...	...	–	...	...
26	Ἐπιπλοποιΐας	–	...	...	–	...	...
27	Παιγνιοχαρτοποιεῖα	1	–	1	40	–	40
28	Τυπογραφεῖα	–	...	...	–	...	...

. / .

	Κλάδοι	Ἀριθμός Ἐργοστασίων			Ἀπασχόλησις		
		Ἐχοντα κιν.δύν.	Μή ἔχον-τα κιν. δύν.	Σύνολον	Εἰς ἔχον-τα κιν. δύν.	Εἰς μή ἔχοντα κιν.δύν.	Σύνολον
29	Βυρσοδεφεῖα	3	4	7	- (786)-		786
30	Ἐλαστικοῦ(δέν ὑπῆρχον)	-	-	-	-	-	-
31	1)Πυριτιδοποιεῖα	1	-	1	28	-	28
	2)Φαρμακοποιεῖα	1	-	1	10	-	10
	3)Σαπωνοποιεῖα	2	11	13	...	...	...
	4)Χρωματοποιεῖα	1	-	1	11	-	11
	Σύνολον	5	11	16	49	...	49
32	Πετρελαίου-ἄνθρακος (δέν ὑπῆρχον)	-	-	-	-	-	-
33	1)Κεραμουργεῖα-Ἀγγειο-πλαστεῖα	-	2	2	-	114	114
	2)Ὑαλουργεῖα	-	2	2	-	197	197
	Σύνολον	-	4	4	-	311	311
34	Μεταλλουργεῖα(Λαυρίου)	2	-	2	...	...	...
35	Ἐπεξεργασίας μετάλλου	-	...	...	-	...	...
36	Μηχανουργεῖα	9	-	9	342	-	342
37	Ἠλεκτρικῶν εἰδῶν (δέν ὑπῆρχον)	-	-	-	-	-	-
38	Μεταφορικῶν μέσων	-	...	...	-	...	...
39	Διάφοροι	-	...	...	-	...	...

(+) Τά ἐντός παρενθέσεων σύνολα τῶν κλάδων καί τά γενικά σύνολα τῶν στηλῶν, δίδονται ὡς ἁπλᾶ ἀθροίσματα τῶν ὑφισταμένων ἐπί μέρους στοιχείων.

Πηγή :Ἀλ.Μανσόλα "Ἀπογραφικαί πληροφορίαι περί τῶν ἐν Ἑλλάδι ἀτμοκινήτων βιομηχανικῶν καταστημάτων" Ἀθῆναι 1876.

ΠΙΝΑΞ 4. Ἀριθμὸς ἐργοστασίων κατὰ κλάδον δραστηριότητος κατὰ τὸ ἔτος 1876, μετὰ στοιχείων ἀπασχολήσεως καὶ κινητηρίου δυνάμεως. (κατὰ Δεμάθαν)

	Κλάδοι	Ἀριθμὸς ἐργοστασίων: Ἀτμοκινήτων	Ὑδροκινήτων	Ἀνευ κιν. δυν.	Σύνολον	Ἀπασχολούμενοι	Ἰσχὺς εἰς ἵππους
2/3	Γενικὸν Σύνολον (+)	152	36	4684	4872	(15223)	(2800)
20	1) Ἀλευρόμυλοι	49	30	4000	4079	...	960
	2) Μακαρονοποιεῖα	15	–	–	15	...	...
	3) Ἀρτοποιεῖα	3	–	4	7	...	...
	4) Ἐλαιουργεῖα	10	–	20	30	175	850
	5) Συντήρησις ὀπωρῶν	–	–	1	1	25	...
	6) Σοκολατοποιεῖα	1	–	–	1	15	4
	7) Χαλβαδοποιεῖα	2	–	–	2	14	12
	8) Λουκουμοποιεῖα	–	–	2	2	25	–
	9) Ζαχαροπλαστεῖα	–	–	20	20	75	–
	10) Τυροκομεῖα	–	–	1	1	5	–
	11) Χυμοῦ ὀπωρῶν	–	–	2	2	50	–
	12) Παγοποιεῖα	2	–	1	3	26	24
	Σύνολον	82	30	4051	4163	(410)	(1840)
21	1) Οἰνοποιεῖα	1	–	12	13	156	...
	2) Οἰνοπνευματοποιεῖα	3	–	97	100	600	...
	3) Ροδολοποιεῖα	–	–	11	11	25	–
	4) Ζυθοποιεῖα	–	–	7	7	...	–
	Σύνολον	4	–	127	131	(781)	(...)
22	Καπνοῦ	...	...	...	...	...	...
23	1) Ἐκκοκιστήρια βάμβακος	8	–	19	27	246	...
	2) Κλωστήρια βάμβακος	11	6	–	17	1400	514
	3) Ὑφαντήρια βάμβακος	2	–	28	30	960	110
	4) Μεταξοϋφαντήρια	–	–	18	18	...	–
	5) Μεταξουργεῖα (ἀναπηνιστήρια)	4	–	14	18	1014	84
	6) Ταπητουργεῖα	–	–	20	20	250	–
	7) Σχοινοποιεῖα	1	–	2	3	...	...
	8) Βαφεῖα	1	–	5	6	...	6
	Σύνολον	27	6	106	139	(3870)	(714)

	Κλάδοι	Αριθμός εργοστασίων: Ατμοκινήτων	Υδροκινήτων	Ανεξαρτ. κιν.	Σύνολον	Απασχολούμενοι	Ισχύς εις ίππους
24	1) Υποδηματοποιεία	–	–	14	14	500	–
	2) Εργοστάσια ραπτικής	–	–	1	1	50	–
	3) Πιλοποιεία (στρατιωτικών)	–	–	4	4	30	–
	4) -"- (πολιτικών)	–	–	4	4	40	–
	5) Φεσοποιεία	–	–	3	3	150	–
	6) Κεφαλοδεματοποιεία	1	–	2	3	600	...
	Σύνολον	1	–	28	29	1370	(...)
25	1) Κιβωτοποιεία	1	–	–	1	45	20
	2) Ξυλοκοπτικά	2	–	–	2	25	16
	Σύνολον	3	–	–	3	70	36
26	1) Επιπλοποιεία	–	–	32	32	} 1200	–
	2) Μουσικών οργάνων	–	–	1	1		–
	3) Σφαιριστηρίων	–	–	1	1		–
	4) Καθεκλοποιεία	–	–	16	16	450	–
	5) Κλινοποιεία	–	–	13	13	115	–
	Σύνολον	–	–	63	63	1765	–
27	Χάρτου	–	–	–	–	–	–
28	1) Τυπογραφεία	–	–	75	75	800	–
	2) Παιγνιοχαρτοποιεία	–	–	1	1	50	–
	3) Λιθογραφία	–	–	4	4	...	–
	Σύνολον	–	–	80	80	(850)	–
29	1) Βυρσοδεψεία	8	–	22	30	2000	...
	2) Σαγμάτων καί βαλιτσών	–	–	7	7	55	–
	Σύνολον	8	–	29	37	2055	(...)
30	Ελαστικού (δέν ὑπῆρχον)	–	–	–	–	–	–
31	1) Χρωματοποιεία	1	–	14	15	175	10
	2) Πυριτιδοποιεία	2	–	10	12	83	...
	3) Θειοτριβεία	2	–	–	2	30	22
	4) Πυρηνελαιουργεία	2	–	–	2	91	64
	5) Σαπωνοποιεία	1	–	30	31	75	...
	6) Μυρεψεία (ἀρωματοποιεία)	–	–	1	1	...	–
	7) Φαρμακευτικών	1	–	1	2	...	...
	8) Νατρουργεῖον	–	–	1	1	50	–
	Σύνολον	9	–	57	66	(504)	(96)

	Κλάδοι	Ἀριθμὸς ἐργοστασίων				Ἀπασχολούμενοι	Ἰσχὺς εἰς ἵππους
		Ἀτμοκινήτων	Ὑδροκινήτων	Ἀνευ κιν. δυν.	Σύνολον		
32	Ἐπεξεργασία πετρελαίου (δὲν ὑπῆρχον)	–	–	–	–	–	–
33	1) Ὑαλουργεῖα	–	–	3	3	200	–
	2) Κεραμουργεῖα-Ἀγγειοπλαστεῖα	1	–	11	12	180	...
	3) Κατροπτοποιεῖα	–	–	1	1	40	–
	4) Ἀσβεστοποιεῖα	–	–	1	1	...	–
	5) Διθοξοϊκά	–	–	5	5	75	–
	Σύνολον	1	–	21	22	(495)	(...)
34	1) Μεταλουργεῖα	5	–	–	5	...	...
35	2) Κατεργασίας σιδήρου	10	–	5	15	480	114
36	3) Σιδηρουργεῖα	–	–	30	30	400	–
	4) Στοιχειοχυτήρια	1	–	5	6	25	...
	5) Ἡλοποιεῖον	1	–	–	1	25	...
	Σύνολον	17	–	40	57	(930)	(114)
37	Ἠλεκτρικῶν εἰδῶν (δὲν ὑπῆρχον)	–	–	–	–	–	–
38	1) Ναυπηγεῖα	–	–	4	4	1500	–
	2) Ἁμαξοποιεῖα	–	–	21	21	540	–
	Σύνολον	–	–	25	25	2040	–
39	1) Ὀργανοποιεῖα	–	–	4	4	25	–
	2) Κηροποιεῖα	–	–	50	50	...	–
	3) Ψηκτροποιεῖα	–	–	1	1	3	–
	4) Χρυσοχοεῖα	–	–	2	2	55	–
	Σύνολον	–	–	57	57	83	–

*) Τὰ ἐντὸς παρενθέσεων σύνολα τῶν κλάδων καὶ τὸ γενικὸν σύνολον, δίδονται ὡς ἁπλᾶ ἀθροίσματα τῶν ὑφισταμένων ἐπὶ μέρους στοιχείων.

Πηγή : Ν. Δεμάθα "Περὶ τῆς βιομηχανικῆς προόδου ἐν Ἑλλάδι" Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον ἔτους 1877.

ΠΙΝΑΞ 5. Ἀριθμός βιομηχανικῶν καταστημάτων διαθετόντων μηχανικήν κινητήριον δύναμιν κατά κλάδους κατά τά ἔτη 1867 - 1920.

	Κ λ ά δ ο ι	1867	1889	1917	1920
2-3	Σ ύ ν ο λ ο ν	22	145	1870	7765
20	Τροφίμων				6530
21	Ποτῶν				60
22	Καπνοῦ				84
23	Ὑφαντικαί				271
24	Ἐνδύσεως				29
25	Ξύλου				191
26	Ἐπιπλοποιΐας				
27	Χάρτου				36
28	Ἐκτυπώσεων				121
29	Δέρματος				57
30	Ἐλαστικοῦ - Πλαστικῶν				-
31	Χημικαί				96
32	Πετρελαίου				-
33	Μή μεταλλικῶν ὀρυκτῶν				24
34	Βασικαί μεταλλουργικαί				4
35	Εἰδῶν ἐκ μετάλλου				117
36	Μηχανῶν				65
37	Ἠλεκτρικῶν εἰδῶν				-
38	Μεταφορικῶν μέσων				66
39	Διάφοροι				14

Πηγή : Ἔτη 1867,1889 & 1917 Στατιστική Ἐπετηρίς τῆς Ἑλλάδος 1931 σελ.124.
1920 Ἀποτελέσματα Ἀπογραφῆς καταστημάτων.

ΠΙΝΑΞ 6. Ἀριθμός βιομηχανικῶν καί βιοτεχνικῶν καταστημάτων καί ἐξ αὐτῶν ἔχοντα μηχανικήν κινητήριον δύναμιν κατά τάς ἀπογραφάς 1930,1940,1951,1958,1963 καί 1969.

	1930	1940	1951	1958	1963	1969
Σύνολον καταστημάτων	65404	65806	81417	109236	122332	124651
Ἔχοντα κινητήριον δύναμιν	9629	13337	22937	34018	50450	69189
Ποσοστόν %	14,7	20,3	28,2	31,1	41,2	55,5

Πηγή : Ἀποτελέσματα τῶν ἀντιστοίχων ἀπογραφῶν τῶν ἐτῶν 1930,1951,1958, 1963 καί 1969. Διά τό 1940 χειρόγραφα στοιχεῖα.

ΠΙΝΑΞ 7. Ἀριθμός καταστημάτων, ἀπασχολουμένων καί ἐγκατεστημένη κινητήριος ἰσχύς κατά τάς ἀπογραφάς τῶν ἐτῶν 1920 καί 1930

	Κλάδοι	Καταστήματα		Ἀπασχολούμενοι		Κινητήριος δύναμις	
		1920	1930	1920	1930	1920	1930
2/3	Σ ύ ν ο λ ο ν	33385	65404	143977	195106	80947	230636
20	Τροφίμων	15353	19558	57166	46817	53839	110384
21	Ποτῶν						
22	Καπνοῦ	305	331	7956	5347	678	1974
23	Ὑφαντικαί	613	1018	10568	22298	9723	33246
24	Ὑποδήσεως-Ἐνδύσεως	8491	22147	30456	50804	399	2338
25	Ξύλου & φελλοῦ	1939	5747	7274	15226	2611	7400
26	Ἐπίπλων						
27	Χάρτου	413	767	4357	5864	1766	7752
28	Ἐκτυπώσεων						
29	Δέρματος	1130	2421	3877	5247	993	4179
30	Ἐλαστικοῦ-Πλαστικῶν	304	527	2556	5017	3237	13055
31	Χημικαί						
32	Πετρελαίου-ἄνθρακος						
33	Μή μεταλλικῶν ὀρυκτῶν	605	1639	3443	9753	3109	20904
34	Μεταλλουργικαί	3752	9521	14657	22552	4534	13802
35	Προϊόντων ἐκ μετάλλ.						
36	Μηχανῶν καί συσκευῶν						
37	Ἠλεκτρικῶν εἰδῶν						
38	Μεταφορικῶν μέσων						
39	Διοικαί	480	1728	1667	6181	58	15602
ΜΑΡΕΙΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ		4661	11687	20656	37322	10880	47764
ΣΛΑΦΡΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ		28724	53717	123321	157784	70067	182875

Πηγή : Ἀποτελέσματα ἀντιστοίχων ἀπογραφῶν.

ΠΙΝΑΞ 8. Γενικά στοιχεῖα ἐκ τῶν ἀπογραφῶν βιομηχανικῶν καί βιοτεχνικῶν καταστημάτων. Σύνολον βιομηχανίας - βιοτεχνίας.

	1930	1940	1951	1958	1963	1969
ἀριθμός καταστημάτων	65404	65806	81417	109236	122332	124651
ἀριθμός ἀπασχολουμένων	195106	...	296169	441.092	493596	526498
κινητήριος δύναμις εἰς ἵππους	230636	...	436375	775767	1157147	2014410
ΔΕΙΚΤΑΙ (1930 = 100)						
ἀριθμοῦ καταστημάτων	100	100,61	124,48	167,01	187,04	190,58
ἀπασχολουμένων	100	...	151,79	226,07	252,98	269,85
ἐγκατεστημένης ἰσχύος	100	...	317,61	336,35	501,72	873,41
Μέση ἀπασχόλησις κατά κατάστημα	2,98	...	3,68	4,04	4,04	4,22
Μέση ἐγκατεστημένη ἰσχύς κατά κατάστημα	3,53	...	5,36	7,10	9,46	16,16
Μέση ἐγκατεστημένη ἰσχύς κατά ἀπασχολούμενον	1,18	...	1,47	1,76	2,34	3,83
Συμμετοχή τοῦ κλάδου εἰς τό σύνολον τῆς βιομηχανίας ἀπό ἀπόψεως :						
α)καταστημάτων	100	100	100	100	100	100
β)ἀπασχολήσεως	100	100	100	100	100	100
γ)ἐγκατεστημένης ἰσχύος	100	100	100	100	100	100

ΚΛΑΔΟΣ : Τροφίμων καί ποτῶν (20 + 21)

	1930	1940	1951	1958	1963	1969
ἀριθμός καταστημάτων	19558	22876	25366	25718	25593	23511
ἀριθμός ἀπασχολουμένων	46817	...	56975	98746	87434	103871
κινητήριος δύναμις εἰς ἵππους	110384	...	163473	271886	337703	436418
ΔΕΙΚΤΑΙ (1930 = 100)						
ἀριθμοῦ καταστημάτων	100	116,96	129,69	131,49	130,85	120,21
ἀπασχολουμένων	100	...	121,69	210,91	186,75	221,86
ἐγκατεστημένης ἰσχύος	100	...	148,09	246,30	305,93	395,36
Μέση ἀπασχόλησις κατά κατάστημα	2,39	...	2,25	3,84	3,41	4,42
Μέση ἐγκατεστημένη ἰσχύς κατά κατάστημα	5,64	...	6,44	10,57	13,19	18,56
Μέση ἐγκατεστημένη ἰσχύς κατά ἀπασχολούμενον	2,36	...	2,87	2,75	3,86	4,20
Συμμετοχή τοῦ κλάδου εἰς τό σύνολον τῆς βιομηχανίας ἀπό ἀπόψεως :						
α)καταστημάτων	30,00	35,00	31,00	23,50	21,00	19,00
β)ἀπασχολήσεως	24,00	...	19,00	22,40	17,70	19,70
γ)ἐγκατεστημένης ἰσχύος	48,00	...	37,40	35,00	29,20	21,70

ΚΛΑΔΟΣ : Καπνοῦ (22)

	1930	1940	1951	1958	1963	1969
ἀριθμός καταστημάτων	331	228	103	292	270	303
ἀριθμός ἀπασχολουμένων	5347	...	9695	14457	22975	10209
κινητήριος δύναμις εἰς ἵππους	1974	...	2573	5231	12238	19833
ΔΕΙΚΤΑΙ (1930 = 100)						
ἀριθμοῦ καταστημάτων	100	68,88	31,11	88,21	81,57	91,54
ἀπασχολουμένων	100	...	181,31	270,37	429,68	190,92
ἐγκατεστημένης ἰσχύος	100	...	130,34	264,99	619,95	1004,71
Μέση ἀπασχόλησις κατά κατάστημα	16,15	...	94,13	49,51	85,09	33,69
Μέση ἐγκατεστημένη ἰσχύς κατά κατάστημα	5,96	...	24,98	17,91	45,33	65,45
Μέση ἐγκατεστημένη ἰσχύς κατά ἀπασχολούμενον	0,37	...	0,26	0,36	0,53	1,94
Συμμετοχή τοῦ κλάδου εἰς τό σύνολον τῆς βιομηχανίας ἀπό ἀπόψεως :						
α)καταστημάτων	0,50	0,34	0,10	0,30	0,20	0,20
β)ἀπασχολήσεως	3,00	...	3,00	3,20	4,60	2,00
γ)ἐγκατεστημένης ἰσχύος	1,00	...	1,00	0,70	1,00	1,00

ΚΛΑΔΟΣ : Ὑφαντικῶν (23)

	1930	1940	1951	1958	1963	1969
ἀριθμός καταστημάτων	1018	1547	2291	3570	4465	5109
ἀριθμός ἀπασχολουμένων	22298	...	64205	56658	57897	56426
κινητήριος δύναμις εἰς ἵππους	33246	...	80239	105897	117439	173726
ΔΕΙΚΤΑΙ (1930 = 100)						
ἀριθμοῦ καταστημάτων	100	151,96	225,04	350,68	438,60	501,86
ἀπασχολουμένων	100	...	287,94	254,09	259,65	253,05
ἐγκατεστημένης ἰσχύος	100	...	241,34	318,52	353,24	522,54
Μέση ἀπασχόλησις κατά κατάστημα	21,90	...	28,03	15,87	12,97	11,04
Μέση ἐγκατεστημένη ἰσχύς κατά κατάστημα	32,66	...	35,02	29,66	24,96	34,00
Μέση ἐγκατεστημένη ἰσχύς κατά ἀπασχολούμενον	1,49	...	1,25	1,87	2,03	3,08
Συμμετοχή τοῦ κλάδου εἰς τό σύνολον τῆς βιομηχανίας ἀπό ἀπόψεως :						
α)καταστημάτων	2,00	2,30	2,80	3,20	3,60	4,00
β)ἀπασχολήσεως	11,30	...	22,00	13,00	11,70	10,70
γ)ἐγκατεστημένης ἰσχύος	14,40	...	18,40	13,60	10,10	8,60

ΚΛΑΔΟΣ Ἐνδύσεως - ὑποδήσεως (24)

	1930	1940	1951	1958	1963	1969
ἀριθμός καταστημάτων	22147	18927	23914	32819	35404	28249
ἀριθμός ἀπασχολουμένων	50804	...	47479	74974	73356	64776
κινητῆριος δύναμις εἰς ἵππους	2338	...	1919	3946	10089	18532
ΔΕΙΚΤΑΙ (1930 = 100)						
ἀριθμοῦ καταστημάτων	100	85,46	107,97	148,18	159,85	127,55
ἀπασχολουμένων	100	...	93,45	147,57	144,39	127,50
ἐγκατεστημένης ἰσχύος	100	...	82,07	168,77	431,52	792,64
Μέση ἀπασχόλησις κατὰ κατάστημα	2,29	...	1,98	2,28	2,07	2,29
Μέση ἐγκατεστημένη ἰσχύς κατὰ κατάστημα	0,11	...	0,08	0,12	0,29	0,66
Μέση ἐγκατεστημένη ἰσχύς κατὰ ἀπασχολούμενον	0,05	...	0,04	0,05	0,14	0,29
Συμμετοχὴ τοῦ κλάδου εἰς τὸ σύνολον τῆς βιομηχανίας ἀπὸ ἀπόψεως :						
α)καταστημάτων	34,00	28,80	29,40	30,00	29,00	22,70
β)ἀπασχολήσεως	26,00	...	16,00	17,00	15,00	12,30
γ)ἐγκατεστημένης ἰσχύος	1,00	...	0,40	0,50	0,90	1,00

ΚΛΑΔΟΣ 35λου - ἐπιλογοιΐας (25 & 26)

	1930	1940	1951	1958	1963	1969
ἀριθμὸς καταστημάτων	5747	4923	7962	16734	19619	22107
ἀριθμὸς ἀπασχολουμένων	15226	...	20437	48702	52272	59843
κινητήριος δύναμις εἰς ἵππους	7400	...	24268	64277	107954	196253
ΔΕΙΚΤΑΙ (1930 = 100)						
ἀριθμοῦ καταστημάτων	100	85,66	138,54	291,17	341,37	384,67
ἀπασχολουμένων	100	...	134,22	319,86	343,30	393,03
ἐγκατεστημένης ἰσχύος	100	...	327,94	868,60	1458,83	2652,06
Μέση ἀπασχόλησις κατὰ κατάστημα	2,65	...	2,57	2,91	2,66	2,71
Μέση ἐγκατεστημένη ἰσχὺς κατὰ κατάστημα	1,29	...	3,05	3,84	5,50	8,88
Μέση ἐγκατεστημένη ἰσχὺς κατὰ ἀπασχολούμενον	0,49	...	1,19	1,32	2,06	3,28
Συμμετοχὴ τοῦ κλάδου εἰς τὸ σύνολον τῆς βιομηχανίας ἀπὸ ἀπόψεως :						
α)καταστημάτων	9,00	7,50	9,80	15,30	16,00	17,70
β)ἀπασχολήσεως	7,80	...	7,00	11,00	10,60	11,40
γ)ἐγκατεστημένης ἰσχύος	3,20	...	5,60	8,30	9,30	9,70

ΚΛΑΔΟΣ Χέρτου - Έκτυπώσεων (27 + 28)

	1930	1940	1951	1958	1963	1969
Αριθμός καταστημάτων	767	1490	1042	1642	2256	2656
Αριθμός απασχολουμένων	5864	...	10275	15047	19683	22221
κινητήριος δύναμις εἰς ἵππους	7752	...	13290	34208	49639	97450
ΔΕΙΚΤΑΙ (1930 = 100)						
Αριθμοῦ καταστημάτων	100	194,26	135,85	214,08	294,13	346,28
Απασχολουμένων	100	...	175,22	256,59	335,65	378,93
Εγκατεστημένης ἰσχύος	100	...	171,43	441,27	640,33	1257,09
Μέση ἀπασχόλησις κατά κατάστημα	12,56	...	9,86	9,16	8,72	8,36
Μέση ἐγκατεστημένη ἰσχύς κατά κατάστημα	16,59	...	12,75	20,83	22,00	36,69
Μέση ἐγκατεστημένη ἰσχύς κατά ἀπασχολούμενον	1,32	...	1,29	2,27	2,52	4,38
Συμμετοχή τοῦ κλάδου εἰς τό σύνολον τῆς βιομηχανίας ἀπό ἀπόψεως :						
α)καταστημάτων	1,20	2,30	1,30	1,50	2,00	2,10
β)ἀπασχολήσεως	3,00	...	3,00	3,40	4,00	4,20
γ)ἐγκατεστημένης ἰσχύος	3,30	...	3,00	4,40	4,30	4,80

ΚΛΑΔΟΣ Δέρματος (29)

	1930	1940	1951	1958	1963	1969
ἀριθμός καταστημάτων	2421	2272	2445	1441	1756	2143
ἀριθμός ἀπασχολουμένων	5247	...	5396	6473	10239	10838
κινητήριος δύναμις εἰς ἵππους	4179	...	9418	11148	14231	18180
ΔΕΙΚΤΑΙ (1930 = 100)						
ἀριθμοῦ καταστημάτων	100	93,84	100,99	59,52	72,53	88,51
ἀπασχολουμένων	100	...	102,83	123,36	195,14	206,55
ἐγκατεστημένης ἰσχύος	100	...	225,36	266,76	340,53	435,03
Μέση ἀπασχόλησις κατέ κατέστημα	2,17	...	2,21	4,49	5,83	5,06
Μέση ἐγκατεστημένη ἰσχύς κατέ κατέστημα	1,72	...	3,85	7,73	8,10	8,48
Μέση ἐγκατεστημένη ἰσχύς κατέ ἀπασχολούμενον	0,79	...	1,74	1,72	1,40	1,68
Συμμετοχή τοῦ κλάδου εἰς τό σύνολον τῆς βιομηχανίας ἀπό ἀπόψεως :						
α)καταστημάτων	3,70	3,40	3,00	1,30	1,40	1,70
β)ἀπασχολήσεως	2,70	...	2,00	1,40	2,10	2,00
γ)ἐγκατεστημένης ἰσχύος	1,80	...	2,20	1,40	1,20	1,00

ΚΛΑΔΟΣ Ἐλαστικοῦ - Χημικαί - Πετρελ/δῶν (30+31+32)

	1930	1940	1951	1958	1963	1969
ἀριθμός καταστημάτων	527	835	966	1169	1810	2466
ἀριθμός ἀπασχολουμένων	5017	...	17439	18601	22051	30999
κινητήριος δύναμις εἰς ἵππους	13055	...	30252	56156	94636	268406
ΔΕΙΚΤΑΙ (1930 = 100)						
ἀριθμοῦ καταστημάτων	100	158,44	183,30	221,82	343,45	467,93
ἀπασχολουμένων	100	...	347,59	370,75	439,52	617,87
ἐγκατεστημένης ἰσχύος	100	...	231,72	430,14	724,90	2055,96
Μέση ἀπασχόλησις κατά κατάστημα	9,52	...	18,05	15,91	12,18	12,57
Μέση ἐγκατεστημένη ἰσχύς κατά κατάστημα	24,77	...	31,32	48,04	52,28	108,84
Μέση ἐγκατεστημένη ἰσχύς κατά ἀπασχολούμενον	2,60	...	1,73	3,02	4,29	8,66
Συμμετοχή τοῦ κλάδου εἰς τό σύνολον τῆς βιομηχανίας ἀπό ἀπόψεως :						
α)καταστημάτων	1,00	1,20	1,20	1,00	1,50	2,00
β)ἀπασχολήσεως	2,50	...	6,00	4,20	4,40	5,90
γ)ἐγκατεστημένης ἰσχύος	5,50	...	7,00	7,20	8,30	13,30

ΚΛΑΔΟΣ Μή μεταλλικῶν ὀρυκτῶν (33)

	1930	1940	1951	1958	1963	1969
ἀριθμός καταστημάτων	1639	1584	1448	3595	4792	5274
ἀριθμός ἀπασχολουμένων	9753	...	11457	21821	32776	34237
κινητήριος δύναμις εἰς ἵππους	20904	...	29724	81714	149984	316044
ΔΕΙΚΤΑΙ (1930 = 100)						
ἀριθμοῦ καταστημάτων	100	96,64	88,34	219,34	292,37	321,78
ἀπασχολουμένων	100	...	117,47	223,73	336,06	351,04
ἐγκατεστημένης ἰσχύος	100	...	142,19	390,90	717,48	1511,88
Μέση ἀπασχόλησις κατά κατάστημα	5,95	...	7,91	6,07	6,84	6,49
Μέση ἐγκατεστημένη ἰσχύς κατά κατάστημα	12,75	...	20,53	22,73	31,30	59,92
Μέση ἐγκατεστημένη ἰσχύς κατά ἀπασχολούμενον	2,14	...	2,59	3,74	4,57	9,23
Συμμετοχή τοῦ κλάδου εἰς τό σύνολον τῆς βιομηχανίας ἀπό ἀπόψεως :						
α)καταστημάτων	2,00	2,40	1,80	3,30	3,80	4,20
β)ἀπασχολήσεως	5,00	...	4,00	5,00	6,60	6,50
γ)ἐγκατεστημένης ἰσχύος	9,00	...	6,80	10,60	13,00	15,60

ΚΛΑΔΟΣ Μεταλλουργικαί - Μηχανολογικαί κ.τ.τ. (34,35,36,37,38)

	1930	1940	1951	1958	1963	1969
Ἀριθμός καταστημάτων	9521	10882	14120	20298	23309	29130
Ἀριθμός ἀπασχολουμένων	22552	...	46987	80297	106529	123623
κινητήριος δύναμις εἰς ἵππους	13802	...	58775	138786	259120	462823
ΔΕΙΚΤΑΙ (1930 = 100)						
Ἀριθμοῦ καταστημάτων	100	114,29	148,30	213,19	244,81	305,95
ἀπασχολουμένων	100	...	208,34	356,05	472,37	548,16
ἐγκατεστημένης ἰσχύος	100	...	425,84	1005,54	1877,40	3353,30
Μέση ἀπασχόλησις κατά κατάστημα	2,37	...	3,33	3,95	4,57	4,24
Μέση ἐγκατεστημένη ἰσχύς κατά κατάστημα	1,45	...	4,16	6,84	11,12	15,89
Μέση ἐγκατεστημένη ἰσχύς κατά ἀπασχολούμενον	0,61	...	1,25	1,73	2,43	3,74
Συμμετοχή τοῦ κλάδου εἰς τό σύνολον τῆς βιομηχανίας ἀπό ἀπόψεως :						
α)καταστημάτων	14,00	16,40	17,40	18,60	19,00	23,40
β)ἀπασχολήσεως	11,50	...	16,00	18,20	21,60	23,50
γ)ἐγκατεστημένης ἰσχύος	6,00	...	13,10	18,00	22,40	23,00

ΚΛΑΔΟΣ Διάφορα (39)

	1930	1940	1951	1958	1963	1969
Αριθμός καταστημάτων	1728	242	1760	1958	3058	3703
Αριθμός απασχολουμένων	6181	...	5824	5316	8384	9455
Κινητήριος δύναμις εἰς ἵππους	15602	...	22444	2518	4114	6745
ΔΕΙΚΤΑΙ (1930 = 100)						
Αριθμοῦ καταστημάτων	100	14,00	101,85	113,31	176,96	214,29
Απασχολουμένων	100	...	94,22	86,00	135,64	152,96
Ἐγκατεστημένης ἰσχύος	100	...	143,85	16,13	26,36	43,23
Μέση απασχόλησις κατά κατάστημα	3,58	...	3,31	2,71	2,74	2,55
Μέση ἐγκατεστημένη ἰσχύς κατά κατάστημα	9,03	...	12,75	1,28	1,34	1,82
Μέση ἐγκατεστημένη ἰσχύς κατά απασχολουμένον	2,52	...	3,85	0,47	0,49	0,71
Συμμετοχή τοῦ κλάδου εἰς τό σύνολον τῆς βιομηχανίας ἀπό ἀπόψεως :						
α)καταστημάτων	2,60	0,36	2,20	2,00	2,50	3,00
β)απασχολήσεως	3,20	...	2,00	1,20	1,70	1,80
γ)ἐγκατεστημένης ἰσχύος	6,80	...	5,10	0,30	0,30	0,30

ΠΙΝΑΞ 9. Δείκται βιομηχανικής παραγωγής 1921 - 1971.

Α' Δείκτης Α.Ο.Σ. (1) 1928 = 100		Β' Δείκτης Σ.Ε.Β. (2) 1939 = 100		Γ' Δείκτης Ε.Σ.Υ.Ε. (3) 1959 = 100	
1921	61,34	1945	30†	1961	116,3
1922	70,52	1946	53	1962	122,5
1923	62,71	1947	62	1963	136,6
1924	80,70	1948	65	1964	151,0
1925	88,89	1949	79	1965	163,2
1926	84,56	1950	100	1966	187,1
1927	94,41	1951	114	1967	192,0
1928	100,00	1952	111	1968	205,9
1929	101,79	1953	125	1969	229,2
1930	105,28	1954	155	1970	254,2
1931	108,88	1955	160	1971	279,0
1932	102,67	1956	162		
1933	111,79	1957	175		
1934	127,48	1958	193		
1935	143,17	1959	195		
1936	141,72	1960	210		
1937	153,87	1961	223		
1938	168,08				
1939	179,14				

† Δείκτης 8 μηνών.

Πηγή : 1) Ἀνώτατον Συμβούλιον Ἀνασυγκροτήσεως.
2) Σύνδεσμος Ἑλλήνων Βιομηχάνων.
3) Ἐθνική Στατιστική Ὑπηρεσία τῆς Ἑλλάδος.

ΠΙΝΑΞ 10. Ποσότητες παραχθέντων προϊόντων.

Έτη	Ζυμαρικά (1)	Άμυλοσάκχαρον (2)	Βαμβακέλαιον (3)	Δινέλαιον (4)
	Τόννοι	Τόννοι	Τόννοι	Τόννοι
1921	13.500	...	280	...
1922	13.300	...	200	...
1923	9.900	...	72	370
1924	11.700	...	150	530
1925	12.600	...	350	930
1926	11.700	...	650	929
1927	13.000	100	800	1.093
1928	14.700	300	1.200	1.035
1929	16.700	350	1.500	1.280
1930	14.700	450	600	1.023
1931	15.000	1.000	800	1.500
1932	14.500	1.500	900	1.078
1933	15.000	1.650	1.200	1.096
1934	16.800	3.500	1.100	1.515
1935	16.800	2.820	1.800	1.327
1936	17.800	4.000	2.000	1.350
1937	19.450	5.500	3.500	1.350
1938	21.000	5.000	2.500	1.600
1939	21.640	5.500	2.500	1.250
...				
1947	...	...	...	...
1948	...	...	...	...
1949	35.500	7.200	3.800	885
1950	31.000	6.327	7.560	940
1951	33.000	6.100	7.830	770
1952	35.000	5.972	7.000	1.200
1953	34.000	5.850	11.900	1.335
1954	36.000	6.663	13.300	1.265
1955	35.000	7.683	15.000	1.850
1956	34.000	9.289	13.000	2.080
1957	37.000	9.057	20.000	2.450
1958	44.101	10.045	...	1.661
1959	47.660	10.244	...	2.489
1960	46.577	10.237	...	2.589
1961	49.760	11.111	...	2.690
1962	53.918	...	...	2.531
1963	55.011	12.876	19.513	3.269
1964	54.202	14.489	16.381	2.979
1965	55.954	14.254	14.614	4.064
1966	56.092	15.805	13.219	3.785
1967	56.944	15.380	17.399	2.951
1968	63.543	15.907	19.125	3.713
1969	62.765	16.463	20.568	2.164
1970	58.357	16.967	24.612	4.552
1971	65.083	17.661	24.572	3.685

1947	...	...	...	...
1948	...	...	...	...
1949	5.374	...	2.000	1.250
1950	22.100	...	2.350	1.500
1951	6.200	...	2.500	1.800
1952	22.100	...	2.800	1.600
1953	21.675	...	3.200	2.500
1954	10.500	...	3.800	2.700
1955	12.500	87.500	4.200	2.400
1956	17.000	71.200	4.000	2.500
1957	20.000	104.800	4.750	2.500
1958	15.562	...	2.926	2.809
1959	14.105	...	3.031	2.909
1960	19.822	...	3.557	3.392
1961	17.797	...	3.761	3.274
1962	37.165	...	7.976	...
1963	14.049	...	10.557	4.351
1964	26.546	...	19.800	4.379
1965	17.473	75.687	26.102	5.339
1966	22.295	75.865	29.223	6.449
1967	24.186	91.604	23.538	8.586
1968	25.197	95.691	29.406	11.071
1969	20.476	106.364	23.257	13.310
1970	15.056	128.580	46.629	14.874
1971	19.576	130.687	50.244	16.353

Έτη	Πυρηνέλαιον (Μπρούτο) (5) Τόννοι	Βαμβακόπιττα (Βαμβακελαίου) (6) Τόννοι	Λαχανικά και όπώραι εἰς κονσέρβας (7) Τόννοι	Μπισκότα (8) Τόννοι
1921	7.500	3.500	400	...
1922	4.000	2.800	400	...
1923	5.500	700	900	...
1924	4.500	1.300	950	...
1925	10.000	4.000	1.600	...
1926	4.000	7.000	1.000	...
1927	12.000	9.000	1.500	...
1928	10.000	13.000	2.000	...
1929	13.500	15.000	2.500	...
1930	12.500	5.000	1.900	...
1931	10.200	7.000	1.900	640
1932	9.350	8.500	2.100	640
1933	11.950	11.000	2.400	750
1934	11.460	10.000	2.700	750
1935	12.000	16.400	4.000	900
1936	9.600	17.500	4.500	900
1937	8.500	30.500	3.700	950
1938	17.000	20.000	5.400	950
1939	8.925	20.000	5.150	900
...				

Έτη	Σοκολάτα (9) Τόννοι	Ζάχαρις (10) Τόννοι	Ζῦθος (11) Τόννοι	Οἰνόπνευμα καθαρόν ἄνυδρον (12) Τόννοι
1921	250	...	12.500	6.390
1922	150	...	9.000	7.550
1923	390	...	6.500	6.420
1924	250	...	13.450	6.420
1925	500	...	16.800	5.640
1926	700	...	10.225	5.710
1927	750	...	10.000	1.400
1928	1.000	...	8.420	...
1929	1.000	...	10.320	4.400
1930	1.000	...	9.147	4.649
1931	1.400	...	8.003	4.032
1932	1.300	...	6.587	3.183
1933	1.300	...	6.085	3.181
1934	1.300	...	7.698	2.646
1935	1.400	...	8.925	2.318
1936	1.500	...	9.754	2.894
1937	1.600	...	9.749	3.914
1938	1.500	...	10.145	5.075
1939	1.500	...	9.776	4.425
...		...		
1947	...			
1948	...	...	9.388	8.843
1949	716	...	10.726	8.914
1950	750	...	14.200	8.483
1951	622	...	14.825	7.958
1952	588	...	19.200	7.375
1953	800	...	23.774	7.100
1954	1.000	...	21.448	6.221
1955	1.500	...	24.487	7.592
1956	1.750	...	30.115	8.592
1957	1.875	...	30.462	7.131
1958	3.058	...	33.783	7.261
1959	3.441	...	38.378	7.300
1960	3.831	...	39.467	7.670
1961	3.834	...	45.659	7.135
1962	3.654	2.603	46.653	7.383
1963	5.493	24.142	43.174	7.511
1964	5.782	35.029	37.896	8.106
1965	7.366	61.813	42.062	8.789
1966	8.114	94.751	55.681	7.938
1967	8.935	105.196	75.958	7.783
1968	9.753	110.670	81.084	10.831
1969	8.544	88.127	82.402	12.465
1970	9.281	134.480	79.913	14.648
1971	9.968	172.927	83.489	15.547
		142.482	84.635	6.497

Έτη	Σιγαρέττα (13)	Νήματα έκ βάμβακος (14)	Νήματα έκ τεχνητής μετάξης (15)	Νήματα έξ έριου πενιέ (16)
	Τόννοι	Τόννοι	Τόννοι	Τόννοι
1921	3.899	6.570	...	...
1922	4.275	7.880	...	...
1923	3.500	6.210	...	...
1924	4.334	6.000	...	...
1925	5.186	6.300	...	...
1926	4.813	7.650	22	...
1927	4.704	8.100	13	...
1928	4.593	7.920	...	...
1929	4.731	8.190	45	200
1930	4.598	9.360	35	280
1931	4.524	10.080	45	300
1932	4.246	10.080	70	400
1933	4.533	11.115	74	500
1934	4.775	14.714	89	550
1935	5.000	13.540	90	500
1936	5.203	15.160	125	900
1937	5.250	15.750	187	650
1938	5.721	15.750	267	617
1939	5.840	17.068	318	700
...				
1947	8.464	15.408	618	2.040
1948	8.930	15.403	752	2.700
1949	9.214	18.018	985	1.100
1950	9.839	19.778	1.365	2.835
1951	9.818	21.692	1.492	2.304
1952	9.843	20.261	1.477	1.975
1953	10.081	21.568	1.860	2.450
1954	10.186	23.905	1.500	2.100
1955	10.422	23.500	1.380	3.200
1956	10.508	23.700	980	2.800
1957	10.876	27.000	1.280	2.550
1958	11.802	23.437	1.105	...
1959	12.053	22.419	...	...
1960	12.359	23.614	...	...
1961	12.572	25.512	...	3.132
1962	12.939	27.984	...	3.154
1963	13.746	29.213	2.333	3.365
1964	13.863	30.235	2.598	3.369
1965	14.413	30.948	2.854	3.798
1966	15.086	36.756	3.430	5.236
1967	15.933	38.487	3.274	4.191
1968	16.184	36.206	3.448	3.568
1969	15.973	39.813	3.772	3.820
1970	16.982	41.800	4.049	3.870
1971	21.352	46.230	4.633	2.587

Έτη	Σχοινία & Σπάγγοι (17)	Χάρτης Χαρτόνι (18)	Απορρυπαντικά (19)	Ίνες τεχνητής ματέξης (20)
	Τόννοι	Τόννοι	Τόννοι	Τόννοι
1921	1.300	1.000	...	...
1922	1.300	1.900	...	...
1923	1.200	1.865	...	...
1924	1.300	2.700	...	...
1925	1.350	3.300	...	...
1926	1.700	3.000	...	23
1927	2.500	5.000	...	14
1928	2.500	9.500	...	...
1929	2.500	11.500	...	45
1930	2.500	12.000	...	35
1931	2.500	12.395	...	45
1932	1.800	12.110	...	70
1933	1.700	13.575	...	74
1934	1.900	19.830	...	89
1935	2.200	18.576	...	90
1936	2.400	19.454	...	125
1937	2.500	22.680	...	187
1938	2.500	20.999	...	267
1939	2.500	24.390	...	318
...				
1947	...	14.823	...	618
1948	...	14.539	...	752
1949	1.860	18.983	...	985
1950	2.530	27.000	...	1.365
1951	3.115	29.060	...	1.492
1952	2.990	26.568	...	1.477
1953	2.760	33.050	50	1.543
1954	3.038	41.547	120	1.500
1955	3.584	45.540	600	1.540
1956	3.697	55.262	1.038	1.151
1957	3.933	64.530	1.576	1.511
1958	4.607	55.572	...	1.298
1959	4.547	55.422	5.289	1.291
1960	4.043	67.096	7.422	1.547
1961	4.084	69.311	19.260	1.918
1962	5.152	70.607	23.206	1.993
1963	5.129	84.903	19.191	2.358
1964	4.811	84.302	21.769	2.556
1965	5.280	94.068	24.354	...
1966	4.894	110.297	49.035	3.244
1967	4.764	122.609	42.216	3.253
1968	4.715	130.679	44.440	3.346
1969	4.746	145.526	53.005	3.514
1970	4.922	141.076	55.462	4.063
1971	4.943	134.667	63.476	4.577

Έτη	Σαλοδέρματα (21)	Κολοφώνιον (22)	Λιπάσματα Χημικά (23)	Πυρεζα (24)
	Τόννοι	Τόννοι	Τόννοι	Χιλ.χυτζα
1921	8.000	3.500	18.000	...
1922	10.200	4.000	19.000	...
1923	8.500	3.200	12.244	...
1924	11.000	4.000	25.670	...
1925	11.000	5.000	39.500	...
1926	8.800	6.000	40.200	...
1927	8.800	7.360	49.200	...
1928	7.000	8.500	55.800	...
1929	5.500	7.300	102.000	...
1930	6.600	7.300	78.157	...
1931	7.000	7.300	48.718	...
1932	4.500	8.270	39.799	...
1933	6.000	10.650	38.364	...
1934	6.000	12.700	55.993	...
1935	5.500	14.140	77.074	...
1936	5.800	16.000	82.400	...
1937	5.800	18.800	75.310	...
1938	5.800	18.200	95.223	...
1939	5.222	18.350	124.019	...
...				
1947	...	...	...	...
1948	...	...	...	...
1949	5.500	8.924	88.108	...
1950	7.200	11.141	64.803	...
1951	6.100	12.532	133.034	...
1952	7.400	13.615	131.074	...
1953	8.200	18.535	117.902	...
1954	8.800	19.870	214.568	...
1955	9.400	23.280	256.452	...
1956	9.250	24.150	183.003	...
1957	9.700	25.000	292.618	...
1958	...	...	322.369	...
1959	...	21.247	324.263	...
1960	...	26.740	302.959	...
1961	...	30.554	350.861	...
1962	3.537	23.174	325.263	124.741
1963	5.384	19.990	325.671	89.045
1964	4.687	20.001	370.922	129.940
1965	4.853	18.386	585.728	80.680
1966	4.378	15.242	769.708	100.960
1967	3.167	12.930	829.396	150.000
1968	3.806	14.413	943.246	162.000
1969	3.510	13.456	938.154	168.800
1970	1.218	11.671	985.717	173.200
1971	1.369	13.729	1.058.535	174.620

Έτη	Σέπων Κοινός (25)	Σέπων Δρωματικός (26)	Δεψικά Εκχυλίσματα (27)	Τερεβινθέλαιον (28)
	Τόννοι	Τόννοι	Τόννοι	Τόννοι
1921	20.000	...	...	900
1922	25.000	...	...	1.000
1923	20.000	...	...	600
1924	25.000	350	...	850
1925	25.000	350	...	1.100
1926	22.000	450	...	1.500
1927	25.000	450	...	1.800
1928	25.000	450	...	2.260
1929	25.000	450	...	1.925
1930	25.000	450	...	1.920
1931	25.000	450	...	1.920
1932	22.500	459	...	2.080
1933	25.000	500	...	2.680
1934	25.000	540	...	3.130
1935	25.000	540	...	3.550
1936	25.000	600	...	4.610
1937	22.500	540	...	5.410
1938	25.000	600	4.147	5.200
1939	23.000	550	5.781	5.200

1947	...	...	...	...
1948	...	...	...	...
1949	21.000	630	4.315	2.360
1950	26.000	680	4.700	3.024
1951	25.000	720	4.112	3.772
1952	24.000	700	3.750	3.320
1953	25.500	1.200	4.350	4.762
1954	24.500	1.700	4.850	5.075
1955	25.000	1.300	5.272	6.132
1956	24.000	1.100	4.525	6.320
1957	24.500	1.350	5.650	6.590
1958	...	...	5.129	...
1959	...	...	2.974	5.433
1960	...	...	2.355	6.762
1961	...	...	1.251	7.524
1962	...	...	2.099	5.320
1963	19.578	1.499	2.367	4.816
1964	21.615	1.903	1.568	4.898
1965	21.362	2.538	475	4.623
1966	18.611	1.955	812	1.752
1967	17.114	2.615	125	3.261
1968	17.424	2.732	206	3.479
1969	16.265	3.671	87	3.478
1970	14.015	3.105	162	2.870
1971	13.266	4.471	21	3.390

Έτη	Ύλαι Επρητικαί (29) Τόννοι	Χρώματα Οργανικά (30) Τόννοι	Τσιμέντο (31) Τόννοι	Σίδηρος Μπετόν (32) Τόννοι
1921	724	105	28.000	...
1922	.816	107	37.000	...
1923	1.773	60	36.000	...
1924	1.190	90	55.000	...
1925	1.080	103	60.000	...
1926	1.105	115	86.000	...
1927	1.269	138	105.000	...
1928	1.873	120	145.000	...
1929	1.751	122	155.000	...
1930	1.197	121	180.000	...
1931	1.468	120	195.000	...
1932	1.311	125	196.000	...
1933	1.212	185	200.000	...
1934	1.603	230	248.000	...
1935	1.447	245	273.000	...
1936	1.431	230	276.850	...
1937	1.379	306	290.000	...
1938	1.723	338	308.000	...
1939	1.204	398	342.930	9.000
...				
1947	...	...	177.000	...
1948	...	...	288.000	...
1949	258	490	326.086	19.800
1950	673	480	394.662	23.352
1951	983	460	433.463	25.700
1952	901	440	595.741	31.222
1953	1.410	381	746.000	35.670
1954	1.794	280	864.500	56.000
1955	1.724	556	1.125.000	66.500
1956	2.030	685	1.246.000	73.500
1957	2.243	665	1.226.000	71.000
1958	...	...	1.374.756	86.012
1959	...	513	1.444.691	83.361
1960	...	527	1.648.769	116.335
1961	...	543	1.837.424	136.937
1962	...	637	1.920.960	136.155
1963	...	587	2.293.516	140.840
1964	...	683	2.671.886	205.220
1965	6.722	535	3.193.462	270.909
1966	6.618	504	3.594.327	316.804
1967	6.378	478	3.734.645	249.024
1968	6.215	451	4.074.258	284.441
1969	10.398	519	4.835.357	342.433
1970	13.540	446	4.848.416	413.479
1971	18.952	327	5.543.408	439.838

Ετη	Καφφιά ένγένει (33) Τόννοι	Αλουμίνιον εἰς φύλλα ράβδους, ταινίας κ.λ.π. (34) Τόννοι	Μόλυβδος Μελανός (35) Τόννοι	Μολυβδοσωληνες (36) Τόννοι
1921	1.500	...	5.575	...
1922	2.000	...	4.405	...
1923	2.500	...	4.236	...
1924	4.000	...	5.106	1.200
1925	4.500	...	5.336	1.100
1926	4.000	...	5.100	910
1927	5.300	...	5.325	910
1928	6.500	...	7.306	500
1929	5.000	...	5.330	500
1930	4.600	...	7.330	500
1931	5.000	...	6.708	600
1932	4.500	...	7.000	530
1933	4.500	...	8.067	400
1934	5.500	...	7.387	580
1935	6.000	...	6.700	580
1936	6.500	...	3.660	580
1937	5.500	...	4.690	580
1938	6.100	...	4.440	500
1939	5.250	...	3.400	600
...		...		
1947	...	...	. 340	
1948	...	...	780	...
1949	5.910	...	1.080	...
1950	6.717	...	1.640	550
1951	5.331	...	1.890	620
1952	4.680	...	3.300	668
1953	5.794	...	3.200	600
1954	6.281	...	2.350	720
1955	...	...	2.260	760
1956	...	717	2.340	700
1957	...	518	2.740	790
1958	8.340	767	3.030	760
1959	7.951	...	2.623	...
1960	8.730	1.364	2.797	...
1961	9.786	2.414	2.413	...
1962	9.703	3.963	...	...
1963	11.528	2.963	6.341	1.156
1964	12.468	4.039	6.531	1.935
1965	13.001	4.382	7.143	1.398
1966	16.004	6.034	7.340	2.324
1967	14.486	8.768	8.915	2.760
1968	15.436	9.231	9.259	2.438
1969	16.446	6.484	12.165	1.795
1970	16.827	11.536	11.014	2.758
1971	16.939	14.560	12.860	4.235
		10.619		4.324

Έτη	Άντλίαι ἐν γένει (37)	Ἐλκυστῆρες Γεωργικοί (38)	Πετρελαιομηχαναί (39)	Μολυβδοκόνδυλα κοινά (40)
	Τεμάχια	Τεμάχια	Τεμάχια	Χιλ.Τεμάχια
1921	...	...	...	...
1922	...	...	...	...
1923	...	...	...	...
1924	...	...	...	...
1925	...	...	...	...
1926	...	...	...	...
1927	...	...	...	...
1928	...	...	...	...
1929	...	...	...	...
1930	...	...	...	...
1931	...	...	...	...
1932	...	...	...	...
1933	...	...	...	...
1934	...	...	...	...
1935	...	...	...	...
1936	...	...	...	...
1937	...	...	...	...
1938	...	...	...	...
1939	...	...	397	...
...				
1947	...	...	...	...
1948	...	...	...	...
1949	...	...	391	...
1950	...	...	623	107
1951	...	...	1.215	1.800
1952	...	...	780	748
1953	10.639	...	2.700	1.836
1954	9.000	...	1.965	3.036
1955	7.540	...	2.840	3.693
1956	8.487	...	2.700	1.478
1957	7.765	...	3.300	2.963
1958	...	...	...	...
1959	22.000	...	...	3.181
1960	15.900	92	...	4.899
1961	22.300	75	...	...
1962	21.600	27	...	3.639
1963	37.800	30	...	4.781
1964	40.800	54	...	6.160
1965	44.100	46	2.174	4.486
1966	50.600	...	4.181	2.177
1967	46.700	...	4.089	...
1968	50.200	94	4.264	...
1969	48.100	276	5.289	6.631
1970	49.400	2.447	6.610	...
1971	43.300	4.317	7.145	...

Έτη	Μολυβδ/νδυλα Στερεές μελέ νης (οι αρχείες) (41) Χιλ.Τεμάχια	Αμαξώματα (42) Τεμάχια	Λαμπτήρες κοινοί (43) Χιλ.Τεμάχια	Πλυντήρια είδικής χρήσεως (44) Τεμάχια
1921	...	...	...	...
1922	...	...	...	...
1923	...	...	...	...
1924	...	...	...	...
1925	...	...	...	...
1926	...	...	160	...
1927	...	...	246	...
1928	...	...	150	...
1929	...	...	270	...
1930	...	...	140	...
1931	...	...	241	...
1932	...	...	288	...
1933	...	...	346	...
1934	...	...	392	...
1935	...	...	250	...
1936	...	...	400	...
1937	...	...	1.200	...
1938	...	...	1.435	...
1939	...	...	2.400	...
...				
1947	...	...	...	...
1948	...	...	...	...
1949	...	445	3.100	...
1950	...	670	3.700	...
1951	...	600	4.100	...
1952	...	560	4.350	...
1953	...	520	4.500	...
1954	...	700	4.143	...
1955	...	120	4.686	...
1956	...	187	4.871	...
1957	...	210	5.406	...
1958	...	...	...	...
1959	...	...	...	...
1960	...	...	...	...
1961	...	1.460	...	...
1962	2.491	...	...	...
1963	9.453	4.045	11.198	1.509
1964	10.604	3.216	13.268	3.568
1965	9.345	2.418	15.646	4.944
1966	9.143	2.581	17.348	5.710
1967	7.515	2.607	19.209	4.084
1968	8.091	2.437	19.799	5.998
1969	6.711	3.308	19.250	9.098
1970	4.788	3.212	21.354	14.876
1971	8.037	3.119	21.549	21.601

Έτη	Στοιχεία Ξηράς (στήλαι ήλεκτρικαί) (45)	Θερμοσίφωνες ήλεκτρικοί (46)	Καλώδια ήλεκτρικά (47)	Κουζίναι ήλεκτρικαί (48)
	Χιλ. Τεμάχια	Τεμάχια	Τόννοι	Τεμάχια
1921	...	...	...	...
1922	...	...	...	...
1923	...	...	...	...
1924	...	...	...	...
1925	...	...	...	...
1926	...	...	...	...
1927	...	...	...	...
1928	...	...	...	...
1929	...	...	...	...
1930	...	...	...	...
1931	...	...	...	...
1932	...	...	...	...
1933	...	...	...	...
1934	500	...	...	...
1935	400	...	...	...
1936	450	...	...	...
1937	450	...	...	...
1938	1.075	...	...	...
1939	1.586	...	...	...
...				
1947	...	...	...	...
1948	...	...	...	...
1949	1.850	...	38	1.520
1950	2.000	...	19	3.386
1951	2.500	164	21	4.532
1952	2.300	450	24	5.250
1953	3.500	1.145	...	6.336
1954	4.000	1.303	72	6.722
1955	3.230	...	99	...
1956	3.750	...	134	...
1957	4.000	...	630	...
1958	...	16.800	1.455	12.300
1959	...	20.000	3.130	13.600
1960	...	24.100	5.567	15.500
1961	...	29.200	7.284	22.960
1962	...	31.700	...	27.200
1963	...	44.800	13.205	26.500
1964	2.626	55.500	14.024	36.700
1965	...	63.700	19.456	44.400
1966	...	73.600	18.518	52.600
1967	1.407	68.500	...	52.800
1968	1.128	71.000	33.296	44.400
1969	...	77.000	37.402	46.900
1970	15.351	102.027	31.823	61.200
1971	27.034	116.377	37.003	77.500

Έτη	Ηλεκτρονικοί υπολογιστές (49)	Συγεία ηλεκτρ. επαγγελματικής χρήσεως (50)	Συγεία ηλεκτρ. οικιακής χρήσεως (51)	Συσσωρευτές (52)
	Τεμάχια	Τεμάχια	Τεμάχια	Τεμάχια
1921	...	...	...	...
1922	...	...	...	...
1923	...	...	...	...
1924	...	...	...	...
1925	...	...	...	...
1926	...	...	...	...
1927	...	...	...	850
1928	...	...	...	2.000
1929	...	...	...	3.200
1930	...	...	...	3.600
1931	...	...	...	3.700
1932	...	...	...	4.200
1933	...	...	...	4.800
1934	...	...	...	4.600
1935	...	...	...	6.500
1936	...	...	...	7.000
1937	630	...	...	7.600
1938	...	...	...	8.600
1939	...	...	...	
...				
1947	...	...	...	...
1948	...	...	...	...
1949	2.920	...	...	15.800
1950	3.775	...	...	31.500
1951	3.950	...	...	53.000
1952	4.156	...	...	60.200
1953	3.800	...	...	66.500
1954	5.463	...	...	57.800
1955	5.585	...	...	327.000
1956	8.081	...	...	373.680
1957	8.200	...	...	410.000
1958	12.400	2.000	...	...
1959	...	2.800	8.600	30.300
1960	...	3.700	20.400	34.000
1961	...	4.400	31.980	32.000
1962	...	4.850	33.900	...
1963	...	8.200	43.700	37.700
1964	16.700	8.600	66.500	49.500
1965	27.100	9.200	84.800	68.100
1966	32.500	9.600	100.800	62.300
1967	29.700	9.300	114.500	70.200
1968	31.140	7.600	100.400	87.600
1969	49.900	6.700	108.300	97.800
1970	41.935	5.610	143.350	88.299
1971	52.651	6.799	162.310	108.717

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΗΓΩΝ ΚΑΤΑ ΠΡΟΪΟΝ (+)

Προϊόν	Πηγαί κατά έτη
1.-	1921(Χ), 1922-1936(ΓΣΥΕ), 1937-1938(ΕΤΕ), 1939(ΕΣΥΕ), 1949-1954(Σ), 1954-1957(ΕΒΕΑ), 1958-1970(ΕΣΥΕ).
2.-	1929-1936(ΓΣΥΕ), 1938(ΕΤΕ), 1939(Σ), 1949-1954(Σ), 1955-1957(ΕΒΕΑ), 1958-1970(ΕΣΥΕ).
3.-	1921(Χ), 1922-1936(ΓΣΥΕ), 1937-1938(ΕΤΕ), 1939(Σ), 1949-1954(Σ), 1955-1957(ΕΒΕΑ), 1963-1965-70(ΕΣΥΕ).
4.-	1923-1936(ΓΣΥΕ), 1938(ΕΤΕ), 1939(Σ), 1949-1954(Σ), 1955-1957(ΕΒΕΑ), 1958-1970(ΕΣΥΕ).
5.-	1921(Χ), 1922-1936(ΓΣΥΕ), 1937(ΕΤΕ), 1938-1939(Σ), 1949-1954(Σ), 1955-1957(ΕΒΕΑ), 1958-1970(ΕΣΥΕ).
6.-	1921(Χ), 1922-1936(ΓΣΥΕ), 1938-1939(ΕΤΕ), 1955-1957(ΕΒΕΑ) 1965-1970(ΕΣΥΕ).
7.-	1921-1938(ΓΣΥΕ), 1939(ΕΤΕ), 1949-1954(Σ), 1955-1957(ΕΒΕΑ) 1957-1970(ΕΣΥΕ).
8.-	1929-1936(ΓΣΥΕ), 1938(ΕΤΕ), 1939(Σ), 1949-1954(Σ), 1955-1957(ΕΒΕΑ), 1957-1970(ΕΣΥΕ).
9.-	1921(Χ), 1922-1936(ΓΣΥΕ), 1938(ΕΤΕ), 1939(Σ), 1949-1954(Σ), 1955-1957(ΕΒΕΑ), 1958-1970(ΕΣΥΕ).
10.-	1961-1965 (Ἑλλην.Βιομηχ.Ζαχάρεως Α.Ε.), 1965-1970(ΕΣΥΕ).
11.-	1921(Χ), 1922-1936(ΓΣΥΕ), 1937-1938(ΕΤΕ), 1939(Σ), 1947-1948(ΕΣΥΕ), 1949-1954(Σ), 1955-1957(ΕΒΕΑ), 1958-1970(ΕΣΥΕ).
12.-	1921(Χ), 1922-1928(ΓΣΥΕ), 1929-1939(ΕΣΥΕ), 1947-1970(ΕΣΥΕ).
13.-	1921(Χ), 1922-1936(ΓΣΥΕ), 1937-1938(ΕΤΕ), 1939(Σ), 1947-1948(ΕΣΥΕ), 1949-1954(Σ), 1955-1970(ΕΣΥΕ), 1958-1959(ΕΣΥΕ).
14.-	1921(Χ), 1922-1932(ΓΣΥΕ), 1932-1936(ΓΣΥΕ), 1937-1938(ΕΤΕ), 1939(Σ), 1946-1954(Σ), 1955-1970(ΕΣΥΕ).
15.-	1929-1939(ΕΣΥΕ), 1947-1970(ΕΣΥΕ).
16.-	1929-1936(ΓΣΥΕ), 1937-1938(ΕΤΕ), 1939(Σ), 1947-1948(ΕΣΥΕ), 1949-1954(Σ), 1955-1957(ΕΒΕΑ), 1961-1970(ΕΣΥΕ).
17.-	1921(Χ), 1922-1936(ΓΣΥΕ), 1937-1938(ΕΤΕ), 1939(Σ), 1949-1954(Σ), 1955-1957(ΕΒΕΑ), 1958-1970(ΕΣΥΕ).
18.-	1921(Χ), 1922-1936(ΓΣΥΕ), 1937-1938(ΕΤΕ), 1939(Σ), 1947-1948(ΕΣΥΕ), 1949-1954(Σ), 1955-1970(ΕΣΥΕ).
19.-	1953-1954(Σ), 1955-1957(ΕΒΕΑ), 1959-1970(ΕΣΥΕ).
20.-	1926-1927(ΓΣΥΕ), 1929-1936(ΓΣΥΕ), 1937-1938(ΕΤΕ), 1939-1954(Σ), 1955-1957(ΕΒΕΑ), 1958-1970(ΕΣΥΕ).

. / .

Προϊόν	Πηγαί κατά έτη
21.-	1921(Χ), 1922-1936(ΓΣΥΕ), 1937-1938(ΕΤΕ), 1939(Σ), 1949-1954(Σ), 1955-1957(ΕΒΕΑ), 1962-1970(ΕΣΥΕ).
22.-	1921(Χ), 1922-1936(ΓΣΥΕ), 1937-1938(ΕΤΕ), 1939(Σ), 1949-1954(Σ), 1955-1957(ΕΒΕΑ), 1959-1970(ΕΣΥΕ).
23.-	1921(Χ), 1922-1936(ΓΣΥΕ), 1937-1938(ΕΤΕ), 1939(Σ), 1949-1951(Σ), 1952-1970(ΕΣΥΕ).
24.-	1962-1970(ΕΣΥΕ).
25.-	1921(Χ), 1922-1936(ΓΣΥΕ), 1937-1938(ΕΤΕ), 1939(Σ), 1949-1954(Σ), 1955-1957(ΕΒΕΑ), 1963-1970(ΕΣΥΕ).
26.-	1924-1936(ΓΣΥΕ), 1939(Σ), 1949-1954(Σ), 1955-1957(ΕΒΕΑ), 1963-1970(ΕΣΥΕ).
27.-	1938(ΕΤΕ), 1939(Σ), 1949-1954(Σ), 1955-1957(ΕΒΕΑ).
28.-	1921(Χ), 1922-1936(ΓΣΥΕ), 1937-1938(ΕΤΕ), 1939(Σ), 1949-1954(Σ), 1955-1957(ΕΒΕΑ), 1959-1970(ΕΣΥΕ).
29.-	1921(Χ), 1922-1936(ΓΣΥΕ), 1937-1938(ΕΤΕ), 1939(Σ), 1949-1954(Σ), 1955-1957(ΕΒΕΑ), 1957-1970(ΕΣΥΕ).
30.-	1921(Χ), 1922-1936(ΓΣΥΕ), 1937-1938(ΕΤΕ), 1939(Σ), 1949-1954(Σ), 1955-1957(ΕΒΕΑ), 1959-1970(ΕΣΥΕ).
31.-	1921(Χ), 1922-1936(ΓΣΥΕ), 1937-1938(ΕΤΕ), 1939(Σ), 1947-1948(ΕΣΥΕ), 1949-1954(Σ), 1955-1970(ΕΣΥΕ).
32.-	1939(Σ), 1949-1954(Σ), 1955-1957(ΕΒΕΑ), 1958-70(ΕΣΥΕ).
33.-	1921(Χ), 1922-1936(ΓΣΥΕ), 1937-1938(ΕΤΕ), 1939(Σ), 1949-1954(Σ), 1958-1970(ΕΣΥΕ).
34.-	1955-1957(ΕΒΕΑ), 1959-1970(ΕΣΥΕ).
35.-	1921-1934(ΕΤΕ), 1935-1938(ΕΣΥΕ), 1939(Σ), 1947-70(ΕΣΥΕ).
36.-	1924-1936(ΓΣΥΕ), 1939(Σ), 1949-1954(Σ), 1955-1957(ΕΒΕΑ), 1962-1970(ΕΣΥΕ).
37.-	1953-1954(Σ) 1955-1957(ΕΒΕΑ).
38.-	1960-1970(ΕΣΥΕ).
39.-	1939(Σ), 1949-1954(Σ), 1955-1957(ΕΒΕΑ), 1958-1970(ΕΣΥΕ).
40.-	1950-1954(Σ), 1955-1957(ΕΒΕΑ), 1959-1970(ΕΣΥΕ).
41.-	1962-1970(ΕΣΥΕ).
42.-	1949-1954(Σ), 1955-1957(ΕΒΕΑ), 1957-1970(ΕΣΥΕ).
43.-	1926-1928('Υπουργ.Βιομηχ.), 1929-1936(ΓΣΥΕ), 1937-1938(ΕΤΕ), 1939(Σ), 1949-1954(Σ), 1955-1957(ΕΒΕΑ), 1963-1970(ΕΣΥΕ).

. / .

Προϊόν	Πηγαί κατά ἔτη
44.-	1963-1970(ΕΣΥΕ).
45.-	1934-1936(ΓΣΥΕ), 1939(Σ), 1949-1954(Σ), 1955-1957(ΕΒΕΑ), 1957-1970(ΕΣΥΕ).
46.-	1951-1954(Σ), 1958-1970(ΕΣΥΕ).
47.-	1949-1954(Σ), 1955-1957(ΕΒΕΑ), 1957-1970(ΕΣΥΕ).
48.-	1949-1954(Σ), 1958-1970(ΕΣΥΕ).
49.-	1937(Σ), 1949-1954(Σ), 1955-1957(ΕΒΕΑ), 1958-1970(ΕΣΥΕ).
50.-	1963-1970(ΕΣΥΕ).
51.-	1963-1970(ΕΣΥΕ).
52.-	1950-1954(Σ), 1955-1970(ΕΣΥΕ).

(♦) Ὑπόμνημα Πηγῶν

Χ = Χαριτάκη Γ. "Ἡ ἑλληνική βιομηχανία", Ἀθῆναι 1927.

ΓΣΥΕ = Γενική Στατιστική Ὑπηρεσία τῆς Ἑλλάδος "Στατιστική Ἐπετηρίς".

ΕΤΕ = Ἐθνική Τράπεζα Ἑλλάδος "Οἰκονομική Ἐπετηρίς 1938", Ἀθῆναι 1939.

ΕΒΕΑ = Ἐμπορικόν καί βιομηχανικόν Ἐπιμελητήριον Ἀθηνῶν "Ἐπισκόπησις τῆς οἰκονομίας Ἀθηνῶν".

Σ = Σίδερη Ν. "Ἡ Ἑλληνική βιομηχανία".

ΕΣΥΕ = Ἐθνική Στατιστική Ὑπηρεσία τῆς Ἑλλάδος "Στατιστική Ἐπετηρίς" καί "Ἀποτελέσματα ἐτησίων βιομηχανικῶν ἐρευνῶν".

ΠΙΝΑΞ 11. Δείκται άπασχολήσεως μισθωτῶν (ὑπαλλήλων καί ἐργατῶν) εἰς τά καταστήματα τῆς βιομηχανίας - βιοτεχνίας.

Βάσις Νοέμβριος 1964 : 100,0

Μῆνες	Ἔτη										
	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972
Ἰαν.	88,3	88,4	94,6	96,3	98,3	101,6	98,4	100,4	105,6	113,7	117,7
Φεβρ.	87,4	89,2	93,0	96,6	99,5	101,2	98,8	101,8	106,3	114,6	118,9
Μάρτ.	88,0	89,0	93,5	97,5	100,8	101,6	99,6	101,7	106,9	115,6	120,1
Ἀπρ.	88,9	90,3	94,2	98,3	101,2	103,0	101,0	102,9	108,4	116,4	121,1
Μάϊος	89,8	93,8	95,5	101,3	105,1	105,2	103,4	106,7	111,6	119,3	124,2
Ἰούν.	93,5	98,0	100,5	104,5	107,5	109,1	106,9	109,6	113,8	122,5	126,3
Ἰούλ.	95,1	100,3	101,9	106,3	110,5	107,1	107,6	112,2	116,3	120,3	125,8
Αὔγ.	94,6	98,6	102,5	105,5	108,1	104,7	106,8	111,1	116,4	122,1	126,2
Σεπτ.	96,6	101,7	102,4	106,6	108,8	106,4	106,4	111,4	116,6	122,9	126,3
Ὀκτ.	96,3	102,8	102,4	104,4	107,5	105,2	105,9	111,5	116,4	121,8	126,3
Νοέμ.	93,4	98,2	100,0	102,7	106,4	104,0	104,4	110,4	115,7	121,5	126,6
Δεκέμ.	90,9	96,6	97,8	100,2	104,1	100,5	102,0	108,0	114,0	119,5	124,8
Μέσος ἐτήσιος	91,9	95,6	98,2	101,7	104,8	104,1	103,4	107,3	112,3	119,2	123,7

Πηγή : Ἔρευνα Ἀπασχολήσεως Ὑπηρεσίας Στατιστικῆς Ὑπουργείου Ἀπασχολήσεως.

ΠΙΝΑΞ 12. Μέσοι ὅροι ὡριαίων ἀποδοχῶν ἐργατῶν.

Ἔτος καί μήν	Μ έ σ ο ι ὅ ρ ο ι			Δείκται Νοέμβρ. 1964=100		
	Ἀμφ.φύλων	Ἄρρενες	Θήλεις	Ἀμφ.φύλων	Ἄρρενες	Θήλεις
1964 Νοέμβριος	9,24	10,72	6,74	100,0	100,0	100,0
1965 Φεβρουάρ.	9,72	11,26	7,05	105,2	105,0	104,6
Μάϊος	9,96	11,58	7,16	107,8	108,0	106,2
Αὔγουστος	10,43	12,07	7,59	112,9	112,6	112,6
Νοέμβριος	10,40	12,15	7,43	112,6	113,3	110,2
Μ.Ε.	10,13	11,77	7,31	109,6	109,8	108,5
1966 Φεβρουάρ.	10,83	12,55	7,91	117,2	117,1	117,4
Μάϊος	11,26	13,16	8,19	121,9	122,8	121,5
Αὔγουστος	11,59	13,54	8,43	125,4	126,3	125,1
Νοέμβριος	11,93	13,76	8,79	129,1	128,4	120,4
Μ.Ε.	11,41	13,25	8,33	123,5	123,6	123,6
1967 Φεβρουάρ.	12,21	14,02	9,08	132,1	130,8	134,7
Μάϊος	12,56	14,35	9,53	135,9	133,9	141,4
Αὔγουστος	13,04	14,76	10,16	141,1	137,7	150,7
Νοέμβριος	13,16	14,86	10,21	142,4	138,6	151,5
Μ.Ε.	12,74	14,50	9,75	137,9	135,3	144,7
1968 Φεβρουάρ.	13,31	14,98	10,35	144,0	139,7	153,6
Μάϊος	13,51	15,21	10,46	146,2	141,9	155,2
Αὔγουστος	13,73	15,58	10,55	148,6	145,3	156,5
Νοέμβριος	14,13	15,94	10,89	152,9	148,7	161,6
Μ.Ε.	13,67	15,43	10,56	147,9	143,9	156,7
1969 Φεβρουάρ.	14,45	16,24	11,05	156,4	151,5	163,9
Μάϊος	15,16	16,97	11,80	164,1	158,3	175,1
Αὔγουστος	15,21	17,12	11,84	164,6	159,7	175,7
Νοέμβριος	15,40	17,18	12,05	166,7	160,3	178,8
Μ.Ε.	15,05	16,88	11,69	168,3	157,5	173,4
1970 Φεβρουάρ.	15,62	17,35	12,24	169,1	161,8	181,6
Μάϊος	15,63	17,41	12,14	169,2	162,4	180,1
Αὔγουστος	15,96	18,21	11,85	172,7	169,9	175,8
Νοέμβριος	16,60	18,77	12,55	179,7	175,1	186,2
Μ.Ε.	15,95	17,93	12,20	172,6	167,3	181,0
1971 Φεβρουάρ.	16,75	18,90	12,72	181,3	176,3	188,7
Μάϊος	17,46	19,73	13,15	189,0	184,0	195,1
Αὔγουστος	17,39	19,93	12,97	188,2	185,9	192,4
Νοέμβριος	17,80	20,23	13,30	193,5	188,7	197,3
Μ.Ε.	17,35	19,70	13,04	187,8	183,8	193,5

ΠΙΝΑΞ 13. Μέσοι όροι μηνιαίων αποδοχών υπαλλήλων.

Έτος και μήνας	Μέσοι όροι			Δείκται: Νοέμβρ. 1964=100		
	Αμφ.φόλων	Άρρενες	Θήλεις	Αμφ.φόλων	Άρρενες	Θήλεις
1964 Νοέμβριος	3410,1	3702,3	2192,4	100,0	100,0	100,0
1965 Φεβρ/ριος	3396,9	3674,1	2230,1	99,6	99,2	101,7
Μάϊος	3509,3	3805,6	2274,3	102,9	102,7	103,8
Αύγουστος	3670,4	4002,9	2311,8	107,6	108,1	105,4
Νοέμβριος	3665,1	3999,1	2340,1	107,5	108,0	106,7
Μ.Ε.	3560,4	3870,4	2289,0	104,4	104,5	104,4
1966 Φεβρ/ριος	3884,6	4230,8	2479,2	113,9	114,2	113,0
Μάϊος	4070,1	4437,7	2523,9	119,4	119,8	115,1
Αύγουστος	4249,2	4654,4	2584,2	124,6	125,7	117,8
Νοέμβριος	4345,0	4765,8	2633,2	127,4	128,7	120,1
Μ.Ε.	4137,2	4522,2	2555,1	121,3	122,1	116,5
1967 Φεβρ/ριος	4393,1	4787,7	2756,5	128,8	129,3	125,8
Μάϊος	4548,5	4992,4	2764,0	133,4	134,9	126,0
Αύγουστος	4604,6	5064,2	2780,2	135,0	136,7	126,8
Νοέμβριος	4625,3	5100,9	2773,9	135,6	137,8	126,6
Μ.Ε.	4542,9	4986,3	2768,7	133,2	134,6	126,2
1968 Φεβρ/ριος	4663,7	5112,0	2911,6	136,8	138,1	132,8
Μάϊος	4770,2	5240,3	2946,3	139,9	141,5	134,4
Αύγουστος	4906,6	5397,8	2996,9	143,9	145,8	136,6
Νοέμβριος	4934,2	5416,8	3094,1	144,7	147,0	141,2
Μ.Ε.	4818,7	5291,7	2987,2	141,3	142,9	136,3
1969 Φεβρ/ριος	4998,5	5500,2	3123,8	146,6	148,5	142,5
Μάϊος	5130,3	5667,7	3142,7	150,4	153,1	143,3
Αύγουστος	5271,5	5841,0	3164,5	154,6	158,2	144,4
Νοέμβριος	5395,1	5980,4	3232,8	158,2	161,5	147,4
Μ.Ε.	5198,8	5747,3	3166,0	152,4	155,1	144,4
1970 Φεβρ/ριος	5450,3	6012,3	3354,2	159,8	162,4	152,9
Μάϊος	5515,5	6088,5	3380,7	161,7	164,4	154,2
Αύγουστος	5633,0	6228,7	3432,4	165,2	168,2	156,6
Νοέμβριος	5654,1	6262,8	3444,1	165,8	169,2	157,0
Μ.Ε.	5563,2	6148,1	3402,8	163,2	166,1	155,7
1971 Φεβρ/ριος	5763,2	6339,3	3653,5	169,0	171,2	166,6
Μάϊος	5910,3	6544,6	3590,5	173,3	176,8	163,7
Αύγουστος	6076,9	6712,9	3692,7	178,2	181,3	168,4
Νοέμβριος	6086,0	6704,0	3756,9	178,5	181,1	171,4
Μ.Ε.	5959,1	6575,2	3673,4	174,8	176,9	167,5